ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР КІРОВОГРАДЩИНИ НА 2010 РІК

Люди. Події. Факти

Управління освіти і науки Кіровоградської обласної державної адміністрації
Кіровоградський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти імені
Василя Сухомлинського

ІСТОРИЧНИЙ КАЛЕНДАР КІРОВОГРАДЩИНИ НА 2010 РІК

ЛЮДИ. ПОДІЇ. ФАКТИ.

В. М. Босько. ***Історичний календар Кіровоградщини на 2010 рік. Люди. Події. Факти.*** Кіровоград: Центрально-Українське видавництво, 2009. – 260с.

Альманах містить відомості про ювілеї близько 300 визначних особистостей як минулих часів, так і сьогодення, пов'язаних з нашим краєм. Нагадує про пам'ятні події, що відбувалися на території Єлисаветградщини (Кіровоградщини) впродовж трьох століть. Історико-краєзнавчі нариси розповідають про драматичні долі відомих людей та пам'яток архітектури Степової Еллади. Видання ілюстроване, розраховане на широке коло читачів.

Автор-упорядник: **Босько Володимир Миколайович**, методист з преси КОІППО імені Василя Сухомлинського; лауреат обласної краєзнавчої премії імені Володимира Ястребова, лауреат обласної премії у галузі образотворчого мистецтва імені Олександра Осмьоркіна.

Рецензенти:

Громовий Віктор Володимирович, консультант з удосконалення навчального процесу Директорату програм розвитку освіти МОН України, голова Координаційної Ради Асоціації лідерів освіти України, заслужений учитель України, депутат Кіровоградської обласної ради.

Бик Адам Сергійович, кандидат педагогічних наук, доцент, заступник директора з наукової роботи КОІППО імені Василя Сухомлинського, лауреат обласної педагогічної премії ім. В.О.Сухомлинського.

Шляховий Костянтин Васильович, провідний науковий співробітник обласного краєзнавчого музею, лауреат обласної премії у галузі геральдики імені Якова Паученка.

Відповідальна за випуск: **Корецька Людмила Вікторівна**, директор Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського.

ВІД РЕДАКТОРА

4 роки тому, в грудні 2005-го, на презентації довідника Володимира Боська „Історичний календар Кіровоградщини на 2006 рік” професор КДПУ ім. В.К.Винниченка, доктор філологічних наук Леонід Куценко високо поцінував цей унікальний проект і побажав авторові випускати історичні довідники бодай років 5 поспіль, внаслідок чого матимемо своєрідну енциклопедію визначних подій та особистостей краю. На превеликий жаль, Леоніда Васильовича серед нас уже немає, але його побажання надало авторові натхнення, і він успішно втілює його в життя завдяки фінансовій підтримці обласної державної адміністрації та обласної ради. І сьогодні ми маємо уже п’яту книгу.

За цей час „Календар” значно змінився: з короткого довідника він перетворився на доволі об’ємний альманах, але не змінився авторський принцип – дати якомога більше інформації про ювілеї визначних особистостей та знакові подій на території краю від середини 18-го століття до наших часів. Ці відомості органічно доповнюються захоплюючими історико-краєзнавчими розвідками, в яких науковість гармонійно поєднується з публіцистичністю, а в центрі уваги − неповторні людські долі, по-справжньому „олюднена історія”.

Тому серія історичних довідників Володимира Боська виявилася надзвичайно корисною і доволі резонансною, попри те, що 2, 3 і 4- й випуски на прохання автора вийшли у світ без презентацій. До видавництва за довідками, де і як можна отримати книгу, постійно звертаються освітяни і культпрацівники, журналісти і краєзнавці. Проте накладу видання не вистачає навіть для бібліотек!

Л.В.Куценко виявився правим: в „Історичних календарях...” (2006-2010) міститься інформація про майже 1,5 тисячі (!) видатних особистостей, опубліковано майже 100 нарисів та розвідок. А тим часом книга „Визначні постаті Степової Еллади”, яку Босько пише протягом багатьох років і яка є головним джерелом для „Історичних календарів”, налічує вже близько 3 тисяч персоналій. А отже, є надія, що автор не зупиниться на досягнутому. І наостанок: 2010 рік – ювілейний для Володимира Миколайовича Боська: незабаром йому виповниться 60 років. З притаманної йому скромності він категорично відмовився „увічнити” себе довідкою у календарі. Натомість запропонував увазі читачів фрагмент автобіографії у вигляді спогадів про свою військову службу, яким і завершується книга. Нарис також насичений надзвичайно цікавою історичною інформацією та подробицями про майже невідому війну, учасником якої був В.М.Босько.

Станіслав Янчуков

НИ О ЧЕМ НЕ ЖАЛЕЙТЕ

Никогда ни о чем не жалейте вдогонку,
Если то, что случилось нельзя изменить,
Как записку из прошлого, грусть свою скомкав,
С этим прошлым порвите непрочную нить.

Никогда не жалейте, о том, что случилось.
Иль о том, что случиться не может уже.
Лишь бы озеро вашей души не мутилось
Да надежды, как птицы, парили в душе.

Не жалейте своей доброты и участья,
Если даже за все вам – усмешка в ответ.
Кто-то в гении выбился, кто-то в начальство...
Не жалейте, что вам не досталось их бед.

Никогда, никогда ни о чем не жалейте.
Поздно начали вы или рано ушли.
Кто-то пусть гениально играет на флейте,
Но ведь песни берет он из вашей души.

Никогда, никогда ни о чем не жалейте.
Ни потерянных дней, ни сгоревшей любви.
Пусть другой гениально играет на флейте.
Но еще гениальнее слушали вы.

Андрей Дементьев.

90 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ОЛЕКСАНДР ІЛЬЇН: ЛЮДИНА, ЯКА СПОКУСИЛА МІСТО

... О, если б из могилы
Прийти я мог, сторожевою тенью
Сидеть на сундуке и от живых
Сокровища мои хранить...
А. Пушкин.

Минуло 15 років відтоді, як після смерті кіровоградського колекціонера Олександра Борисовича Ільїна його антикварні скарби потрапили до фондів обласного краєзнавчого музею та ОУНБ ім. Д.І.Чижевського. З ними ознайомилися сотні тисяч, якщо не мільйони, мешканців та гостей міста й області; виставка „ільїнських скарбів" з успіхом експонувалася в інших містах України. Звісно ж, екскурсоводи із захопленням розповідають про дивовижну долю їхнього колишнього власника. А тим часом, знаменитий Ільїн більш, ніж скромно, за державний кошт, був похований на Далекосхідному цвинтарі; занедбану могилу давно ніхто не відвідує. Та й відшукати її нині дуже проблематично, бо вигляд має такий, немов у ній спочиває якийсь бомж. Чи не єдина людина, яка може показати могилу Ільїна, живе і працює... у Москві. Це – Віктор Васильович Петраков. Щороку, відвідуючи рідне місто, він тут буває.

Незабаром виповниться 90 років від дня народження Олександра Борисовича. Є надія, що завдяки зусиллям все того ж Петракова ганебно забута могила Ільїна нарешті буде впорядкована, і на ній з'явиться гідний пам'ятник незвичайній людині. Статей про Ільїна написано стільки, що варто видати їх окремою книгою. Адже значна частина матеріалів та документів за 1993, 1994, 1995 роки під назвою „Сюжет ненаписаної повісті" уже опублікована в часописі кіровоградських літераторів „Вежа" (1996-1997). Однак тема виявилась по-справжньому невичерпною: „ільїніана" триває. Серед спокушених нею був і автор цих рядків. Я тоді, працюючи заступником директора з наукової роботи обласного художнього музею, підготував у 1994-1995 році дві великі статті про Ільїна, які викликали значний інтерес у читачів. Надихнула мене на це передусім – образа! Надзвичайно прикро було від того, що „скарби Ільїна" вирішили поділити між собою обласний краєзнавчий музей та ОУНБ ім. Д.І.Чижевського, зігнорувавши існування обласного художнього музею.

Образа минула давно, сьогодні я навіть вдячний, що не брав участі у вилученні колекції Ільїна. Бо навіть таке непряме, опосередковане (дві публікації в газеті) зіткнення з „ільїнськими скарбами" не минуло для мене безкарно. Несподівано для самого себе, віддавши картинній галереї 18 років життя, я вирішив у 44 роки (!) присвятити себе журналістиці. Не менш дивні метаморфози відбулися з тими людьми, хто був безпосередньо причетний до цієї справи. Чому так сталося, чи має до цього якесь відношення Ільїн зі своїми скарбами? Тому я й наважуюсь ще раз оприлюднити свою „ільїнську дилогію" у повному обсязі; відновивши деякі суттєві скорочення, на які змушений був погодитися тоді у 1994-1995 роках на прохання редакції газети, та доповнивши її важливими уточненнями і доповненнями.

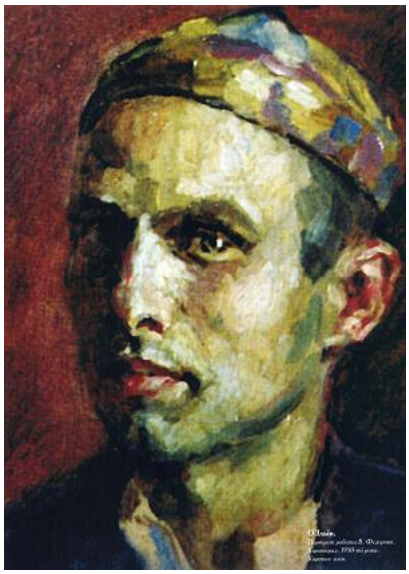

Багато розмов, а ще більше чуток і пліток точиться нині навколо особи Ільїна та його скарбів. Чи не забагато вчинено галасу, та ще й даремного? Переконаний, що ні! Олександр Борисович та його спадщина − феномен нашого міста не уявний і не вигаданий. Збирача антикваріату такого рівня місто не мало і не матиме вже ніколи. Поки компетентна комісія намагатиметься описати та оцінити історико-художню та матеріальну вартість накопиченого Ільїним добра, спробуємо розповісти про нього самого.

Не збираюсь писати біографію Олександра Борисовича − вона мені майже не відома. Це лише декілька штрихів до його портрета. Я чітко усвідомлюю, що мої уявлення про Олександра Борисовича неповні та суб'єктивні, але це Ільїн, яким його знав я, яким він запам'ятався мені. Ким же він був насправді − скромний електрик у спецодязі, з незмінною сіткою в руках, завсідник міських книгарень? Подвижником? Безкорисливим диваком? Невтомним шукачем історико-культурних раритетів? Мисливцем за скарбами? А може, то була людина одержима манією знаходити та ховати від людей шедеври? І взагалі, чи можемо ми називати Олександра Борисовича видатним колекціонером? Деякими рисами своєї вдачі, поведінки та способу життя Ільїн нагадував відомих літературних героїв: Плюшкіна, підпільного мільйонера Корейка, барона із "Скупого лицаря" Пушкіна, Іудушку Головльова... В ореолі легенд і міфів цій людині судилося залишитися назавжди. На багато загадок відповідей, боюсь, ми так і не отримаємо.

Коли міська газета після того, як почалося перевезення ільїнських скарбів до державних сховищ, звернулась до мене з проханням розповісти про Олександра Борисовича, я рішуче відмовився, згадавши латинське прислів'я: "Про мертвих або говорити добре, або мовчати". А змінити своє рішення мене змусила одна незаперечна істина. Ми повинні бути вдячні Ільїну хоча б за те, що він свою збірку не забрав у могилу, вона (чи її залишки) існує реально. Попри все, Олександр Борисович чи то не зумів, чи то не встиг, чи то не зміг ані знищити її, ані повністю розтринькати.

Ільїн володів мало не енциклопедичними знаннями, мав неабиякий художній смак та розвинену інтуїцію, був талановитим реставратором і палітурником, тобто мав усе для того, щоб стати видатним колекціонером, та, на превеликий жаль, цього не сталося. Олександр Борисович, м'яко кажучи, не відчував ні любові, ні поваги до країни, у якій жив, та її народу. Він накопичував знання та скарби для себе, тільки для себе, виключно для себе; у нього не було ні певної системи, якою б він керувався при збиранні, ні чітких критеріїв, ні високої мети. Відомий болгарський письменник Богомил Райнов писав**: *"...За певних обставин колекціонування може стати справжньою творчістю, а сама колекція перетворюється в самобутньо організоване творіння, що якоюсь мірою віддзеркалює особистість колекціонера".*** Зрозуміло, у випадку з Ільїним про це годі й говорити. Все життя віддавши цій пристрасті, Олександр Борисович позбавив навіть себе задоволення помилуватись своїми скарбами у повному обсязі. Хаотичне нагромадження цінностей призводило до того, що частенько він сам уже не міг знайти, коли виникала потреба, необхідну річ.

...Моя перша зустріч з Ільїним відбулась на початку 70-х років, а знайомство та спілкування з ним, щоправда з великими перервами, тривали понад 30 років. Років з 12 я, початкуючий книголюб, став відвідувати з товаришем міські книгарні. Заощаджуючи на пиріжках з повидлом (пончиках, 4 коп. за штуку) та на відвідуванні кіно (квиток коштував 10 коп.) за тиждень-два можна було зібрати 1-1,5 карбованця, а то вже були великі гроші. З таким „капіталом” можна було сміливо вирушати на пошуки „пригод, подорожей та фантастики” (так називалася популярна серія книг для дітей та юнацтва видавництва „Молодь”).

Якось у книгарні до мене з товаришем підійшов дивний чолов’яга. Його зовнішність нам відразу не сподобалась. Не довіру вона викликала, а швидше острах. Було в ній щось від баби

Яги (щоправда зовсім не кістлявої) у чоловічій подобі. Неприродно біла шкіра, немов її носій щойно виліз із підземелля; дуже світлі, каламутні очі з майже білими зіницями; хрящуватий ніс; плотоядні слюняві губи, а надто вражали зуби з дуже розвиненими іклами, як у вампірів. До того ж при розмові у нього з рота вилітали бризки слюни. „Дядя Саша” почав розпитувати нас, які книги ми шукаємо, чим іще цікавимося, чи не збираємо монети, марки (а хто в дитинстві цим не захоплювався?). Запрошував до себе додому, обіцяючи показати омріяні книги Жуля Верна, Майн Ріда, Дюма та інших улюблених авторів і навіть дати їх почитати. Спокуса була великою, однак ми їй не піддались. І не тільки тому, що мешкав „дядя Саша” на протилежному кінці міста (далеко від нашої Кущівки) – надто був він відразливим зовні, і ми почали уникати зустрічей з неприємним спокусником.

Та від долі, як кажуть, не втечеш. Після закінчення філологічного факультету нашого педагогічного інституту я опинився на посаді старшого наукового співробітника Кіровоградської картинної галереї, в якій Ільїн зрідка бував і до мене. Та коли він дізнався, що я захоплююсь сакральним мистецтвом, то став ледве не завсідником картинної галереї. Неодноразово запрошував до себе, пригощав грушами зі свого саду. Я обіцяв, однак жодного разу так і не скористався нагодою побувати в Олександра Борисовича. І справа навіть не в притаманній мені лінькуватості чи тяжінні до відлюдництва, а в тому, що на той час я добре знав, хто такий Ільїн і як він приймає гостей.

Всі, без винятку, відвідувачі Олександра Борисовича ділились на дві категорії. Для зручності назвемо їх так: "допорожці" (та їхній різновид "підгрушники") і "запорожці". Тут я маю зробити уточнення. Придумана мною класифікація виявилась настільки вдалою, так всім сподобалась, що її почали використовувати ледве не всі автори статей про Ільїна (навіть ті, хто на відміну від мене, відвідував обійстя Олександра Борисовича після вилучення його скарбів!). Останнім, хто спокусився нею, виявився автор і ведучий популярного телепроекту каналу СТБ „У пошуках істини” В’ячеслав Гармаш, коли готував сюжет „Прокляття колекції Ільїна”. Значно пізніше я дізнався, що прийоми непроханих гостей Ільїн влаштовував не під грушею, а під яблунею. Мене-то він частував у картинній галереї грушами – от і трапилась помилка, яку нещадно експлуатують всі, спокушені „Ільїніаною”.

Так-от, влітку переважну більшість своїх гостей Олександр Борисович приймав на подвір'ї (***на знімку „будинок Ільїна”***) під старою грушею: дещо виносив та показував, розповідав. У "підгрушники" потрапив навіть наш відомий краєзнавець та письменник Микола Смоленчук. Дотепно, з гумором розповідав про це Олександр Борисович. Письменник тоді збирав матеріали для історичного роману "Білі бланкети", і йому потрібна була "Історія України-Руси" Грушевського. А в кого її шукати, як не в Ільїна? Отам, під грушею, у трусах і провів декілька тижнів за читанням та конспектуванням Грушевського письменник, вразивши Ільїна кількістю випитих відер води (чи знав Ільїн, що Микола Кузьмович хворів на цукровий діабет?) та лякаючи сусідок своєю огрядністю. Як не дивно, Ільїн ще й почувався ображеним. Мовляв, невдячним та забудькуватим виявився письменник: адже роман за його допомогою написав, а от подарувати книгу з присвятою так і не спромігся. А в холодні пори року відвідувачі допускались до порога. Сам Олександр Борисович у кожусі, валянках та шапці стояв у коридорі, а "допорожці" мерзли на вулиці. Нарешті, лише одиниці допускались за поріг. Зокрема багаторічним „запорожцем” був добре всім відомий сьогодні Олександр Чуднов. Йому Ільїн, здається, довіряв по-справжньому, показував свої раритети, навчав палітурній справі. Олександр Борисович досконало оволодів мистецтвом реставрації стародруків і не мав собі рівних, принаймні в Україні. Пригадую, як він прицінювався до моєї шкіряної теки, з якої, на його думку, могла вийти чудова оправа. Крім стосунків „учитель-учень”, цих людей зблизило очевидно ще й те, що вони підсвідомо шукали один в одному ілюзію родинних зв’язків, яких були позбавлені: Чуднов ще немовлям втратив батька, Ільїн дітей не мав. Саме Чуднову після смерті колекціонера судилося відіграти головну і вирішальну роль у подальшій долі „ільїнських скарбів”, ставши зрештою спадкоємцем

Олександра Борисовича у якості завідувача відділу рідкісних книг ОУНБ ім. Д.І.Чижевського(***на знімку представлений з найціннішими „ільїнськими” книгами: „Византийскими эмалями” і „Царской охотой на Руси”***).

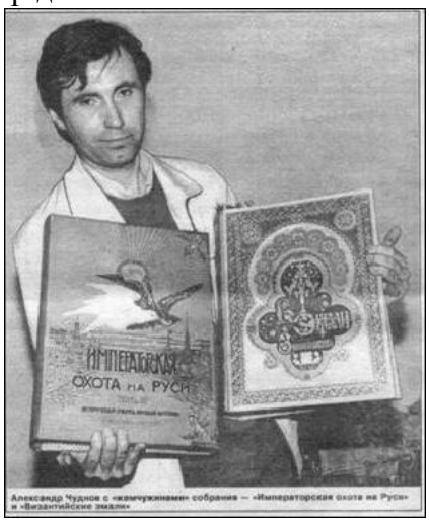

Александр Чудинов с «жемчужинами» собрания — «Императорская охота на Руси» и «Византийские эмали»

Улюбленою темою розмов Ільїна зі мною був наш краєзнавчий музей. Історія їхніх взаємин − дивовижна! Олександр Борисович протягом багатьох років був головним консультантом і експертом краєзнавчого музею. У ті часи визначити, де закінчувались музейні збірки і починалась колекція Ільїна, було неможливо. Ільїн був переконаний, що не існує людей чесних і непідкупних. Він дійсно був великим спокусником і міняйлом. Як і тоді, так і тепер упевнений, що Олександра Борисовича навряд чи всерйоз могли зацікавити ті речі (ікони, церковні книги), які я привозив до галереї із експедицій по області. Але він, траплялось, місяцями набридав мені, пропонуючи різноманітні варіанти обміну. Найпростіший такий: замінити більш цінні ікони та книги, які йому сподобались, на менш цінні, які він принесе, а я отримаю від нього винагороду. Мої заперечення, що я збираю експонати не для себе особисто, а для картинної галереї, а значить вони мені не належать, і я не можу ними розпоряджатися таким чином, Олександр Борисович просто не сприймав. Він щиро дивувався: "Ви любите мистецтво, розумієтесь на ньому, то чому ж ви нічого не збираєте?" І наводив приклади з історії краєзнавчого музею. Спілкування з Ільїним проходило за майже однаковим сценарієм. Привітавшись та оглянувши нові надходження, якщо вони були, Олександр Борисович починав:

− Володимире Миколайовичу! А в музейній бібліотеці є книги Шильдера "Император Александр I" із золотим обрізом?
− Так. Я їх бачив.
− А ви знаєте, що то мої книги?
− Як то?
− Ну... Розумієте, я їх подарував музею, а, якщо точніше, обмінявся з ним. А портрет полковника Красноглазова, фундатора Успенського собору, не зберігся?
− Ні. Є портрет фундаторів Знам'янської церкви − подружжя Купченків.
− То мені відомо. Але портрет Красноглазова набагато цікавіший. Немає, значить?.. А знаєте, куди він подівся? Його прихопив із собою ваш колишній директор. Коли він покидав музей, то вивіз декілька машин з найціннішими книгами та картинами. От злодюга був! Розшукайте його, подайте в суд, нехай він поверне, що вкрав.

За Ільїним виходило, що майже всі музейні експонати з'явились з його благословіння або були ним подаровані. Фонди краєзнавчого музею Олександр Борисович знав як мало хто із його працівників. Слухав розповіді Олександра Борисовича, і мимоволі спадало на думку, що історія краєзнавчого музею в післявоєнний час − то історія його тихого розкрадання Ільїним за участю та при потуранні музейних працівників. А ми сьогодні дивуємось, чому такі бідні наші музеї, чому у фондах майже немає цінних експонатів.

Якось на декількох іконах я виявив написи червоним олівцем "Ільїн". Оглянувши їх, Олександр Борисович підтвердив: "Так, це мої ікони. Мені їх привезли із Новогеоргіївська". Я так і не з'ясував, чому Ільїн їх не забрав: чи забув, чи передумав, а найвірогідніше, залишив взамін. Складалось враження, що нині Олександр Борисович шкодує навіть за тими речами, які вимушений був залишити в музеї, а надто ж за "своїми", які віддав музею в обмін. Якось навіть поскаржився, що дав музею тимчасово для експонування на виставці пейзажний етюд „Куток саду” єлисаветградського художника і педагога Ф.С.Козачинського, а його не повернули. Тепер він в експозиції картинної галереї.

Врешті-решт, Ільїн (змирившись, що зі мною особисто угода не відбудеться) запропонував ледве не ідеальний варіант обміну уже для картинної галереї. Ми йому, звісно з дозволу керівництва, передаємо ті декілька ікон та книг, які його зацікавили, а він нам для

створюваного мною художньо-меморіального музею О.О.Осмьоркіна − його ранню роботу часів навчання на Вечірніх Рисувальних Класах при Єлисаветградському земському реальному училищі, диван з будинку Паученка та диплом, яким була нагороджена іконописна майстерня Паученка. Пошкодував, що в нього вже немає портретів Т.Г.Шевченка та міського голови О.М.Пашутіна, виконаних учителем Осмьоркіна Ф.С.Козачинським, які зберігалися у цьому будинку. Зрозуміло, що і цей задум Олександра Борисовича не увінчався успіхом.

Поступово мені набридли такі пропозиції Ільїна, його відверта, якщо можна так висловитись, музеєфобія. Одного разу я не витерпів і сказав: "От ви, Олександре Борисовичу, зневажаєте музейних працівників, вважаєте їх некомпетентними та ще й крадіями! А ви самі, як головний консультант музею, невже ви не крали? Так, знаю... Ви завжди щось давали взамін. Та невже ви думаєте мене переконати, що міняли шило на мило, тобто давали більш цінне, ніж забирали. Хіба це не різновид розкрадання, тільки більш витончений, підступніший?"

Ільїн від несподіванки отетерів, на якусь мить втратив дар мови, на щоках з'явилась подоба рум'янцю, а на очах виступили сльози. Затинаючись, він заговорив: "Я... не злодій, я не... злодій. Я нічого не вкрав!" Швиденько схопив свою „авоську" і буквально втік. Після цього інциденту Олександр Борисович перестав відвідувати картинну галерею, і наше спілкування припинилось.

Отже, одним з основних, хоча й не єдиним, джерелом походження скарбів Ільїна, був краєзнавчий музей та наше місто і область в цілому. У пошуках скарбів Олександр Борисович обійшов Кіровоград та його околиці уздовж і впоперек неодноразово (***на знімку його знамениті черевики)***. Все, що було у місті цінного та коштовного, як правило, осідало в Ільїна. У багатьох мешканців міста він щось викупив, виміняв або вициганив. Як не дивно, кумиром серед колекціонерів для Ільїна був... Дмитро Яворницький. До речі, Олександр Борисович захоплювався українською історією, але зневажливо ставився до всього українського (мови, церкви, культури й т. д.) в житті. Спроби пояснити йому, що він чинить нелогічно, були марними. Він пояснював це так: історія України просто набагато цікавіша від російської. Так от, книгу І. Шаповала "У пошуках скарбів", присвячену Яворницькому, Ільїн проштудіював грунтовно. Надто ж смакував Олександр Борисович ті методи і прийоми (обманювання, видурювання, а той відверте шахрайство), до яких іноді вдавався Яворницький, щоб отримати для свого музею той чи інший раритет. На моє зауваження, що Яворницького виправдовує той незаперечний факт, що він, на відміну від нього, збирав свою колекцію для народу, Ільїн не реагував ніяк. Та й взагалі, важко сказати, чи існують морально бездоганні колекції, зібрані абсолютно чесним шляхом. Сумнівно! Інакше колекціонування, як не дивно, втрачає свою принадність та й стає, по суті, неможливим.

Розмов про долю своєї колекції та її склад Олександр Борисович уникав. Мене він, приміром, запевняв, що наявні у нього картини та ікони давно обміняв на книги. Здається, у 1978 році Міністерство культури України видало постанову про взяття на облік приватних колекцій. Мій прямолінійний колега, зустрівши Ільїна, відразу ж і почав: "Ну, Олександре Борисовичу, коли до вас можна прийти?" "А з якого приводу?" − здивувався Ільїн. "Ну, як же! Колекцію вашу будемо описувати!" На що Ільїн нецензурно вилаявся і скрутив дулю, додавши, що не для того він економив на власному шлункові, щоб віддати державі ікони та церковні книги, які вона донедавна спалювала, закриваючи храми.

Сумніваюся у тому, що Ільїн був віруючою людиною, хоча церкву відвідував регулярно, спілкувався з владиками, був активістом релігійних громад. Якось я пожартував: "Якщо ви, Олександре Борисовичу, по-справжньому віруюча людина, то чому б вам не продати вашу колекцію і на виручені кошти не побудувати храм на честь святого Іллі, який би так і називали ільїнським?" Ця ідея його залишила байдужим. Пам'ятаю, що ми всерйоз пропонували Олександру Борисовичу ще й таке. От ви передасте чи продасте свою колекцію державі, а натомість будете її вічним хранителем, та й музей носитиме ваше ім'я. Зробіть так, як,

приміром, Іван Гончар у Києві! Між іншим, цей подвижник української культури витримав у застійні часи шалений тиск з боку КДБ. Його намагались скомпрометувати, змушували віддати свої скарби державі без будь-яких гарантій, що вони будуть збережені. А в той же час у нашому місті Ільїн без перешкод міг збирати заборонені книги та обмінювати їх, не кажучи вже про ікони та дорогоцінності. Диво, та й годі!

Був час, коли Олександр Борисович поширював чутки, що заповів свою колекцію Ермітажу. А взагалі, історія з Ільїним та його скарбами нагадує скандально відому справу львівського колекціонера Островерхова. Той заповів свою збірку музею образотворчих мистецтв ім. Пушкіна у Москві. Але львів'яни через суд довели, що колекція Островерхова зібрана у Львові і складається в основному з речей, або викрадених зі львівських музеїв, або ж видурених у мешканців міста. До того ж, Островерхов, як з'ясувалось, співробітничав з НКВС і писав доноси на власників приватних колекцій та цінних речей з метою прибрати їх до своїх рук. Я зовсім не ототожнюю Ільїна з Островерховим, але схожість між ними була.

Чи не остання авантюра Ільїна − це заміна цінних ікон у храмах, що відкривались. Він приносив місцевим художникам репродукції, по яких вони за 100-200 крб. писали якісь імітації ікон. Ільїн же обмінював їх на старовинні ікони у церквах, благо для віруючих нова, та ще й яскрава ікона значно цікавіша, ніж потемніла від часу.

Приватні колекції існували в нашому місті задовго до Ільїна. Олександр Борисович знав про них та своїх попередників, єлисаветградських колекціонерів. І можна не сумніватися, що найцінніші експонати, якщо й не зберігались в Ільїна, то, в усякому разі, пройшли через нього. Так, наприклад, Олександр Семененко згадує збірку гравюр військової тематики генерала А. А. Адабаша, яка вважалась першою в Росії. Твори із приватних колекцій були широко представлені на Першій Єлисаветградській художній виставці 1913 року. Редактор місцевої газети "Голос Юга", член Державної Думи Дмитро Горшков надав у розпорядження організаторів виставки 18 творів образотворчого мистецтва (І. Левітан, 1. Гінзбург, О. Кисельов, К. Первухін, Є. Полєнова та ін.). А ще слід назвати приватні збіркиї Л. Пещанського, родини Барковських, В. Флоровського, В. Харцієва, М. Бракер, В. Дроботковського, О. Михалевича та інших.

Певно, багато мешканців міста пам'ятають колекціонера Олександра Корецького, який відкрив у своїй квартирі музей. Збірка була у нього невелика, але цікава і різноманітна. Тут був і живопис (найціннішим вважався портрет Єрмака, виконаний, якщо не помиляюсь, Козачинським), музичні інструменти (виділялась цитра), колекція (декілька десятків) козацьких люльок, цвітнянська кераміка, монети. Олександр Якович Корецький мріяв, аби й інші колекціонери наслідували його приклад, щоб якомога більше людей могли побачити їхні колекції. На жаль, цей чудовий почин розвитку не набув і закінчився доволі сумно. Корецький осліп, а експонати з його домашнього музею порозтягували. Наскільки мені відомо, Ільїн і тут поживився.

Ми знаємо лише назви багатьох робіт, створених у Єлисаветграді Петром Крестоносцевим, Феодосієм Козачинським, Ісааком Данишевським та іншими художниками. Як склалась доля цих картин? А куди поділись із краєзнавчого музею знаменита картина В. Волкова "Імператор Петро та гетьман Павло Полуботок", сорочка-вишиванка Полуботка? Адже достеменно відомо, що ці реліквії до 1943 року зберігались у нашому місті.

Якось в одного колекціонера ми придбали графічний портрет Т.Г.Шевченка. Як виявилось, до нього він потрапив від Ільїна; був то портрет Кобзаря − дійсно унікальний, прижиттєвий (1860 р.), виконаний лейпцизьким майстром Ф. Брокгаузом. Коли я повідомив про це Олександра Борисовича, він визнав, що "прошляпив". Отак, чисто випадково, не від Ільїна ця реліквія потрапила до нашого музею, а я повірив в існування ільїнських скарбів.

Захоплююче, майстерно, із знанням справи розповідав Олександр Борисович про пошуки ним знаменитого Євангелія на пергаменті із Покровської церкви єдиновірців м. Єлисаветграда. Я навіть радив Ільїну записати цю історію та інші про пошуки цінних книг. Я вже тоді мав підозру, що Олександр Борисович таки здобув той раритет, тільки не хоче признаватися.

...Нещодавно після тривалих пошуків Єлисаветградське Євангеліє знайшли у зібранні рукописів Російської державної бібліотеки у Москві. Його, буцімто, ще у 1939 році передав, щоправда без надзвичайно коштовної оправи, якийсь невідомий чоловік (зроблено, я б сказав, „у стилі Ільїна"). Науковці дослідили, що Єлисаветградське Євангеліє написане у 16 столітті і зберігалось у кімнатній бібліотеці Івана Грозного. Воно містить 300 чудових мініатюр у візантійському стилі. У 2009 році відроджений в Росії Благодійний фонд сприяння розвитку «Общество Любителей Древней Письменности» почав свою діяльність з того, що 10-тисячним накладом надрукував Єлисаветградське Євангеліє, а точніше відтворив його (***факсимільне видання, на знімку***).

МІСТИКА І КДБ.

СКАРБИ ІЛЬЇНА ПРОДОВЖУЮТЬ СПОКУШАТИ

... Часом речі мають над нами більшу владу,
ніж ми над ними; можливо, у таких випадках
вони навіть більш живі або лише удають із
себе мертвих.
Густав Майрінк.

... Для нас немає нічого неможливого.
Невидимість, левітація — що завгодно! Якби
я побажав, я міг би злетіти зараз з підлоги,
як мильна бульбашка. Я цього не бажаю,
тому що цього не бажає партія.
Джордж Орвелл.

Життя і смерть кіровоградського суперколекціонера Ільїна, таємниця його скарбів, далеко не бездоганна, запізніла операція по вилученню їх залишків розбурхали не тільки наше місто.

Як неабияку сенсацію "справу Ільїна" подала своїй багатомільйонній читацькій аудиторії преса ряду зарубіжних країн ("Комсомольская правда", "Лос-Анжелес Таймс" та ін.). До нашого міста розпочалося паломництво іноземних журналістів. А там, чого доброго, ще й Голлівуд зацікавиться, зніме захоплюючий трилер, бойовик чи фільм жахів, бо ж такі сюжети, як ільїнський, на дорозі не валяються. Хто б міг подумати, що завдяки Олександрові Борисовичу наше місто стане відомим усьому світу. Бажання якщо не розгадати, то хоча б наблизитись до розгадки феномена Ільїна, спокушатиме багатьох. Ризикну і я, уже вдруге, поділитись своїми

міркуваннями і припущеннями, хоча й усвідомлюю, що багатьом вони можуть видатися неймовірними, навіть фантастичними. Нічого не вдієш — сильнішого подразника для уяви годі й шукати!

У місцевій пресі уже пролунало, що збірка Ільїна − то "проблема наукова, але з легким присмаком криміналу". Мені ж вчувається у ній ще й містичний присмак. Це зовсім не означає, що я вважаю Ільїна чорнокнижником чи магом. Однак, деякі нюанси цієї справи виходять далеко за межі звичних уявлень і тлумачень. Від декількох членів науково-консультативної комісії, яка й буде вирішувати долю ільїнських скарбів, довелося почути дивне визнання: "Ви можете тільки радіти, що не брали у цьому участі. То є брудна справа!" Що вони мали на увазі? Гадаю, що не тільки юридичний і моральний аспекти вчиненого, не тільки умови життя покійного Олександра Борисовича та те, в якому стані перебували його скарби. Один із персонажів видатного австрійського письменника-містика Густава Майрінка, відчувши на собі вплив чогось надприродного, таємничого, що виходило з сімейних реліквій, розмірковував: ***"...Може, я привабив якісь сили, потривожив якісь могутності, що спали у цьому антикварному мотлосі, причаївшись подібно лялькам личинок у дереві?"*** Не сумніваюсь, що кожен із причетних до вилучення ільїнських раритетів погодиться, що відчував щось схоже.

Не секрет, що господар колекції був зразком "хомо аморaліс". Більшість морально-етичних норм була для Олександра Борисовича фікцією, він їх не визнавав. Чи не тому й заповіту Ільїн не склав, очевидно, наперед смакуючи ті пристрасті, які спалахнуть навколо його спадщини, ті скандали, що вже мали місце. Свідомо чи несвідомо, але Олександр Борисович міг зарядити свої раритети могутньою енергією притаманного йому аморалізму, і всі, хто безпосередньо зіткнувся з ними, несподівано для себе почали здійснювати не зовсім гідні вчинки. Нічого дивного, Г. Майрінк, який розглядав колекціонування під містичним кутом зору, попереджав: ***"...Над старовинними речами може тяжіти прокляття, замовляння або чаклунство, яке переходить на нового власника".*** Запам'яталась сварка між місцевими журналістами, які займались висвітленням цієї теми, удавшись у своїх публікаціях до відвертих образ, а дехто з них попутно намагався очорнити ініціаторів вилучення ільїнського „добра", поставити під сумнів правомочність всієї справи. Як не прикро, але не на висоті виявилось і керівництво комісії, не включивши до її складу жодного колекціонера, мистецтвознавця чи художника. Коротко кажучи, від збірки Ільїна і в майбутньому слід очікувати не тільки приємних сюрпризів та наукових відкриттів. Щоб дійти такого висновку, не обов'язково володіти провидницьким даром.

Американську журналістку Кері Голдберг, яка нещодавно відвідала наше місто і написала розлогу статтю про Ільїна в "Лос-Анжелес Таймс", при зустрічах з людьми, які знали Олександра Борисовича, особливо цікавило, чи не був він в інтимному житті "голубим" (чисто західний підхід до проблеми неодружених чоловіків). Адже відомо, що чимало визначних колекціонерів ніколи не одружувались, а деякі взагалі не цікавились жінками і спілкувались переважно з хлопчиками. Ніякої непристойності, тим більше скабрезності, якщо враховувати специфіку збиральництва, тут немає. Все-таки, погодьмось, колекціонування, надто ж антикваріату, − справа суто чоловіча. І хто з них у дитинстві не віддав данину цій всепоглинаючій пристрасті? Хто з хлопчаків бодай на короткий час не був нумізматом або філателістом? Сприяла цьому ще й та легкість, з якою здобувались, зокрема, монети. Років 30-40 тому на околицях Кіровограда після злив на схилах, якщо не лінуватись, можна було навизбирувати їх чимало. До того ж хлопчаки, як правило, добре знають, що зберігається на горищах їхніх будинків та у підвалах, скринях бабусь і т. п. Отож, для досвідченого колекціонера хлопчаки − це і постачальники антикваріату, і чудова агентура.

До речі, дорослі постачальники антикваріату називали Олександра Борисовича між собою "Шуриком" і "богомазом". Колекціонування, яке переросло в манію, певно, й обумовило його незвичайний спосіб життя. Не зайвим буде процитувати тут Густава Майрінка: ***"...Яка ще насолода зрівняється для колекціонера з азартом погоні, з тим неземним почуттям, якого***

зазнаєш, замикаючи здобутий трофей на довічне ув'язнення... Яка втіха — усвідомлювати безсилля свого суперника, спостерігати його відчайдушні спроби заволодіти тим, чим володію тільки я!"

У Майрінка знаходимо відповідь і щодо найінтимнішого. Він говорить ***"...про насолоду колекціонера, коли найвищої хіті зазнаєш у тому, щоб вилучити зі світу і замкнути у безплідній безнадійності ту реліквію, яка, коли б вона залишалась на волі, могла б вирішити чиюсь долю, врятувати життя, зняти гріх із стражденної душі..."*** І далі: ***"...Це надає особливої пікантності почуттям, у цій кастрації животворної долі, в аборті вагітного майбутнім життя, у стерилізації плодоносних магічних сил замкнений інфернальний корінь спотвореного блаженства і демонічної радості".*** Колекціонування замінило Ільїну все (кохання, родину, зрештою реальне життя), але по-своєму він, напевне, був щасливий. Жінками він майже не цікавився. Кажу майже, бо, як розповів мені колишній директор Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського О.Г.Романенко, щось схоже на вияв Олександром Борисовичем симпатії до протилежної статі мали нагоду спостерігати працівники цього закладу (тоді він називався обласним інститутом удосконалення вчителів). Ільїн часто відвідував інститут, де працювали його партнери по колекціонуванню Бабанський і Савченко, які з відряджень по області регулярно привозили для нього старожитності. Відвідуючи їх, Олександр Борисович неодмінно заходив і до іншого кабінету, щоб поспілкуватися з їхньою колегою, симпатичною жіночкою „рубенсівської фактури": пригощав її фруктами і поглядав явно не байдужими очима. Ці залицяння у виконанні Ільїна були настільки дивними і смішними, що помилуватися на закоханого колекціонера збиралося багато бажаючих.

Не менш загадковим і містичним видається мені ставлення до Ільїна Комітету державної безпеки СРСР та міліції. Міліція його, схоже, навіть, захищала. Достеменно відомо, що принаймні одного разу, коли будівельники поцупили стародруки, які Ільїн зберігав у будинку тітки, книги, за винятком однієї, міліція розшукала і повернула власникові. У той же час ставлення правоохоронців до інших колекціонерів було не таким толерантним. Один з них розповідав мені, як його шантажував міліцейський чин. Приходив додому і починав: знову, шановний, на вас надійшла скарга – обдурили людину: потерпілий вимагає повернути річ, яку він вам продав за копійки. Я справу якось замну, а ви мені за це віддячте подарунком з вашої колекції. І сам нахабно вибирав або книгу, або монету. Таким чином, цей міліцейський чин пресував не одного власника власника антикваріату, сам, зрештою, ставши неабияким колекціонером.

Якщо не помиляюсь, тема КДБ і колекціонування майже не розроблялась. Складається враження, немов Олександр Борисович існував у якомусь іншому вимірі, недосяжному для КДБ. Навряд чи я б вдруге наважився писати про Ільїна, та ще й у такому ризикованому ракурсі, якби не випадок. 10 років тому мені довелося зіткнутися з не менш загадковою колекцією, спомин про яку бентежить і досі. А було це так. Спочатку телефонний дзвінок від жінки про те, чи не зацікавлять нас офорти Шишкіна, графіка видатних художників 20-30 років тощо, чи є у нас кошти для придбання. Отримавши позитивну відповідь, через деякий час до картинної галереї завітав молодий чоловік, інтелігентний, з вишуканими манерами. Відчувалось, що знає він значно більше, ніж воліє говорити. Він повідомив, що речі, які він нам пропонує, належать не йому, він лише посередник. Власник колекції — полковник КДБ, який не так давно помер у Горно-Алтайську, а він добре знайомий з його сім'єю, яка й доручила йому реалізувати колекцію.

Треба нагадати, що картинна галерея тоді була відділом краєзнавчого музею, який і розпоряджався коштами на придбання. Протягом багатьох років закупки не здійснювали і завдяки такій "економії" на рахунку музею скупчилась дуже значна на той час сума — 45000 крб. Те, що нам було запропоновано, викликало захоплення: 63 офорти Івана Шишкіна, 4 літографії Мстислава Добужинського із серії "Петербург", 7 ліногравюр та літографій Бориса Кустодієва, 11 автолітографій Павла Кузнецова із серії "Середня Азія", 20 літографій Костянтина Богаєвського, а ще графіка Костянтина Юона, Євгена Кібрика, Василя Ватагіна та інших. Що стосується живопису, то його презентували картини Костянтина Вєщилова (учня І.

Рєпіна), Олексія Шовкуненка та Бориса Йогансона. Насамперед, вражала виняткова збереженість творів, неначе вони щойно виконані, хоча їхній вік коливався від 70 до 100 років. Навіть пожовтіння паперу не спостерігалось, що для творів графіки вимагає ідеальних умов зберігання, та й вони не завжди рятують. Одне слово, якщо не підозри, то сумніви зародились. А тут ще й масла в огонь підлив один з місцевих художників-графіків, якого ми запросили порадитись. Він взагалі висловив фантастичне припущення: коли це пов'язано з КДБ, до них могли потрапити авторські дошки (вони підлягають обов'язковому знищенню після отримання певної кількості відбитків) відомих майстрів графіки, і нині хтось штампує з них майстерні підробки!

Розуміючи, що просити такі великі суми у краєзнавчого музею, ігноруючи його інтереси, не по-джентльменському, ми поцікавились у посередника, чи не знайдеться в колекції чогось історико-краєзнавчого. І знайшлося! Та ще й таке, від чого очі на лоба полізли. Не буду втомлювати читачів переліком побаченого. Тут були рідкісні видання (книги, брошури, журнали) 20-30-х років нашого століття історичного, суспільно-політичного змісту, давно заборонені та вилучені з бібліотек; різноманітні географічні карти XVII-XIX століть, деякі царські маніфести, російські газети XVIII-XIX століть. Особливо вразила підбірка (понад 80 примірників) російських сатиричних журналів 1905-1906 років і т. п. І знову ж таки, як і графіка, збереженості бездоганної. Із книг, що пропонувались, найціннішою слід вважати "Сборник посмертных статей А. Герцена", видану у 1870 році в Женеві на кошти сім'ї письменника мізерним тиражем. Кожен примірник книги прикрашав оригінал фотопортрета Герцена, виконаного у 1861 році родоначальником російської фотографії Сергієм Левицьким, двоюрідним братом письменника.

Відчувши нашу розгубленість, "посередник" сам запропонував, якщо є потреба, у мистецтвознавчій експертизі Третяковської галереї, взяти цю справу на себе. Спочатку ми вирішили "перевірити" Шишкіна, за якого "посередник" просив 11000 крб. Не минуло й двох тижнів, як він прибув з відповідним документом-підтвердженням. Швидкість — вражаюча з огляду на те, що у Третяковській галереї, як відомо, для отримання кваліфікованої консультації бажаючі записувались заздалегідь і місяцями чекали своєї черги. На всяк випадок ми зателефонували до вченого секретаря Третяковки, який остаточно розвіяв наші сумніви. Ця історія з закупівлею "колекції полковника КДБ" тягнулась понад півроку. Тодішнє керівництво краєзнавчого музею так і не наважилось виділити нам гроші на закупівлю, які наприкінці року облфінвідділ просто вилучив, покаравши музей за невикористання коштів за призначенням.

Загадковою видавалась постать "посередника". За його словами, інженер за фахом, він мав роботу, пов'язану з відрядженнями по Союзу, мав житло у Кіровограді та Москві. Не знаю, наскільки він був щирим, коли на моє запитання, чи знайомий з Ільїним, дав заперечну відповідь. Років зо два тому "посередник" виринув знову. Сказав, що колекцію він влаштував добре і навіть задоволений, що закупівля тоді не відбулась. Конкретної ж відповіді, чи у музей вона потрапила, чи за кордон, чи до приватної особи, не дав. На прощання подарував візитку, з якої випливало, що він тепер − директор приватного музею книги у Москві. На запитання, чому тоді вибір упав на Кіровоградську картинну галерею, “посередник” пояснив, що хотів зробити приємне рідному місту.

Чи існує якийсь зв'язок між "колекцією полковника КДБ", яку ми могли придбати, та колекцією кіровоградського електрика Ільїна? Недремне око ЧК-ДПУ-НКВС-КДБ було і всесильним, і всепроникним, і всезнаючим, і всеконтролюючим, і всемогутнім. У КДБ скрізь і всюди були свої люди. В одному з номерів газета “Аиф” відповіла на запитання, скільки КДБ мало "стукачів": "Кожного десятого громадянина СРСР, тобто аж 20 мільйонів". Залишити поза увагою значну групу людей, захоплених колекціонуванням, великі цінності, зосереджені у них, КДБ, звісно, не міг.

...Якось Ільїн обмінявся з місцевим колекціонером-українофілом. Віддав йому твори М. Грушевського, В. Винниченка та інших заборонених тоді авторів за рідкісну книгу про останнього російського самодержця. Угода, як і сам обмін, відбувались без свідків. Через деякий час до українофіла прийшли "звідти" і поцікавились:

– У вас є твори Грушевського?
– Так. І не тільки Грушевського, а й Винниченка, Хвильового та інших.
– Так от що ми вам порадимо: можете скільки завгодно їх читати, але за умови, що ні з ким не будете ділитись враженнями від прочитаного і ні в якому разі не даватимете читати ще комусь. Інакше, у вас будуть великі неприємності.

Дивним було те, що люди "звідти" навіть не запитали, від кого українофіл ці книги отримав. Ільїн міг, дізнавшись про смерть відомого ленінградського професора-бібліофіла, на декілька днів гайнути до міста на Неві і повернутись з контейнером книг (понад тисячу). Доводилося чути від самого Олександра Борисовича про його перебування у Ярославлі, коли там закривали церкви і монастирі, та у Києво-Печерській Лаврі під час передачі її державі (***на знімку Ільїн у чернечому вбранні).***

Ченці, як він твердив, були настільки ображені на радянську владу, що ледве не вмовляли Олександра Борисовича брати все, аби тільки воно не дісталося безбожникам. Та й чутки, що нібито Ільїн прибув до Кіровограда з двома вагонами добра, відкидати не слід. Оця дивовижна здатність Олександра Борисовича своєчасно опинятись там, де можна поживитись старовиною, вражає. Це ж треба було, насамперед, регулярно отримувати інформацію, домовлятись на роботі про незаплановані відпустки, нарешті, мати чималі кошти. Якою б не були інтуїція або "нюх", інтенсивним листування з колегами, як би людина не економила на власному шлункові, цього не досить, щоб за життя зібрати таку колекцію.

Те, що КДБ мав серед колекціонерів своїх людей, сумнівів не викликає. Згадаймо львівського колекціонера Миколу Островерхова, який зібрав понад 1000 творів живопису, графіки та декоративно-ужиткового мистецтва (меблі, порцеляна, фаянс, дзеркало) − його співробітництво з КДБ доведене. Між іншим, за кількістю зібраних раритетів Ільїн виглядає на декілька голів вище. А що коли, крім "стукачів", КДБ мав мережу власних колекціонерів? На перших порах спеціально відібрані люди з відповідними здібностями отримують із секретних сховищ КДБ (Гохрану), де зберігається конфісковане, солідні збірки антикваріату, красиву легенду (наприклад, про дворянський рід), прикриття (фах вантажника, електрика і т. п.), маску (приміром, віруючої людини). Таким чином, досягається не одна мета: під контролем перебувають колекціонери та їхні цінності, а личина віруючої людини дозволяє бути в курсі справ церковних. Поступово, завдяки неабияким знанням, щедрим субсидіям, антиквари КДБ прибирають до своїх рук раритети справжніх, але бідних колекціонерів. А задля чого все це? Ми не знаємо і навряд чи колись дізнаємось про джерела і шляхи фінансування зовнішньої розвідки, зарубіжних резидентів та агентури. Зовсім не виключено, що антикваріат, накопичений колекціонерами КДБ, через підставних осіб потрапляв на аукціони, а виручені кошти йшли на вищеназвані цілі? І хтозна, можливо, загадка Ільїна — то одна з незліченних таємниць КДБ. Якщо це так, стає зрозуміло, чому Олександр Борисович не зробив заповіту. Розпорядитись на власний розсуд колекцією, яка йому не належала, Ільїн, звісно, не міг. А в умовах незалежності України за чиєюсь вказівкою заповісти щось за межі України Олександр Борисович чи не зумів, чи то не встиг, чи то не захотів.

СПОКУСИВСЯ НАВІТЬ МОЩАМИ СВЯТИХ

Здавалось би, давно мали вгамуватися пристрасті, що вирували навколо колекції Ільїна, вилученої у 1994 році. Проте й досі на більшість запитань щодо особистості цієї незвичайної людини та зібраних нею скарбів відповідей не знайдено. Загадки й таємниці залишаються.

Нова хвиля ажіотажу спалахнула восени 2002 року після того, як телеканал „1 + 1”у вигляді сенсації подав на всю Україну репортаж про відкриття виставки „Кунсткамера Ільїна” в Дніпропетровському історичному музеї імені Д.Яворницького, з яким наш краєзнавчий обмінявся виставками. Уже наступного дня з проханням влаштувати виставку ільїнської

колекції до нашого головного музею звернулися музейні працівники Донецька та інших міст України, а редакція найпопулярнішої київської газети „Факты и комментарии” відрядила у Кіровоград свого кореспондента.

Вилучених після смерті колекціонера раритетів було так багато, що про наявність деяких унікумів не дізнались навіть допитливі журналісти. Надто вже неймовірною була ця знахідка, незбагненою мета колекціонера. Мова йде... про мощі святих! Їх відразу, не оприлюднюючи факту передачі, у серпні 1995 року віддали Кіровоградській єпархії. А та вирішила, що святині мають зберігатися у Покровському храмі обласного центру на Ковалівці. Про цю подію я дізнався випадково у 2002 року.

Музейні працівники показали мені оригінальну лаковану скриньку чорного кольору з вмонтованою лупою на кришці та подвійним дном, в якій Олександр Борисович зберігав святі мощі. Вони були загорнені у папірці написами: ***„Частица животворного креста Господа, Святое миро Николая Чудотворца из г. Бари (привезено 1843 года), Мощи преподобного Игнатия Архиепископа Московского, Мощи святого мученика Урбана, Мощи святого мученика Аврелия”.*** Яким святим належать ще 4 часточки мощей, Ільїн, очевидно не дізнався, тому вони залишаються безіменними.

Звідки і як святі мощі потрапили до кіровоградського колекціонера, можна лише здогадуватися. Можливо, вони були вилучені з антимінсів або хрестів-енколпіонів. Нагадаємо, що антимінс являє собою 4-кутний льняний або шовковий платок із зашитими часточками мощей та зображенням покладання Ісуса Христа у гроб і образами чотирьох євангелістів. Антимінс містить напис, який повідомляє, коли, де, для якого храму він освячений та вручений. Він є обов’язковою та невід’ємною частиною престолу, без антимінса не можна здійснювати богослужіння. При закритті церкви з якихось причин владика передусім має особисто забрати з неї антимінс.

Святість, як відомо, надавала християнським подвижникам надприродні здібності. Життя їх супроводжувалося незвичайними явищами (чудесами), вони навіть після смерті зцілювали людей від всіх хвороб. Тому для віруючих останки праведників – це „святі мощі”, предмети благоговійного шанування та поклоніння.

Готуючи цей матеріал, пригадав кількарічної давності розмову з сусідкою – парафіянкою Свято-Покровського храму на Ковалівці, якій тоді не надав особливого значення. Вона твердила, що у церкві є особливе місце, яке віруючі називають „намоленним”. Там, мовляв, відчуваєш потужний вплив благотворної енергії; людину під час молитви навіть приємно розхитує якась невидима сила. Про наявність у вівтарі храму раки з мощами святих з колекції Ільїна ні я, ні, тим паче, моя співрозмовниця звісно ж уявлення тоді не мали. А тим часом, учені-біоенергетики давно довели, що святі мощі випромінюють чудодійну енергію. А тут ще й випадок неординарний; в одному місці зосереджено аж 9 мощей! Є над чим замислитися!

6 СІЧНЯ − 210 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ОЛЕКСІЯ БОБРИНСЬКОГО

ГРАФ-ТРУДІВНИК

Про Бобринських, яким належав цукровий завод у Капітанівці Новомиргородського району, в радянські часи можна було прочитати хіба що таке: «Жорстоко експлуатуючи робітників, власники підприємства одержували значні прибутки» (Історія міст і сіл УРСР. Кіровоградська область. К., 1972). А тим часом цей дворянський рід в історії Росії, України та нашого краю зокрема посідає настільки важливе місце, що можна тільки подивуватися нашій невдячності.

У Києві до революції (1872) на громадські кошти навіть був споруджений пам'ятник графу Олексію Бобринському (скульптор Шредер, архітектор Манігетті) - перший у Росії монумент діячеві промисловості. Тим самим, була увічнена пам'ять про людину, яка неабияк посприяла економічному розвитку країни у галузі цукроваріння. Пам'ятник після 1917 року, звісно, знесли, та викреслити Бобринських з історії не вдалося. Доля цього дворянського роду по-справжньому незвичайна.

Бобринські не могли сказати про себе, що вони природжені («столбовые») дворяни, що рід їхній старовинний. Адже основоположник роду Олексій Григорович з'явився на світ у 1762 році внаслідок позашлюбного зв'язку Катерини II з Григорієм Орловим. Що це дійсно правда, імператриця засвідчила своїм листом, який Бобринські зберігали, як реліквію. Павло I подарував зведеному братові титул графа, звання генерал-майора, орден Анни I ступеня та вотчини. Перший Бобринський, одружившись з баронесою А. Унгерн-Штеренберг, мав трьох синів та доньку. Нас цікавить насамперед його старший син Олексій Олексійович Бобринський (1800-1868), значна частина життя й діяльності якого пов'язані з Україною. Поет П.Вяземський називав його «одной из благороднейших и в высшей степени сочувствующих личностей».

Олексій Олексійович закінчив військове училище. У 1821 році одружився з фрейліною імператриці Марії Федорівни графинею Софією Олександрівною Самойловою − „женщиной редкой любезности, спокойной, но неотразимой очаровательности и пленительной наружности» (П.Вяземський), племінниці О. Потьомкіна, яка й успадкувала частину його землеволодінь на Україні. У 1828 році у чині ротмістра граф виходить у відставку. Бобринський був надзвичайно багатогранною особистістю: вивчав магнетизм, захоплювався механікою, хімією, фінансами, сільським господарством, промисловістю, фотографією, вивчав іноземні мови. Граф − палкий пропагандист залізничного транспорту; ініціатор будівництва в Росії першої залізниці, відкритої 30 жовтня 1837 року. Заради дружини, яку боготворив, Олексій Олексійович зайнявся квітникарством: видав брошуру про квіти і навіть вивів сорт троянд, названий його іменем.

Та головна його заслуга − відродження цукрового виробництва, що на ті часи в Україні занепало. За 10 років Бобринський побудував тут 4 заводи. До речі, про те, що буряк містить цукор, вченим стало відомо лише в середині XVIII століття, промислове ж виробництво цукру з нього розпочалося у Німеччині на початку XIX століття. Безперечно, Бобринський добре вивчив досвід цукроваріння у Західній Європі і привніс його в Україну.

У 1839 році в Смілі на Черкащині на місці пивоварні Олексій Олексійович будує свій перший цукровий завод − рафінадний. Граф був талановитим селекціонером, інженером-конструктором, організатором виробництва. Свою діяльність у цукровій галузі Бобринський почав з поліпшення цукристості сировини. Йому вдалося в своєму маєтку підняти вміст цукру в буряках з 12 до 16 відсотків. Цього було досягнуто передусім завдяки зміні способу обробітку рослин. Бобринський був одним з піонерів переведення буряків з грядки у польові умови. Крім того, граф конструював нові сівалки й розрихлювачі. А винайдений ним плуг-поглиблювач отримав назву „плуга Бобринського" і був удостоєний медалі на Всесвітній виставці у Парижі. І результати не забарилися − рафінад Смілянської цукроварні вважався одним з кращих у Європі. Заводи Бобринського вважались зразком досконалості. При кожному з них були побудовані лікарні, школи, їдальні, бані, церкви. Всі витрати на їх утримання граф узяв на себе.

У 1838 році Олексій Бобринський придбав село Капітанівку, і через вісім років тут запрацював цукровий завод − перший на території нашого краю (1846). На цукроварні й великих бурякових плантаціях щосезону працювали сотні жителів Капітанівки та навколишніх сіл. Наприклад, у 1875-76 році на підприємстві було зайнято 670 чоловіків, 137 жінок та 31 підліток. При Капітанівському заводі була організована селекційна станція, яка займалася виведенням нових цукромістких сортів буряка. У 1913 році на Капітанівському цукровому заводі виробили 276 тисяч пудів цукру, який ішов в основному на експорт. Підйом цукрової промисловості у свою чергу сприяв розвитку в Україні мережі залізничного транспорту. У 1911-12 роках була споруджена залізниця Одеса-Бобринська (нині станція Шевченково поблизу Сміли), у ті ж роки збудовано станцію Капітанівка на лінії Одеса-Бахмач, вокзал на станції Помічна і т.д.

Значні кошти Бобринські виділяли на освіту робітників своїх заводів. І хоча відомо, що перша згадка про Капітанівку датується 1774 роком, що у 1787 році магнат К. Любомирський продав її князю Потьомкіну, а у 1795 році село одержав у спадщину його племінник − генерал Висоцький, справжня історія цього села починається зі спорудження тут у 1846 році цукроварні Олексія Бобринського. Уже в 1860 році у Капітанівці почала діяти церковно-парафіяльна школа, у 1863 році на громадські кошти для неї звели дерев'яний будинок, а 1899 року власники цукроварні заснували в селі однокласну школу. Першу лікарню у Капітанівці − на 24 ліжка − Бобринські відкрили у 1892 році. А при Смілянській цукроварні вони влаштували трирічне училище, яке щорічно випускало 30 майстрів цукрової справи. Плата за навчання складала один рубль на рік, а найбідніші оволодівали професією цукровара безкоштовно.

От вам і експлуататори Бобринські! Не дивно, що Олексій Олексійович мав репутацію людини ліберальних поглядів. Ще у 30-і роки XIX століття, як згадують сучасники, граф говорив про ненормальність кріпосного права, неможливість ведення господарства на його основі. Після реформи 1861 року граф допоміг своїм кріпосним викупити у нього землю. Наприкінці життя Олексій Бобринський дійшов висновку, що ***«...Допоки в народі не будуть пробуджені здорові творчі сили, нічого й розраховувати на краще майбуття країни».***

Сказано, погодьтесь, ніби сьогодні, для нашого часу! Не випадково на відкритті у Києві першого в Росії пам'ятника діячеві промисловості промовці, підкреслюючи заслуги Олексія Бобринського, цілком слушно зазначали, що саме такі підприємці ***«збільшують масу народного багатства, дають застосування капіталу, праці та знанням».***

СІЧЕНЬ

1(13) – 115 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Бориса Михайловича Завадовського**(1895-1951), фізіолога та еволюцініста. ***Випускник Єлисаветградської чоловічої гімназії*** (1913). Закінчив МДУ (1919). Працював у лабораторії І. П. Павлова (1922), професор біології в університеті ім. Я. М. Свердлова у Москві (1920-1930), засновник лабораторії (згодом інституту) експериментальної біології (з 1931), з 1935 - дійсний член ВАСГНІЛ. Основоположник і перший директор Державного біологічного музею ім. К. А. Тімірязєва (1922), завідуючий кафедрою дарвінізму Московського педагогічного інституту(з 1936). Автор понад 150 науково-популярних книг у галузі фізіології та природознавства. Член Німецької академії природознавства (1932) та Лондонського королівського зоологічного товариства (1940). На сумнозвісній сесії ВАСГНІЛ (1948) виступив на захист генетиків.

1 – 85 років від дня народження ***(м. Зінов'євськ)*** **Миколи Гнатовича Літуса**, кінорежисера, сценариста, актора. Учасник ВВВ. У 1950 закінчив історичний факультет Кіровського педагогічного інституту, у 1955 – режисерський факультет ВДІКу (майстерня Г. Александрова). Постановник 8 художніх фільмів: серед них **популярні кінокомедії „Королева бензоколонки" (1962) і „Дачна поїздка сержанта Цибулі"** (1979; режисер, актор, сценарист); пригодницькі стрічки „Пароль знали двоє" (1985), „Зірка шерифа" (1992) та ін.

3 – 115 років від дня народження (м. Житомир) **Бориса Миколайовича Лятошинського** (1895-1968), композитора, педагога. ***Навчався у Златопільській чоловічій гімназії два роки (4-5 класи), де його батько М. Л. Лятошинський був директором. Тут почав серйозні заняття музикою. Вчився грати на скрипці у гімназійного викладача Бенціона Хаїмовського, грав в учнівському оркестрі, робив перші композиторські спроби (невеликі п'єси для фортепіано, романси, камерно-інструментальні ансамблі). Тоді вперше прозвучав його струнний квартет до мінор і фортепіанний квартет ре мінор***. Після закінчення гімназії у Житомирі (1913) навчався на юридичному факультеті Київського університету та Київській консерваторії (клас професора Р. Глієра). Автор трьох опер, п'яти симфоній та інших творів. Створив композиторську школу в Україні. Його учні – І. Белза, І. Карабиць, В. Сильвестров, Є. Станкович, І. Шамо та ін. Професор. Народний артист УРСР. Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка. **У 1959 надіслав у Новомиргород свої спогади про перебування у Златопільській гімназії та фото батька.**

3 – 60 років від дня народження (с. Городище Рівненської області) **Адама Сергійовича Бика,** педагога.У 1973 закінчив Рівненський педагогічний інститут. ***З 1980 працює на кафедрі педагогіки Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна. Кандидат педагогічних наук (1985). У 1986-1994 – завідуючий кафедрою педагогіки КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Один із засновників Української Асоціації ім. В. О. Сухомлинського, член її правління та голова Кіровоградського обласного відділення (1990). У 1993 створює Єлисаветградський вільний університет – перший в регіоні***

приватний вищий навчальний заклад (нині КІРУЕ), працює його ректором. З 1995 – заступник директора з наукової роботи Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені Василя Сухомлинського. Має понад 120 наукових праць***. З 2007 − головний редактор науково-методичного щоквартального журналу „Педагогічний вісник", заснованого КОІППО імені В. О. Сухомлинського. Лауреат обласної педагогічної премії ім. В. О. Сухомлинського (2007).***

4 – 285 років від дня народження(м. Москва) **Петра Олександровича Рум'янцева - Задунайського** (1725-1796, похований у Києво-Печерській лаврі), військового і державного діяча, полководця, графа, фельдмаршала. Брав участь у Семилітній війні 1756-1763. У 1764-1781 – президент Малоросійської колегії та генерал-губернатор Малоросії, головний командир малоросійських та запорізьких козаків. ***Неодноразово у ці роки відвідував фортецю Св. Єлисавети***. Під час російсько-турецької війни 1768-1774 командував арміями, які розгромили турецькі війська. Історик **Бантиш-Каменський** відзначає: **„Малороссия благоденствовала под его правлением; он уничтожил злоупотребления, вкравшиеся в присутственные места, … доставил подвластному ему народу разные льготы и право руководствоваться в делах гражданских уставом Великого княжества Литовского".**

4 – 55 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Валерія Дмитровича Дейнекіна**(1955-2003), актора і режисера. ***Випускник СШ № 6 м. Кіровограда. Закінчив філологічний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна (1976). Майже 30 років керував студентським народним театром „Резонанс" (1973-2003).*** Закінчив Московське театральне училище при Академічному театрі ім. Є. Вахтангова (1985). ***Працював актором, режисером, головним режисером Кіровоградського музично-драматичного театру ім. М. Л. Кропивницького.*** Викладач історії культури на філологічному факультеті КДПІ ім. О. С. Пушкіна (1976-1991). Здійснив постановку багатьох п'єс української класики та сучасних авторів. Заслужений артист України (1998). ***Його пам'яті присвячена книга „Синьйор Монтеккі. Реквієм-спогад про Валерія Дейнекіна"(2003),***

5 – 85 років від дня народження ***(с. Михайлівка Зінов'євської округи)*** **Тамари Іванівни Скирди**, педагога. Закінчила КДПІ ім. О. С. Пушкіна (1950). Кандидат філософських наук (1954). У 1955-1956 вчений секретар Інституту філософії АН УРСР, 1959-1966 – ректор Київського торговельно-економічного інституту. Професор (1972). Автор і співавтор монографій: „Суспільно-політична і філософська думка на Україні в кінці XVII – на початку XVIII ст." (1953), „Етика та естетика в торгівлі" (1974), „Психологія в торгівлі" (1977). Заслужений працівник вищої школи УРСР (1979). Призначена Довічна Державна стипендія як видатному діячеві освіти та науки (1999).

5 – 70 років від дня народження (с. ***Березівка Маловисківського району)*** **Олега Євгеновича**

Поляруша, літературознавця. Закінчив філологічний факультет Київського університету (1964). Кандидат філологічних наук, ***професор Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна. З 1978 по 2003 – ректор інституту (Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка).*** Дослідник творчості О. Довженка та проблем сучасного літературного процесу. Окремими виданнями вийшли книги: „Олександр Довженко і фольклор" (1988), „І вічна таїна слова" (у співавторстві з В. П. Марком, 1990) та ін.

6(18) – 125 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Броніслава Олександровича**

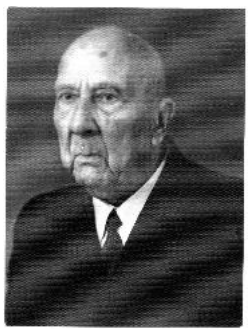

Домбровського(1885-1977), зоолога. Закінчив Київський університет, працював у ньому з 1913 по1924. З 1924 – у Київському, а з 1929 – в Алма-Атинському зооветеринарних інститутах. З 1954 – завідувач кафедри Казахського державного університету ім. С. М. Кірова. Праці присвячені обгрунтуванню біоморфологічного напряму в порівняльній анатомії хребетних, розробці синтетичного методу встановлення кореляцій, питанням „інтегральної анатомії" тощо. Академік АН Казахської РСР(1954).

6 – 100 років від дня народження (Хмельницька обл.) **Миколи Сергійовича**

Білецького(1910-1977 ***у Кіровограді)***, актора. Закінчив Миколаївське музичне училище (1933). ***У Кіровоградському українському музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького працював з 1945 по 1977.*** Кращі ролі: Часник „В степах України" О. Корнійчука (1946), Возний, Виборний, Петро, Микола „Наталка Полтавка" І. Котляревського (1947), Філін „Вільний вітер" І. Дунаєвського (1949), Іван Непокритий „Дай серцю волю, заведе в неволю" М. Кропивницького (1949), Стецько „Сватання на Гончарівці" Г. Квітки-Основ'яненка (1955), Софрон „Маруся Богуславка" М. Старицького (1965), Чезаре „Поцілунок Чаніти" Ю. Мілютіна (1966). Заслужений артист УРСР (1957).

7 – 90 років від дня народження ***(с. Злинка Маловисківського району)*** **Степана Івановича**

Науменка, військового діяча, педагога. ***У 1936 закінчив Злинську середню школу.*** Навчався у Ленінградському військовому авіатехнічному училищі (з 1937). На фронтах ВВВ – з грудня 1941. У 1950-1951 перебував у спеціальному урядовому відрядженні у Китаї. За виконання інтернаціонального обов'язку у цій країні удостоєний звання Героя Радянського Союзу (1951). Після звільнення у запас у званні полковника (1961) закінчив педагогічний інститут.

7 – 90 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Бориса Веніаміновича Фефермана** (1920-1999), музичного діяча, композитора. У 1941-1943 навчався в Єреванській консерваторії, закінчив диригентсько-хормейстерський факультет Харківської консерваторії (1946). Працював скрипалем Харківського театру опери і балету(1937-1941, 1944-1947), симфонічного оркестру філармонії і театру опери та балету в Єревані (1941-1944), головними диригентом оркестру народних інструментів Киргизької філармонії (1951-1960). Народний артист Киргизької Республіки, професор Киргизького державного інституту мистецтв. Автор посібників „Практический учебник игры на комузе» (1960), „Одноголосне сольфеджіо" (1973) та ін.; музичних творів: балету „Асан космонавт"(1969); кантат „Панфіловці"(1965), „Дорогою

Ілліча”(1978); балетної сюїти (1976), хореографічної картини "Скорбота"(1968); двох струнних квартетів, обробок киргизьких народних пісень та ін.

8 – 190 років від дня народження ***(Єлисаветградський повіт)*** **Віктора Олександровича Петрова** (1820-1885), військового діяча. ***Нащадок сербських гусарів, що переселилися в „Нову Сербію”на території нашого краю у 1752.*** Виховувався в Рішельєвському ліцеї, ***після закінчення якого у 1837 вступив юнкером в Єлисаветградський уланський полк; служив у ньому до 1845: корнет (1838), поручик (1840).*** Учасник Кавказької та Східної воєн (1845-1882). У послужному списку Петрова – 160 битв. Нагороди: Георгіївський хрест 4-го ст., орден Св. Георгія 3-го ст. та ін. Дослужився до чину генерал-лейтенанта (1873), командира 8-го армійського корпусу. Досвідчений бойовий офіцер, знавець кавалерійської служби, він був дуже освіченою, поетично обдарованою людиною, пристрасним книголюбом. Автор низки воєнних пісень та засновник полкового драматичного гуртка. Впродовж всього життя займався самоосвітою, грунтовно знав західноєвропейську літературу, історію та філософію, говорив на 15 мовах, переклав на російську мову „Божественну комедію”Данте.

Генералъ-лейтенантъ
В. А. Петровъ
(т. XVIII, стр. 393).

8 – 55 років від дня народження ***(с. Таужне Гайворонського району)*** **Михайла Петровича Янковського**, правоохоронця. В органах внутрішніх справ з 1975. У 1982 закінчив Київську вищу школу МВС СРСР. З 1997 по 1999 – начальник УМВС України у Львівській області. Генерал-майор міліції. У 1999-2000 – перший проректор Львівського інституту внутрішніх справ МВС України. Потім працював начальником лінійного управління МВС України на Львівській залізниці, першим заступником начальника управління МВС на транспорті, першим заступником начальника Департаменту громадської безпеки МВС України.

10(23) – 105 років від дня народження ***(с. Гурівка Долинського району)*** **Сергія Андрониковича Волотковського** (1905-1987), гірничого інженера-електромеханіка. У 1930 закінчив Дніпропетровський гірничий інститут, викладав у ньому. З 1944 по 1959 працював у Свердловському гірничому інституті. Творець радянської школи гірничих електромеханіків. Його учні очолювали кафедри у вищих навчальних закладах Ленінграда, Свердловська, Магнітогорська, Дніпропетровська. Автор понад 400 наукових праць, багато з яких перекладено англійською, німецькою, польською, болгарською та іншими мовами; 40 підручників, посібників та монографій. Одержав 35 авторських свідоцтв на винаходи. 4-те видання підручника „Рудна електрична тяга” у 1984 отримало диплом і третю премію на Республіканському конкурсі вузів СРСР. Доктор технічних наук (1952), професор (1952). Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1967).

14 – 110 років від дня народження (на Полтавщині) **Юрія Горліса-Горського** (справжнє прізвище Городянин-Лісовський) (1900, зник за нез'ясованих обставин у 1946 у Німеччині), письменника. Батько – офіцер царської армії, мати – з польської шляхти. Юнаком вступив до армії УНР, старшина кіннотників. При відступі був поранений і залишився у Холодному Яру. ***Брав участь у бойових операціях холодноярців на території Єлисаветградського повіту (1919-1922). Перебував у камері смертників в'язниці Єлисаветградської ЧК, звідки йому вдалося втекти.*** Автор знаменитої книги про героїчний опір українського селянства більшовицькому поневоленню „Холодний Яр" (1937) та інших („Червоний чортополох", 1935; „Спогади", 1935; „Ave Dictator", 1941). ***Під час другої світової війни побував у Кіровограді та Холодному Яру на території Олександрівського району.*** У таборі для переміщених осіб у Новому Ульмі (1946) разом з І. Багряним заснував Українську революційно-демократичну партію (УРДП).

20 – 100 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Миколи Миколайовича Писанка** (1910-1997), художника, теоретика мистецтва, педагога. У 1935 закінчив живописний факультет Одеського художнього училища. Після війни викладав у художніх училищах Душанбе, Сімферополя. У 1995 в Києві видана його книга „Рух, простір і час в образотворчому мистецтві". Серед учнів – відомі українські художники-„шістдесятники" В. Зарецький, А. Горська, В. Кушнір.

23 – 45 років від дня народження (м. Могилів-Подільський Вінницької обл.) **Павла Васильовича Босого**, краєзнавця сценографа. ***У 1986 закінчив історичний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна та дитячу музичну школу №1 (клас фортепіано), навчався також у дитячій художній школі. Тривалий час працював у обласному краєзнавчому музеї: науковий співробітник, заступник директора з наукової роботи, директор. Упорядник книг: „Кунсткамера Олександра Ільїна", „Іноземні підприємці в Україні. За документами меморіального архіву Роберта Ельворті" (1999); буклету „Вулиці старого Єлисаветграда" (1991). Викладав історію та культурологію у Кіровоградському технічному університеті, був проректором із зовнішніх зв'язків Педагогічної академії. З 1991 почав співпрацювати як сценограф з Кіровоградським музично-драматичним театром ім. М. Л. Кропивницького, оформив 10 вистав.*** З 2000 навчався і працював у США. Закінчив Нью-йоркський університет „New Schol" та аспірантуру Огайського університету за спеціальністю „Сценографія" (дизайн декорацій, костюмів і світла до театральних вистав). Професор театрального мистецтва Оуклендського університету (США). ***Влаштовував виставку американської сценографії в обласному художньому музеї (2006).***

24 – 60 років від дня народження ***(с. Кірове Долинського району)*** **Віктора Івановича Бикова** (1950-2000), краєзнавця. ***Закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Працював науковим співробітником заповідника-музею І. К. Карпенка-Карого Хутір Надія. Досліджуючи життєвий і творчий шлях корифеїв українського театру, відшукав невідомі матеріали про юного І. Тобілевича-канцеляриста, знайшов заповіт Івана Карповича, його передсмертну записку до брата П. Саксаганського тощо. Результати своїх***

досліджень оприлюднював у місцевих газетах: „Кіровоградська правда”, „Народне слово”, „Вечірня газета”. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (1998).

24 – 40 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Віктора Миколайовича Фесечка,**

спортсмена, боксера. ***Закінчив СШ № 30***. Перший тренер – майстер спорту Олексій Дмитрович Холодний. Чемпіон Спартакіади України, чемпіон України (1991). З 1991 – у професійному боксі. Чемпіон світу серед професіоналів за версією WBF у середній вазі (з 2001). Заслужений майстер спорту (2002).

25 – 125 років від дня народження ***(с. Митрофанівка Олександрійського повіту(нині Новгородківського району)*** **Григорія Гавриловича Селецького**

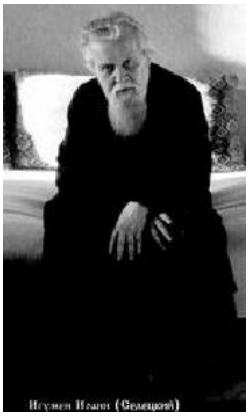

(1885-1971), церковного діяча (новомученика та сповідника Російської Православної Церкви XX ст. **ігумена Іоанна)** ***Закінчив Єлисаветградське духовне училище,*** Одеську духовну семінарію. Навчався у Московському університеті, потім перевівся на філософський факультет Геттінгенського університету в Німеччині. Знав декілька мов. Учасник Першої світової війни. ***Працював у кооперації в Москві та Єлисаветграді (1918-1921). У 1923 в Єлисаветграді рукопокладений у диякона, потім − у священика (ієрей). У період служіння в Єлисаветграді був членом єпархіальної ради, служив настоятелем Покровської церкви в сані протоієрея, активно боровся з живоцерковниками. За дорученням єлисаветградського духовенства у 1924 їздив до Патріарха Тихона, щоб підтримати його у боротьбі з церковними відступниками.*** Кандидатура Селецького пропонувалась тоді для рукопокладення у сан єпископа, але отець Григорій відмовився. Багато разів заарештовувався, перебував у концтаборах і тюрмах. У 1940 прийняв чернечий постриг. Після війни жив у Почаєвській лаврі. Поселився на околиці Кременця, служив Літургію вдома, мав духовних дітей, які його глибоко шанували. Зокрема своїм духовним батьком називає ігумена Іоанна ректор Православного Свято-Тихоновського гуманітарного університету протоієрей Володимир Воробйов.

25 – 65 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Василя Івановича Каюкова** (1945-

2001), педагога. ***З відзнакою закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна (1968). Директор загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів № 21 м. Кіровограда,*** заслужений учитель України (1996), кандидат педагогічних наук (1996), доцент кафедри педагогіки та психології обласного інституту післядипломної педагогічної освіти. ***Створив першу в області українську національну школу на засадах козацько-лицарського виховання, яку називають „школою виховання національної гідності”.*** Досвід узагальнив у працях: „Школа козацького виховання” (1996), „Лицарське виховання” (1997), „Виховуємо патріотів України” (1998) та ін. Автор поетичної збірки „З любов’ю до життя”.

25 – 130 років від дня народження ***(с. Плетений Ташлик Маловисківського району)***

Григорія Івановича Кочерещенка (***1880-1969 у Кіровограді),*** революційного діяча. ***Активний учасник революції 1905-1907 та боротьби за встановлення Радянської влади в Єлисаветграді, член першого виконкому Ради робітничих депутатів і Єлисаветградського військово-революційного комітету. Почесний громадянин м. Кіровограда (1967).***

26 – 190 років від дня народження (***с. Марївка, поблизу Єлисаветграда***) **Григорія Івановича Соколова** (1810-1852), історика і перекладача, журналіста, головного цензора Одеси. ***Онук одного з комендантів фортеці Св. Єлисавети (1775-1778) полковника*** Олександра Соколова. Був чиновником з особливих доручень при генерал-губернаторі М. Воронцові***. У 1841 для газети „Одесский вестник" зробив детальний опис паводку в Єлисаветграді. У 1843 відкрив у скасованій фортеці Св. Єлисавети архів старих справ за період з 1750 по 1813. Впродовж двох років опрацьовував його, у 1848 в „Записках Одесского общества истории и древности" опублікував роботу „Историческая и статистическая записка о военном городе Єлисаветграде". Це першоджерело з історії нашого краю писалося у Соколівці та Черняхівці – родових маєтках Соколових.***

26 – 70 років від дня народження (Закарпаття) **Василя Попадюка** (1940-1991), музиканта-

сопілкаря, диригента. Закінчив Івано-Франківське музичне училище. ***З 1966 по 1971 жив з родиною у Кіровограді, керував оркестром уславленого танцювального ансамблю „Ятрань".*** У 1971 очолив оркестр Державного академічного хору ім. Г. Верьовки; засновник і керівник знаменитих „Троїстих музик". Згодом організував перший в Україні приватний ансамбль „Гопак", об'їздив з гастролями багато країн. Народний артист України (1991). ***Дружина*** **Світлана Попадюк** − ***хореограф, танцювала в „Ятрані"***. ***Син*** **Василь Васильович Попадюк** ***(нар. 16.01.1966), раннє дитинство якого пройшло в Кіровограді,*** став знаменитим скрипалем (***на знімку***). Навчався у Київській та Львівській консерваторіях. З 1988 по 1993 працював у Театрі музики народів світу у Москві. У 1993-1997 грав у батьковому ансамблі „Гопак". З 1997 живе у Канаді. Його називають „Золотою скрипкою України", „Маестро – скрипка", „Живим нервом", „Сучасним Паганіні". Крім скрипки, грає ще на 15 музичних інструментах, створив власну групу під назвою „Папа Дюк". Заслужений артист України (2009).

29 – 150 років від дня народження (м. Таганрог) **Антона Павловича Чехова** (1860-1904),

геніального російського письменника. Мав українське походження, яким пишався. Закінчив медичний факультет Московського університету (1884). Захоплювався українською мовою, культурою, театром. Мав намір написати „українську" п'єсу для **Марії Заньковецької**. ***Восени 1901 мешканець Олександрії Назар Малошийченко написав Чехову розлогого листа з приводу п'єси „Три сестри". Лист олександрійця – дяді відомого українського письменника*** **Леоніда Чернова (Малошийченка)** – ***надрукований у повному зібранні творів письменника. Єлисаветград згадується у п'єсі „Чайка" як одне з театральних міст.***

31 – 85 років від дня народження ***(с. Могильне Гайворонського району)*** **Олега Львовича Машкевича**, художника килимів. У 1947 закінчив Київське училище прикладного мистецтва, 1968 – Московський технологічний інститут місцевої промисловості. З 1963 працює у Київському філіалі Всесоюзного науково-дослідного інституту технічної естетики. Створив багато тематичних та орнаментальних килимів: „Герб України" (1951), „Ой, дівчино, шумить гай" (1970), „Травами зеленими" (1971); гобелен „Блакитний сад" та ін. Заслужений художник України (1995).

1.01.1865 (145 років тому) – ***Для комплектування кавалерійських частин Київського, Харківського та Одеського військових округів засновано Єлисаветградське кавалерійське юнкерське училище („славная южная школа", як називали ЄЮКУ його вихованці).*** Відкриття училища з дворічним курсом навчання відбулося 25.09.1865. Спочатку в ньому навчалося 90 чоловік. Поступово кількість юнкерів зростала: 1868 - 150, 1871 - 200, 1874- 300. Вони були розділени на 2 ескадрони: 1-й - для комплектовання драгунських полків, 2-й - для уланських та гусарських полків. З 1876 по 1886 при училищі існував козачий відділ на 35 ч., переведений в 1886 у Новочеркаське козаче училище. У 1880 був відкритий підготовчий клас. У 1901 училище було переведене на 3-річний курс навчання. У 1902 було перейменовано в Єлисаветградсько кавалерійське училище. Проіснувало до грудня 1917.

1.01.1905 (105 років тому) – В Єлисаветграді почала виходити щоденна газета „Голос Юга" (редактор-видавець О. І. Селевін). З 6.08.1905 газета перейшла у власність Д. С. Горшкова, який перетворив її в один з кращих провінційних часописів Російської імперії.

1.01.2005 (5 років тому) – Населення Кіровоградської області становило 1085,7 тис. чол. (приблизно 2% населення України).

14.01.1865 (145 років тому) – За клопотанням міських купців заснований Єлисаветградський міський громадський банк, який підпорядковувався міській управі і видавав позики торговцям, власникам нерухомого майна під заставні свідоцтва.

20.01.1880 (130 років тому) – У Будинку Громадського Зібрання м. Єлисаветграда з великим концертом виступив Микола Лисенко – видатний український композитор, фундатор вітчизняної класичної музики.

Січень 1935 (75 років тому) – Засноване Олександрійське медичне училище.

Січень 1940 (70 років тому) – Утворене управління Міністерства юстиції при виконкомі Кіровоградської обласної ради депутатів трудящих.

23.01.1945 (65 років тому) – У Кіровограді відкрито обласну лікарню на 200 ліжок.

Лютий

8 ЛЮТОГО (ЗА НОВИМ СТИЛЕМ) – 160 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ІВАН ПОХИТОНОВ: ЙОГО ІМЕНЕМ НАЗВАНО ВУЛИЦЮ У БЕЛЬГІЇ

Минулого року я нарешті здійснив свою давню мрію − побував на батьківщині класика європейського живопису Похитонова. Своїм художником Івана Павловича вважають в Україні, Росії, Франції та Бельгії. Ще за життя його творчість надзвичайно високо цінувалася колегами-художниками, мистецтвознавцями та колекціонерами. Не згасає, а посилюється інтерес до неї і в ІІІ-му тисячолітті. Нещодавно на одному з аукціонів у Лондоні мініатюра Івана Павловича Похитонова "Гірський пейзаж з видом на озеро Женеви" було продана за півмільйона доларів! У 2003 році у серії книг „Мастера искусств" московського видавництва «Белый город» вийшов альбом „Похитонов" (автор-упорядник доктор мистецтвознавства, хранитель Третьяковської галереї Володимир Петров).

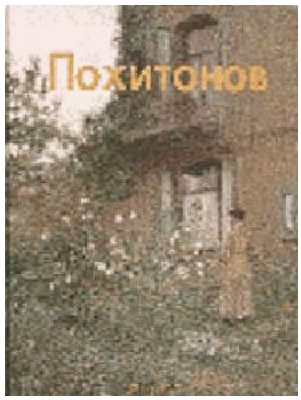

Особливо приємним є той факт, що Похитонов – наш земляк, уродженець Єлисаветградщини. Більше того, маєток Похитонових, який офіційно мав назву села Мотронівки, розташований неподалік обласного центру (поблизу с. Трепівки Знам'янського району). Про життєвий і творчий шлях художника я написав декілька статей, а от відвідати Мотронівку все ніяк не наважувався. Зупиняло те, що приблизно років двадцять п'ять тому Похитонове-Мотронівку поглинуло сусіднє село Зелений Зай Знам'янського району. Стримував, очевидно, страх не виявити там нічого, що нагадувало б ту, колишню Мотронівку, краєвиди та жителів якої Похитонов увічнив у десятках своїх живописних шедеврів.

І побоювання виявилися не марними. Похитонівської Мотронівки більше не існує: десятка два напівзруйнованих хат та з десяток мешканців пенсійного віку, які про видатного художника, звісно, й не чули. А от що стосується краєвидів, то вони збереглись, і можна пізнати і пагорби (на них були розташовані хатки), і ставок (щоправда геть зарослий очеретом), і гайок, які малював понад 100 років тому І.П.Похитонов,.

Дивний ми все-таки народ: відомих усьому світові уродженців краю визнавати своїми земляками ніяк не бажаємо, а отже, й не вшановуємо, як належить. Мені вже доводилося писати про цей феномен нашої вдачі, розповідаючи про Л.Троцького, генерала О.Самсонова та інших. Принагідно можна згадати й А.Фета – як поет він народився на Єлисаветградщині. У цьому прикрому реєстрі й досі перебуває Іван Похитонов.

Останніми роками в обласному центрі з'явилися перші дві вулиці на честь художників-земляків. Я нічого не маю проти вшанування О.Осмьоркіна та П.Покаржевського; мене лише дивує, чому, І.Похитонов – безперечно найвидатніший художник Єлисаветградщини – митець світового рівня – такої честі не удостоєний. А щодо увічнення пам'яті Олександра Олександровича, то тут явно перестарались: у Кіровограді існує художньо-меморіальний музей

Осмьоркіна, дитяча художня школа імені О.О.Осмьоркіна, обласна премія в галузі образотворчого мистецтва та мистецтвознавства імені О.О.Осмьоркіна. Чи не занадто?

Нехай невизнання Троцького ще якось можна зрозуміти, враховуючи те, що він дійсно надзвичайно складна і суперечлива постать всесвітньої історії XX століття. Нехай про генерала Самсонова – найвідомішу жертву Першої світової війни – ми „примудрилися" дізнатися порівняно недавно і для осмислення потрібен час. У випадку з Похитоновим знайти якесь раціональне пояснення ігноруванню видатної особистості навряд чи можливо. Художник, хоча й помер за кордоном, в Україні ніколи не заборонявся; відомості про нього є у всіх енциклопедіях та книгах з історії українського образотворчого мистецтва, були, звісно, й десятки публікацій у місцевій пресі. Однак вулиці в місті, як бачимо, називаються на честь інших. А тим часом, життя і творчість Івана Похитонова, нащадка запорізьких козаків, заслуговує не лише монографії, це – сюжет для великого роману. Та не будемо в черговий раз переповідати його біографію, торкнемося лише деяких її, так би мовити, вузлових сюжетних ліній, надто у тій частині, що стосуються Єлисаветградщини.

Насамперед, звернемось до питання про походження русифікованого прізвища Похитонов. Воно, як у козаків було заведено, досить „прозоре" за значенням і утворене від прізвиська „похитон", тобто „той, хто ходить похитуючись, людина з ведмежою ходою". Ось як описував Похитонова – свого улюбленого художника − дочці Тетяні Лев Толстой: ***„...Приємна, добросовісна людина; зовнішністю, ходою схожий на ведмедя. Серед живописців трапляються приємні люди... Шкода, що ти його не застала"***. Дід Похитонова, запорізький козак, Данило Похитон, після ліквідації Запорізької Січі, залишився хазяйнувати на своєму хуторі Мотронівка поблизу Єлисаветграда. Робив він це настільки вдало й успішно, що ще за часів Катерини II був удостоєний дворянського титулу. Мав, за сімейними переказами, у першому шлюбі 4 дітей, а у другому – важко повірити – не менше 22!

Шкода, що й досі ніхто з дослідників не зацікавився історією цього роду, адже серед них чимало визначних особистостей. Приміром, видатну військову кар'єру зробив дядя художника Данило Данилович Похитонов (1824-1889), який дослужився до чину генерал-лейтенанта. Його син Микола Данилович Похитонов (1857-1897) також став військовим (закінчив артилерійську академію), дослужився до штабс-капітана, але захопився ідеями народників, вступив у народовольський гурток. У 1883 році був заарештований, засуджений до смертної кари, яку замінили безстроковою каторгою і збожеволів через 12 років перебування в одиночній камері Шліссельбурзької фортеці. Двоюрідний брат художника Данило Ілліч Похитонов (1878-1957) став відомим музикантом, піаністом і диригентом петербурзьких театрів, народним артистом РРФСР, автором цікавої книги спогадів „Из прошлого русской оперы" (1957). Під впливом Івана Похитонова також захопився живописом, але далі аматорства справа у нього не пішла. Ще один дядя художника Григорій Данилович Похитонов (1810-1882) – засновник знаменитої фірми „Общественная Польза", яка, займаючись виданням дешевих книг і картинок для народу, сприяла поширенню грамотності серед населення Російської імперії.

Наймолодший з синів козака Данила Похитона Павло став батьком майбутнього художника. У юності Павло Данилович Похитонов, певно, мріяв, як і брат Данило, зробити військову кар'єру. З цією метою закінчив артилерійське училище, але щось не склалося, і він, дослужившись до чину поручика, вийшов у відставку, щоб зайнятися сільським господарством у Мотронівці. Про матір І.П.Похитонова відомо, що звали її Варвара Бєліч, і була вона сербкою за походженням. Похитонови володіли 504 десятинами землі у Татаровській волості. У 1861-1862 рр. Павло Данилович був дійсним членом Херсонського губернського статистичного комітету. Обирався гласним Єлисаветградського повітового земського зібрання у 1865-1867 і 1883-1886 роках та мировим посередником. Влаштував та був опікуном земської школи у с. Татарівці (нині Комишувате Новоукраїнського району), в якій навчалося 30 дітей. З 1871 по 1877 рік Павло Похитонов − почесний мировий суддя Єлисаветградського повіту. Друкував свої замітки і спостереження в „Бюллетенях о состоянии сельского хозяйства по Елисаветградскому уезду" (1887-1888).

Хист до малювання Іван Похитонов виявив дуже рано. Уже в 7 років хлопець подарував матері старанно виконану копію голландської гравюри із сценою полювання складної композиції. Початкову освіту майбутній художник отримав у Єлисаветграді, закінчивши кращий на ті часи навчальний заклад міста під назвою «чоловічий пансіон Гумберта". В „Историческом очерке г. Елисаветграда" (1897) про нього сказано: ***„Мужской пансион Гумберта, на степени прогимназии открыт в 1860 году. Г. Гумберт по правилам и сведениям своим заслуживал в городе полное уважение и доверие, как опытный и добросовестный педагог. Пансион г. Гумберта существовал около десяти лет"***. Коли навчався Похитонов, у пансіоні-прогімназії перебувало 16 учнів та 4 педагоги.

Перелік навчальних закладів, в яких Похитонов навчався згодом, жодного, за винятком реальної гімназії у Миколаєві, так і не закінчивши, свідчить про те, що юнак довго не міг визначити свого покликання. Спочатку його віддали до Полтавського кадетського корпусу. Тут, очевидно, далися взнаки військові традиції запорізького козацтва, що міцно трималися в роду Похитонових. Але, трохи скуштувавши армійського життя, Похитонов швидко зрозумів, що це не його стезя в житті. Після гімназії він вступає до Петровсько-Розумівської сільськогосподарської академії у Москві. „Коли не воїн, то землероб" – так споконвіку повелося в Україні, що, певно, й обумовило вибір Похитоновим професії. Тим паче, що природу Іван Павлович любив безмежно, щиро й віддано.

На ті часи сільськогосподарська академія (заснована 1865 року), до якої він вступив, вважалась найпередовішим і найпрогресивнішим закладом Російської імперії. Академія мала досить таки діберальний статут. Студенти, крім офіційної бібліотеки, створили свою нелегальну; читали заборонену літературу. Щоліта, під час канікул, виїздили на практику в зразкові маєтки багатих землевласників, а восени виступали з повідомленнями про тяжке становище робітників і селян. Тож грунт для сприйняття революційних ідей був підготовлений. З точки зору тодішніх правоохоронних органів, академія могла стати „розсадником крамоли". Так і сталося. Благородними прагненнями студентів скористався „демон російської революції" С.Г.Нечаєв, автор сумнозвісного „Катехізису революціонера". За дуже короткий час він обплутав академію та деякі інші навчальні заклади мережею строго законспірованих гуртків, членами яких були майже 400 чоловік. 21 грудня 1869 року в гроті парку на території академії Нечаєв убив студента Іванова. Юнак розгадав авантюризм та аморальність „учителя", і той, побоючись викриття та, щоб налякати інших (зв'язати їх кров'ю), звинуватив Іванова у зрадництві й шпигунстві. Цей постріл сколихнув усю Росію, а Федора Достоєвського надихнув на створення геніального роману-попередження про небезпеку „нечаєвщини" під промовистою назвою „Біси" (1871-1872).

Зрозуміло, що бунтівний, волелюбний дух козацького роду, успадкований від діда, не дозволив Похитонову залишитись осторонь. Судовий процес над учасниками нечаєвської організації „Народна розправа" відбувся 1 липня 1871 року. За найменшу причетність до неї було заарештовано 310 чоловік, проте судили 84-х. Похитонов не був членом головного гуртка, який стратив Іванова, а тому й уникнув більш суворого покарання. Його лише виключили з другого курсу академії і відправили у заслання під нагляд батька й поліції... до рідної Мотронівки. Відтоді і на все життя Похитонов не сприймає будь-якого насильства. Ставши знаменитим художником і мріючи повернутися на батьківщину, він цього не зробив, бо вважав, що за кордоном „менше шансів стати убивцею, бути убитим, покаліченим, побитим, або потрапити в необлюбовані місця".

Уже наступного року Похитонову дозволили вступити на факультет природничих наук Новоросійського університету в Одесі, де він захопився орнітологією та відвідував лекції знаменитого професора Іллі Мечникова (1845-1916), лауреата Нобелівської премії 1908 року, дружбу з яким зберіг до останніх днів життя вченого. Не провчившись і двох років, Похитонов за наполяганням батьків у 1871 році повертається у Мотронівку, щоб управляти маєтком. У ці роки (з 1874 до

1876) до від'їзду у Францію був гласним Єлисаветградського повітового земського зібрання. В Єлисаветграді поселилася рідна сестра Похитонова Юлія Павлівна, яка 1876 року вийшла заміж за кавалерійського офіцера Леоніда Олександровича Фессінга. 17 січня 1877 року в Єлисаветграді у подружжя народився хлопчик, названий Сашком, згодом видатний український та російський актор і режисер Олександр Загаров (1977-1941) ***(на знімку)***. У нашому місті минули перші 10 років життя племінника Похитонова, тут він захопився театральним мистецтвом. Це Іван Павлович порадив племіннику, який спочатку, за його прикладом, навчався на природничому факультеті Брюссельського університету, повернутися на батьківщину, щоб присвятити себе театру.

Особисте життя самого митця щасливим ніяк не назвеш. Його перша дружина Матильда Вульферт вивчала в Парижі, де вони й познайомилися у 1879 році, медицину; мала характер різкий і незалежний, була активісткою феміністського руху (емансипе). Згодом вона стала доктором медицини, відомим лікарем-гігієністом, автором популярної монографії „Красота, ея совершенствованіе и сохраненіе путемъ гигіены" (1893). Вона часто друкувалася у жіночому часописі „Дамский мир". Зокрема, в одній з статей у 1912 році Матильда Похитонова дає поради жінкам, як позбутися зморщок, рекомендучи їм „лікування щастям": ***„Нормально уравновешенные особы всегда могут так устроить, чтобы не останавливаться на тяжелых впечатлениях в жизни. С некоторой долей энергии можно всегда подыскать себе занятие, дающее, если не радость, то, по крайней мере, известное удовлетворение: тогда легче будет избавиться от морщин вокруг глаз и вокруг рта…».*** Чи вдалося зберегти «вічну молодість» самій авторці нам невідомо, але через десять років вона розлучилася з Похитоновим. Натомість художник пов'язав свою долю з молодшою сестрою Матильди Євгенією Вульферт, яка народила йому сина Бориса. Однак шлюб цей вважався незаконним, тому син Похитонова носив прізвище матері – Вульферт.

Дослідники творчості Похитонова давно помітили, що за кордоном він переважно ***„малював лише ті місця, які нагадували йому батьківщину; він бачив рідні поля і степи так, ніби вчора їх залишив***".

Талановитих самоуків історія світового живопису знає чимало (грузин Ніко Піросмані, серб Іван Генералич, француз Анрі Руссо, українки Марія Примаченко і Катерина Білокур та ін.), однак усі вони, як правило, належать до так званого „наївного мистецтва", яке за світосприйманням та засобами втілення відрізняється від професійного. Феномен Похитонова полягає якраз у тому, що він, будучи самоуком, досяг вершин професійної майстерності, перевершивши у володінні ремеслом багатьох живописців з академічною виучкою. Ось що з цього приводу писав французький мистецтвознавець Еміль Вітмійор: ***„Після міжнародної виставки в галереї Петі 1882 року майстри мистецтв всіх країн з почестями прийняли у своє коло 32-річного Похитонова, вважаючи, що він гідний бути поруч з ними, визнаними митцями".***

„Поет природи і гармонії", „феноменальне явище", „художник-чародій", „чудо в живописі"... – це далеко не всі компліменти, якими нагороджували нашого земляка бельгійські та французькі критики. Його картини оцінювали, як ***„найвище досягнення в мистецтві малих форм, яке вражає відчуттям тону, витонченістю виконання, бездоганним рисунком..., одним словом це откровення!".*** Похитонов, відзначають мемуаристи, із земляками спілкувався виключно українською мовою. Про зустріч із славетним земляком залишив спогади (рукопис зберігається в обласному художньому музеї) інший єлисаветградець – художник П.Покаржевський, який тоді навчався в майстерні батального живопису приятеля Похитонова Миколи Самокиша: ***„Он очень забавно рассказывал, как жил за границей. Он говорил по-украински, с редким юмором. Рассказывал, как начинал в Париже работать, но работы продавались туго, потому что „там цих художників як собак нерізаних". Поэтому через некоторое время он поехал в Бельгию в г. Льеж, где начал писать я свои маленькие пейзажи и жанрики. Здесь он очень комично описывал, какой тоненькой кисточкой он их рисовал – „як комарине жало!" Вообще на письме это непередаваемо, это нужно было слышать в его исполнении. Так вот, в Льеже стали „купувати ці малюнки, і пішло-поїхало". Он расторговался, приобрел „кеб", выезжал на пленер и с него писал свои маленькие шедевры".***

Нещодавно, готуючи до друку альбом „Похитонов", мистецтвознавець В.Петров побував у Бельгії (Брюссель та Льєж), де жив і похований художник. Його вразило те, що

„...благодарная память о Похитонове сохраняется и поныне. Его произведениями дорожат коллекционеры – истинные ценители живописи. Память о нем живет в названии одной из улиц Жюпиля, в трудах историков Льежа, в исследованиях искусствоведов. В Брюссельском институте истории искусства ведется работа по составлению полного свода наследия художника". Цим займається відомий мистецтвознавець Олівер Бертран. Листа від нього з проханням повідомити, які твори І.Похитонова зберігаються у Кіровограді отримали працівники обласного художнього музею. Якісь же підстави для цього, очевидно, були у дослідника життя і творчості нашого земляка? Пов'язано це, на мою думку, ось з чим.

За свідченням єлисаветградського громадського діяча П.З.Рябкова після успіху Першої міської художньої виставки 1913 року Єлисаветградське благодійне товариство поширення грамотності й ремесел мало намір створити у місті художній музей. Воно заручилося підтримкою Академії мистецтв і Товариства передвижників, а також, пише Рябков, ***„получено обещание художника И.Похитонова, уроженца Елисаветграда, пожертвовать несколько своих работ, когда такой музей будет открыт".*** А в статті члена місцевого Товариства поширення грамотності й ремесел О.Біркіна в газеті „Голос Юга" (27.01.1913) мова йде про речі взагалі сенсаційні: ***„...В Елисаветграде в настоящее время началась полемика по вопросу создания первого в городе художественного музея. Впервые этот вопрос обсуждался в 1911 году. На собрании в земстве было предложено содержать музей силами города и земства. У нас, на совещании „В обществе грамотности", так же поднимался вопрос о создании музея. Причиной тому явилось желание одного из местных уроженцев города художника Ивана Похитонова, который проживает в Париже. В случае открытия такого художественного музея он пожелал передать часть своих картин в дар городу, а после смерти оставить на пользу городу всю коллекцию картин. Все это мотивируется тем, что теперь Императорская Академия Художеств очень быстро идет навстречу тем городвм, которые создают у себя художественные музеи..."*** Чи здійснив свою обіцянку Іван Павлович, з'ясувати не вдалося? Цілком можливо, що декілька картин Похитонов все ж подарував рідному місту. А там війна, революція, братовбивча громадянська... Якби не вони, мав би Єлисаветград ще в 1914 році чудовий художній музей.

Крім Мотронівки (пейзажі, портрети мешканців, жанрові сценки), Похитонов у 1915 році малював, як сказано в каталогах, „Село Никольское Елисаветградского уезда, имение Угриновичей". Там він гостював у своїх добрих знайомих, де виконав такі твори: „Старий будинок у Нікольському" (на звороті художник зробив напис: „Многоуважаемой Анне Павловне Угринович на память про лето 1915 года в Никольском"), зберігається у Київському музеї російського мистецтва; „Пейзаж у Херсонській губернії" (на звороті напис: „Правая сторона усадьби в Никольском"), зберігається у Тульському художньому музеї; „Селянка з відрами. Нікольське" (приватна збірка у Москві), „Степове село Нікольське" (приватна збірка у Франції) та інші. Оскільки на сучасній мапі Кіровоградщини наявне лише одне село Микільське у Світловодському районі, то тривалий час я гадав, що саме його і малював Похитонов. Нещодавно з'ясував, що Похитонов, виявляється, увічнив ще одне „мертве" село – Угриновичі володіли селом Нікольським поблизу с. Піщаний Брід Добровеличківського району. Його спіткала така сама доля, як і Мотронівку. Прикро! Отакі маємо „Похитонівські місця" ! Та все ж природа майже у тому ж вигляді, як за часів Похитонова, збереглася, а отже, можна було б започаткувати Міжнародні „Похитонівські пленери" за участю художників тих країн, які вважають Похитонова своїм (України, Росії, Франції і Бельгії)

ЛЮТИЙ − 125 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ВСЕВОЛОДА ГОЛУБОВИЧА

ОДИН ІЗ СВІТОЧІВ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

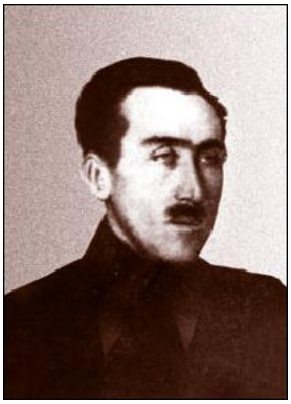

Що історію України, як давню, так і новітню, ми й досі знаємо недостатньо − доводити зайве. Передусім це стосується визначних подій і діячів Української Народної Республіки та особливо участі в національно-визвольних змаганнях уродженців нашого краю. І хоча нині можемо вільно читати «Відродження нації» В. Винниченка, «Історію України доби Центральної Ради» Д. Дорошенка та інші праці, брак біографічних даних про державотворців того часу дається взнаки. На сьогодні достеменно знаємо, що серед видатних членів Центральної Ради наших земляків було не менше десяти, деякі взагалі обіймали ключові посади в першому українському уряді. Виявляється, за 9 місяців свого існування Центральна Рада сформувала два уряди і обидва їх очолювали наші земляки. Донедавна упевнено ми могли говорити хіба що про першого з них − Володимира Винниченка (голову генерального секретаріату УНР, який керував урядом з червня 1917-го по січень 1918 року), знали також про діяльність Олександра Шульгина (міністра закордонних справ) та Сергія Шелухіна (міністра судових справ), завдяки їхнім працям та спогадам, опублікованим в еміграції. З гордістю згадуємо також імена членів Центральної Ради, уродженців Єлисаветградщини, Дмитра Чижевського (згодом видатного українського філософа), «артільного батька» Миколу Левитського та Олександра Волошина.

Після появи у 1993 році книги київського дослідника Анатолія Болабольченка «Всеволод Голубович і «справа УПСР» до нас із забуття повернувся ще один видатний земляк. Другий після Винниченка і останній голова уряду Центральної Ради Всеволод Олександрович Голубович, виявляється, народився у лютому 1885 року в селі Молдовці (тоді Балтського повіту Подільської губернії, тепер Голованівського району) Кіровоградської області у родині священика.

Середню освіту здобув у Кам'янець-Подільській духовній семінарії, де його наставником був Володимир Чехівський − також згодом видатний політичний і державний діяч України, засуджений і розстріляний у сфабрикованій справі «Спілки визволення України» 3 листопада 1937 року). Різниця у віці між учителем та учнем складала всього десять років. Доля поєднала їх на довгі роки − дружбою, спільною працею та боротьбою за українську справу.

Після закінчення у 1914 році Київського політехнічного інституту Голубович працює начальником дистанції Південної залізниці, під час Першої світової війни його призначають начальником відділення водних та шосейних шляхів Румунського фронту. Всеволод Олександрович обирався гласним Одеської міської думи, потім заступником її голови. У революційному русі Голубович − з 1903 року, у 1912 році стає членом київської групи Української партії соціалістів-революціонерів (УПСР), обирається депутатом до Російських Установчих Зборів від Херсонської губернії. 1917 рік наш земляк зустрічає одним із лідерів українських есерів. У першому українському уряді Голубович спочатку займає пост генерального секретаря шляхів сполучення, потім торгівлі й промисловості.

У 1918 році він очолює українську делегацію на мирних переговорах у Брест-Литовську. Вражаючий факт. У свою чергу, делегацію більшовицької Росії у Бресті очолював інший уродженець нашого краю Лев Троцький. Антиросійська позиція «земляків» на переговорах настільки запам'яталася Льву Давидовичу, що він і через 12 років, коли писав книгу мемуарів «Моє життя. Спроба автобіографії», не втримався від шпильки: ***«Когда глава украинской делегации Голубович, подав очередную реплику, садился на стул, тщательно раздвигая полы черного сюртука, возникало опасение, что он растает на месте от кипевшего в нем***

восхищения». Троцький почувався ображеним через те, що В. Голубович у Бресті розраховував виключно на підтримку Німеччини в утвердженні української державності.

Як відомо, після IV Універсалу Генеральний Секретаріат було реорганізовано в Раду народних міністрів. 31 січня 1918 року Центральна Рада доручила сформувати новий кабінет міністрів есерові В. Голубовичу. Таким чином, Всеволод Олександрович став Головою Ради народних міністрів та міністром закордонних справ, перебуваючи на цих ключових постах до 29 квітня 1918 року.

Після поразки визвольних змагань Всеволод Олександрович лишається в Україні. Деякий час його не чіпали, і Голубович у 1919-20 році редагував газету «Трудова громада» у Вінниці. Та вже у серпні 1920 року його заарештовують, а наступного року в Україні відбувся перший політичний процес над членами ЦК УПСР, відомий під назвою «Справа Голубовича». Ув'язнення було нетривалим, і після звільнення Всеволод Олександрович працював за фахом, зокрема завідуючим відділом капітального будівництва Ради народного господарства УРСР. Однак недовго. Терор проти «ворогів народу» набирав обертів, і 1 березня 1931 року органи ГПУ «згадали» про Голубовича вдруге, заарештувавши за звинуваченням у створенні підпільного «Українського національного Союзу». Вирок − шість років ув'язнення. Свій тернистий шлях на Голгофу наш земляк пройшов надзвичайно мужньо та гідно − зламати його чекістам не вдалося. Дослідник життєпису Голубовича А.Болабольченко дійшов до висновку: ***«... Ні на цьому, ні на інших судах, навіть під загрозою смертної кари Голубович... не визнав неіснуючої провини, нікого не обмовив, не переклав вини на інших, ніколи не просив поблажливості».***

У 1937 році Всеволод Олександрович мав бути звільненим, але президія ЦВК СРСР продовжила йому, як «особливо небезпечній для радянської влади особі», термін ув'язнення ще на п'ять років. На той час наш земляк в суворій ізоляції утримувався у Ярославльській тюрмі. 16 травня 1939 року за офіційними даними він «помер». Чи сам, чи йому допомогли − це залишилося невідомим. Голубовичу не виповнилося й 55 років.

Сьогодні історики відзначають, що «внесок Голубовича у процес українського право-і державотворення досить значний». Він був одним із ініціаторів і розробників законів про землю, восьмигодинний робочий день, герб УНР, гривню, громадянство УНР, про новий адміністративний поділ України тощо. Найголовнішою провиною Голубовича на процесі у «справі Української партії соціалістів-революціонерів» судді вважали його участь у розробці Конституції УНР. Її, вважали вони, можна було провести в життя лише шляхом повалення радянської влади; це через неї, мовляв, виник в Україні «бандитсько-повстанський рух Махна».

Водночас з іменем Голубовича пов'язане запровадження жорсткої «продрозверстки» на селі, надзвичайного судочинства, позасудових репресій.

Та безперечне одне: наш земляк − одна з центральних постатей тієї трагічної доби, яку з історії України уже не викреслити.

Чому ж, відверто не сприймаючи більшовицьку владу, Голубович не емігрував, не раз маючи таку нагоду? Через Кохання! У 1917 році Всеволод Олександрович одружився з Тетяною Кардиналовською, молодшою від нього на 15 років. На весіллі були присутні М. Грушевський та С. Петлюра. Сімейне життя склалося драматично. Війна, арешти, часті переїзди, переховування, втечі і нарешті найстрашніше − втрата дитини. У вересні 1919 року, дізнавшись, що кохана дружина перебуває в Золотоноші, Голубович з фіктивним паспортом вирушає за нею з Кам'янець-Подільського через два фронти − денікінський і більшовицький. Ризик − надзвичайний! У Фастові на залізничному вокзалі Всеволода Олександровича упізнали, арештували і мали розстріляти. Йому допомогла втекти одна людина, ім'я якої він не назвав нікому: ні дружині, ні слідчим через декілька років. Голубовичу все ж вдалося вивезти дружину із окупованої денікінцями Золотоноші в Кам'янець. Та у 1920 році незадовго до чергового арешту Голубовича шлюб розпався: двадцятирічна жінка зажадала більш спокійного життя. Та не знайшла його, її другого чоловіка, письменника Сергія Пилипенка розстріляли навіть раніше, ніж першого, у 1934 році. Тетяна Михайлівна Кардиналовська прожила майже 100 років (1899-1993), померла у США, написала цікаву книгу спогадів „Невідступне минуле” (2005).

До 120-річчя від дня народження Всеволода Голубовича Національний Банк України випустив ювілейну

монету номіналом 2 гривні (серія „Видатні особистості України”).

Лютий

1 – 90 років від дня народження ***(с. Панчеве Новомиргородського району)*** **Юрія Івановича Степанова**, архітектора. У 1947 закінчив Одеський інженерно-будівельний інститут. Жив і працював в Одесі. За його проектами споруджено – готель (1977-1980), комплекси гуртожитків по вулиці Ювілейній (1973-1983); здійснена забудова Північного району міста (1981-1990). Заслужений архітектор УРСР (1981).

2 – 135 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Трифона Марковича Гуляницького** (1875-1959), учасника боротьби за владу Рад на Україні. ***У 1917 - член Єлисаветградського Військово-революційного комітету, член президії першої Ради робітничих депутатів, один з організаторів загону Червоної Гвардії в місті.*** На його честь с. Щасливці Врадіївського району Миколаївської області перейменоване у с. Гуляницьке. ***Почесний громадянин м. Кіровограда (1967).***

5 – 110 років від дня народження (м. Севастополь) **Оксани Андріївни Петрусенко** (справжнє прізвище **Бородавкіна Ксенія**) (1900-1940), співачки. ***Навчалася у Златополі. Деякий час у 1921 працювала у трупі Д. Гайдамаки-Вертепова в Єлисаветграді.*** Народна артистка СРСР.

6 – 60 років від дня народження ***(с. Грушка Ульяновського району)*** **Володимира Клеонтійовича Напханюка,** лікаря, педагога. Закінчив Одеський медичний інститут ім. М. І. Пирогова. Доктор медичних наук (1990). Професор кафедри біологічної хімії, завідувач кафедри гістології, ембріології та цитології Одеського медичного інституту. З 1997 – дійсний член Академії медичних наук України. Автор понад 350 наукових праць, у тому числі кількох монографій, 10 навчально-методичних посібників. Створив свою наукову школу, яка розробляє шляхи збереження генофонду України.

7 – 90 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Володимира Олександровича Федорова** (1920-1986), живописця. ***Виховувався у знаменитій родині музикантів Нейгаузів, де його мати працювала служницею. Перші уроки малювання отримав від родички Нейгаузів художниці Д. Р. Пржшиховської*** (***навчалася на ВРК ЄЗРУ в Ф. С. Козачинського***, потім у Мюнхенській Академії мистецтв). У 1940 закінчив Одеське художнє училище. Учасник ВВВ. ***У 50-60-ті роки XX століття – провідний кіровоградський художник. Працював у Кіровоградському обласному краєзнавчому музеї, художньо-промислових майстернях Художнього фонду України.*** Виконав велику серію робіт, присвячених будівництву Кременчуцької ГЕС. Член Спілки художників СРСР (1978). Працював у всіх жанрах живопису: портрет, пейзаж, натюрморт,

тематична картина. Учасник багатьох всесоюзних, республіканських та зарубіжних виставок. ***Більша частина творчої спадщини (понад 600 робіт) подарована вдовою митця Ніною Георгіївною Федоровою обласному художньому музею***. Основні твори: ***„Лев Толстой вітає М. К. Заньковецьку", „Портрет С. Пузенкіна", „Корифеї українського театру", „Портрет матері", „Портрет дружини", „Портрет О. Б. Ільїна"*** та ін. У 2008 на будинку, де Федоров жив з 1920 по 1962 (вул. Гоголя), встановлено меморіальну дошку.

9 – 90 років від дня народження ***(с. Малинівка Петрівського району)*** **Феодосія Андрійовича Щура** (1915-1954), військового діяча. ***Навчався і працював у колгоспі в рідному селі***. У Червоній Армії – з 1938. На фронтах ВВВ – з 1942. Герой Радянського Союзу (1944). Після війни працював на шахті та на металургійному комбінаті ім. С. М. Кірова у Макіївці Донецької області.

10 – 90 років від дня народження ***(с. Злинка Маловисківського району)*** **Михайла Петровича Миценка**, письменника. ***Навчався у Маловисківській СШ № 3,*** закінчив філологічний факультет Одеського університету. Вчителював, працював в органах народної освіти Харківщини. Був редактором відділу прози журналу „Прапор" (Харків), заступником відповідального секретаря Житомирської обласної організації Спілки письменників УРСР. Автор 20 книг прози.

10 – 70 років від дня народження ***(с. Скалева Новоархангельського району)*** **Василя Опанасовича Хмеля,** правоохоронця. В органах внутрішніх справ – з 1962. Закінчив Івано-Франківську спеціальну школу міліції (1964) та юридичний факультет Одеського університету (1972). ***Працював на посадах заступника начальника відділу, начальника відділу УВС Кіровоградського облвиконкому.*** З 1984 по 1990 – заступник начальника УВС Тернопільського облвиконкому. У 1990-1992 - начальник УВС Тернопільського облвиконкому. ***З 1992 по 1995 – начальник УВС Кіровоградської області.*** Нагороджений медаллю „За бездоганну службу" . Генерал-майор міліції.

11 – 210 років від дня народження (м. Орел) **Анни Петрівни Керн** (дівоче прізвище Полторацька, за першим чоловіком Керн, за другим Маркова-Виноградська) (1800-1879), мемуаристки, музи О. С. Пушкіна. До заміжжя безвиїзно жила у Лубнах на Полтавщині. ***У 1817-1819, як дружина генерала Керна, мешкала в Єлисаветграді.*** Пушкін присвятив їй: вірші „Я помню чудное мгновенье..." (романс написав М. Глінка), „Я ехал к вам. Живые сны...", шість любовних листів. Авторка „Спогадів про Пушкіна" (1859, 1864, 1870, 1884), які високо цінують за щирість почуттів, за безцінні свідчення про поета. Історія кохання Пушкіна і Керн надихнула поета П. Антокольського на створення „Баллады о чудном мгновении".

12 – 160 років від дня народження **Миколи Миколайовича Синельникова** (1855-1939),

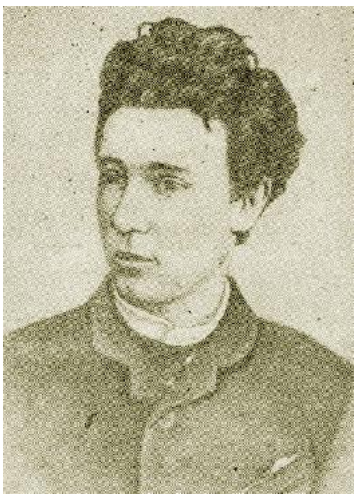

актора, режисера, антрепренера, педагога. Театральну діяльність розпочав у 1873 у хорі харківського театру Дюкова, 4.01.1874 виконав свою першу драматичну роль. **У ті роки принаймні двічі побував на гастролях в Єлисаветграді, згадує про це у своїх „Спогадах" (К., 1975).** Був музично обдарованим, мав м'який красивый тенор, у його репертуарі було до 40 ролей в оперетках (виступав у них до 1888). Кращі драматичні ролі: Молчалін („Горе от ума" Грибоєдова), Лаерт („Гамлет" Шекспира); Вово („Плоды просвещения" Л.Толстого). У 1882 почав режисерську роботу. У 1886 спільно з М.Бородаєм організовує своє перше акторске товариство (Воронеж, потім Харків). Під його керівництвом 19.09.1893 дебютувала на професійній сцені видатна актриса В.Ф.Комісаржевська. Поставив багато спектаклів, які увійшли в історію російського театрального мистецтва. Був видатним реформатором театральної справи. У 1907 повертається у Харків і керує місцевим театром до 1925, який перетворює в один з кращих у країні. Викладав у Харківському театральному училищі. **У своїх „Спогадах" (1975) зазначає, що вирішальний вплив на його формування справило знайомство з українською трупою М.Л.Кропивницького, який вперше продемонстрував, що таке акторський ансамбль.**

12 – 160 років від дня народження (Подільська губернія) **Мелетія Карповича Крижановського,**

педагога. Навчався у Подільській духовній семінарії, у 1878 з відзнакою закінчив історико-філологічний факультет Новоросійського університету в Одесі, учень **В. І. Григоровича**. У 1878 захистив дисертацію „Весільні обряди і пісні Подолян", був визнаний гідним ступеня „кандидат наук". ***20 років викладав російську словесність у Єлисаветградській чоловічій гімназії. Автор багатьох статей про удосконалення шкільної справи, які друкувалися у всеросійських педагогічних виданнях, уклав підручник „Повторный курс русского языка" (1881). Дочки Ольга, Лідія і Євгенія також стали викладачами. Один із засновників Єлисаветградської громадської бібліотеки (1897). Мав великий авторитет серед педагогів, учнів і батьків. Тепло згадують Крижановського його видатні вихованці:*** **Дон-Амінадо** ***у книзі мемуарів „Поезд на третьем пути",*** **О. Семененко** ***у книзі „Харків, Харків... Спогади емігранта" та ін. 4.09.1907 заснував власну приватну 4-класну гімназію (у 1911 вона отримала статус повної, 7-класної), яка утримувалась на кошти з плати за навчання. У 1914 в гімназії було 130 учнів і 13 педагогів. Знаходилась у спеціально збудованому приміщенні, в якому нині розміщується колегіум суспільно-природничо-гуманітарної спеціалізації. У гімназії Крижановського навчався Арсеній Тарковський з 1916 по 1923.***

12 – 160 років від дня народження (містечко ***Нова Прага Олександрійського повіту)*** **Олексія Захаровича Попільницького** (1850-1929), історика, бібліофіла, педагога і громадського діяча***. Навчався у Єлисаветградському духовному училищі***, Херсонській духовній семінарії, на юридичному факультеті Одеського університету (закінчив у 1873). Кандидат права. З 1874 по 1880 займався педагогічною діяльністю, ***зокрема викладав у Новгородківській земській учительській школі Олександрійського повіту (1878-1880).*** Працював у статистичному бюро Полтавського земства (з 1881). У 1890 – помічник діловода у канцелярії Департаменту Державного контролю. Дослідник селянської реформи 1861. Працю „Значення переоцінки повинностей у селянській справі" (1891) вивчив та законспектував Ф. Енгельс. Дві праці включено до фундаментального видання „Великая реформа" (1911). Друкувався під псевдонімами „Алексей Народоволец, А. Пражский". Наприкінці життя і працював у ***Новій Празі (1915-1929). Зібрав унікальну бібліотеку, частина якої, а також його особовий фонд, у 1929 збагатили фонди всенародної бібліотеки України. У 2009 за сприяння відомого новопразького краєзнавця Ф.М.Плотніра у Києві видано монографію „Бібліотека та архів Олексія Захаровича Попільницького" (автор Л.М.Дениско).***

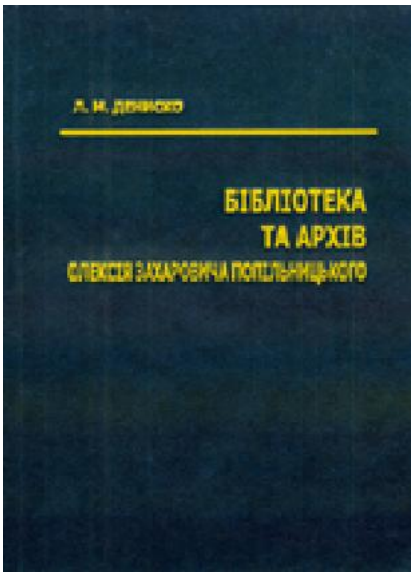

15 – 95 років від дня народження ***(с. Митрофанівка Новгородківського району)*** **Петра Варнавовича Полоза** (1915-1963), військового льотчика надзвичайно трагічної долі. У 1937 закінчив Ворошиловградську військову школу льотчиків у званні лейтенант. Брав участь у боях з японцями на Халхін-Голі (1939), збив один японський літак, нагороджений орденом Леніна. У 1940 закінчив Липецькі вищі авіаційні курси удосконалення командного складу. Учасник ВВВ. Був командиром ескадрильї. Брав участь у боях під Одесою, Харьковом, Сталінградом, на Курській дузі, у визволенні України. Нагороджений двома орденами Леніна, орденом Червоного Прапора та ін. Мав декілька поранень, горів у літаку. Герой Радянського Союзу (10.02.1942). За роки війни здійснив 254 бойових вильотів, збив 19 літаків (8 особисто, 11 у групі). У 1947 підполковник Полоз за станом здоров'я був демобілізований. Працював пілотом урядових спецрейсів цивільної авіації. У стані афекту під час сімейної сварки застрелив сусіда та його дружину (ним виявився начальник особистої охорони М.С.Хрущова). Тому суд не взяв до уваги жодної пом'якшуючої обставини і засудив 7.12.1962 Героя до вищої міри покарання. А після розстрілу 19.07.1963 його позбавили цього звання. Лише у новітні часи робляться спроби, якщо не виправдати, то принаймні з'ясувати, що тоді сталося і чому радянський суд вчинив так немилосердно. Про це, зокрема, розповідається у книгах А.Ворожейкіна „Небо истребителя" (1991), Вол. Конєва „Герои без Золотых Звезд. Прокляты и забыты" (2008) та ін. Нарис про Полоза у книзі Конєва називається „Взрывной характер".

15 – 50 років від дня народження ***(м. Новомиргород)*** **Олександра Юрійовича Жовни**, письменника, педагога. У 1982 закінчив Київський педагогічний інститут. ***З 1981 працює у Новомиргородському дитячому будинку-інтернаті для дітей з помірною розумовою відсталістю (імбецилів) на посаді вихователя-олігофренопедагога.*** Дебютував 1991 новелами "Історія одного похорону", "Вчитель з минулого", "Наталочка" у журналі "Дзвін". Перша книга "Партитура на могильному камені" (новели та повість) вийшла у 1991. За повістю Одеською кіностудією знято художній фільм (1995). Друга книга оповідань та повістей "Вдовушка" (1999) відзначена премією "Благовіст" Національної Спілки письменників України. Психолого-педагогічні спостереження над розумово-неповноцінними

дітьми лежать в основі сюжетів низки творів: оповідання “Ранковий сон”, повість “Експеримент” та ін. За мотивами останнього твору відомий кінорежисер Р. Балаян зняв художній фільм „Ніч світла” (2004). У 2008 дебютував як режисер, екранізувавши власне оповідання „Маленьке життя”. Член Національної спілки письменників України та Національної спілки кінематографістів України. Заслужений діяч мистецтв України (2008).

16 – 30 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Сергія Назаренка,** спортсмена, футболіста, півзахисника. ***Вихованець ДЮСШ „Зірка” (Кіровоград)*** та Дніпропетровського спортінтернату. З 1997 грає за дніпропетровський „Дніпро”- 2 і 3. В основному складі закріпився у 2002, зіграв понад 220 матчів, забив 45 голів (станом на вересень 2009). Гравець Національної збірної України. Дебютував у матчі Україна – Македонія-0 : 0). ***Провів 40 матчів, забив 11 голів. Учасник чемпіонату світу в Німеччині. Автор переможного голу у ворота збірної Англії у відбірковому матчі до чемпіонату світу 2010.*** Кращий футболіст країни (2008). Заслужений майстер спорту України.

17 – 125 років від дня народження ***(с. Єлизаветградка Олександрівського району)*** **Юрія Жевченка** (1885-пом. близько 1938), церковного діяча. Закінчив духовну семінарію та Одеський університет (1911). У 1912-1914 – учитель 1-ї Одеської гімназії. 1914 висвячений на священика. Під час Першої світової війни служив у російській армії. 1917-1918 – душ пастир Інструкторської школи старшин у Києві. Член Кирило-Мефодіївського братства, що об’єднало прихильників автокефальної Української церкви після 1-ї (січень 1918) сесії Всеукраїнського православного церковного собору. З 1920 – настоятель парафії у м. Сквирі на Київщині, священик Андріївської церкви у Києві, член Всеукраїнської православної церковної ради. У квітні 1922 висвячений на єпископа Сквирського УАПЦ, 1924-1927 – єпископ Полтавський, 1928-1929 – єпископ Одеський. У 1929 заарештований ГПУ в Одесі. Засуджений до 8 років ув’язнення, засланий до Сибіру. В 1937 повторно заарештований, загинув у Карагандинському таборі. ***Дочка Тамара Жевченко – актриса, дружина письменника Ю.І.Яновського.***

17 – 90 років від дня народження (с. Соломірка, тепер с. Порик на Вінничині) **Василя Васильовича Порика** (1920-загинув 22.07.1944), учасника Французького Руху Опору, національного героя Франції. ***До війни закінчив Бобринецький сільськогосподарський технікум*** та Харківське піхотне училище у 1941. Потрапив у полон восени 1941, був вивезений у табір примусової праці Бомон у Франції, де очолив підпільну організацію в’язнів. Після втечі з Бомону у березні 1944 став членом керівництва французького штабу партизанів на півдні Франції. На його могилі встановлено пам’ятник. Герой Радянського Союзу (1964). ***Його ім’я присвоєно Бобринецькому сільськогосподарському технікуму.***

18 – 155 років від дня народження **Сергія Сергійовича Глаголя** (справжнє прізвище Голоушев) (1855-1920), мистецтвознавця, художнього та літературного критика. За фахом – лікар. Автор монографій про художників І. Левітана, М. Нестерова, В. Сурикова та ін. ***Приїздив на І Єлисаветградську художню виставку (1913), 18.04. та 19.04. у залі Громадського зібрання прочитав лекції „Шукання краси та правди у російському живописі". Надрукував дві статті про єлисаветградську виставку у місцевій газеті „Голос Юга", давши їй високу оцінку. Відзначив творчість*** **С. І. Данишевського** – **„яскравого представника новітніх течій у мистецтві".**

19 – 145 років від дня народження **Василя Вишиваного** (справжнє прізвище Габсбург Вільгельм Льотрінген) (1895-1951), військового діяча. Австрійський архікнязь, ерцгерцог, онук австрійського імператора Франца-Йосипа. З 12 років жив у Західній Галичині, закохався у побут та звичаї українців, самостійно вивчив українську мову. Навчався у воєнній академії Вінер Нойштадті. Учасник Першої світової війни. Біля 3 міліонів українців воювали у складі російської армії, а 250 тисяч - на боці австрійської армії.У 1918 – командир Легіону Українських Січових Стрільців. ***Протягом червня-вересня 1918 проживав на Єлисаветградщині разом із розквартированим військом УСС. Всіляко сприяв культурно-просвітницькій діяльності січових стрільців. Про це пише у своїх спогадах.*** За Директорії працював у Міністерстві Військових справ. Після поразки УНР жив на батьківщині в Австрії. У 1921 видав збірку поезій українською мовою „Минають дні". У 1947 схоплений радянською контррозвідкою у Відні; перебував у концтаборах, де й загинув.

20 – 110 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Ієремії Яковича Айзенштока** (1900-1980), літературознавця. ***Син провізора земської аптеки в Єлисаветграді, дійсного члена Єлисаветградської громадської бібліотеки (з 1903).*** Закінчив історико-філологічний факультет та аспірантуру Харківського університету. Автор праць з історії російської та української літератур, російсько-українських літературних зв'язків, текстології. Дослідник творчості Г. Квітки-Основ'яненко, Є. Гребінки, Т. Шевченка, М. Коцюбинського, І. Франка та ін. За його редакцією 1925 вийшло перше повне, коментоване видання "Щоденника" Т. Шевченка.

20 – 85 років від дня народження ***(смт Компаніївка)*** **Віктора Леонтійовича Свободи** (1925-1992 у графстві Кент, Англія), громадського діяча, педагога, філолога. ***Батько був репресований у 30-ті роки XX ст. До 1943 жив у Компаніївці.*** Після Другої світової війни мешкав у Західній Європі (Відень, Лондон з 1948). Навчався в Інституті слов'янознавства Лондонського університету. Був одним з перших членів Української студентської громади у Великій Британії, заснованої у 1948. Став першим в Англії учителем української мови та літератури, викладав також російську словесність. Голова екзаменаційного комітету британських середніх шкіл (з 1988). Автор українознавчих матеріалів до англомовних енциклопедій, досліджував ранню українську лексикографію, взаємини Т. Шевченка і В. Бєлінського. З 1960 вів хроніку політичних та цензурних переслідувань української інтелегенції. Редактор англійського перекладу праці І. Дзюби „Інтернаціоналізм чи русифікація?".

21 – 95 років від дня народження ***(с. Куцеволівка Онуфріївського району)*** **Тимофія Максимовича Шашла** (1915-1988), педагога, письменника. До війни закінчив педтехнікум та три курси Полтавського педагогічного інституту. ***Працював у Києві учителем математики, директором Млинівської школи Онуфріївського району.*** Учасник ВВВ. Герой Радянського Союзу (1941). Цього почесного звання удостоєний одним з перших серед танкістів. Війну закінчив полковником, визволяв Румунію, Угорщину, Чехословаччину, воював з Японією. Згодом очолював Київський обласний відділ народної освіти (1951-1957), був проректором Київського педагогічного інституту. Кандидат історичних наук (1962). Доктор педагогічних наук (1972), професор Київського педагогічного інституту ім. М. Горького. Автор документальних повістей: „Дорожче за життя", „Алмази шліфують", „Батько і син".

21 – 110 років від дня народження (***м. Долинська***) **Георгія Андрійовича Вазіна** (1940-2002), диригента. Закінчив Московську консерваторію (1966). У 1966-1972 − диригент військових оркестрів, з 1972 по 1982 − симфонічного оркестру Херсонського музикального училища. Організатор (1976) і художній керівник камерного оркестру „Гілея" Херсонської філармонії. Народний артист України (з 1990). **У 1986 за внесок у розвиток національного мистецтва його портрет включено до експозиції Лондонського інтернаціонального музею музики.**

23 – 45 років від дня народження ***(м. Новоукраїнка)*** **Романа Андрійовича Майданика,** правознавця. У 1989 закінчив юридичний факультет Київського університету. З 1998 – доцент кафедри цивільного права юридичного факультету Київського Національного університету ім. Тараса Шевченка. Доктор юридичних наук (2003). Член Академії європейських юристів приватного права. Автор монографій: „Траст: власність і управління капіталами" (1996), „Проблеми довірчих відносин в цивільному праві" (2002); підручника „Цивільне право України" (2002, 2003, 2004).

23 – 105 років від дня народження (с. Шарлик Оренбурзької області) **Олександра Ілліча Родімцева** (1905-1977), військового діяча. У Радянській Армії з 1927. У 1936-1937 перебував в Іспанії. Закінчив Військову академію ім. М. В. Фрунзе. Під час ВВВ як командир бригади, дивізії і корпусу брав участь у боях на Південно-Західному, Донському, Сталінградському, Степовому, 2-му та 1-му Українських фронтах. Очолена ним 5-а повітряно-десантна бригада відзначилась в боях під Києвом, а 13-та гвардійська дивізія – в боях за Сталінград. ***Брав участь у визволенні Кіровоградщини***. Двічі Герой Радянського Союзу (1937, 1945), генерал-полковник (1961). Автор книг спогадів: „Люди легендарного подвигу" (1964), „Під небом Іспанії" (1968), „Гвардійці стояли насмерть" (1974), „Твої, Вітчизно, сини" (1974). ***Почесний громадянин м. Кіровограда (1973).***

27 – 60 років від дня народження ***(с. Петрове Знам'янського району)*** **Анатолія Васильовича Луняченка**, правознавця. ***У 1968 закінчив Олександрійське культурно-освітнє училище,*** у 1976 – юридичний факультет Одеського університету ім. І. І. Мечникова. ***У 1968 працював директором Знам'янського районного будинку культури; у 1970-1971- інструктором з фізичної культури у Знам'янці.*** З 1976 по 1981 – суддя Ширяївського районного народного суду Одеської області. З 1981 – член судової колегії з кримінальних справ, з 1987 – заступник голови з цивільних справ, з 1988 – голова Одеського обласного суду. З 2001 – голова Одеського апеляційного суду. Заслужений юрист України (2001).

28 – 145 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Гілеля Золотарьова** (1865-1921 у Нью-Йорку), публіциста, прозаїка, драматурга. ***Батько – кравець за фахом – був одним з перших членів Духовно-біблійного братства, організованого Я. Гордіним в Єлисаветграді. Навчався у Єлисаветградському земському реальному училищі. У 1882 разом з батьками після першого єврейського погрому в Єлисаветграді (1881) виїхав до США,*** де батько мав намір заснувати єврейську комуністичну колонію. Там юнак захопився анархізмом, жив у Нью-Йорку, працював кравцем, вивчав медицину. У 1891 отримав диплом лікаря. З 1888 виступав у пресі зі статтями літературно-мистецької тематики, а також з питань анархізму і соціалізму. Перший збірник оповідань „У потоці життя" вийшов у Нью-Йорку в 1908. У 1917 була поставлена п'єса „За її дітей". Автор п'єс: „Визволення", „Буря душі", в яких змальовувався революційний рух в Америці. Дуже часто міняв свої політичні погляди: анархізм – соціалізм – націонал-сіонізм. У 1924 у Нью-Йорку вийшли його вибрані твори у 3-х томах.

28 – 60 років від дня народження (***с. Петроострів Новомиргородського району)*** **Валентини Іванівни Ковпан**, спортсменки (стрільба з лука). Виступала за львівську команду товариства „Буревісник". Чемпіонка світу 1973 і 1975 у командних змаганнях. Чемпіонка Європи (1978) в особистих і командних змаганнях. Срібний призер першості світу 1973 і 1975 в особистих змаганнях. Заслужений майстер спорту СРСР.

1.02.1920 (90 років тому) – На Єлисаветградщині створено місцеві органи радянської влади.

8.02.1875 (135 років тому) − Аматорський театральний гурток у приміщенні Єлисаветградського Громадського Зібрання вперше виконав музичну картину П. Ніщинського „Вечорниці".

8.02.1920 (90 років тому) – Утворена Єлисаветградська повітова робітничо-селянська інспекція як орган радянського контролю за діяльністю державних підприємств, установ і громадських організацій.

10.02.1920 (90 років тому) - На підставі наказу відділу управління Єлисаветградського повітового ревкому „Про розпуск міської та повітової управ" створена комісія по ліквідації Єлисаветградського міського та земського самоврядування, яка працювала до 1 травня 1920 року.

11.02.1920 (90 років тому) – Утворена Єлисаветградська рада народних судів для розгляду касаційних справ і приватних скарг на вироки народних судів повіту.

27.01.1880 (130 років тому) – Засноване Єлисаветградське вікаріатство Херсонської єпархії, яке проіснувало до 1930-х рр. Єлисаветградськими єпископами були:

Неофіт (Неводчиков) 10.VIII.1880-6.VIII.1883; Мнемон (Вишневський) 22.I.1884-7.IX.1891, 3.V-4.XI.1903; Акакій (Заклинський) 7.IX.1891-30.IV.1894; Іоанн (Кратиров) 17.I-23.VIII.1895; Тихін (Морошкін) 8.IX.1895-1903; Феодосій (Олтаржевський) 30.XI.1903-18.VII.1905; Алексій (Дородніцин) 18.VII-27.VIII.1905; Хрисанф (Щетковський) 27.VIII.1905-1906; Анатолій (Каменський) 10.XII.1906-30.VII.1914; Свщмч. Прокопій (Титов) 30.VIII.1914-1918; Алексій (Баженов) 1918-1921; Онуфрій (Гагалюк) 22.I.1923-1924; Свщмч. Порфирій (Гулевич) 5 або 18.IX.1930-11.IX.1931.

28.02.1900 (110 років тому) – Єлисаветградська міська дума вшанувала 35-річчя громадської діяльності гласного Єлисаветградського повітового земського зібрання П. О. Зеленого, Одеського міського голови.

БЕРЕЗЕНЬ

6 БЕРЕЗНЯ – 145 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ГРИГОРІЙ ГРУШЕВСЬКИЙ: ДВОЮРІДНИЙ БРАТ ПЕРШОГО ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ.

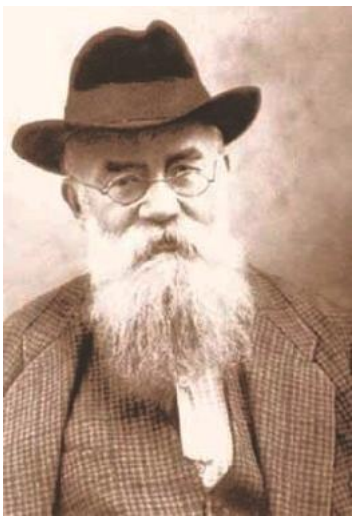

Народився Григорій Іванович Грушевський 6 березня 1865 року в селі Пирогів (тепер знаходиться у межах Голосіївського району м. Києва) у родині диякона. Навчався у Київській духовній семінарії, де пристав до української Громади, яку очолював двоюрідний брат Михайло Грушевський. Після її закінченя працював учителем у селах Уманського повіту, а з 1897 року і до самої смерті – у Златопільській гімназії (*на знімку*). Тут він обіймав посаду вчителя підготовчого класу, був регентом церковного хору при гімназії, керував містечкович аматорським театром, організовував літературно-музичні вечори.

Перші друковані твори Григорія Грушевського з'явилися у періодиці 1889 року. Вірші й оповідання під псевдонімом Грицька Чулай друкувалися у львівських часописах „Зоря", „Правда", „Дзвінок". Він - автор збірки оповідань „На святім вечері" (1892), збірки поезій „Зірка" (1894). Окремими виданнями виходили п'єси Г.Грушевського, написані в Златополі: комедія „Розбиті надії", драма „Душогубка" (1940) та ін.

Захоплювався златопільський вчитель етнографічними студіями та фольклором. Записи народних пісень надсилав братові Михайлу Грушевському (на знімку) та композитору Миколі Лисенку. Михайло Сергійович був такої думки про родича: ***„Григорій Іванович глибоко відчував поезію українського села, запально любив українську пісню, кохався в українській поезії, і сам компонував".***

У свою чергу, Григорій Грушевський писав двоюрідному братові***: „...Колядки шлю до тебе з нотами до них, може, як раз коли й проспіваєш... Не беспокойся об тім, що мені трудно пісні списувати: труд і затрати невеликі, а трудитися треба для доброго діла".***

Після Лютневої революції 1917 року Григорій Грушевський разом з викладачем історії та латині, згодом відомим поетом-неокласиком Миколою Зеровим розробляв проект перетворення Златопільської гімназії в учительський інститут.

Трагічні часи настали для нього після поразки УНР та встановлення в Україні більшовицької влади. За походження та належність до роду Грушевських Григорія Івановича звільнили з гімназії „як класово ворожий елемент". Останні роки він доживав у великих злиднях та нужді і зрештою помер з голоду на початку 1922 року.

Своєрідними некрологом сприймаються рядки „Споминів" Михайла Грушевського про брата Григорія: ***„...Була се натура незвичайно м'ягка, просто голубина, яка захоплювала молодь своїм безмежним прив'язанням до української поетичної стихії. Доводилорсь стрічати златопільських учнів, які з незвичайним пієтизмом згадували його як свого учителя в українстві".***

А для самого Григорія Івановича таким учителем став Михайло Грушевський, якому він палко присягався; ***„Я клянуся, як і ти колись клявся, бути вірним, правдивим сином Матусі нашої України. Але я певен, що ти завше і без моєї клятви вірив і будеш вірити мені у цій святій справі”.***

7 БЕРЕЗНЯ – 100 РОКІВ ТОМУ В ЄЛИСАВЕТГРАДІ ВІДКРИЛАСЯ ВИСТАВКА ТОВАРИСТВА ПІВДЕННО-РОСІЙСЬКИХ ХУДОЖНИКІВВ

ЗАВИНИЛИ ПЕРЕД РАДЯНСЬКОЮ ВЛАДОЮ...

Художніми виставками сьогодні не здивуєш нікого. Тільки у нашому місті їх щорічно влаштовується не один десяток. Звісно, так було не завжди. Років 100 тому художніх виставок організовувалося настільки мало, що кожна з них ставала визначною подією, запам’ятовувалась на все життя. Виняткову роль у цьому відношенні відігравало Товариство пересувних художніх виставок. Завдяки йому виставки стали доступними не тільки мешканцям столиць, а й багатьом провінційним містам. Між іншим, таке явище в мистецтві, як передвижництво, не зустрічається в історії інших народів, тобто є надбанням Росії та України.

Мені вже доводилося писати, що дореволюційний Єлисаветград за кількістю пересувних художніх виставок, які в ньому експонувались, посідав одне з чільних місць в Україні, входив до п'ятірки найвідвідуваніших міст. Виставки Товариства передвижників з 1876 по 1913 роки влаштовувались у нашому місті, за одними даними 13, за іншими − 18 разів. У 1905 році Єлисаветград з пересувною народною виставкою картин відвідав визначний український художник-просвітитель В’ячеслав Розвадовський.

На черзі − розповідь про ще одну видатну художню виставку, яка 100 років тому гостювала у нашому місті: XX виставку Товариства південно-російських художників (ТПРХ). Це художнє об'єднання, яке інколи називають „Товариством українських передвижників”, виникло у 1890 році. Членами його, у переважній більшості, були викладачі та вихованці Одеського художнього училища. Приємно відзначити, що членами ТПРХ було чимало уродженців нашого краю, найвідоміші з них − Іван Похитонов (з 1905 року) та Петро Ганський. ***У статуті ТПРХ говорилось, що воно ставить собі за мету сприяти: розвитку вітчизняного мистецтва; поширенню в суспільстві розуміння та любові до мистецтва; налагодженню безпосередніх зносин між художниками та любителями мистецтва для збуту картин і прийому замовлень.***

Свої щорічні виставки товариство влаштовувало, як правило, в Одесі, але було декілька спроб організувати й пересувні. Так, у 1910 році XX виставка ТПРХ здійснила поїздку за маршрутом Кишинів-Єлисаветград-Катеринослав. В Єлисаветграді вона відкрилася 7 березня у залі Дворянського зібрання на Петровській вулиці. Понад 200 картин та декілька скульптурних творів експонувалися на ній. Це була найбільша за кількістю експонатів пересувна виставка у нашому місті. Вхід на неї був платним: з дорослих − 35 коп., з дітей − 20 коп.

Як повідомляла газета «Голос Юга», найактивнішу участь у проведенні XX виставки ТПРХ брала «місцева художниця О. А. Дикова». Творів самої художниці виявити у місті поки що не вдалося. Можна скільки завгодно фантазувати з приводу її творчої спроможності, але те, що це була здібна авторка, сумнівів виникати не повинно. Про це пише в одному із звітів про стан Вечірніх Рисувальних Класів (ВРК) при Єлисаветградському земському реальному училищі (ЄЗРУ) їхній засновник, академік Петро Крестоносцев: ***«... Ольга Аполлонівна Дикова декілька років тому припинила відвідування ВРК і лише зрідка користується моїми порадами. Надані нею на виставку пейзажі зроблені взимку за літніми етюдами і можуть бути віднесені до речей, які прикрасили виставку робіт учнів рисувальних класів у реальному училищі 15 травня 1890 року».*** Ольга Дикова допомагала уповноваженому ТПРХ

Якову Борченку у вирішенні всіх організаційних питань, пов'язаних з експонуванням виставки в Єлисаветграді. Предводитель місцевого дворянства Сергій Варун-Секрет дозволив надати на три тижні зал Дворянського зібрання для розміщення експозиції ТПРХ. Організатори виставки, як повідомлялось у пресі, передбачали читання лекцій з образотворчого мистецтва для відвідувачів.

В Єлисаветграді виставку ТПРХ зустріли гостинно, оскільки місцева публіка, відтоді, як передвижники декілька років підряд обминали місто, була позбавлена можливості стежити за розвитком вітчизняного мистецтва і скучила за спілкуванням з ним. Тим більше, що на відкриття до Єлисаветграда завітала велика група відомих одеських художників. Найбільший інтерес у відвідувачів викликали картини К. Костанді «Непогожий день», «Синя хмара», «Сімейна ідилія», П. Волокідіна «Етюди річки Синюхи» (певно, писались на території нашої області − **авт.),** Т. Дворникова «Осінь», «Ставок», «У човні»; Г. Головкова «Останній сніг»; П. Нілуса «Сад поетів», «З прогулянки», «Біля хворого». З гордістю газета «Голос Юга» підкреслювала, що. серед кращих творів виставки − етюди нашого земляка, вихованця ВРК при ЄЗРУ Петра Ганського. Загальне захоплення викликали також роботи Бориса Едуардса (бюст Пастера та мармуровий портрет «Шурка») − скульптора, який у 1892 році створив пам'ятник на могилі В. І. Григоровича у Єлисаветграді. Чомусь єлисаветградці, згадуючи цю виставку, називають її «виставкою футуристів». Чи не тому, що у ній брав участь майбутній засновник абстракціонізму у світовому живопису Василь Кандинський? Слід сказати, що члени ТПРХ взагалі дуже цікавились «новим західним мистецтвом», стежили за його розвитком.

21 березня відзначався 25-річний ювілей художника − академіка Олександра Попова, директора Одеського художнього училища. Річ у тім, що учасники виставки у більшості своїй були його вихованцями. На виставці в Єлисаветграді експонувалось п'ять картин Попова, одна з яких була продана. Цікаво, що в останні дні роботи виставки вона завдяки електричному освітленню працювала до 10 години вечора. А всього за три тижні експонування ХХ виставку ТПРХ у Єлисаветі відвідало понад 1000 чоловік, не рахуючи, звісно, безплатних відвідувачів.

Як не дивно, але, незважаючи на величезну роль та значення ТПРХ у розвитку українського мистецтва, на те, що багато його членів стали класиками вітчизняного мистецтва, ґрунтовних праць про його діяльність немає й досі. Чому? Відповідь знаходимо у невеличкій, виданій мізерним тиражем, монографії В. Афанасьєва «Товариство південно-російських художників (К., 1961). Виявляється, у жовтні 1919 року в захопленій денікінцями Одесі товариство відкрило свою чергову виставку, на яку потрапило чимало творів (приміром, карикатури О. Мартиновича) з відверто антирадянським спрямуванням. А далі автор монографії зазначає: ***«Усвідомлюючи свою провину перед Радянською владою і не знаходячи в собі мужності відповідати за вчинене, деякі члени товариства розгубились, вирішили покинути Одесу й опинились в еміграції».*** Тоді за кордон виїхали Іван Похитонов, Петро Ганський, Борис Едуардс, Микола Кузнецов, Петро Нілус, Олександр Ганзен та інші члени ТПРХ.

Думається, сучасне мистецтвознавство у великому боргу перед ТПРХ. Правда про нього досі не написана. Вина художників перед Радянською владою, її невизнання, зовсім не означають вини перед мистецтвом. Швидше − навпаки!

П. Ганський „Містечко під Парижем” (1904, акв.)

К.Костанді „Гуси” (поч. ХХ ст.).

П. Нілус „На подвірї” (1896).

О. Попов „Гра в крокет”(1890-і рр.).

Т. Дворников „Зимовий день” (кінець XIX ст.).

П.Волокідін „Портрет хлопчика”.

15 БЕРЕЗНЯ – 185 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ АНДРІЯ ДОСТОЄВСЬКОГО

ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКІ ВРАЖЕННЯ БРАТІВ ДОСТОЄВСЬКИХ

Уявляю, з яким інтересом читали єлисаветградці роман Федора Достоєвського „Ідіот”, який вперше з’явився друком у 1869 році. Адже ще зовсім недавно (якихось 10 років тому) молодший брат письменника Андрій Достоєвський (1825-1897) працював у Єлисаветграді міським архітектором і багато хто з мешканців міста знав його особисто. Припускаю, що їх ніскільки й не здивувала згадка про наше місто у романі письменника, який у ньому ніколи не бував. Ось цей фрагмент (мова йде про батька головного героя твору, князя Льва Миколайовича Мишкіна під час відвідин ним генерала Іволгіна):

− Сын моего друга! − вскричал он, обращаясь к Нине Александровне. − И так неожиданно! Я давно уже и воображать перестал. Но, друг мой, неужели ты не помнишь покойного Николая Львовича? Ты еще застала его... в Твери?

− Я не помню Николая Львовича.

− Это ваш отец? – спросила она князя.

− Отец; но он умер, кажется, не в Твери, а в Елисаветграде, − робко заметил князь генералу. − Я слышал от Павлищева...

Деякі краєзнавці доводять, що і в зображенні міста Скотопригоньєвська та його мешканців (роман „Брати Карамазови”) наявні, хоч і в опосередкованій формі, єлисаветградські враження Андрія Достоєвського. Ця гіпотеза, щоправда, доволі сумнівна, оскільки всі дослідники творчості Федора Достоевского упевнені, що письменник мав на увазі місто Стара Русса.

До Єлисаветграда Андрій Достоєвський потрапив за трагікомічних обставин. У червні 1848 році він кращим вихованцем закінчив Училище цивільних інженерів і був прийнятий на службу в Департамент проектів та кошторисів Головного управління шляхів сполучення і публічних будівель. А вже 23 квітня 1849 року разом з братом Федором був помилково (замість найстаршого брата Михайла) заарештований у „справі петрашевців”. 13 днів, поки поліція з’ясовувала, кого вона й за що заарештувала, Андрій Достоєвский провів у Петропавлівській фортеці. Після звільнення, бажаючи позбутись інженера з неблагонадійним прізвищем, у жовтні 1849 року начальство й призначило Андрія Михайловича міським архітектором Єлисаветграда.

Майже 9 років, проведених у нашому місті, виявилися найщасливішими в житті Андрія Достоєвського. Тут він зустрів своє перше й останнє кохання (16.07.1850 року одружився з Домнікою Іванівною Федорченко (1825-1887), донькою секретаря будівельного комітету Єлисаветградської міської думи Івана Прокоповича). Про свого тестя Андрій Михайлович згодом напише, що був він „***человеком очень почтенным, которого... я полюбил и уважал как отца”.*** В Єлисаветграді у подружжя народилося 4 дітей: три доньки Євгенія, Марія (померла у 1,5-річному віці від крупу) та Варвара і син Олександр.

Андрій Достоєвський залишив після себе „Спогади” (вперше видані в 1930 році, перевидані - у 1999 році) − надзвичайно цінне й достовірне джерело про своє життя. Чимало сторінок відведено єлисаветградському періоду. З

неабияким хистом (всі три брати були літературно обдарованими особистостями) Андрій Достоєвський змальовус Єлисаветград середини XIX століття, його мешканців, своїх приятелів і недоброзичливців, представників влади, визначні події.

Із спогадів Андрія Достоєвського випливає, що він чимало проектував для місцевих поміщиків: будинки Соколових-Бородкіних у Єлисаветграді та с. Червоновершці (нині Компаніївського району, тут у радянські часи розмістили школу; ***на знімку***) , церкву в маєтку Приют Д.Є.Остен-Сакена (70 верст від Єлисаветграда), палац Ерделі в с. Ерделівці (нині с. Леніна Маловисківського району, знесений декілька років тому) та ін.

Саме в Єлисаветграді Андрій Михайлович дізнався про сумну долю брата Федора: ***„Наконец эта неизвестность кончилась для меня в начале нового 1850 года. Помню, что, кажется на другой день нового года, т.-е. 2-го января приехал ко мне утром Ив. Прокоф. Федорченко, чтобы отдать новогодний визит, и между прочим сообщил, что в газетах напечатан приговор наказаний обвиненным по делу Петрашевского и что в приговоре этом в числе обвиненных значится и некто Федор Достоевский, при чем полюбопытствовал - однофамилец этот господин мне или родственник...”*** Федора Михайловича, як відомо, засудили до розстрілу, але в останній момент смертний вирок замінили 4-річною каторгою. А далі мемуарист зазначає: ***„Сведение о том, что я брат приговоренного к каторге, мгновенно разнеслось по городу и, конечно, никто мне не задавал больше вопросов о существовании родства, но во взгляде всех я читал этот вопрос и притом во взглядах только меньшинства встречал сочувствие... Большинство же долгое время чуралось меня...”***

З Єлисаветграда 14 вересня 1854 року Андрій відправив братові Федору першого листа в Семипалатинськ, окремо написала й Домніка Іванівна. Відповіді вони отримали у березні наступного року в несподіваний спосіб: два листи Федора Достоєвського були ***„в казенном пакете с огромной сургучной печатью III отделения собственной Его Императорского Величества канцелярии”,*** що справило на мешканців міста велике враження.

Згодом, у листі від 6 червня 1862 року, Федір Михайлович писав брату Андрію: ***«У меня есть все основания любить и уважать тебя и ни одной-единственной причины, чтобы о тебе забыть. Ты доказал, что ты меня любишь. Ты мне написал в Сибирь и даже мне помогал».***

На відміну від своїх братів, Андрій Михайлович був щасливий у шлюбі з єлисаветградкою Домнікією Іванівною. Це визнав у листі від 12 жовтня 1979 року Федір Достоєвський: „***Я, голубчик брат, хотел бы тебе высказать, что с чрезвычайно радостным чувством смотрю на твою семью. Тебе одному, кажется, досталось с честью вести род наш: твоё семейство примерное и образованное, а на детей твоих смотришь с отрадным чувством. По крайней мере, семья твоя не выражает ординарного вида каждой среды и средины, а все члены её имеют благородный вид выдающихся лучших людей...”.***

Старша дочка Андрія Достоєвського і відповідно племінниця Федора Михайловича Євгенія (1852-1919) стала дружиною одного з найвидатніших російських метеорологів, академіка Михайла Олександровича Рикачова (1840-1919), директора Головної фізичної (нині Геофізичної) обсерваторії АН Росії(з 1896 по 1913 рік). Євгенія Андріївна закінчила курси стенографії і допомагала чоловікові у його роботі. Свого геніального дядька вперше побачила 12-річною дівчинкою. Пізніше письменник „по-справжньому” познайомився з нею і її чоловіком після весілля (1875). Вони декілька разів зустрічались, Євгенія була на похороні Ф.М.Достоєвського, який детально описала батькам. Зберігся один її лист до дяді та 11 листів до його дружини А.Г.Достоєвської.

Єдиний син Андрія Михайловича і Домніки Іванівни надзвичайно обдарований Олександр (1857-1894), попри ранню смерть у 37 років, встиг закінчити медико-хірургічну академію у Петербурзі, стати доктором медицини, приват-доцентом кафедри гістології та ембріології Військово-медичної академії, автором багатьох наукових праць. Ще студентом Олександр Андрійович часто бував у будинку Ф.М.Достоєвського, про що повідомляв у листах до батьків. Федір Михайлович подарував йому 13 грудня 1879 року нове видання «Униженных и оскорблённых» з теплим написом: «Любезному племяннику Александру Андреевичу от любящего его дяди».

Нарешті, наймолодша дитина Достоєвських (також уродженка Єлисаветграда) Варвара (1858-1935) вийшла заміж за В.К.Савостьянова. Ф.М.Достоєвський був запрошений на її весілля, але приїхати не зміг, за що вибачився у листі. Варвара Андріївна та її чоловік перебували у добрих родинних стосунках з Федором Михайловичем, який подарував їм свою

фотографію з написом: «Владимиру Константиновичу Савостьянову от любящего его Ф. Достоевского». Пізніше Варвара Достоєвська написала книгу «Воспоминания о встречах со своим дядей Ф. М. Достоевским».

Наостанок декілька слів про онуку Андрія Михайловича Олександру Михайлівну Рикачову (1874-1971). Вона вийшла заміж за Сергія Васильовича ...Леніна, представника родини, яка „подарувала" вождеві світового пролетаріату своє прізвище. Ці факти оприлюднені у сенсаційній книзі дослідника Михайла Штейна „Ульяновы и Ленин. Тайны родословной и псевдонима" (Санкт-Петербург, 1997).

БЕРЕЗЕНЬ

1 – 185 років від дня народження (м. Полтава) **Григорія Ісааковича Богрова** (1825-1885), письменника. Батько – рабин. Російською мовою хлопець оволодів потай від батьків. У 17 років за наполяганням родини одружився, але невдовзі розлучився, посилено зайнявшись самоосвітою та вивченням іноземних мов. Найвідоміший твір – напівбіографічний роман про побут російського єврейства „Записки еврея" (1874). Переїхавши до Петербурга, співробітничав у журналі „Слово" (1878); брав безпосередню участь в заснуванні (1879) журналу „Русский еврей". ***У ті роки часто бував в Єлисаветграді, зблизившись з членами „Духовно-біблійного братства", заснованого у 1881 Я. Гордіним.*** Серед російсько-єврейських письменників-побутовців посідає одне з перших місць. Повне зібрання творів виходило в 7 томах в Одесі (1912-1913). Критично ставився до палестинофільства, висловлювався на користь змішаних шлюбів. Його онук у 1910 застрелив у Києві російського реформатора П. А. Столипіна.

1 – 125 років від дня народження ***(м. Долинська на Єлисаветградщині)*** **Ольгерда Іпполита Бочковського** (1885-1939 у Празі), соціолога, націолога, політолога і публіциста. ***Закінчив Єлисаветградське земське реальне училище (1903).*** Навчався у Лісовому інституті у Петербурзі (1905) і філософському факультеті Карлового університету у Празі (1909). З 1918 працював у складі дипломатичної місії УНР у Чехословаччині, у 1922-1923 – її відповідальний секретар. З 1922 до 1936 викладав соціологію в Українській господарської академії у Подєбрадах (Чехословаччина), у 1936-1939 – в Українському техніко-господарському інституті у Празі. Автор праць: „Націологія і націографія" (1917), „Боротьба народів за національне визволення" (1932) та ін. У 1933 очолював „Голодовий комітет", написав „Одвертого листа" до президента французького сенату Е. Еріо, котрий заперечував факт голоду в Україні.

1 – 105 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Миколи Дмитровича Станіславського** (1905-1970), режисера. ***Син єлисаветградського священика і педагога Д. В. Станіславського. Був членом літературно-мистецького гуртка Єлисаветградської учнівської молоді, який виник у 20-ті роки XX ст. (*****М. Хороманський, Арс. Тарковський, Д. і О. Федоровські, Т. Нікітіна, Ю. Нікітін, Т. Дроботковська, І. Бошняк*****).*** ***Одружився з*** **Тетяною Нікітіною,** ***донькою нотаріуса, першого голови єлисаветградської „Просвіти"*** **Василя Нікітіна.** Чудовий читець-декламатор, здобув театральну освіту. Працював у 40- і роки головним режисером Марійського державного драматичного театру в Йошкар-Олі, у Житомирському українському музично-драматичному театрі. ***У 1949-1950 – режисер Кіровоградського українського музично-драматичного театру ім. М. Л. Кропивницького.*** Впродовж року здійснив постановку спектаклів за п'єсами „Московський характер" А.

Сафронова, „За другим фронтом” В. Собка, „Живий труп” Л. Толстого, „Особняк у провулку” братів Тур. На знімку: М.Станіславський (зліва) і А.Тарковський.

3 – 110 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Костянтина Івановича Татомира** (1900-1979), ученого в галузі гірничої справи. Закінчив Дніпропетровській гірничий інститут (1927). У 1925-1945 працював у Дніпропетровському філіалі інституту „Шахтобуд”, у 1938-1963 – завідуючим відділом, старшим науковим співробітником, заступником директора Інституту гірничої справи АН УРСР. Одночасно у 1929-1941 та 1945-1950 викладав у Дніпропетровському гірничому інституті. У 1963-1965 – завідуючий відділом Донецького науково-дослідного вугільного інституту, з 1965 працював в Інституті економіки промисловості АН УРСР. Провів експертизу багатьох проектів будівництва та реконструкції шахт Донбасу. Член-кореспондент АН УРСР (з 1939).

5 – 90 років від дня народження ***(с. Новомиколаївка Новгородківського району)***

Володимира Ілліча Кравченка, військового діяча, педагога. ***Після закінчення школи у Кіровограді*** навчався у Новобузькій педагогічній школі, вчителював до війни. 12.07.1941 добровольцем пішов на фронт. Закінчив Бакинське зенітно-артилерійське та Пушкінське танкове військові училища. Герой Радянського Союзу (1945). Після війни закінчив Військову Академію ім. М. В. Фрунзе, служив у Збройних Силах СРСР до 1970.

7 – 115 років від дня народження ***(м. Бобринець)*** **Берти Мойсеївни Дашевської** (1895-1944), лікаря. Після закінчення у 1917 медичного інституту працювала у різних лікувальних установах та військових шпиталях. З 1922 – в НДІ туберкульозу Міністерства охорони здоров’я СРСР. Визначний радянський фтизіатр-лоринголог. Доктор медичних наук (1940).

7 – 95 років від дня народження (м. Єлисаветград) **Райхмана Макса Леонідовича**,

інженера-електротехніка. У 1941 закінчив Московський енергетичний інститут. З 1946 по 1950 працював науковим співробітником Інституту атомної енергії (Москва). У 1950-1962 − головним прибористом Уральского електрохімічного комбінату (м. Новоуральськ Свердловської області). З 1962 по 1993 – начальник відділу Всесоюзного НДІ приборобудування (Москва). Кандидат технічних наук (1964). Керував розробкою, введенням і експлуатацією приборів технологічного контролю та аварійного захисту першого в країні диффузійного заводу. Має 5 авторських свідоцтв на винаходи, понад 50 наукових праць. Лауреат Державної премії СРСР (1951), лауреат Ленінської премії (1961).

7 – 95 років від дня народження (м. Житомир) **Святослава Теофіловича Ріхтера** (1915-1997), піаніста. Музиці навчався у батька-піаніста і органіста. Самостійно вивчав музичну літературу, акомпанував, займався композицією. У 1933-1937 – концертмейстер Одеського театру опери і балету. У 1937-1947 (з перервами) навчався у Московській консерваторії (клас професора **Г. Г. Нейгауза**). З 1940 виступає з сольними концертами. Його мистецтву притаманна самобутня інтепретація виконуваних творів, досконалість технічної майстерності. Вважається найвидатнішим піаністом II пол. XX століття. Народний артист СРСР (1961). Герой Соціалістичної Праці (1975). Лауреат Державної премії СРСР (1980). Лауреат Ленінської премії (1961). ***Двічі відвідував Кіровоград. Подарував музею Г. Г. Нейгауза у Кіровоградській дитячій музичній школі № 1 славетну книгу улюбленого учителя „Об искусстве фортепианной игры”***

***на французькій мові. В обласній філармонії (липень 1965) дав великий концерт, присвячений пам'яті* Г. Г. Нейгауза.**

8 – 85 років від дня народження ***(м. Зінов'євськ)*** **Василя Максимовича Галушкіна**

(1925-1979), військового діяча, розвідника. ***Навчався у Знам'янському ПТУ № 1. Працював помічником майстра на заводі „Червона Зірка".*** Брав участь у Сталінградській битві та на Курській дузі, визволяв Україну, Білорусію, Болгарію, Румунію, Чехословаччину. Служив у фронтовій розвідці, за роки війни захопив у полон 17 „язиків". Закінчив війну у Берліні. Герой Радянського Союзу (17.Х. 1943). ***З 1946 жив і працював у Кіровограді, був першим директором готелю „Київ". Його ім'ям названо вулицю у Кіровограді.***

9 – 105 років від дня народження ***(с. Новий Стародуб Петрівського району)*** **Івана Теодосовича Шевченка,** лікаря. В 1930 закінчив Харківський медичний інститут. У 1945-1971 – директор Київського науково-дослідного рентгенорадіологічного та онкологічного інституту. У 1971-1976 – завідуючий кафедрою Київського інституту удосконалення лікарів. Доктор медичних наук (1950), професор (1951), заслужений діяч науки УРСР (1963).

10 – 165 років від дня народження **Олександра III** – російського імператора Олександра Олександровича Романова(1845-1891). Перебував на престолі з 1881.

Відвідав Єлисаветград з дружиною Марією Федорівною та синами Миколою (майбутнім імператором Миколою II), Георгієм та Володимиром 26-28.08.1888. Побував з родиною в Успенському соборі; чоловічій гімназії, де оглянув художню виставку учнів Вечірніх Рисувальних Класів, Олександрівському дитячому притулку. У наступні дні був на найбільших у Європі військових маневрах під Новою Прагою та Протопопівкою Олександрійського району. На честь цієї події у 1893 Херсонським земством споруджений пам'ятний знак (архітектор* **О. Бернардацці) у Новій Празі. Імператор особисто схвалив проект пам'ятника. У березні 1894 голова Херсонської губернської управи подарував царю фотознімок монумента. У 1895 та наступних роках Херсонське земство клопоталось про відкриття у Новій Празі у будинку, де зупинявся імператор, „богадельни для престарелых воинов Великого Миротворца Александра III". В Єлисаветграді на згадку про відвідини міста Олександром III відкрито міське народне училище у передмісті Завадівка (1889). На спорудження пам'ятника Олександру III у Москві у 1895 Єлисаветградська міська дума виділила 500 рублів.*** В обласному художньому музеї зберігається портрет імператриці **Марії Федорівни** художника М. Г. Шильдера.

15 – 80 років від дня народження (с. Косищево Смоленської обл.)

Марії Андріївни Орлик, державного та громадського діяча. ***Закінчила Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О. С. Пушкіна (1953).*** У 1953-1957 вчителювала на Тернопільщині. У 1975-1978 – голова Українського товариства дружби і культурних зв'язків із зарубіжними країнами. Заступник голови Ради Міністрів України (1978-1990). З 1987 – голова Спілки жінок України. Народний депутат СРСР (1989-1991). Заслужений працівник культури УРСР (1981).

16 – 165 років від дня народження (м. Канів) **Олексія Олександровича Андрієвського**

(1845-1902), педагога, історика, літератора і публіциста. В 1865 закінчив Київський університет. Учителював у гімназіях Катеринослава, Одеси, Києва, Тули. Перебував на засланні за українофільство (1879). ***З 1885 по 1890 працював інспектором Златопільської гімназії, автор „Исторической записки о Златопольской прогимназии" (1887).*** З 1896 і до кінця життя - директор сирітського будинку в Одесі. Один з ініціаторів створення "Київського товариства сприяння початковій освіті". Автор статей і наукових розвідок з історії Запорізької Січі, Правобережної України і Києва, організував видання популярних брошур з різних галузей знань.

16 – 70 років від дня народження ***(с. Високі Байраки Кіровоградського району)*** **Анатолія Степановича Фабрики,** інженера.

У 1967 закінчив Кіровоградську філію Харківського політехнічного інституту. Понад 30 років (з 1971) працював керівником газового господарства Кіровоградської області. З 1994 – голова правління ВАТ "Кіровоградгаз". Обирався депутатом Кіровоградської міської та обласної рад. Заслужений працівник сфери послуг України. Лауреат Всеукраїнської програми "Лідери регіонів".

19 – 115 років від дня народження (м. Київ) **Максима Тадейовича Рильського** (1895-1964),

поета, вченого, громадського діяча. Навчався у Київському університеті, вчителював. Дебютував збіркою „На білих островах" (1910). Автор 18 поетичних книг. Твори виходили у 20 томах. Академік АН СРСР (з 1958), академік АН УРСР (з 1943). Лауреат Державної премії СРСР (1943 та 1950), Ленінської премії (1960). Був директором Інституту мистецтвознавства, фольклору та етнографії АН УРСР. ***Неодноразово відвідував Кіровоградщину, брав активну участь у створенні музею-заповідника Хутір Надія. Свої враження від перебування на Хуторі втілив у вірші „Маркові дуби", багато статей присвятив корифеям українського театру.***

20.03(1.04) – 120 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Василя Юхимовича Васильєва** (1890-1956), вченого у галузі металургії. Після закінчення (1914) Київського політехнічного інституту працював на заводах Уралу, з 1918 викладав у Київському політехнічному інституті. Доктор технічних наук (1956), професор (1957). Член-кореспондент

АН УРСР з 1939. В 1939-1949 працював у Інституті чорної металургії, з 1950 - в Інституті проблем литва АН УРСР.

22 – 90 років від дня народження (***Кіровоградська область***) **Івана Семеновича Гниди**

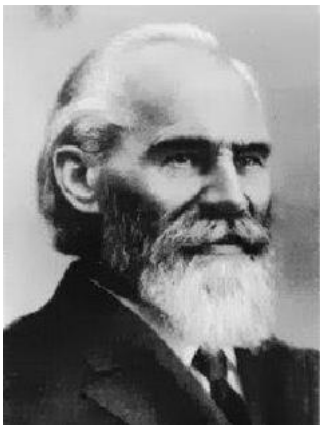

(1920-2003 у США), релігійного діяча (Церква євангельських християн-баптистів**).** До війни встиг закінчити Олександрійський педагогічний технікум та Запорізький педагогічний інститут. Учасник ВВВ на Ленінградському фронті, був важко поранений. У 1946 прийняв водне хрещення. Спочатку поєднував роботу з духовною діяльністю. З 1957 по 1961 працював інженером виробничо-технічного відділу на будівництві Олександрійського цукрового заводу. Був старшим пресвітером Кіровоградської області. З 1969 по 1989 – заступник старшого пресвітера по Україні, потім – заступник генерального секретаря Всесвітньої Ради Євангельських Християн Баптистів. Останні роки життя пройшли в США, був представником баптистської громади України в Ашфорді (штат Коннекститут). Вважається одним з кращих баптистських проповідників. У 2003 видано збірник статей І. С. Гниди за 1980-2000 рр. „Сияющий Христос” .

25 – 95 років від дня народження ***(с. Мошорине Знам'янського району)*** **Олексія Миновича**

Киви (1915- загинув 25.03.1945 на території Угорщини), військового діяча. Організатор лікнепу, завідувач хати-читальні. Після закінчення Одеського артилерійського училища (1939) брав участь у радянсько-фінській війні. Відзначився 25.02.1940 у боях за станцію Талі і селище Репола. Герой Радянського Союзу (1940). У ВВВ – з червня 1941.

25 – 85 років від дня народження (м. Знам'янка) **Бориса Кузьмовича Єгорова**,

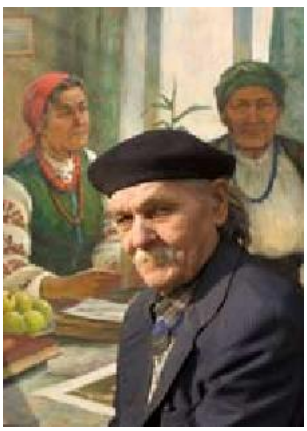

художника. Учасник ВВВ. У 1950 закінчив Одеське художнє училище (майстерня М. Д. Тодорова). Учасник виставок з 1950. Основні твори: „Студентка” (1957), „Дружинники” (1960), „Вихід у море” (1961), „Індустріальний ранок” (1964), „Тополя” (1970), „Внучка і правнучка Т. Г. Шевченка” та ін. Живе у Запоріжжі. Член Національної Спілки художників України (1972).

28 – 60 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Сергія Володимировича Баканова**, військового інженера. Закінчив Московське військове училище цивільної оборони, Вищу інженерну пожежно-технічну школу МВС СРСР. Кандидат технічних наук, член-кореспондент РАН, заступник генерального директора акціонерного товариства з наукової роботи й маркетингу "Средства спасения". Заступник голови ради директорів Асоціації розробників та виробників засобів рятування МНС Росії. Начальник федеральної авіаційно-рятувальної команди; лауреат премії МНС Росії; нагороджений золотою медаллю з відзнакою Брюсельської виставки. Заступник головного конструктора аварійно-рятувальних машин, розвідувальних машин і пересувних пунктів управління для виконавчих органів Єдиної державної системи попередження й ліквідації надзвичайних ситуацій.

29 – 45 років від дня народження ***(м. Новомиргород)*** **Світлани Василівни Орел**, журналіста, публіциста, громадського діяча. Закінчила факультет журналістики Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. Працювала в редакції Новомиргородської районної газети, засобах масової інформації м. Кіровограда (газети „Народне слово", „Вечірня газета" та ін.). З 2005 – власний кореспондент популярного київського часопису „Дзеркало тижня" по Кіровоградській області**. З 2004 – голова обласної організації Всеукраїнського товариства „Просвіта" ім. Т. Г. Шевченка. Лауреат обласної літературної премії ім. Є. Ф. Маланюка за книгу публіцистики „Горе тим, хто зло називає добром..." (2006).**

5.03.1885 (125 років тому) – Відкрито Златопільську повну чоловічу гімназію.

7. 03.1910 (100 років тому) − В Єлисаветграді у приміщенні Дворянського Зібрання відкрилася ХХ виставка Товариства південно-російських художників з Одеси, на якій експонувалося понад 200 творів образотворчого мистецтва. За три тижні виставку відвідало понад 1000 чоловік.

8.03.1865 (145 років тому) – Заснована Єлисаветградська повітова земська управа, орган земського самоврядування. Складалася з голови і трьох членів, які обирались земськими зборами на три роки. Займалася будівництвом і ремонтом доріг, народною освітою та охороною здоров'я.

15.03. 1805 (205 років тому) – Фортеця Св. Єлисавети втратила своє військово-стратегічне значення і була скасована.

16.03.1880 (130 років тому) – Єлисаветград відвідав видатний хірург Микола Пирогов, якого місцеві лікарі запросили для консультації.

16.03.1945 (65 років тому) – Утворена обласна спілка швейної промисловості обласної ради промислової кооперації.

КВІТЕНЬ

2 КВІТНЯ – 235 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ГЕНЕРАЛ ГЕОРГІЙ ЕММАНУЕЛЬ: ПОСМЕРТНІ ПРИГОДИ ГЕРОЯ 1812 РОКУ В КІРОВОГРАДІ

…Кто же должен заботиться о памятниках, заниматься ими, кто должен возвратить сердца сынов отцам? Кто должен восстановить смысл памятников..? История есть всегда ВОСКРЕШЕНИЕ, а не СУД, так как предмет истории не живущие, а умершие…

Николай Федоров.

Рано чи пізно, але туризм в Україні має відродитися. Наш край не повинен пасти задніх. Єлисаветградщина аніскільки не поступається щодо пам'яток та визначних місць сусіднім регіонам України. Інша справа, що про забуті та сплюндровані святині насамперед слід згадати нам самим і вже сьогодні подбати про їхнє впорядкування. Хоча б найелементарніше.

Воістину настав час не лише збирати каміння, як говорить Еклезіаст, а й кістки, останки, пам'ять про видатних особистостей, які народилися, жили або мали надію знайти Вічний Спокій на Єлисаветградщині. Показова щодо цього доля усипальні генерала Георгія Арсенійовича Емануеля (1775-1837).

РОЗСТРІЛЯЛИ МЕРТВОГО

„...Путешественник, выезжающий из Елисаветграда по тракту к Николаеву, поднявшись на гору, может с высоты видеть... в лощине сад и в саду возвышающийся над деревьями вызолоченный крест, поставленный на вершине каменного здания, имеющего вид небольшой церкви с куполом. Войдя в этот храм и спустясь несколько ступенек, он увидит пять гробов, поставленных рядом. Здесь покоятся: генерал от кавалерии Эмануэль, дочь его Елена, супруга его Мария Виллиаминовна, мать сей последней и племянница первого...Тут нет никаких надписей. Тишина и безмолвие гробов красноречивее всех эпитафий...”

Так завершує книгу „Жизнеописание генерала от кавалерии Эмануэля”, яка побачила світ у Петербурзі 1851 року, її автор – князь М.Б.Голіцин. Недоторканим і шанованим це місце в Єлисаветграді було до 1917 року. Востаннє справжнє паломництво єлисаветградців та гостей міста до усипальні Ємануеля відбулося у вересні 1912 року (***на знімку***), коли відзначалося 100-річчя Вітчизняної війни 1912 року. Червоного, чорного чи зеленого кольору були вандали, які пограбували, а пізніше й вщент зруйнували усипальню героя 1812 року, не суть важливо. Їх усіх породив Жовтневий переворот 1917 року. Радянська влада „царських” генералів, давно померлих, відверто ненавиділа. Не того походження – значить вороги пролетарської революції. Розстріляли навіть мертвого Емануеля! Його череп було пробито кулею.

Д'АРТАНЬЯН ІЗ СЕРБІЇ

Генерал дійсно був людиною дивовижної долі. За національністю він – серб: народився 235 років тому в м. Вершеці (нині на території автономного краю Воєводіна) у дворянській родині. Його справжнє прізвище – Георгій Арсенійович Мануїлович. Емануель - скорочення, що надало слов'янському прізвищу латинізованого глянцю. Не будемо втомлювати читачів переліком битв, в яких він брав участь, поранень, ним отриманих, та нагород, яких він удостоєний. Варто лише нагадати, що Емануель – один з героїв 1812 року, і його портрет у виконанні англійського художника Д.Доу прикрашає „Військову галерею 1812 року” в Зимовому палаці (Ермітаж). В Росію він прибув без будь-якої протекції 21-річним юнаком, як

Д'Артаньян, покладаючись лише на самого себе: мужнє серце, волю, розум і чесність. Своїм піднесенням, підкреслюють мемуаристи, Г.Емануель зобов'язаний виключно собі. Вже через 30 років Георгій Арсенійович – генерал від кавалерії, начальник Кавказької області (величезної території, що простяглася від Чорного до Каспійського морів). Це був справжній воїн, бойовий генерал. Та є в його біографії декілька епізодів, які змушують замислитися і зробити висновок, що Емануель був незвичайним генералом.

ІНТЕЛІГЕНТ

Згадку про Георгія Арсенійовича містить книга О.Формозова „Страницы истории русской археологии» (М., 1986). Виявляється, крім участі в наполеонівських і кавказьких війнах, Емануель був ініціатором низки важливих заходів. Він зокрема збирав відомості про етнографіію черкесів, а в 1829 році організував експедицію Академії Наук на Ельбрус, вершина якої вперше була підкорена 10 липня того ж року учасником сходження кабардинцем Кілларом. 22 жовтня 1829 року на знак поваги і вдячності АН обрала Емануеля своїм почесним членом. Іще один не менш вражаючий факт. У 1829 році начальнику Кавказької лінії і Чорномор'я доповіли про якісь старовинні храми поблизу аулів Сенти і Шоан. Генерал відправив на їх обстеження архітектора О.Бернардацці (автора пам'ятника на честь військових маневрів 1888 року у Новій Празі та архітектора пам'ятника В.І.Григоровичу на Петропавлівському цвинтарі в Єлисаветграді) у супроводі 50 козаків та двох місцевих князів. Бернардацці виявив два середньовічні аланські святилища, скопіював написи на прилеглих до них кладовищах. Інформація про цю поїздку була негайно надрукована в „Журнале Министерства внутренних дел". Емануель на цьому не зупинився – він мав намір реставрувати храми, влаштувати богослужіння й хрестити в них представників кавказьких племен. Однак невдовзі за станом здоровя Георгій Арсенійович змушений був залишити Кавказ, і ця ідея не втілилась в життя. Добра пам'ять про Емануеля зберігається на Кавказі й дотепер. До речі, крім рідної сербської, георгій Арсенійович вільно володів італійською, французькою, німецькою і, звісно ж, російською мовами.

ЧОМУ ЄЛИСАВЕТГРАД?

Так склалася військова кар'єра Емануеля, що найяскравіші її сторінки пов'язані з Київським драгунським полком (1802-1814). Неодноразово під його командуванням перебували також наш Олександрійський гусарський полк, 2-й Український козачий та Ахтирський гусарський полки. Отже, Георгій Арсенійович мав справу в основному з військовими частинами, так би мовити, „українського походження". Крім того, в Єлисаветграді у ті часи дислокувався 2-й резервний кавалерійський корпус, в якому служило багато друзів і знайомих Емануеля. Нарешті, на рішення поселитися саме в Єлисаветграді міг вплинути і той факт, що тут мешкали нащадки сербів, які заселяли наш край у середині XVIII століття. Сам імператор Олександр I у 1816 році радив вождеві сербів Карагеоргію, який втік до Росії після поразки повстання проти турків, обрати місцем постійного проживання Новомиргород – колишню столицю Нової Сербії на території Єлисаветградщини.

Та хоч як там було, у 1832 році Георгій Арсенійович придбав у Єлисаветграді будинок на околиці міста, де влаштував невеликий маєток.

У МІШКУ

Поступово про уславленого генерала та його усипальню мешканці Кіровограда почали забувати. Більше того, на її місці і поблизу (по теперішньому Санаторному провулку) утворився невеликий цвинтар, а після його закриття – сміттєзвалище. У 1988 році місьвиконком віддав цю землю для спорудження будинків-котеджів. Про генерала Емануеля згадали тільки після того, як наступного року несподівано під землю провалився бульдозер. Прокинулися громадськість,

обласний краєзнавчий музей, пам’яткоохоронці. Місцеві та республіканські засоби масової інформації вдарили на сполох. Під час розкопок було знайдено мармурову урну з вензелем „Е”, два черепи, кістки, фрагменти генеральського мундира тощо. Встигли дечим поживитися і „чорні археологи”. Все, що вдалося тоді знайти, потрапило на зберігання в обласний краєзнавчий музей. У мішку, який поклали у підвалі! Що було далі, засоби масової інформації не повідомляли. А даремно!

МОСКВІ НЕ ВІДДАЛИ

Такий вигляд має сьогодні місце, на якому знаходилася усипальня Емануелів

Здійснення ідентифікації кісток, знайдених в усипальні Емануеля, виявилося справою в наших умовах безнадійною. Що й не дивно, адже навіть відносно останків Романових, які досліджували відомі учені за суперсучасними методиками, повної ясності наука не внесла. Заспокоїло громадськість те, що будівництво припинилося, було визначено охоронну зону пам'ятки. На місці усипальні поставили гранітний обеліск (на знімку). Час минав. Про мішок з кістками у підвалі забули, здавалось би, всі. І раптом влітку 1994 року телефонний дзвінок з Московської міської думи: нам, мовляв, відомо, що у вас у музеї зберігаються останки генерала Г. Емануеля. Московський музей-панорама «Бородінська битва» має намір перепоховати їх з почестями на полі знаменитої битви, учасником якої був Георгій Арсенійович. Передайте добровільно, інакше матимете неприємності. Що робити? Внаслідок тривалих роздумів, наші музейники знайшли вихід, і Москва отримала гідну відповідь:

«Депутату Московской городской думы г-ну Е. Прошечкину.

Ваши сведения о нахождении костей генерала Г. А. Эмануэля в Кировоградском краеведческом музее не соответствуют действительности. Все кости, найденные при исследовании склепа, были возвращены на место первичного захоронения после решения вопроса об охранной зоне и благоустройстве места, где находилась усыпальня генерала и его семьи... Вопрос о передаче праха генерала Эмануэля для захоронения на Бородинском поле находится вне компетенции администрации музея. По этому поводу рекомендуем обратиться к меру города».

Судячи з усього, Москву відповідь задовольнила. Брехня зрештою перевернулась на правду. Єпископ Кіровоградський і Олександрійський, до якого за порадою звернулися працівники музею, повелів негайно покласти кістки туди, звідки вони були взяті. Так і вчинили, тишком-нишком, таємно. Про те, що останки генерала Г. Емануеля повернуто землі, знали навіть далеко не всі працівники музею. Що далі? Принаймні уже сьогодні слід замість вкрай убогого і недоречного гранітного обеліска на місці усипальні спорудити Хрест. А як доживемо до кращих часів, то маємо неодмінно відбудувати капличку Емануелів, а в його будинку, який, на щастя, зберігся поблизу, влаштувати меморіальний музей. Георгій Арсенійович того заслуговує! Бо інакше не зрозуміло, якщо нам останки Емануеля не потрібні, і ми не здатні гідно вшанувати видатну людину, чому не віддали їх Москві?!

У столиці Росії, до речі, у 2004 році перевидано унікальну книгу князя М.Б.Голіцина „Жизнеописание генерала от кавалерии Эммануэля”. А заступник керівника – начальник

Управління по збереженню культурних цінностей Росохранкультури, віце-президент Кіровоградського земляцтва „Єлисаветград” у Москві Віктор Петраков, перебуваючи у відрядженні в Сербії, відвідав м. Вершец, де народився славнозвісний генерал. Домовився із сербами про подальшу співпрацю у „справі Емануеля”. Внаслідок цього у 2008 році випущено поштову листівку із зображенням портрету Г.А.Емануеля, виконаного відомим російським художником А.В.Євстигнеєвим.

P. S. **Понад сто років тому один із найсамобутніших мислителів XIX століття Микола Федоров у своїй «Філософії загальної справи» писав: «... Мы можем положительно утверждать, что останки отцов или вообще людей, чем-либо славных, могут пробуждать в нас силы. Питать благоговейные чувства к отдаленным предкам нынешнее поколение, конечно, не может, потому что оно не питает их и к ближайщим, как и вообще к отцам; но оно может убедиться, и даже очень легко, что не иметь таких чувств не только не составляет достоинства, а есть самый великий порок».**

24 КВІТНЯ – 210 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ДМИТРО ОСТЕН-САКЕН: ПЕРШИЙ ПОЧЕСНИЙ ГРОМАДЯНИН ЄЛИСАВЕТГРАДА

Сакен очень долго жил в Елисаветграде и общество очень любило его. Это действительно был идеально-честный господин, добрый и умный, хотя с некоторыми слабостями и недостатками. Но кто же их не имеет!

Андрей Достоевський

Хто читав «Исторический очерк г. Елисаветграда» знає, що першим почесним громадянином Єлисаветграда є граф Дмитро Єрофійович Остен-Сакен (1790-1881). І, повірте, ніякого перебільшення не міститься у твердженні: ***«Своїм благоустроєм місто Єлисаветград зобов' язане командиру Другого резервного кавалерійського корпусу та начальнику військових поселень Новоросійського краю генералу Остен-Сакену».*** Завдяки йому, розповідає О. Пашутін, споруджено кращі міські будівлі та шляхові споруди, великий міст через річку Інгул. За наказом Дмитра Єрофійовича та за його безпосередньої участі в Єлисаветграді розведено більшість міських садів та бульварів (колишній казенний сад, Османський бульвар, лікарняний сад на території фортеці Святої Єлисавети, Ковалівський парк), засаджено деревами передмістя, Велику Пермську та Петровську вулиці. Одним словом, це людина, що перетворила Єлисаветград у місто-сад. А крім того, за клопотанням Остен-Сакена розпочато замощення вулиць, влаштування у місті перших шосе.

Після найбільшого паводку, що спіткав Єлисаветград у 1841 році, Остен-Сакен виклопотав потерпілим позику на 14 тисяч рублів терміном на п'ять років без процентів. А коли у 1848 році в Єлисаветграді спалахнула епідемія холери, він посприяв створенню християнського та єврейського комітетів по її відверненню; добровільно поклав на себе обов'язки дільничного попечителя тридцяти будинків, особисто відвідуючи хворих та усуваючи наявні недоліки. У листі міської громади на ім'я Остен-Сакена з проханням прийняти звання почесного громадянина сказано: ***«Собственная и частная жизнь Ваша служили образцом примерного гражданина и семянина, истинного христианина и ревностного исполнителя высокой заповеди любви к ближнему».***

І знову ж таки, зазначимо, що ця характеристика, як не дивно, відповідає дійсності. Андрій Достоєвський (рідний брат геніального письменника) у своїх мемуарах про Остен-Сакена пише: ***«... В Елисаветграде общество очень любило его. Это действительно был идеально честный господин, добрый и умный, хотя с некоторыми слабостями и недостатками. Семейство Сакена состояло из жены его Анны Ивановны и троих сыновей.... Он поощрял стремление к разведению лесов и посадке деревьев».***

14 квітня 1864 року із свого маєтку Приют Дмитро Єрофійович надіслав єлисаветградцям відповідь. Вона містить декілька важливих біографічних подробиць, які спробуємо конкретизувати: ***«Оценяя достоинства граждан Елисаветграда, которых искренне люблю, с которыми сроднился, проведя между ними 15 счастливых лет моей жизни, принимаю с признательностью, если последует на то Высочайшее соизволение, звание почетного гражданина города, где я вступил на службу, похоронил мать и начальствовал корпусом».***

Хоча прямих доказів поки що не знайдено, все свідчить про те, що він народився на Єлисаветградщині. Його батько генерал-майор Єрофій Кузьмович Остен-Сакен (1750-1808) був шефом Єлисаветградського гусарського полку у 1800-1805 роках. У ньому й розпочав свою військову кар'єру юний Дмитро. Разом із батьком він брав участь у знаменитій битві проти Наполеона під Аустерліцем, де командир єлисаветградських гусарів отримав важке поранення і невдовзі після повернення на батьківщину помер. ***Подвиги його описані сином у фрагменті „Из летописи Елисаветградского гусарского полку*** ("Воен. Сб.", 1870, № 10).

Родинним гніздом Остен-Сакенів-вихідців із Курляндії-певно, було село Драчове (нині у складі Федорівки Кіровоградського району). Очевидно ж, не випадково рідний брат Дмитра Остен-Сакена Павло Єрофійович, продаючи у 1845 році Драчове, зробив у купчій сентиментальний запис: ***«Владеть ему, Василию Васильовичу Соколову-Бородкину, и наследникам его тем имением вечно, а мне, Павлу Остен-Сакену, и наследникам моим в оное уже не вступаться»***. Цей цікавий документ знайшов в архіві дослідник історії нашого краю з Москви Андрій Василенко. Загалом Дмитро Єрофійович 76 (!) років прослужив у офіцерських чинах. Брав участь у 15 війнах, 90 битвах; відзначався видатною хоробрістю, але жодного разу не був поранений чи контужений.

Не зовсім звичне для бойового генерала захоплення розведенням лісів та садів не обійшов увагою видатний український історик Аполлон Скальковський. «Геродот Новоросії» у своїх щоденниках писав: ***«... На другой стороне Ингула, тоже на глубоких песках, генерал Дмитрий Остен-Сакен устроил дом для корпусного штаба и бараки, засадил все пространство густым сосновым лесом, что придает ему особенное очарование. Помнится сад в Елисаветграде, где на песчаном берегу Ингула совершенно удачно развелась учрежденная Остен-Сакеном сосновая плантация огромных размеров. ... На всякой девятой версте устроены были так называемые «приюты», т. е. весьма красивые домики, а вокруг богатые плантации».*** Так от кому ми завдячуємо появі в єлисаветградських степах соснових насаджень! Інша пристрасть Дмитра Єрофійовича − коні, особливо місцевої породи. ***«Каких чрезвычайных лошадей для легкой конницы, в большом количестве и за умеренную цену, можно приобретать в степных новороссийских губерниях. Лошади эти легки, прочны (не изнежены воспитанием) и способны к езде»,−*** писав він. Остен-Сакен зарекомендував себе талановитим теоретиком і практиком військової кавалерії. Вивчивши досвід європейських країн, він розробив власну систему виїздки коней, успішно застосовував її у своєму корпусі, який вважався одним із кращих в російській армії, був своєрідним «університетом» для офіцерів-дітей елисаветградських дворян. Свої міркування та роздуми про значення та роль кавалерії у тодішніх війнах Остен-Сакен узагальнив у спеціальній праці «Мысли и некоторые предметы военного дела». Ось, приміром, як він формулює одну з своїх найоригінальніших ідей: ***«Я твердо убежден, что введение у нас народной (национальной) одежды принесет существенную пользу,***

будет способствовать к возбуждению народной гордости, которая, к сожалению, несколько утрачена».

Людяність, любов та повага до солдатів проявлялись в Остен-Сакена у досить екстравагантних вчинках. Оглядаючи почесний караул, він полюбляв власноручно своїм білим носовичком змахнути пил із солдатських чобіт. Проте у молодості Дмитро Єрофійович відзначався вибуховим запальним характером. Ось один з історичних анекдотів про першого почесного громадянина Єлисаветграда: ***„Будучи начальником Бугской уланской дивизии, генерал-лейтенант Дмитрий Ерофеевич Остен-Сакен как-то делал инспекторский смотр. Зашел он в один из полковых лазаретов и двинулся в палату самых трудно больных. Усердствующие лекаря и смотритель лазарета заранее распорядились, чтобы все больные при посещении их генералом стояли каждый около своей койки, и когда Остен-Сакен поздоровается с ними, чтоб отвечали раскатистым «Здравия желаем, ваше превосходительство!»***

И вот как только Остен-Сакен переступил порог палаты, больные с большими усилиями вытянулись во фронт. Но многие не выдержали этого напряжения и в изнеможении повалились на койки.
- Здорово, ребята! - приветствовал их начальник.
Ответ послышался едва уловимый, и то поддержанный не всеми больными. Остен-Сакен тотчас же смекнул, откуда вытекает такое необыкновенное исполнение дисциплины, и сильно раскричался на чересчур угодливых лекарей и смотрителя.
- Вы с ума сошли, заставляя таких слабых вставать...
- Ложитесь, ребята! - приказал Остен-Сакен больным и направился в другие палаты. Перепуганный смотритель снова переусердствовал. Потихоньку от генерала он приказал фельдшеру объявить всем остальным больным, чтобы они не вставали с постели во время посещения их генералом. Это и было исполнено в точности.

Зашел Остен-Сакен в венерическую палату и увидел, что здоровяки-солдаты спокойно лежат под одеялами. А на приветствие начальника они гаркнули такое оглушительное «Здравия желаем!», что стекла в окнах задребезжали.
- Что это? Что это? - вырвалось у Остен-Сакена, никак не ожидавшего такой встречи. - Чем они больны?
- Венерическими болезнями, ваше превосходительство.
- Почему слабых вы заставляли вставать при мне, а этих болванов - нет? Лазаретное начальство не нашло, что ответить...

На другой день Остен-Сакен приказал: лекарей и смотрителя посадить на гауптвахту, а венерических больных выпороть. Впоследствии, вспоминая этот инспекторский смотр, смотритель серьезно дивился непоследовательности Остен Сакена: в одной палате разругал, зачем солдаты встали, в другой - зачем не встали.
- Вот и угоди нашему начальству! - сокрушенно вздыхал он".

У маєтку Дмитра Єрофійовича Приют любили зупинятися російські імператори Микола I та Олександр II. До появи в Новоросії залізниці вони діставалися до Одеси і Криму кіньми дорогою, що перетинала Єлисаветградський повіт і називалася „Царським трактом". Мемуаристи відзначають: ***„Причиною расположения и доверия к Д.Е.Остен-Сакену со стороны двух русских монархов была неподкупная честность графа, а также его феноменальное бескорыстие и непоколебимая преданность престолу и отечеству".*** Майже всі свої гроші він витрачав на благодійність: ***„...причем деньги раздавались не только в усадьбе и селе, но рассылались еще по некоторым монастырям и столичным богоугодным заведениям".***

Неймовірна щедрість графа привела до того, що він для задоволення благодійних потреб навіть заклав у банк...власний маєток. Коли й отримана сума була витрачена, Остен-Сакен вирішив продати брильянтами, вилучивши їх із шаблі, подарованої йому імператором. Коли про це дізнався Олександр II, то добряче вилаяв Дмитра Єрофійовича за надмірну доброчинність і наказав виплатити накопичені борги з казни.

А ще всі мемуаристи відзначають глибоку набожність генерала. І в мирний час, і на війні він у відповідальні моменти хрестився й шепотів молитви. Найяскравішою сторінкою військової біографії Дмитра Єрофійовича, звісно ж, була участь у Кримській війні 1853-56 років. На посту начальника Севастопольського гарнізону сучасники запам'ятали його холоднокровним, рішучим та розпорядливим. За героїчну оборону Севастополя Остен-Сакен отримав графський титул та був призначений членом Державної Ради. 3 грудня 1909 року в Севастополі на Приморському бульварі був відкритий пам'ятник генерал-ад'ютанту, генералу від кавалерії графу Д.Є.Остен-Сакену (скульптор А.Попов, архітектор В.Фельдман), який був знесений у 1935 році (***на знімку***).

Глибоко віруюча людина, генерал перевіз із Батурина у свій маєток Приют на Єлисаветградщині келію святого Дмитра Ростовського (1651-1709), в якій той писав свої славнозвісні «Житія святих». Остен-Сакен, по суті, врятував цю святиню від остаточного руйнування, поставивши її під спеціально зроблений навіс поруч із Вознесенською церквою. До її спорудження причетний Андрій Достоєвський, який з 1849 по 1858 роки працював у Єлисаветграді міським архітектором. Ось що він пише: ***«Генерал Остен-Сакен после Крымской кампании остался не у дел и поселился на покое*** (тут мемуарист помиляється! − ***В. Б.) в своем маленьком имении Приют... в 70 верстах от Елисаветграда. В 1837 году он начал строить маленькую каменную церковь в своем Приюте и приглашал меня наблюдать за постройкой. Я ездил раз шесть к нему в это имение и делал наставления, как производить постройку».*** Важко погодитися також із твердженням російського дослідника А. Василенка: ***«За деятельность в Елисаветграде Д. Е. Остен-Сакен не получил наград».*** Так і хочеться запитати, а звання почесного громадянина міста Єлисаветграда невже нічого не варте? Тим більше, що надавалось воно із дозволу імператора, і ним Дмитро Єрофійович неабияк дорожив. Андрій Достоєвський, коли писав свої мемуари, очевидно, не знав, що відставний генерал став попечителем Одеського учбового округу. У 1874 році Дмитро Єрофійович видав у Єлисаветграді книжечку «Сведения об осмотре в Елисаветграде и Одессе некоторых учебных благотворительных заведений». Він вітав заснування у Єлисаветграді 1867 року першого в Росії безплатного ремісничо-грамотного училища, в якому ***«... полностью искоренена схоластика, и все внимание обращено на развитие умственных способностей и подготовку к практической жизни».*** Варто нагадати, що засновник унікального навчального закладу в Єлисаветграді Микола Федоровський викладав у Єлисаветградському кавалерійському училищі, а в молодості служив під началом Остен-Сакена. Коли на нього написали донос із звинуваченням в українофільстві, захистив Федоровського саме Дмитро Єрофійович. Більше того, у 1873 році Остен-Сакей домігся Височайшого дозволу на заснування у Єлисаветграді благодійного товариства розповсюдження грамотності та ремесел, роль якого в історії нашого міста важко переоцінити. Ідея його створення належить все тому ж Миколі Федоровському. Товариство стало одним із основних центрів розвитку та пропаганди української культури. За ініціативою Федоровського місцевий аматорський гурток у 1875 році здійснив постановку «Вечорниць» П. Ніщинського. Ця подія вважається предтечею формування українського професійного театру. Перелік добрих справ товариства настільки великий, що це тема окремої публікації. Наприкінці життя Дмитро Остен-Сакен написав «Спогади», щоправда, познайомитися з ними поки що не вдалося. Та можна не сумніватися, що нас чекає багато приємних несподіванок. Нещодавно спробу відшукати маєток Остен-Сакена Приют здійснив письменник Григорій Гусейнов, лауреат Національної премії України Імені Тараса Шевченка. На його думку, Приют знаходився в межах села Лозуватки Компаніївського району. Інші краєзнавці з цим твердженням не погоджуються, вважаючи, що маєток Остен-Сакена розташовувався на території сучасної Миколаївської області. Дивно, адже Приют був такий великий, що нагадував, пишуть мемуаристи, Ноїв ковчег. Знищили його вщент, так, що жодного сліду перебування видатної людини не лишилося. Лише старі сосни у Кіровограді нагадують про першого почесного громадянина Єлисаветграда Дмитра Єрофійовича Остен-

Сакена. Не судилося людині, чиї заслуги перед нашим краєм такі великі, знайти омріяний притулок на цій землі.

КВІТЕНЬ

4 – 105 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Юрія Васильовича Нікітіна** (1905-1939 у Північно-Східному таборі, Магаданська область), актора. Син нотаріуса, першого голови Єлисаветградської „Просвіти" **В. О. Нікітіна**. ***Навчався у Єлисаветградській гімназії та приватній гімназії*** **М. Крижановського*****, входив у літературний гурток*** **М. Хороманського.** У 1928 закінчив Музично-драматичний інститут. Був запрошений у знаменитий театр „Березіль" **Леся Курбаса** у Харкові, працював також у Харківській філармонії і радіокомітеті. У 1932-1935 викладав сценічну мову у Київському театральному інституті. У 1935 вступив до режисерської лабораторії **О. П. Довженка**. Арештований 4.01.1938 за звинуваченням у шпигунстві, за зв'язки з німецьким консульством. На допитах, що тривали цілий рік, винним себе не визнав. Особлива нарада при НКВС СРСР постановила ув'язнити його на 5 років до концтабору. Уже тоді хворий на сухоти і недокрів'я, він відразу й помер у концтаборі.

4 – 95 років від дня народження ***(с. Кропивницьке Новоукраїнського району)*** **Василя Єфремовича Колісниченка** (1915- загинув 1942 під Воронежем), військового діяча. ***Закінчив Кіровоградську школу № 7 ім. О. С. Пушкіна,*** школу ФЗН у Дніпродзержинську та ***Кіровоградський будівельний технікум*** (1936). Після закінчення військової авіаційної школи (липень 1941) служив у винищувальній авіації. Здійснив 93 бойових вильоти. 1 липня 1942 таранним ударом збив під Воронежем ворожий літак, помер у шпиталі від ран. Герой Радянського Союзу (1943).

7 – 105 років від дня народження ***(с. Інгуло- Кам'янка Новгородківського району)*** **Гаврила Павловича Щедрова**, військового діяча. ***Після закінчення початкової школи разом з батьком займався хліборобством, працював у місцевому корлгоспі „Політвідділ".*** На фронтах ВВВ – з серпня 1941, був старшиною саперного взводу. Воював у складі 1133-го стрілецького Севастопольського полку Таманської Червонопрапорної дивізії. Пройшов шлях від Сталінграда до Берліна. Повний кавалер ордена Слави.

9 – 100 років від дня народження ***(с. Богоявленське, Ратьківка, Ворошилівка Олександрійського району)*** **Олександра Юхимовича Жежері** (1910- загинув 1944 у Польщі), військового діяча. До війни працював пасічником. На фронті – з 1943. Гвардії сержант, командир кулеметного розрахунку. ***Відзначився у боях за визволення Кіровоградщини***, при форсуванні Південного Бугу і Дністра, на Сандомирському плацдармі. Особисто знищив 600 гітлерівців. Герой Радянського Союзу (1944). У польському місті Ченстохові, при визволенні якого загинув кулеметник, встановлено пам'ятник герою. Кулемет №0181, на якому викарбовано ім'я Жежері, експонується в одному із залів Центрального музею Збройних

Сил СРСР у Москві. **На честь земляка односельці назвали його рідне село Олександрівкою.**

14 – 125 років від дня народження (Тернопільщина) **Йосипа Йосиповича Гірняка** (1885-1989), актора. Дебютував на професійній сцені (1915) у театрі УСС ”Руська бесіда”. ***Перебував з ним (влітку 1918) у складі війська Українських Січових Стрільців на території Єлисаветградщини***. Згодом працював у театрі Леся Курбаса „Березіль”(1922-1933), репресований у 1933. Після 1944 - в еміграції. Організовував театральне життя української діаспори в США. Очолював Український театр в США (1953-1955), Театр слова (1956-1964). ***У своїх „Спогадах” (Нью-Йорк, 1982) згадує село Грузьке та відвідання хутора Надії, де тоді мешкали вдова*** **І. Карпенка-Карого Софія Тобілевич**, ***його дочка*** **Ярина Студнічко** ***з дітьми, мати Леся Курбаса*** **Ванда Янович.**

14 – 80 років від дня народження ***(м. Новогеоргіївську, тепер Світловодськ)*** **Миколи Степановича Боровського** (1930-1998), живописця і педагога. Навчався у Київському художньому інституті (1954-1960) у М. І. Іванова, М. І. Хмелька, дипломна робота – „Коліївщина” (керівник Г. С. Мелихов). ***Одна з кращих картин „Романтики” (1961) зберігається у Кіровоградському обласному художньому музеї.*** Викладав у Дніпропетровському художньому училищі (з 1960). Заслужений художник УРСР (1980).

14 – 75 років від дня народження ***(м. Кірово, Кіровоград***) **Арнольда Анатолійовича Березовського**, математика. У 1958 закінчив Київський університет ім. Т. Шевченка. Працював в Інституті математики НАНУ з 1961: ст. науковий співробітник (1963-1969), завідувач обчислювальної лабораторії відділу математичної фізики й теорії нелінійних коливань (1968-1975), завідувач лабораторії нелінійних крайових задач (від 1985). Одночасно викладав спецкурси з математичної фізики на механіко-математичному факультеті Київського університету (1965-1980), з теорії дифузії на кафедрі фізики металів Національного технічного університету України „Київський політехнічний інститут” (з 1998). Доктор фізико-математичних наук (1991), професор (1992).

15 – 90 років від дня народження (м. Борисоглєбськ Воронезької області) **Кандідова Михайла Дмитровича** (1920-***2008 у Кіровограді***), військового та громадського діяча. У Червоній Армії – з 1939. Навчався в 29-у учбовому танковому полку м. Саратова. На фронтах ВВВ – з червня 1941 року, командир танкового взводу. Брав участь у танковій битві під Прохорівкою, в обороні Москви, визволенні Орла, Курська, Бєлгорода, Харкова, Люботина, Кременчука, Умані; Молдавії, Румунії та Угорщини. ***Під час визволення Кіровограда отримав поранення, знаходився на лікуванні в Кіровоградському військовому госпіталі.*** Під час військових дій у Румунії королем цієї країни був представлений до нагородження офіцерським лицарським хрестом. З 02.07.1941 по 06.05.1945 екіпаж танка під командуванням гвардії капітана Кандідова провів 285 танкових атак та 34 розвідки боєм. Війну закінчив у Японії. Отримав 7 поранень та контузію, 14 разів горів у танках. У 1947 звільнений у запас у зв'язку з

отриманням І групи інвалідності. Захоплювався монументальним мистецтвом. Одна з його робіт "Вони були молодими" експонується в музеї м.Борисова Мінської області. ***З 1980 займається активною громадською діяльністю. Написав книгу спогадів "Сповідь недобитого танкіста". Кавалер почесної золотої відзнаки "За заслуги" І, ІІ ступенів виконавчого комітету Кіровоградської міської ради.***

15 – 90 років від дня народження ***(смт Петрове)*** **Григорія Давидовича Вервеса** (1920-2001), літературознавця. Закінчив Об'єднаний Український університет у м. Кзил-Орда (1942). З 1945 працював в Інституті літератури АН України. Наукові праці присвячені історії слов'янських літератур, міжслов'янським літературним зв'язкам: „Міцкевич в українській літературі" (1952), „Ю. Словацький і Україна" (1959), „Тарас Шевченко і Польща" (1964), „Ярослав Івашкевич" (1978) та багатьох інших. Голова Комітету по реалізації проекту ЮНЕСКО „Розвиток слов'янських літератур" при АН України. Член-кореспондент АН України (1978), професор (1962). Нагороджений медаллю ПНР „За заслуги перед польскою культурою" (1972).

15 – 55 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Юрія Борисовича Вінтенка**, живописця. Закінчив Кримське художнє училище, навчався у В. Григор'єва, М. Моргуна, Л. Лабенка. Член Національної Спілки художників України. Учасник республіканських та обласних художніх виставок. ***Директор та викладач художньої школи у селищі Новому (Кіровоград). Персональна виставка влаштовувалась в обласному художньому музеї з нагоди 50-річчя митця.*** Твори: „На Кіровоградщині", „Лелеківські степи", „Жнива на Кіровоградщині", „Пам'ять землі", „Невідкриті острови", „У старому Седневі" та ін. Картини зберігаються в Кіровоградському обласному художньому музеї, міському художньо-меморіальному музеї ім. О. О. Осмьоркіна, інших музейних збірках та приватних колекціях.

17 – 155 років від дня народження (с. Кам'яно-Костувате Братського району на Миколаївщині) **Марії Садовської-Барілотті** (справжнє прізвище Тобілевич Марія Карпівна) (1855-1891 в Одесі), співачки та драматичної артистки. ***Похована в Єлисаветграді на Биківському кладовищі, згодом перепохована на Хуторі Надія.*** Сестра **І. Карпенка-Карого, М. Садовського та П. Саксаганського.** ***Вчителювала у народній школі Єлисаветграда, брала участь в аматорських театральних гуртках міста***. Сценічну діяльність почала 1876 у російсько-українській трупі. З 1883 працювала у трупах М. Кропивницького, М. Старицького, М. Садовського і П. Саксаганського. Серед кращих ролей та партій – Наталка („Наталка Полтавка" Котляревського), Одарка („Запорожець за Дунаєм" Гулака-Артемовського) та ін. Володіла голосом виняткової краси (сопрано).

17 – 55 років від дня народження (с. Преображенка Ширяєвського району на Одещині) **Марії Василівни Лебідь,** журналіста. У 1979 закінчила філологічний факультет Одеського державного університету ім. І.І.Мечникова. ***Відтоді живе і працює на Кіровоградщині. З 1979 по 1980 – кореспондент-організатор Ульяновського районного радіомовлення. З 1980 і донині працює у Кіровоградській обласній державній телерадіокомпанії: кореспондент, редактор, коментатор, заступник головного редактора.*** Лауреат 13-го Всеукраїнського фестивалю радіопрограм „Калинові острови", дипломант 3-го телевізійного фестивалю

„Відкрий Україну”. ***Лауреат обласної журналістської премії.*** Заслужений журналіст України (2009).

18 – 60 років від дня народження ***(с. Розсохуватка Маловисківського району)*** **Олександра Миколайовича Чеменка**, правоохоронця. В органах внутрішніх справ – з 1971. У 1982 закінчив Київську вищу школу МВС СРСР і до 1993 працював на посадах інспектора, старшого оперуповноваженого, начальника відділу, заступника начальника управління, першого заступника начальника ГУКР МВС України. У 1995 – начальник Маріупольського міського управління в Донецькій області. З 1996 по 2000 – начальник ГУ кримінального пошуку МВС України. З 2000 – начальник ГУМВС України в Київській області. У 2001 призначений начальником оперативно-технічного управління МВС України. ***У 2001-2002 керував Українським бюро Інтерполу.*** Нагороджений орденом „За заслуги” ІІІ ст., медалями „За бездоганну службу” трьох ступенів, почесною відзнакою „Хрест Слави” та ін. Генерал-лейтенант міліції.

19 – 60 років від дня народження ***(с. Рівне Новоукраїнського району)*** **Миколи Івановича Ануфрієва,** правоохоронця, правознавця. Закінчив Харківський юридичний інститут (1976). ***Працював слідчим у Кіровоградському районі, заступником начальника УМВС області,*** з 1997 - заступник міністра внутрішніх справ України, з 2001 - заступник державного секретаря МВС України. Автор понад 50 наукових праць з актуальних проблем боротьби із злочинністю. Трьох монографій та книги „Тайны сыска” (2002, у співавт). Генерал-полковник міліції (2000). Заслужений юрист України (1997). Доктор юридичних наук (2004). Член кримінологічної Асоціації України. З серпня 2003 – ректор Київського юридичного інституту МВС. ***Домігся відкриття у Кіровограді його філіалу.***

20 – 60 років від дня народження (с. Шинколоси Сокальського району Львівської області) **Олександра Олександровича Домаранського**, педагога, організатора освіти. ***Закінчив філологічний факультет Кіровоградського державного педагогічного інституту ім. О. С. Пушкіна (1975).*** Працював у Петрівському районі учителем української мови та літератури, завідуючим районним методичним кабінетом, завідуючим відділом освіти райвиконкому (1978-1987). З 1987 до 1989 – завідуючий відділом шкіл, заступник завідуючого відділом освіти Кіровоградського облвиконкому. Сприяв становленню шкіл нового типу: української гімназії, кібернетико-технічного коледжу у Кіровограді та ін. У 1991-1993 – викладач кафедри КДПУ імені Володимира Винниченка. Заступник директора обласного інституту удосконалення вчителів (1993-1995). ***За його ініціативою в ОІУВ були організовані кафедри, започатковано видання газети „Освітянське слово” та „Методичного вісника”. З 1995 до 2000 – начальник управління освіти і науки обласної державної адміністрації.*** З 2002 – головний консультант Комітету з питань науки і освіти Верховної Ради України.

26 – 120 років від дня народження (м. Зіньков Полтавської обл.) **Миколи Костянтиновича Зерова** (1890- розстріляний у 1937), поета, літературознавця, перекладача. Закінчив Київський університет (1914). ***З серпня 1914 по вересень 1917 працював учителем латині та історії Златопільської чоловічої гімназії. Друкуватися почав з 1912. Златополю присвятив сонет „Спогад про Гуляй-Поле". Про златопільський період життя розповідається у споминах*** **В. Домонтовича** ***„ Болотна Лакримоза***". Був професором Київського інституту народної освіти, належав до групи поетів-неокласиків. "Твори у двох томах" вийшли у Києві (1990).

28 – 60 років від дня народження ***(с. Голикове Олександрівського району)*** **Семена Віталійовича Торбенка,** співака. ***Закінчив КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Працював учителем у школах Кіровоградської області, в органах державної безпеки СРСР (КДБ).*** Участь у художній самодіяльності зрештою привела його на професійну сцену. Нині мешкає у Києві, працює у Комерційному банку. Пісні у його виконанні часто звучать по Українському радіо. Заслужений артист України.

29 – 165 років від дня народження ***(с. Арсенівка Новомиргородського району)*** **Івана Карпенка-Карого** (справжнє прізвище Тобілевич Іван Карпович) (1845-1907 у Берлині, ***похований на Хуторі Надія),*** драматурга і театрального діяча. ***У 1859 закінчив Бобринецьке повітове училище. Працював канцеляристом та чиновником у Малій Висці, Бобринці та Єлисаветграді. У 1863 познайомився з*** **М. Кропивницьким,** ***брав участь у його драматичному гуртку. Один з організаторів аматорських театральних колективів у Бобринці та Єлисаветграді (1869-1883). Брав участь у першій постановці „Вечорниць"*** **П. Ніщинського** ***у Єлисаветграді (1875). Член єлисаветградського гуртка Громада*** **О. Михалевича** (з 1878) ***та благодійного Товариства поширення грамотності й ремесел. Був засланий до Новочеркаська.*** У 1883 пов'язав своє життя з організацією українського професійного театру, коли під псевдонімом Карий вступив до трупи **М. Старицького**. ***Літературну діяльність почав у Єлисаветграді у середині 70-х років. Перше оповідання „Новобранець" було опубліковане 1883. Перша п'єса драма „Бондарівна" надрукована в альманасі єлисаветградських літераторів „Степ" (1886).*** Автор 18 оригінальних п'єс. ***На Хуторі Надія, названому на честь першої дружини*** **Надії Карлівни Тарковської**, ***написано 11: „Сто тисяч", „Хазяїн", „Сава Чалий", „Суєта", „Житейське море" та ін. Державний музей-заповідник „Хутір Надія" відкрито у 1956. У Кіровограді відкрито міський літературно-меморіальний музей І. Карпенка-Карого (1995).***

30 – 195 років від дня народження (м. Балта Одеської області) **Віктора Івановича Григоровича** (1815-***1876 у Єлисаветграді),*** одного з основоположників слов'янської філології в Росії. У 1833 закінчив Харківський, у 1838 - Дерптський університети. Професор Казанського, Московського і Новоросійського університетів (1865-1876). Автор праць з історії, мови й літератури слов'ян. У лекціях „Слов'янські наріччя" (1874) дав характеристику й українській мові. ***Прибув у Єлисаветград 1876 для вивчення духовних скарбів місцевих старообрядців, особливо коштовного Євангелія Покровської церкви єдиновірців, написаному на пергаменті у XIV-XV столітті; мав намір викладати в Єлисаветградському земському реальному***

училищі, де працювали його учні **М. Р. Завадський, В. М. Ястребов** та інші. У ***1892 в Єлисаветграді на добровільні пожертвування освітян на могилі урочисто відкрито мармуровий пам'ятник - перший у Російській імперії пам'ятник учителю-просвітителю (***скульптор **Б. Едуардс**, архітектор **О. Бернардацці**). ***Нині пам'ятник знаходиться на Рівненському цвинтарі, копія бюста встановлена біля приміщення колишнього ЄЗРУ.***

3.04.1910 (100 років тому) – В Єлисаветграді після тривалої перерви відновилося свято деревонасадження для всіх жителів міста.
9.04.1980 (30 років тому) – Свій перший космічний політ разом із бортінженером В. Рюміним здійснив командир корабля „Союз – 35" Л. Попов – уродженець Олександрії. Це був найтриваліший політ в історії космонавтики.
Квітень 1965 (45 років тому) – Відкрито новий морський вокзал у Кремгесі.
18.04-1.05.1905 (105 років тому) – В Єлисаветграді гастролювала трупа Д Гайдамаки-Вертепова.
16.04.1960 (50 років тому): День народження Кіровоградського обласного телебачення.
23.04.1920 (90 років тому) – Націоналізовано Єлисаветградський завод по виготовленню землеробних машин і знарядь акціонерного товариства „Р. і Т. Ельворті". Наступного року підприємство було перейменовано в завод сільськогосподарського машинобудування „Червона Зірка".
30.04.1930 (80 років тому) – Пущена в експлуатацію Зінов'євська турбінна електростанція. ім. С. В. Косіора потужністю 12 тис. квт.

ТРАВЕНЬ

195 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ СВЯТОГО ПРЕПОДОБНОГО МУЧЕНИКА ПАРФЕНІЯ

СВЯТИЙ ПАРФЕНІЙ БУВ ЩЕ Й ВИНАХІДНИКОМ

Ювілейний собор Російської православної церкви у серпні 2000 року визнав святим ігумена Кизилтаського монастиря у Криму Парфенія — нашого земляка. Кизилташ у

перекладі з татарської мови значить «червоний камінь». Назва більш ніж символічна: на кримських каміннях назавжди залишилася кров уродженця Єлисаветградщини. А народився він, як записано в його послужному списку, 1815 року в «міщанському місті Єлисаветграді». Тут юнак закінчив повний курс місцевого духовного училища, заснованого у 1822 році настоятелем Єлисаветградського Успенського собору протоієреєм М. Павловським. 15 травня 1840 року уродженець Єлисаветграда вступає послушником до Введенського монастиря Петербурзької губернії, а 23 грудня 1845 року приймає чернечий постриг.

...30 березня 1852 року отець Парфеній був відряджений для виконання треб у Тегінське укріплення Чорноморської берегової охорони, де відзначився ще й талантом винахідника. Він запропонував «найпростіший спосіб підняття затонулих вантажів». Сконструйований священиком механізм був схвалений спеціальною комісією та рекомендований для застосування у портах. Зокрема, «малу підйомну отця Парфенія» було влаштовано в Сухумі. За свій винахід священик отримав грошову винагороду − сто рублів.

Під час Кримської війни з 28 лютого по 4 березня 1855 року наш земляк перебуває у Новоросійську: сповідує та причащає поранених, хоронить убитих. За виявлені під час війни мужність та героїзм священик був нагороджений наперсним хрестом на Георгіївській стрічці та бронзовою медаллю в пам'ять про Кримську війну. Крім особистої відваги під час воєнних дій, отець Парфеній прославився черговим інженерним проектом. Священик винайшов «дуже зручний та дешевий спосіб підйому затонулих у Севастопольській бухті кораблів», за що отримав подяку від командуючого Чорноморським флотом контр-адмірала Бутакова та Великого Князя Костянтина Романова. За ці заслуги 20 квітня 1857 року Св. Синод нагороджує його наперсним хрестом та зводить до сану ігумена.

20 серпня 1858 року ігумен Парфеній призначається настоятелем Кизилтаського монастиря Таврійської єпархії, розташованого у горах між Судаком та Феодосією. Це святе місце, відоме з VIII століття як резиденція святителя-сповідника Стефана Сурожського, перебувало у глибокому занепаді. За декілька років сталося справжнє Преображення обителі: прокладено дороги, розбито сади й виноградники, споруджено два готелі та кам'яну церкву. Це чудо власноруч з Божою поміччю та жменькою ченців витворив ігумен Парфеній.

Отець Парфеній був винятково обдарованою особистістю: архітектор, інженер, столяр, пічник, садівник, скотар, педагог... На перевиховання до ігумена Парфенія в Кизилташ єпархіальне начальство надсилало священнослужителів-порушників церковних канонів. Однак деякі з них не поспішали ставати на шлях спокути. Ігумен був людиною відвертою та дотепною, з добре розвиненим почуттям гумору, про що свідчить його листування з начальством: ***«В Кизилташе все епитимийцы*** (від грецького єпитимія — покарання. − В. Б.) ***пользуются наравне с братией трапезою, чаем два раза в день и порциями водки или вина в известное время. Священник Дьяков кушал и пил исправно, а по приглашении его на послушание (по его словам) у него оказывалось то головокружение, то колики в боку, то в спине. Не имея возможности проверить, что делается в его голове, боках, спине и прочее, я предлагал ему идти в келию успокоиться.., и он продолжал болеть при исправном аппетите до десяти дней.., после чего я вынужден был от праздного человека избавиться, отпустив его к месту службы».***

Та найбільше шкодили монастирю місцеві татари, які безжально вирубували ліс та випасали худобу на його землі. Ігумен Парфеній неодноразово звертався зі скаргами до губернського начальства, та все було марно. Впевнившись у своїй безкарності, татари продовжували здійснювати розбійницькі набіги на монастир. А одного разу жорстоко побили настоятеля, який спіймав їх на гарячому. Трагічна розв'язка наближалася: четверо розбійників вирішили вбити надокучливого ігумена. Вони ретельно готували свій злочин. Влаштувавши засідку біля дороги, 4 вересня 1866 року застрелили священика, труп спалили, а коня закопали в лісі.

Вбивство так і залишилося б не розкритим, якби не талановитий слідчий капітан Охочинський (ця справа увійшла в історію російської криміналістики), якому вдалося знайти серед татар свідків злочину та умовити їх виступити на суді. Останки ігумена Парфенія були бережно зібрані та урочисто поховані біля монастиря 2 грудня 1866 року, на благодійні кошти споруджено пам'ятник з мармуру. Хто проїздив мимо нього, особливо вночі, переживав моторошні враження: йому вчувались постріли з рушниці та стогін жертви.

День пам'яті святого преподобного мученика Парфенія відзначається 4 вересня.

120 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ЯКОВА ГАЛИЦЬКОГО

ХТО НАПИСАВ ЗНАМЕНИТУ ПІСНЮ „СИНИЙ ПЛАТОЧЕК?”

Хто бодай раз не чув цю пісню часів Великої Вітчизняної війни у неперевершеному виконанні зірки радянської естради Клавдії Шульженко (1906-1984). Та лише нещодавно я дізнався, що до її створення безпосередньо причетний наш земляк Яків Маркович Галицький (1890-1963). Він був старшим серед трьох братів Гольденбергів, уродженців Єлисаветграда, які увійшли в історію російської культури під псевдонімами Арго, Куба Галицький та Леонід Гранський.

Найталановитіший серед них – найменший Абрам Арго (1897-1968), випускник Єлисаветградської гімназії 1914 року. Як літератор, він дебютував у 1915 році на сторінках газети „Елисаветградские новости”. В 1917 році тоді ще Абрам Гольденберг переїхав до Москви, де став відомим поетом-сатириком, драматургом і перекладачем. Був разом з іншим єлисаветградцем, художником А.М.Каневським постійним автором популярного журналу „Крокодил” від часу його заснування. Середній брат Лев Гольденберг присвятив себе театру і кінематографу, працював актором відомої кінофірми Ханжонкова. Найстарший з братів Яків Гольденберг у 1910 році дебютував фейлетонами в єлисаветградській газеті „Голос Юга”. Прикметно, що любов до літератури і мистецтва братам прищепило рідне місто: всі троє відвідували драматичний гурток при заводі Ельворті.

Згодом Куба Галицький навчався на юридичному факультеті Петербурзького університету та у консеваторії, проте залишився театралом: писав п’єси, сценарії, лібрето. За життя він був досить популярним письменником, та все ж випробування часом по-справжньому витримав лише один його поетичний твір: текст пісні „Синий платочек”.

На жаль, чомусь не прийнято відзначати дні народження великих пісень, якими захоплювалися, які слухали і співали мільйони людей – пісень, які стали народними. Нинішнього року „Синему платочку” виповнюється... 70 років! Пісня так міцно асоціюється з Великою Вітчизняною війною, що питання, а коли ж вона створена, здавалося би, не повинно виникати. А тим часом, виявляється, що трапилася ця подія у 1940 році.

Історія народження пісні досить цікава. У 1939 році після окупації Польщі фашистською Німеччиною до Радянського Союзу емігрував популярний естрадний колектив „Голубий джаз” (***на знімку***). Він виступав з концертами у багатьох містах: Львові, Мінську і т.д. навесні 1940 року „Голубий джаз” гастролював у Москві. На одному з концертів у саду „Ермітаж” побував Яків Галицький. Серед багатьох мелодійних імпровізацій композитора і піаніста Єжи Петербурзького (до речі, автора знаменитого танго „Утомленное солнце”) одна особливо запала в душу. Відразу після її виконання на концерті, що тривав, Галицький „підтекстував” мелодію. А потім познайомився з композитором, показав начерк своїх віршів на його мелодію. І трапилося диво: музика і поетичне слово миттєво знайшли одне одного.

Буквально через декілька днів відбулася прем’єра пісні, яку виконав соліст „Голубого джазу” Станіслав Ландау. „Синий платочек” підхопили й заспівали популярні виконавці Л.Русланова, І.Юр’єва, В.Козін. На Ленінградській фабриці пісню записали на грамплатівку у виконанні відомої співачки Є.Юровської.

Велика Вітчизняна війна покликала до життя нові пісні. А деякі довоєнні пісні про кохання, розлуки і зустрічі, як-от „Синий платочек” почали сприймитися через призму воєнного лихоліття. Автор популярної пісні „Землянка” поет О.Сурков згадував***: „Уже с первых дней войны стало слышно, что рядом с кованными строками „Идет война народная”... в солдатском сердце теплятся лирические слова песни „Синенький скромный платочек”.***

У 1942 році на прохання К.Шульженко військовий журналіст Михайло Максимов, взявши за основу текст Галицького, вніс деякі зміни до нього, додавши зокрема куплет, співзвучний воєнному часу: „...Строчит пулеметчик за синий платочек”. Пісня, таким чмном, стала одним із символів Великої Вітчизняної війни. Як пишуть дослідники творчості великої співачки: ***„Даже через много лет после войны Клавдия Шульженко не снимала ее с репертуара, а образ самой певицы с синеньким платочком в руках стал хрестоматийным. В 1976 году во время своего юбилейного концерта, открывая его, семидесятилетняя певица вышла на сцену Колонного зала Дома Союзов, держа в руке синий шелковый платок. Зал встал и стоя аплодировал. Эти аплодисменты предназначались не только самой певице, но и песне, прошедшей тяжелейшую войну вместе с солдатами”.***

Найвідоміший текст пісні (Галицкий у редакції Максимова), яку виконувала Шульженко, такий:

Синенький, скромный платочек
Падал с опущенных плеч.
Ты говорила, что не забудешь
Ласковых, радостных встреч.
Порой ночной
Мы распрощались с тобой…
Нет больше ночек!
Где ты, платочек,
Милый, желанный, родной?
Помню, как в памятный вечер
Падал платочек твой с плеч,
И провожала и обещала
Синий платочек сберечь.
И пусть со мной
Нет сегодня любимой, родной,
Знаю, с любовью ты к изголовью
Прячешь платок голубой.
Письма твои получая,
Слышу я голос живой.
И между строчек синий платочек
Снова встает предо мной.
И часто в бой
Провожает меня облик твой,
Чувствую, рядом с любящим взглядом
Ты постоянно со мной.
Сколько заветных платочков
Носим в шинелях с собой!
Нежные речи,
Девичьи плечи
Помним в страде боевой.
За них, родных,
Желанных, любимых таких.
Строчит пулеметчик за синий платочек,

Что был на плечах дорогих!

Історія народженя цієї російської пісні, створеної українським євреєм (слова), польським євреєм (мелодія) та українкою (виконання) – ще одне підтвердження дивовижного феномену російської культури, яку значною мірою творили не етнічні росіяни.

ТРАВЕНЬ

1 – 70 років від дня народження ***(с. Дружелюбівка Добровеличківського району)*** **Леоніда Сидоровича Тупчієнка,** журналіста, політолога. Закінчив Київський університет. Викладав в Ужгородському університеті, був на комсомольській роботі (секретар Ужгородського обкому ЛКСМУ, апарат ЦК ЛКСМУ). Працював у київських газетах і журналах. Заслужений журналіст України. Після навчання в Академії суспільних наук викладав у Київському університеті та ВПШ при ЦК КПУ, завідував кафедрою у Дипломатичній академії. Нині – завідувач кафедри Національного авіційного університету, професор. Автор понад 250 наукових праць, кількох монографій та навчальних посібників. Генеральний директор-співзасновник першого в Україні Інноваційного політологічного центру (1990). Співзасновник, виконавчий і почесний директор Міжнародного інституту глобальної і регіональної безпеки (1992). ***Активно працює у Кіровоградському земляцтві столиці України.***

3 – 165 років від дня народження **Іллі Ілліча Мечникова** (1845-1916), біолога. Один з основоположників порівняльної патології та імунології, почесний член Петербурзької АН (з 1902). У 1870-1882 – професор Новоросійського університету в Одесі, 1886 організував в Одесі першу в Росії бактеріологічну станцію для щеплень проти сказу. З 1887 працював у Пастерівському інституті в Парижі. Лауреат Нобелівської премії (1908). ***У 1882-1887 проживав з дружиною Ольгою Миколаївною у маєтку її батьків Білокопитових в с. Красносілці (Олександрівський район), був опікуном маєтку тестя. У 1886 Єлисаветградське наукове медичне товариство обрало Мечникова своїм почесним членом, виступило на його захист з приводу інсинуацій та образливих нападок у журналі „Ветеринарное дело”.***

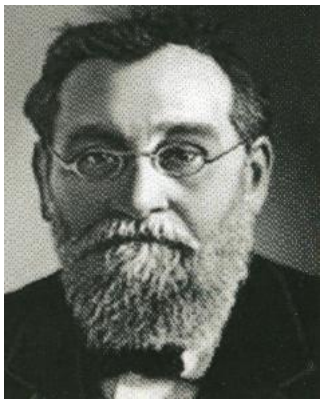

3 – 55 років від дня народження ***(м. Ульяновка)*** **Ігоря Анатолійовича Добрянського**, педагога. ***Закінчив Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О. С. Пушкіна (1976)***, учитель англійської мови. ***У 1986-1992 працював викладачем та завідувачем кафедри теорії і методики виховної роботи КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Кандидат педагогічних наук. У 1993 за його ініціативою засновано Кіровоградський інститут регіонального управління та економіки, обраний ректором КІРУЕ***. Цей вищий навчальний заклад щорічно випускає 450 спеціалістів з правознавства, економіки, підприємництва, дизайну, психології. Відкрито філіали у містах Олександрії Кіровоградської області та Первомайську Миколаївської області. Підготував сімох кандидатів наук, професор КІРУЕ. Автор 49 наукових праць і монографій: „Громадська та приватна ініціативи в розвитку освіти України”, „Диагностика профессионально важных качеств специалистов в XXI веке” та ін. Почесний професор Балтійської Вищої гуманістичної школи м. Кошалін у Польщі (2002). Голова обласної організації товариства „Знання” України.

5 – 160 років від дня народження ***(Олександрійський повіт)*** **Миколи Івановича Зерваницького** (1845-1903 у Москві), земського діяча. У 1845 закінчив Харківський університет зі ступенем кандидата юридичних наук. З 1966 по 1870 перебував на урядовій службі у 4-му департаменті Сенату та Міністерстві юстиції. ***У 1870 обраний мировим суддею, а у 1871 – гласним Олександрійського повітового земського зібрання. Був головою з'їзду мирових суддів Олександрійського повіту, повітовим предводителем дворянства. З 1877 і до самої смерті – голова Олександрійської повітової земської управи, директор Олександрійського тюремного відділення. У 1882 за клопотанням міської громади нагороджується званням „Почесний громадянин м. Олександрії"***. Вважається одним з найвидатніших діячів російського земського руху. Все життя присвятив громадському служінню, пожертвувавши можливістю зробити блискучу кар'єру урядового чиновника. Особливо великі заслуги у розвитку народної освіти й медицини. ***Зокрема, дякуючи йому Олександрійський повіт прославився тим, що одним з перших у Російській імперії забезпечив народні читання наглядністю – чарівними ліхтарями з туманними картинками. У 1902 народні читання з тіньовими картинками проводились у 87 школах Олександрійського повіту. Було влаштовано 378 читань, які відвідало понад 27 тисяч учнів. На 88 земських шкіл припадало 50 чарівних ліхтарів. Про популярність Зерваницького свідчить той факт, що на його похорон у с. Пустельникове зібралося кілька тисяч селян. Олександрійське земство мало намір з метою увічнення пам'яті Зерваницького спорудити йому пам'ятник від земства та відкрити в Олександрії ремісничо-грамотне училище його імені. У прощальному слові підкреслювалось*: „Он в течение 33 лет стоял на страже развития всех отраслей земского хозяйства и благодаря ему…Александрийское земство заняло одно из первых мест в губернии постановкою медицины… Постановка же дела народного образования создала славу уезду не только в губернии, но и далеко за ее пределами.»**

5 – 190 років від дня народження (м. Москва) **Сергія Михайловича Соловйова** (1820-1879), історика. У 1842 закінчив історико-філологічний факультет Московського університетуПісля захисту у 1847 докторської дисертації призначається професором Московського університету. У 1864-1870 – декан історичного факультету, а з 1871 до 1877 – ректор Московського університету. В останні роки життя був головою Московського товариства історії та старожитностей, директором Оружейної Палати. Був придворним учителем російських імператорів. Головна праця – „Історія Росії з найдавніших часів" (29 томів, 1851-1879). ***У 1848 одружився з донькою уродженця Олександрії контр-адмірала*** **В. П. Романова** ***Поліксені.*** Знаючи про українське походження обраниці (дідом їй доводився філософ Г. Сковорода), подарував нареченій своє дослідження „Очерки истории Малороссии до ее подчинения царю Алексею Михайловичу". ***Родовий маєток Романових знаходився у с. Сніжкове поблизу Олександрії, подружжя Соловйових успадкувало його у 1868.*** У них було 12 дітей: знаменитий філософ Володимир Соловйов (1853-1900), популярний романіст Всеволод Соловйов (1949-1903), талановита поетеса Поліксена Соловйова (1867-?) та ін.

5 – 95 років від дня народження (м. Москва) **Євгена Ароновича Долматовського** (1915-1995), поета, прозаїка, драматурга. Закінчив Літературний інститут (1937). Учасник ВВВ. Автор багатьох поетичних збірок, пісень, кіносценаріїв. ***У 1983 на основі документальних матеріалів та свідчень учасників війни написав книгу „Зелена брама" про долю 6-ї та 12-ї армій, оточених фашистами влітку 1941 у районі с. Підвисоке Новоархангельського району***. Лауреат Державної премії СРСР (1950). Включений до „Всемирного биографического энциклопедического словаря"(М., 1998, с.251).

7 – 265 років від дня народження (м. Рига) **Йохана Антона Гільденштедта** (1745-1781), лікаря, природознавця, мандрівника. З 1763 навчався медицині у Берліні, у 1767 одержав ступінь доктора медицини у Франкфурті-на-Одері. У 1768 запрошений Петербурзькою АН, брав участь в академічних виставках по вивченню природних багатств Російської імперії. Академік Санкт-Петербурзької АН (1771), У 1768-1774 вивчав верхів'я Волги, Дону, природу Кавказу та України. ***У його щоденниках, виданих 1891, подано географічні, ботанічні та етнографічні відомості з Єлисаветградського повіту.*** Вперше пояснив походження чернозему. Президент Вільного економічного товариства (1780), член Ерфуртської академії (1779) та Берлінського товариства природознавців (1774). **В. М. Ястребов**, що першим переклав та оприлюднив „єлисаветградську" частину щоденників Й. А. Гільденштедта, писав про нього: **„Сохраним и мы, жители бывшей Новой Сербии, благодарную память о путешественнике, оставившем нам обстоятельное, добросовестное описание ее".**

7 – 110 років від дня народження (м. Одеса) **Юрія Івановича Липи** (1900- загинув 1944), громадського і політичного діяча, письменника. Навчався в Одеській гімназії, у 1917 добровольцем вступив до Куреня морської піхоти Армії УНР. ***Під час громадянської війни перебував на Єлисаветградщині, що знайшло відображення у повісті „Рубан", збірнику „Нотатник: Новели" (1937). У цих творах фігурують Єлисаветград, Олександрія, Глодоси та інші населені пункти.*** У 1919 вступив на юридичний факультет Кам'янець-Подільського університету, де провчився два семестри. З 1920 – в еміграції, де став визначним ідеологом українського націоналізму. У 1929 закінчив медичний факультет Познанського університету, стажувався у Лондонському університеті. Автор поетичних збірок: „Світлість" (1925), „Суворість" (1931), „Вірую" (1938); публіцистичних досліджень „Бій за українську літературу" (1935), „Призначення України" (1938) та ін.

7 – 105 років від дня народження ***(смт Олександрівка)*** **Броніслави Яківни Златогорової**, співачки. ***Початкову музичну освіту здобула в Єлисаветграді***. Навчалася в Одеській (1921-1922) та Київській консерваторіях. Співала у Харківському оперному театрі (1926-1929), була солісткою Великого театру СРСР (1929-1953). Виступала з концертами у багатьох містах Радянського Союзу. Народна артистка Російської Федерації (1951).

9(22) – 100 років від дня народження ***(с. Косівка Олександрійського району)*** **Григорія Никоновича Логвина** (1910-2001), мистецтвознавця. Навчався у Харківському художньому інституті (1931-1934), закінчив Московський інститут образотворчих мистецтв (1941). Доктор мистецтвознавства (1968). Автор близько 200 робіт з давньої української літератури, монументального і станкового живопису, книжкової мініатюри, декоративно-ужиткового мистецтва, дореволюційної народної архітектури.): „З глибин. Давня книжкова мініатюра XI-XVIII ст." (1974), „З глибин. Гравюри українських стародруків XVI-XVIII ст." (1990) та інших. Брав участь у створенні колективних праць: „Нариси історії архітектури Української РСР" (1957), „Історія українського мистецтва" (т. 2-3, 1967-1969), „Искусство стран и народов мира" (т. 4, 1978) Заслужений діяч мистецтв України (1996). Заслужений архітектор України (1999). Лауреат Державної премії України імені Т. Шевченка (1993).

10 – 100 років від дня народження ***(с. Знам'янка-Друга)*** **Івана Федоровича Ананьєва** (1910-1944, загинув у Югославії), військового діяча. В армії з 1930 по 1933 та з 1939-1944. Учасник військових кампаній в Західній Україні (1939), радянсько-фінської та Великої Вітчизняної воєн. На фронті з 1943. Відзначився під час захоплення плацдарму на правому березі Дунаю в районі м. Батина (Югославія). Герой Радянського Союзу (1945, посмертно). **Його ім'ям названо вулицю у м. Знам'янці; встановлено меморіальну дошку на будинку, де він жив.**

12(25) – 105 років від дня народження (станція Христинівка Черкаської області)

Олександра Євдокимовича Корнійчука (1905-1972), драматурга, громадського діяча. Класик української радянської драматургії. Друкуватися почав – з 1925. Найвідоміші п'єси: „Загибель ескадри" (1934), „Платон Кречет" (1935), „Богдан Хмельницький" (1939), „В степах України" (1941), „Фронт" (1942), „Макар Діброва" (1948), „Калиновий гай" (1950), „Крила" (1954), „Сторінки щоденника" (1965) та ін. П'єси ставились у багатьох театрах СРСР і світу. Корнійчук – голова Верховної Ради УРСР 2, 3, 5-7 скликань, Академік АН СРСР (1943) та АН УРСР (1939). Член Всесвітньої Ради Миру та її Бюро (1950). Лауреат Сталінської (Державної) премії СРСР (1941, 1942, 1943, 1949, 1951), лауреат міжнародної Ленінської премії „За зміцнення миру між народами" (1960). ***Кіровоградщину відвідав 3.10.1959. З дружиною В. Василевською виступав на мітингу з нагоди затоплення котловану Кременчуцької ГЕС (Світловодський район). Друга жінка Корнійчука – Марина Захаренко, випускниця Маловисківської СШ № 3, мати відомого російського кінорежисера Володимира Бортка.***

15 – 95 років від дня народження ***(с. Комишувате Новоукраїнського району)*** **Олександра Васильовича Гіталова** (1915-1994), знатного механізатора, видатного хлібороба України, державного і громадського діяча. ***З 1929 працював у колгоспі рідного села, бригадир тракторної бригади з 1936.*** У 1956 виступив ініціатором комплексної механізації вирощування просапних культур. Через його бригаду – Всесоюзну школу передового досвіду − пройшло 12 тисяч механізаторів з усіх регіонів СРСР. Комишувате тоді називали „Степовою Академією". Сприяв добудові Комишуватської середньої школи та будівництву Тарасівської школи у Новгородківському районі, фундатор музею Трудової слави села Комишуватого. Автор книг публіцистики: „Земле моя" (1971), „Дума про хліб" (1972), „Слово до юного друга" (1977), „Наша передова – поле" (1986) та ін. Двічі Герой Соціалістичної Праці (1948, 1958). Депутат Верховної Ради СРСР, член її Президії семи скликань. Лауреат Державної премії СРСР (1975). Його пам'яті присвячено публістично-документальну книгу „О. В. Гіталов" (Кіровоград, 1999).

16 – 60 років від дня народження ***(с. Черняхівка Кіровоградського району)*** **Василя Івановича Сибірцева,** громадського діяча. Закінчив Кіровоградський будівельний технікум та Криворізький гірничорудний інститут. Понад 20 років працював у будівельних організаціях. У 1990-1996 – перший заступник голови Кіровоградського міськвиконкому, 1996-1999 – перший заступник голови облдержадміністрації. З 1999 – голова обласної ради. У ці роки засновано (спільно з облдержадміністрацією) обласні премії імені видатних земляків: **В. О. Сухомлинського** (педагогічна діяльність), **Є. Ф. Маланюка** (художня література та літературознавство), **Я. В. Паученка**

(архітектура, геральдика та прикладне мистецтво). Завдяки увазі обласної ради до пропаганди історичної спадщини та традицій краю, більшість міст і районів мають на сьогодні місцеву символіку – герби і прапори. Видано книгу-альбом „Геральдика Кіровоградщини”. Українською Православною Церквою у 2002 нагороджений орденом Святого Рівноапостольного князя Володимира II ступеня.

16 – 90 років від дня народження ***(с. Дмитрівка Знам'янського району)*** **Івана Гавриловича Євплова,** військового діяча. ***Закінчив Шамівський сільськогосподарський технікум.*** У 1940 вступив до Одеського піхотного училища. На фронтах ВВВ – з лютого1942. Командир стрілецького батальйону майор Євплов особливо відзначився при штурмі Берліна. Герой Радянського Союзу (1945). У 1949 закінчив Військову академію імені М. В. Фрунзе, полковник.

18 – 85 років від дня народження ***(м. Мала Виска)*** **Петра Павловича Оссовського**, живописця. ***Онук визначного українського театрального діяча*** **Д. А. Гайдамаки-Вертепова**, ***керівника першого стаціонарного театру в Єлисаветграді (1920-1921).*** З 1931 живе у Москві. Закінчив Московський художній інститут ім. В. І. Сурикова у 1950 (учень С.Герасимова). За серію робіт „Куба” нагороджений срібною медаллю АМ СРСР, за серію „Слов'янські портрети” отримав золоту медаль Італійської АМ. Лауреат Державної премії СРСР (1985). Народний художник СРСР (1989). Дійсний член Академії мистецтв Росії. ***Тричі (1985, 1988, 2003) влаштовув персональні виставки у Кіровограді, подарував обласному художньому музею 30 творів, обласному краєзнавчому –„Портрет генерала О. В. Самсонова”. У 2007 при обласному художньому музеї відкрито Картинну галерею Петра Оссовського „Вітчизна і Світ ”.***

18 – 75 років від дня народження (Сумщина) **Михайла Володимировича Надєждіна,** художника. Закінчив Дніпропетровське художнє училище (1962), навчався у **Я. Калашника**, Г. Чернявського, М. Родзіна. ***Перший директор та викладач Кіровоградської дитячої художньої школи. Головний художник Кіровоградських художньо-промислових майстерень Художнього фонду УРСР (1975-1990).*** Учасник виставок (з 1974). Член Спілки художників України (1988). ***Голова обласної організації Національної Спілки художників України (з 1989).*** Заслужений діяч мистецтв України (1994). Народний художник України (1997). Учасник багатьох всесоюзних, республіканських, зарубіжних (Болгарія, Канада, США та ін.) і персональних виставок. Твори зберігаються в обласному художньому музеї та в інших збірках. У 1994 в Києві видано альбом „Один + один. Михайло Надєждін та Андрій Надєждін. Живопис, графіка” (редактор М. М. Маричевський). У 2005 – каталог виставки „Родина Надєждіних”, яка експонувалася у Києві і Кіровограді. Твори: „Автопортрет” (1962), „Двоє. Подружжя художника” (1968), „Сон” (1975), „Художник і модель” (1970), „Маскарад” (1995), „Пленер” (2001) та ін.

18 – 65 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Віктора Дмитровича Сущенка**, правоохоронця. В органах внутрішніх справ з 1964. У 1974 з відзнакою закінчив Київську вищу школу МВС СРСР. ***У 1966-1984 працював на Кіровоградщині на різних посадах, зокрема начальником Кіровського РВВС м. Кіровограда.*** У 1984-1995 займався науково-педагогічною роботою у Київській вищій школі МВС (з 1997 – Національна академія внутрішніх справ України). Обіймав посади начальника кафедри адміністративного права, першого проректора з навчальної роботи. Генерал-майор міліції. Кандидат юридичних наук (1987), професор (2000). Заслужений юрист України (1999). У 1995-1997 – перший заступник керівника Міжвідомчого науково-дослідного центру з проблем боротьби з організованою злочинністю. З 1997 – перший проректор з наукової роботи Національної академії внутрішніх справ України. Автор низки монографій, підручників та посібників.

18 – 40 років від дня народження ***(м. Гайворон)*** **Михайла Володимировича Кришталя**, актора. У 1989 закінчив Дніпропетровське театральне училище. Відтоді працює у Донецькому академічному українському музично-драматичному театрі. Заслужений артист України. Виконавець ролей у п'єсах: О. Марієнгофа „Циніки" (Володимир), Ж. Ануя „Коломба" (Жульєн), М. Гоголя „Ревізор" (Поштмейстер), В. Шекспіра „Дванадцята ніч" (Герцог), П.-О. Бомарше „Одруження Фігаро" (Фігаро) та ін.

20 – 90 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Євгена Львовича Заславського,** архітектора. У 1949 закінчив Московський інженерно-будівельний інститут. Працював у Мінську, заступник головного архітектора столиці Білорусії. З 1962 викладав у Білоруському політехнічному інституті. Кандидат архітектури (1961). Автор проектів забудови району Чижовка (1966-1970), Будинку громадсько-культурних зв'язків, житлових будинків. Розробник детального планування Мінська, один з авторів генерального плану столиці Білорусії (1964). Проектував міст у Вітебську та інші об'єкти. Автор книг: „Общественные центры населенных мест Белоруссии" (1963), „Минск. Послевоенный опыт реконструкции и развития" (1966). Заслужений архітектор Білорусії.

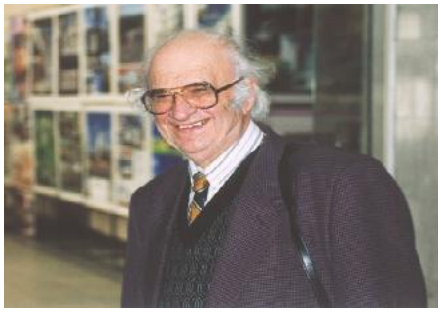

20 – 90 років від дня народження ***(м. Новогеоргіївськ)*** **Костянтина Гаврилович Оверченка,** поета і перекладача. Учасник ВВВ. З першого курсу філологічного факультету Дніпропетровського університету був призваний до лав Червоної Армії. Бойове хрещення отримав В перші дні війни в Естонії. Попав у полон, у концтабір Саласпілс, звідки втік. Воював у партизанському загоні. Після війни оселився в Латвії. Протягом багатьох років очолював міську бібліотеку в м. Єлгаві. Досконало оволодів латиською мовою, став неперевершеним перекладачем і – українським поетом. Листувався з Павлом Тичиною, Петром Панчем, Леонідом Первомайським. Окремими книжками були видані у його перекладі українською "Латиські народні казки", повісті А.Лієлайса "Каравели виходять в океан", Л.Вацземнієкса "Лівсальські хлопчаки" та ін. ***Член Кіровоградського обласного літоб'єднання***

"Степ". Підготував до видання збірку своїх віршів „Я родом звідти, де Дніпро тече..." та збірку перекладів „Латвія поетична".

20 – 80 років від дня народження ***(м. Мала Виска)*** **Валентини Гаврилівни Галл-Савальської,** актриси. Закінчила Одеське театральне училище. Працювала у театрах Чернівців, Києва (театр ім. І. Франка) та Херсона (1973-2002). Заслужена артистка УРСР (1968).

22 – 170 років від дня народження ***(с. Бежбайраки Новоукраїнського району)*** **Марка Лукича Кропивницького** (1840-1910 на Харківщині), драматурга, актора, режисера, композитора. ***Фундатор українського професійного театру (заснований 27.10.1882 в Єлисаветграді постановкою п'єси „Наталка Полтавка"),*** виконав близько 500 ролей, написав понад 40 п'єс, учитель декількох поколінь акторів. Утворив першу в Російській імперії дитячу трупу, був палким поборником запровадження в Україні народних шкіл з рідною мовою навчання.

22 – 110 років від дня народження (м. Одеса) **Микола Микитович Сакевича** (1900-1973, ***похований у Кіровограді***), театрального художника. Закінчив Одеський художній інститут. До війни працював у Одеському театрі імені Жовтневої революціЇ, Дніпропетровському театрі ім. Т.Г.Шевченка, Чернігівському театрі. ***У Кіровоградському обласному музично-драматичному театрі − з 1945 по 1968. Оформив понад 80 вистав, плідно співпрацював з відомими режисерами-постановниками Г.Воловиком, М.Донцем, А.Ратміровим, І.Казнадієм, А.Ситником, К.Параконьєвим та ін. У 1947 за своїми ескізами з дружиною Е.Білецькою та художником В.Єременком здійснив настільки вдалу реконструкцію театру Кропивницького, що донедавна багато хто вважав її первісним виглядом інтер'єрів закладу.***

22 – 50 років від дня народження ***(м. Помічная Добровеличківського району)*** **Миколи Миколайовича Гейка** (1960-2009 у Москві, ***похований на батьківщині)***, актора, режисера, сценариста. У 1979 закінчив Дніпропетровське театральне училище (актор театру ляльок), у 1984 – Ленінградський інститут театру, музики і кіно (режисер театру), у 1989 − Вищі кінорежисерські курси при Держкіно СРСР (майстерня Ролана Бикова). Як актор знявся у фільмах: „Утоли моя печали» („Мосфильм», 1989), „Солдатская сказка» («Узбекфильм», 1988), „Здравия желаю»;, (Свердловская к/с, 1989), „Пленники удачи»(Франция, 1993), „Письма к Эльзе» (2002) та ін. Режисер ігрових фільмів: „Кто-то высмотрел плод" (короткометр., 1987), „Школа для слепых" (короткометр., 1988), „Мементо мори" (1990, фільм отримав приз за кращу режисуру на кінофестивалі „Дебют" – 1992; спеціальний приз журі за кращий акторський ансамбль на кінофестивалі «Созвездие – 93»), "Херувим" (8-серійний телефільм,

2005), "От любви до кохання"(8-серійний телефільм, 2007), «Мины в фарватере» (8-серійний телефільм, 2007), «Черчилль»(серіал «Открытое окно», 2 серії, 2009). **Свій кращий фільм „Мементо морі" знімав на батьківщині – у Помічній.** Останні роки жив і працював у Чехії. Для чеського ТБ зняв повнометражні документальні фільми: „Немцы за Уралом" (1996), „Астероид 2374 – Владимир Высоцкий" (2000), „Миллионы человеческих глаз – Юрий Гагарин" (2001), "Невидимые люди - украинцы в Европе " (2005). Вважався одним з кращих у Європі фахівців по роботі з дітьми-акторами. Запрошувався для кастингу та режисерського супроводу дітей-виконавців головних ролей у 6 зарубіжних фільмах: „Коля" (Чехия, 1995: отримав Оскар у 1996 за роль Колі), „Знает лишь бог" (Венесуэла – Италия, 1997), „Воровской король" (Германия - Чехия, 2003), „Темно-синий мир" (Чехия, 2000), „Большая вода" (Македония , 2002), „Иллюзия"(Македония, 2003).

23 − 275 років тому народився **Лінь Шарль-Жозеф** (1735-1814), військовий та політичний діяч Австрійської імперії, письменник, бельгієць за походженням. Маршал, принц. Визнаний сучасниками „найгалантнішою людиною XVIII століття". Виконуючи важливе дипломатичне доручення імператора Йосипа II, відвідав Росію. ***З грудня 1787 по травень 1788 разом з князем* Г. Потьомкіним *перебував у Єлисаветграді. У нашому місті написав імператору чотири листа, в яких з гумором розповів про хрещення князем трьох татар, про спробу Потьомкіна створити з місцевих євреїв „ізраїльський ескадрон".*** Надрукував також матеріали з етнографії і географії України.

23 – 55 років від дня народження ***(с. Кам`янече Новоархангельського району)*** **Миколи Олександровича Свіреня,** економіста, педагога. ***У 1977 з відзнакою закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування (КІСМ)*** за спеціальністю „Сільськогосподарські машини". З 1980 викладає у КІСМі: завідувач галузевої науково-дослідної лабороторії з висівних систем і робочих знарядь посівних машин, завідувач кафедри „Сільськогосподарське машинобудування" (з 1984). З 2000 – директор Кіровоградського інституту імені Св. Миколая Міжрегіональної Академії управління персоналом. Дійсний член (академік) Української Технологічної Академії (УТА) (1998), професор (2003), доктор технічних наук (2005).

25 – 80 років від дня народження (м. Олевськ Житомирської області) **Семена Ізраїльовича Поташника**, енергетика. Закінчив Київський політехнічний інститут. Працював спочатку на Усть-Каменогорській ГЕС у Казахстані. ***З 1956 – на спорудженні Кременчуцької ГЕС: провідний інженер, начальник турбінного цеху, заступник головного інженера.*** З 1963 працював на спорудженні Київської ГЕС. З 1994 – директор державного підприємства „Дніпрогідроенерго". Герой України. Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки. ***Почесний громадянин м. Світловодська (2004).***

25 – 60 років від дня народження ***(с. Велика Виска Маловисківського району)*** **Михайла Івановича Черновола**, ученого. Наукова діяльність пов'язана з проблемами надійності та ремонту сільськогосподарської техніки. Автор понад 200 наукових праць, у т. ч. 15 монографій, 25 винаходів. ***Ректор Кіровоградського державного технічного університету,*** доктор технічних наук (1993), професор (1994), академік Інженерної академії України, член-кореспондент Міжнародної Інженерної академії. Заслужений діяч науки і техніки України (1999). У 2003 призначений Президентом України ***головою Кіровоградської обласної державної адміністрації. У 2004 знову ректор КДТУ, якому надано статус Національного.***

27 – 150 років від дня народження (м. Одеса) **Бориса Васильовича Едуардса** (1860-1924 на о. Мальта; за іншими даними у Лондоні на початку 30-х), скульптора. Закінчив Одеську рисувальну школу (1881), навчався у Петербурзькій Академії мистецтв (до 1883). Удосконалював майстерність у Парижі в академії Р. Жюльєна, брав уроки у М. Антокольського (1887). Один із засновників Одеського літературно-артистичного товариства (1897) та міського музею образотворчих мистецтв (1899), член Товариства південноросійських художників. Академік Російської Академії мистецтв (1915), директор Одеського художнього училища (1918). З 1919 – в еміграції. Автор жанрової композиції „Катерина" (1885), багатьох портретів та пам'ятників (О. В. Суворову – в Очакові, М. В. Гоголю – в Миргороді, О. С. Пушкіну – в Харкові, О. М. Полю – у Кривому Розі та ін). ***Одним з кращих вважається пам'ятник славісту*** **В. І. Григоровичу** ***на його могилі у Єлисаветграді (1892). На прохання міської думи розробив проект пам'ятника імператору*** **Олександру II** ***для Єлисаветграда (1914).***

29 – 100 років від дня народження ***(с. Єлизаветградка Олександрівського району)*** **Сави Овсійовича Голованівського** (1910-1989), поета, драматурга, прозаїка. ***Закінчив профтехшколу у Зінов'євську, тут у 1927 вийшла перша книга поезій „Кіньми залізними".*** Вчився у Харківському сільськогосподарському інституті. У роки ВВВ працював фронтовим кореспондентом. Автор 26 книг поезій, 9 п'єс, двох романів „Тополя на тому березі" (1975) і „Корсунь" (1972) та інших творів. Перекладав твори О. Пушкіна, В. Маяковського, В. Гюго, Дж. Байрона.

29 – 50 років від дня народження (м. Коломна Московської області) **Андрія Юрійовича Ліпатова,** художника. ***З 1966 живе у Кіровограді. У 1982 закінчив КІСМ. Працював інженером-конструктором на заводі „Гідросила".*** Спочатку захоплювався карикатурою, потім самотужки оволодів мистецтвом живопису. Яскравий представник наївного мистецтва, у творчості якого поєднуються елементи народного мистецтва, лубка та кітчу. Професійно займається живописом з 1993. Персональні виставки влаштовувалися у Кіровограді, Києві, Одесі, Москві, Кембріджі.

Твори зберігаються у музеях України та Росії; у приватних колекціях США, Великої Британії, Франції, Німеччини, Італії та інших країн.

3.05.1930 (80 років тому) – Збудований і введений в експлуатацію Зінов'євський толевий завод.

5.05.1920 (90 років тому) – Почалося повстання селян Сабатинівки Ульяновського району проти продрозверстки, до якого приєдналася значна частина населених пунктів Гайворонського та Ульяновського районів. В історію ця подія увійшла під назвою „савранське повстання"(від назви містечка Саврань − тепер районний центр Одеської області, де дислокувались червоноармійці і яке намагались захопити повстанці).

Травень 1870 (140 років тому) – Відкрилось Єлисаветградське земське реальне училище.

13.05.1920 (90 років тому) – В Олександрію вступили частини Першої Кінної армії на чолі з С. М. Будьонним і К. Є. Ворошиловим. Серед бійців-інтернаціоналістів вирізнявся хоробрістю Олеко Дундич.

15.05.1920 (90 років тому) – В Олександрії відбувся перший комуністичний суботник.

15.05.1920 (90 років тому) – Олександрію відвідав нарком освіти А. В. Луначарський, який виступив на мітингу з промовою.

17.05.1895 (115 років тому) – Єлисаветградська міська дума виділила 500 руб. на спорудження в Москві пам'ятника імператору Миколі I.

22.05.1910 – 3.10.1910 (100 років тому) –Епідемія холери в Єлисаветграді: захворіло 2789 чол., померло 1231.

23.05.1795 (215 років тому) – Канцелярія фортеці Св. Єлисавети отримала указ про входження Єлисаветградського повіту до складу новоутвореної Вознесенської губернії.

23.05.1905 (105 років тому) – В Олександрії розпочався загальний страйк робітників, залізничників та службовців, в якому взяло участь понад 4 тисячі чол.

30.05.1830 (180 років тому) – Імператор Микола I прибув у Єлисаветград. Побував в Успенському соборі, де слухав Божественну Літургію, яку здійснив протоієрей К. Павловський.

ЧЕРВЕНЬ

350 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ГЕТЬМАН ПАВЛО ПОЛУБОТОК: СЛІДИ ВЕДУТЬ В ЄЛИСАВЕТГРАД

«...Довідавшись, то Полуботок у в'язниці тяжко захворів. Петро прийшов до нього сам, просив йому вибачити і лікуватися, щоб не довести до смерті. Та Полуботок не прийняв царської

ласки і відповів: «За невинне страждання моє і моїх земляків будемо судитися у спільного і нелицемірного судді, Бога нашого: скоро станемо перед ним, і він розсудить Петра з Павлом».

Михайло ГРУШЕВСЬКИЙ.

З Вікіпедії (Інтернет): „За деякими даними Полуботок відправив гетьманські ***скарби*** до ***Лондона***, заповівши повернути їх незалежній Україні чи своїм нащадкам. За легедою, 1720 року син гетьмана Яків за батьковим ропорядженням поклав на рахунок лондонського «Банку Ост-Індійської компанії» барильце золота. До Росії це золото спробували повернути кілька царів, починаючи від Петра І, а від середини XIX сторіччя претензії на скарб гетьмана стали заявляти його нащадки. У 1908 р. 350 його нащадків провели з'їзд у місті Стародубі (батьківщина Полуботка), відправивши до лондонсього банку 25 представників з вимогами повернути видсотки, які набігли за 200 років розмірі 213 млн. карбованців. У середині 1950-х рр. розшуком скарба Полуботка зайнялась Ін'юрколегія СРСР, а від 1991 р. — влада незалежної України. Нині мова йде вже про суму на внеску Полуботка в 16 млрд. фунтів стерлінгів. Однак службовці банку, спадцкоємця «Банку Ост-Індійської компанії», донині ігнорують усі запити, посилаючись на таємницю вкладу та відстутність у претендентів необхідних паперів, що підтвердили б їхні права”.

Не бажання віддати данину модній темі «скарбів» гетьмана Полуботка», не гонитва за сенсацією рухали автором цієї розвідки. Мета інша: спробувати з'ясувати долю двох безцінних реліквій українського народу, пов'язаних з іменем славетного гетьмана і, якщо пощастить, натрапити

на їх слід. Зрозуміло, що сам Павло Полуботок (1660-1724) побувати у Єлисаветграді не міг ніяк, бо за його життя такого міста на Україні просто не існувало. Але розчаровуватись не варто: реліквії, про які згадано, до нашого міста мають відношення найбезпосередніше.

Мова йтиме, насамперед, про один із найзнаменитіших творів історичної тематики в українському мистецтві − картину художника Василя Олексійовича Волкова (1840-1907) під рекордно довгою, офіційною назвою «Імператор Петро І відвідує ув'язненого в темниці наказного гетьмана Павла Полуботка у 1724 році». Для зручності часто користуються скороченими назвами, як-от: «Петро І і Полуботок», «Полуботок у в'язниці» і т. д. Більшість сучасних публікацій, присвячених українському гетьманові, супроводжують ілюстрації або репродукції з картини Василя Волкова. Але чомусь ніде не позначено, а в якому ж музеї можна помилуватися самим шедевром. Це й не дивно, бо ілюстрації, репродукції виконуються не з оригіналу, місцезнаходження якого не встановлено, а з дореволюційних репродукцій або численних копій. Отже, як, певно, здогадались читачі, сліди оригіналу картини Волкова ведуть до нашого міста і в ньому ж обриваються. І тут вся надія на старожилів Кіровограда, на чию пам'ять і допомогу ми розраховуємо. Бо коли мовчать, або безсилі допомогти архіви, повинні заговорити люди.

Прагнення розповісти про свій пошук неодноразово виникало і раніше, але остаточно визріло після появи публікації журналіста П. Сушенського «Тьмяніє навіть золото» у часописі «Українська культура» (колишня «Соціалістична культура»). Сушенський пише: ***«Картина, яку ви бачите, − унікальна. З оригіналом знайомі хіба що десятки людей з нині сущих... Розшукати б тепер і, якщо він знаходиться за межами України, за всяку ціну викупити. Подія, зображена на ньому, безцінна для національної історії”.*** Відмовчатись після цього,

знаючи, що картина Волкова знаходилась, а можливо, перебуває у твоєму місті і зараз, стало просто неможливо,

Вперше про долю і скарб гетьмана Полуботка нам стало відомо ще в «застійний» час. Десь на початку 80-х років газета «Советская культура» у рубриці «Инюрколегия СССР разыскивает» на повному серйозі подала розлогу і досить об'ємну статтю та репродукцію з картини Волкова. Чомусь, як не дивно, цей сенсаційний матеріал широкого розголосу тоді не набув. А мене, передусім, зацікавила картина і її автор.

Відомостей про життя і творчість Василя Волкова у доступних художніх довідниках і словниках виявилось обмаль. Причому, при порівнянні біографічних довідок про художника у виданих майже одночасно київському «Словнику художників України» (1973) та московському «Биобиблиографическом словаре «Художники народов СССР» (1972) відкрилось парадоксальне розходження. Українське видання віднесло Волкова до... російських живописників, які лише працювали на Україні, а в переліку його основних творів наша картина... відсутня. Таким чином, наш український довідник «примудрився», по суті, вилучити Волкова і його картину з історії національного мистецтва. Більш об'єктивним виявилось московське видання, яке віддало Волкова українському мистецтву, навіть подавши в українській транскрипції ім'я та по батькові художника і згадавши картину «Петро І і Полуботок». Є й, інші, менш суттєві розходження між двома словниками: у даті й місці народження Волкова, з якого часу він поселився в Україні тощо.

Ось як у стислому викладі виглядить біографія художника за московським довідником. Народився Василь Олексійович у 1840 році у Петербурзі, 18-літнім вступив до Академії мистецтв, у 1867 році отримав звання класного художника 3-го ступеня. Брав участь у виставках Академії Мистецтв, Товариства передвижників, Товариства акварелістів з 1865 року. Після закінчення Академії і до самої смерті у 1907 році жив і працював на Україні, викладаючи з 1875 року малювання у Полтавському кадетському корпусі. Тут до нього прийшло всепоглинаюче захоплення українською історією. Не виключено, що Волков і за походженням був українцем. Що стосується прізвища, то, приміром, однофамільник Василя Олексійовича видатний учений-антрополог і етнограф, нащадок запорізьких козаків, автор унікальних досліджень про антропологічні особливості українського народу Федір Вовк не від хорошого життя і не за власною примхою вимушений був називатись Федором Волковим. Крім постійно згадуваної картини, відомі й інші твори Василя Волкова, в основному української тематики: «Малорос» (акв., 1872), «Гоголь у Василівці» (1892), «Гоголь слухає кобзаря» (1892) та інші. Безумовно, серйозне дослідження життя і творчості художника ще попереду. Картина, присвячене гетьманові Полуботку, створена наприкінці життя, вона остання в його творчому доробку і, якщо можна так висловитись, підсумкова. Якби навіть Волков, окрім неї, до того ж втраченої, не написав більше жодної картини, він і тоді б заслуговував на добре слово.

Картина «Петро І і Полуботок» була завершена художником у 1900 році й експонувалась на 28-й виставці Товариства передвижників, яка, до речі, гостювала у Єлисаветграді з 31 жовтня до 7 листопада 1900 року. Тобто уже тоді вона могла бути придбана кимось із елисаветградців. Картина Волкова здобула величезну популярність. Досить сказати, що вона була репродукована у найпопулярнішому дореволюційному часописі «Нива» (1901, № 18), неодноразово випускались як у Росії, так і в країнах Західної Європи поштові картки з репродукцією картини Волкова. Саме за ними виконувались численні копії. Відомий кіровоградський колекціонер І. Ф. Анастасьєв говорив нам, що принаймні двічі він бачиш у мешканців нашого міста копії з картини Волкова, щоправда невисокої художньої вартості.

Кіровоградські художники-копіїсти перед усіма іншими мали незаперечну перевагу − вони аж до 1943 року включно могли робити копії безпосередньо з оригіналу, бо картина Волкова знаходилась у картинній галереї при місцевому краєзнавчому музеї. Тут найбільш нетерплячі або скептично настроєні читачі повинні зауважити авторові, а де ж, нарешті, докази на користь того, що у нашому місті дійсно знаходився оригінал знаменитої картини?

Невдовзі після появи статті в «Советской культуре» мені випадково потрапила до рук ***газета «Українські вісті» від 16.05.42 р., що видавалась в окупованому фашистами Кіровограді. Увагу привернула невеличка замітка якогось Кравченка під назвою «Краєзнавчий музей». А в ній говорилось про таке***: ***«В картинній галереї зібрано цікаві картини. Але, на превеликий жаль, тут мало картин з минулого України, крім картини Волкова «Полуботок у в'язниці».*** Зрозуміло, як серйозне джерело, окупаційна газета, та ще й з відчутним націоналістичним ухилом, особливої довіри не викликала. До того ж постійно

доводилось чути, що під час окупації міста музей фашистами вщент було розграбовано і перетворено на стайню. А із замітки в газеті випливало щось зовсім інше. Як би там не було, але, враховуючи важливість інформації, перевірити її, звичайно ж, було слід. Роздобувши адресу одного з фундаторів нашого краєзнавчого музею, який очолював у ньому відділ природи з 1928 по 1937 рік, Фауста Васильовича Нікітіна (згодом відомого зоолога-селекціонера, доктора біологічних наук, лауреата Державної премії СРСР), я звернувся до нього з проханням розповісти про довоєнну збірку картинної галереї. Зрозуміло, для чистоти експерименту не вказуючи, що мене цікавить конкретно. Можна зрозуміти моє хвилювання, коли у листі від 10.08.1983 року Фауст Васильович повідомив: ***«Галерея была собрана из картин, пожертвованных любителями живописи. Большинство картин представляли собой хорошие копии, но попадались и оригиналы, в частности, картина Волкова «Петро I посещает в темнице гетьмана Полуботко».*** Останні сумніви після цього відпали. Картина Волкова дійсно, принаймні з 1928 по 1943 рік, знаходилась у картинній галереї нашого міста.

Яким чином і коли шедевр Волкова опинився у Єлисаветграді, ще належить дослідити. Заслуговують на подальшу розробку, як мінімум, дві версії. Одну ми вже висловили: картина могла бути придбана безпосередньо з 28-ї виставки Товариства передвижників у 1900 році під час її експонування у Єлисаветграді. Щодо іншої версії, то необхідно нагадати, що після влаштування 1-ї та 2-ї художніх виставок у Єлисаветграді у 1913-1914 роках Товариство розповсюдження грамотності і ремесел, яке виступало їх організатором, вирішило відкрити у місті власний художній музей. З проханням допомогти його укомплектувати єлисаветградці звернулися до Академії Мистецтв, Товариства передвижників і т, д. Якщо вдасться відшукати перелік творів, підготовлених до відправки у Єлисаветград з музею Імператорської Академії Мистецтв, де ця ідея знайшла підтримку, то багато що проясниться. На сьогодні відомо про два твори, які призначались для Єлисаветградського художнього музею. Це живописні полотна С. М. Дудіна (1863-1929) «Перед купанням» (1913), до речі нашого земляка, і С. М. Зенкова (1877-1941) «Товариші» (1912).

Залишається невідомим головне − як склалася доля картини Волкова після визволення міста. Куди вона могла зникнути? Не хочеться вірити, що вона могла загинути або бути знищеною. Адже існують більш благополучні варіанти: забрана додому і потім не повернена в музей кимось із мешканців міста, нехай навіть прихоплена фашистами чи націоналістами до Німеччини.

Інша реліквія, пов'язана з Павлом Полуботком і нашим краєм, настільки неймовірна, що видається цілком фантастичною. ***У фондах обласного краєзнавчого музею зберігається „Каталог I-й Елисаветградской художественной выставки, устроенной местным благотворительным обществом распространения грамотности и ремесел 15-28 апреля 1913 года (отпечатаный в типографии Немировского). У розділі «Изящные работы и произведения художественной промышленности» читаємо про інформацію про дивовижний експонат, від якої перехоплює подих:***

«Из собрания В.А.Дроботковского:

256. Рубашка гетьмана Полуботка − образец старинной украинской вышивки».

Без хвилювання прокоментувати цей запис у каталозі навряд чи хто відважиться. Але, враховуючи, що такі речі у переважній більшості випадків завжди є родинними святинями, зберігаються і передаються з покоління в покоління, як правило, в межах однієї сім'ї або роду та додавши сюди картину Волкова, можна дійти висновку: зовсім не виключено, що у нашому місті проживали нащадки знаменитого гетьмана. А це означає, що у них могли бути не тільки його сорочка, а й якісь документи, які проливають світло на заповіт Полуботка. Ця гіпотеза, на наш погляд, не така вже й фантастична в порівнянні з іншими. Як не гірко, але фантастичною можна вважати сучасну людину, яка знає свій рід від хоча б до прапрадіда. І все ж..., нащадки гетьмана Полуботка, де ви, відгукніться!

АНГЛІЙСЬКИЙ ЧИ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКИЙ СЛІД „СКАРБІВ ПОЛУБОТКА”?

Здається, тоді у 1990 році (після виступу на сесії Верховної Ради України народного депутата, письменника Романа Іваничука) у засобах масової інформації більш популярної теми, ніж «скарби гетьмана Полуботка», не існувало. З часом ейфорія минула, і чи не єдиною людиною, яка наполегливо продовжувала розробляти її, залишався кінорежисер, а нині уже й літератор В'ячеслав Прокопенко. Фільм через відсутність коштів він так і не зняв, зате, зібравши унікальний матеріал, написав книгу «Таємниця скарбів гетьмана Полуботка».

Все, що стосується знаменитого гетьмана, опинилось у полі зору автора. Згадав він і про картину художника-передвижника з Полтави Василя Волкова (1840-1907) «Імператор Петро І відвідує в темниці наказного гетьмана Полуботка у 1724 році».

Всі полуботкознавці, як один, твердили, що доля картини після її написання та експонування на виставці Товариства передвижників у 1901 році − невідома. Погодитись з цим я не міг, оскільки задовго до «полуботківського буму», досліджуючи історію художнього життя Єлисавета, виявив не тільки слід цієї картини, а й натрапив на речі сенсаційні: про сорочку гетьмана Полуботка, яка належала мешканцю міста В.Дроботківському та експонувалася на Першій Єлисаветградській виставці 1913 року. Так і з'явилась на світ попередня публікація, яка доводила, що наш Єлисаветград, можливо, є тим містом, котре допоможе розкрити таємницю скарбів Полуботка.

Цей факт дозволив висловити припущення, що у Єлисаветграді мешкав хтось із нащадків славетного гетьмана. Була надія, що знайоме прізвище випливе із списку спадкоємців Полуботка, які 1908 року провели свій з'їзд у містечку Стародуб. Однак прізвище В. Дроботківського там, на жаль, відсутнє. Каюсь, пошук у цьому напрямку до кінця не довів. Щоправда, у збірнику «Народное образование в Елисаветградском уезде за 1914 год» натрапив на хоч якусь інформацію про власника реліквії: ***«Елисаветградское земское реальное училище. Правление: попечитель и председатель правления Г. В. Викторов; члены правления: от земства В. Н. Бракер, Н. Н. Бракер, В. А. Дроботковский...»***

Тепер − щодо картини. Місцевий колекціонер І.Ф.Анастасьєв розповідав авторові цих рядків, що уже в наш час (років 35 тому) бачив у однієї старенької жительки міста картину, вельми схожу на розшукувану. Тобто, зовсім не обов'язково, щоб її вивезли німці чи націоналісти за кордон: швидше за все, вона була прихоплена при зміні влад кимось із мешканців міста.

Моя публікація про скарби гетьмана Полуботка у Єлисаветграді була надіслана В'ячеславу Прокопенку на Українське телебачення, де він часто виступав із розповідями, про своє розслідування цього історичного детективу. Судячи з усього, вона до полуботкознавця № 1 або не дійшла, або він не звернув на неї уваги.

А шкода! Оскільки, зрештою, В. Прокопенко дійшов майже до тих самих висновків, що й автор цих рядків, але витратив на це декілька років.

Слід віддати належне В. Прокопенкові. Він, врахувавши те, що автор картини Василь Волков жив і працював у Полтаві, звернувся насамперед до місцевого художнього музею. Звідти йому спочатку повідомили, що картина «Петро І та Павло Полуботок» була придбана якимось англійцем безпосередньо в автора.

Я розумію радість, яка охопила дослідника: все логічно, все збігається: і скарби гетьмана в Англії, а тут ще й картина придбана англійцем − отже, всі сліди ведуть до туманного Альбіону.

Потім В. Прокопенко вносить суттєві уточнення: ***«... І все-таки саме у Полтаві вдалося ухопитися за кінчик нитки, що допоможе у розслідуванні долі картини Волкова. Із записів старої співробітниці музею, уже покійної, з'ясувалось, що відразу після виставки сам***

художник продав свою картину спеціально прибулому за нею в Єлисаветград покупцеві».

А далі В. Прокопенко пише таке, що у нас може тільки посмішку викликати: ***«Мій подив, сподіваюсь, читачам стане зрозумілим, коли скажу, що цією приватною особою, котра придбала картину Волкова, був англієць. І це в Єлисаветграді, на початку століття!»***

Звідки шукачеві скарбів Полуботка знати, що у Єлисаветграді з 1874 року мешкали англійські піддані − брати Роберт і Томас Ельворті? Тобто, були у Єлисаветграді свої, так би мовити, місцеві англійці, і тим англійцем, котрий придбав у Єлисаветграді картину, міг бути саме Роберт Ельворті (на знімку).

Власники Єлисаветградського заводу по виготовленню землеобробних машин і знарядь акціонерного товариства «Р. і Т. Ельворті» були відомими в місті благодійниками, багато зробили для розвитку освіти й культури, збирали твори українських митців.

Неважко здогадатись, як картина потрапила до Єлисаветграда: вона експонувалась на виставці Товариства передвижників у 1901 році. Сам собою напрошується висновок, відмінний від зробленого В. Прокопенком: картина експонувалась у Єлисаветграді, її побажав придбати Роберт Ельворті, їздив до Волкова у Полтаву, щоб домовитись про ціну, і картина залишилася у місті.

Це, звичайно, поки що гіпотеза. Однак, погодьтесь, що наявність у місті в недалекому минулому двох таких реліквій, як сорочка гетьмана та оригінал знаменитої картини, навряд чи можна назвати випадковістю. На превеликий жаль, ні гіпотетичні єлисаветградські нащадки гетьмана, ні просто старожили на нашу публікацію не відгукнулись. Як відомо, нащадки славетної англійської родини декілька разів відвідували наше місто, де був створений гуманітарний клуб «Ельворті», а нещодавно його активісти побували в Англії, досліджували архів Роберта Ельворті. Можливо, їм пощастить відшукати документи про причетність Ельворті до загадкової історії з картиною Волкова? Зачекаємо!

ЩЕ РАЗ ПРО ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКИЙ СЛІД ЗНАМЕНИТОЇ КАРТИНИ

На попередню публікацію у 1996 році відгукнувся 71-річний Борис Павлович Сєгін − ветеран, учасник війни, історик за освітою, закоханий у рідне місто. Вік не позначився на його пам'яті, яка викликає щире захоплення. ***«На жаль, вашу першу статтю п'ять років тому,*** − розповідає Борис Павлович, − ***я не читав. Мою увагу привернула остання − у липні місяці. Ознайомившись з нею та репродукцією з картини, я відразу її впізнав; можу показати навіть місце, де картина висіла у передвоєнні роки в нашому краєзнавчому музеї (тоді він називався історичним). Це. велике за розмірами полотно історичної тематики, майстерно виконане, було чи не найцікавішим експонатом у музеї. Чимало людей, у тому числі й ми, хлопчаки, неодноразово бігали «на побачення» з картиною. Вона справляла приблизно таке саме емоційне враження, як і величезне полотно польського художника В.Коссака «Кривава неділя» у картинній галереї, коли вона знаходилась у Преображенській церкві.***

А знаєте, що найцікавіше? На картині не було етикетки, і ми не знали ні справжньої назви твору, ні імені автора. Та й хто у ті часи чув про Павла Полуботка та інших українських гетьманів, крім, звісно, «зрадника» Мазепи? Через те сюжет картини нами тлумачився зовсім інакше: ми щиро вважали, що на картині зображений Петро І, який відвідує у в'язниці свого сина, царевича Олексія (чомусь, щоправда, не дуже молодого). Ні-ні, я нічого не плутаю: картина Миколи Ге на цей сюжет мені добре відома. Ви, напевно, знаєте, що у ті часи з подачі "вождя всіх народів" Сталіна посилено насаджувався культ Петра І. Його та ще одного вінценосного вурдалака Івана Грозного перетворили у найбільших російських патріотів. Шаленою популярністю користувався роман Олексія Толстого «Петро І» та його екранізація. Певно ж, музейні працівники знали правду про істинний смисл картини, але воліли мовчати. Так,

українофільську за духом картину використали за протилежним призначенням: для пропаганди російського шовінізму. Дивовижно!»

Так і хочеться вигукнути: «Нарешті!» Я і раніше не сумнівався в достовірності знайдених мною джерел інформації про картину, та все ж дуже хотілося послухати живого свідка.

... Отже, давайте ще раз пройдемось єлисаветградськими слідами картини з незвичайною долею. Ми знаємо, що вона експонувалась на виставці Товариства передвижників у Єлисаветграді на початку XX століття (у 1900 чи 1901 році), тут її придбав якийсь англієць (найвірогідніше це був Роберт Ельворті), але нневідомо, де вона зберігалась до революції (можливо, у клубі для робітників заводу Ельворті, де працювали колективи художньої самодіяльності, у тому числі й театральний). Не виключено також, що картину В. Волкова Ельворті придбав для Вечірніх Рисувальних Класів (ВРК) при ЄЗРУ, яким він надавав всіляку допомогу. Не випадково, як свідчать архівні джерела, у 1906 році на влаштування електричного освітлення в реальному училищі, яким користувались головним чином ВРК, Роберт Ельворті пожертвував 250 руб. До речі, креслярські класи при ВРК регулярно відвідували робітники заводу Ельворті. Втім, картина могла зберігатись і в домашній колекції Ельворті, а після остаточного встановлення в Єлисаветграді (1920 р.) радянської влади її конфісуквали у власників Потім картина потрапляє до краєзнавчого музею. А от чи експонувалась вона там, чи була захована у фондах? Я гадав, що навряд чи картина до війни виставлялась у музеї, оскільки висвітлювала далеко не парадну сторінку з історії українсько-російських взаємин. Тепер, завдяки свідченням Б. Сєгіна, ми знаємо, як її експонували та як вона сприймалась відвідувачами музею.

Достеменно відомо, що під своєю справжньою назвою картина експонувалась під час окупації Кіровограда у краєзнавчому музеї, відкритому, як, до речі, й театр ім. І. Карпенка-Карого, українськими патріотами. Музей, розповідають, було пограбовано, коли мінялась влада, і навряд чи німцями, які вивозили з України переважно твори західноєвропейського мистецтва, а мешканцями міста. Коли б картину вивезли за кордон націоналісти, напевне, за роки незалежності вона давно була б повернена в Україну. Залишається припустити найгірший варіант її долі: картину міг поцупити хтось із місцевих жителів, далеких від мистецтва, за звичкою наших людей тягнути додому все, що погано лежить. І тоді з нею могло трапитись усе, що завгодно: її могли продати, обміняти (це в кращому випадку), через деякий час викинути як непотріб на звалище або спалити. На жаль, такі випадки непоодинокі. Навіть покійний колекціонер О. Ільїн, до рук якого потрапила значна частина єлисаветградських художніх цінностей, свого часу запевняв мене, що йому про картину нічого невідомо. І все ж, давайте не втрачати надії! Можливо, за прикладом Бориса Сегіна відгукнуться й інші старожили міста.

МАЙЖЕ РОЗВ'ЯЗКА: НАЩАДКИ ПОЛУБОТКА В ЄЛИСАВЕТГРАДІ ТАКИ ЖИЛИ!

Несподівано для мене дві теми, над якими я працював паралельно(скарби Полуботка і Шульгини в Єлисаветграді), перетнулися. Нагадаю, що з 1893 по 1899 рік контролером Єлисаветградського відділення Державного банку Росії працював відомий історик-українофіл Яків Миколайович Шульгин (1851-1911) − батько Олександра (міністра іноземних справ УНР) та Володимира (героя Крут, який народився в Єлисаветграді) Шульгиних. Їхня мати – Любов Миколаївна Шульгина (уроджена Устимович) (1865-1945) походила з давнього козацько-старшинського роду. Вона, відзначають дослідники, є прямим нащадком гетьмана Павла Полуботка і непрямим гетьмана Данила Апостола. Любов Устимович закінчила Вищі Жіночі Курси, учителювала на Полтавщині, брала участь у діяльності Київської Громади. Про неї казали, що вона «жила Україною і для України»; її вплив чоловіка (хоча була молодшою від нього на 14 років!). Не випадково, Яків Шульгин мав такі псевдоніми – „Л.Ч." і „Любчин чоловік". Улюбленій дружині він присвятив одну з своїх кращих історичних праць „Павло Полуботок, полковник Чернігівський" (1890). От у кого в Єлисаветграді могла зберігатися безцінна реліквія – сорочка гетьмана Полуботка! Припускаю, що покидаючи Єлисаветград, Шульгини з якихось причин не стали забирати її до Києва и віддали на зберігання своїм добрим

знайомим Дроботківським. В одній з книг відомого дослідника повстанського руху в Україні Романа Коваля я натрапив на прізвище холодноярського повстанця Юрія Володимировича Дроботківського. Можливо, це син уже згадуваного нами Володимира Олександровича Дроботківського − члена правління Єлисаветградського земського реального училища (1914), гласного Єлисаветградського повітового земського зібрання. Юнак воював у складі загонів отаманів Завгороднього, Гупала та інших переважно в Знам'янському та Єлисаветградському районах. Потрапив у пастку, влаштовану чекістами. Загинув 9 лютого 1923 року під час повстання холодноярських отаманів у Лук'янівській в'язниці м. Києва. Це йому належить афористична оцінка причин поразки українського визвольного руху 1917-1922: **„Є руки і ноги, а нема голови".**

А нещодавно (самому не віриться!) кіровоградський колекціонер Іван Федорович Анастасьєв показав мені картину, про яку я стільки писав. Бачив я, щоправда, якщо бути точним, один з етюдів до неї з підписом „Волков". Певно, Ельворті тоді придбав у художника разом з картиною і всі підготовчі роботи до неї (етюди та ескізи). За словами колекціонера, власники етюда до картини Волкова „Петро І і Павло Полуботок" не проти її продати до музею чи приватної колекції за умови, що її у них не відберуть.

10 ЧЕРВНЯ – 125 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ФЕДОТ ХОРОШИЙ: БЛАЖЕННІЙШИЙ МИХАЇЛ, ЄПИСКОП ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКИЙ

Свого часу ми вже розповідали про український драматичний театр імені Івана Тобілевича, який був створений націоналістами в окупованому німцями Кіровограді. Про нього в СРСР взагалі воліли не згадувати, і зрозуміло чому. Адже він, як і десятки інших українських театрів тих страшних часів, був явищем унікальним, символом незнищенності українського національного духу. Те ж саме можна сказати й про діяльність під час війни Української Автокефальної Православної Церкви. Ця сторінка історії також майже не досліджена. А тим часом, серед визначних єпископів УАПЦ – декілька наших земляків: два уродженці Олександрівського району Іван Павловський (с. Соснівка)(1883-1937) та Юрій Жевченко (с. Єлизаветградківка) (1885-1938), обидва репресовані і розстріляні; нарешті архієпископ Ігор (уродженець Олександрії Іван Губа) (1885-1966), який під час окупації був єпископом Уманським, згодом архієпископом Полтавським і Кременчуцьким, а потім емігрував до США.

З нашим краєм пов'язана подвижницька діяльність одного з найвидатніших ієрархів УАПЦ митрополита Михаїла. Його світське ім'я - Федот Хороший, народився він 10 липня 1885 року в селі Федорівці поблизу Чигирина в родині нащадків козацької старшини. Успадкувавши від батька гарний голос, хлопець з 8 років почав співати у церковному хорі. Надзвичайно обдарований до музики, він невдовзі пробує писати власні композиції.

У 1915 році після закінчення вищих диригентських курсів у Київському Свято-Михайлівському монастирі Хороший

екстерном вступає на 5-й курс Київської духовної академії. Одночасно здобуває ще й вищу світську освіту, навчаючись у Київському університеті. Коли у 1919 році почалося відродження УАПЦ, молодий священик відразу включився у цю благородну справу. Оскільки однією з головних засад відроджуваної церкви була її українізація, він запропонував свій переклад Псалтирі, виконаний того ж року. 24 квітня 1920 року єпископ УАПЦ Димитрій Вербицький рукопоклав молодого диякона в сан священика. Пастирське служіння отець Федот почав у селі Тернівці на Черкащині. Невдовзі о. Федот стає настоятелем кафедрального собору Різдва Богородиці у Черкасах, головою Черкаської окружної ради УАПЦ.

Популярний, та ще й проукраїнськи настроєний священик радянську владу аж ніяк не влаштовував. Отця Федота ще до остаточної ліквідації УАПЦ (1930) часто викликають на допити, пропонують зректися сану, погрожують та залякують. 3 вересня 1929 року священика Хорошого заарештовують і піддають жорстоким тортурам, а 30 квітня 1930 року засуджують на 8 років таборів. Його ходіння по муках пекельними колами „архіпелагу ГУЛАГу" включало: острів смерті Конд, Соловки, Ухта-печорські табори. Дивом виживши, він у 1937 році був звільнений, до краю виснажений, з підірваним здоров'ям.

Прихід німців у 1941 році застав отця Федота в Кіровограді. В умовах відносної релігійної свободи на початку окупації він знову віддався справі відродження Української Церкви (1942). Отець Федот організував Вище Церковне управління Кіровоградщини, став настоятелем парафії УАПЦ в Кіровограді. Газета „Українські вісті", що видавалася в окупованому місті, 29 квітня 1942 року писала: ***„Слід відмітити діяльність церковної общини Грецького собору та настоятеля його о. Федота Хорошого, який своєю зворушливою промовою, виголошеною перед прихожанами, та особистим прикладом привернув увагу віруючих до цієї почесної справи – допомоги знедоленим дітям. В результаті велика кількість прихожан внесла пожертвування на користь цих дітей грішми та продуктами"***. Зрозуміло, що коли постало питання про рукопокладення нових ієрархів для віроджуваної УАПЦ, Федот Хороший був одним з перших кандидатів. 12 травня 1942 року в Андріївському соборі Києва відбулася єпископська хіротонія архімандрита Михаїла (таке ім'я Федот Хороший обрав, приймаючи чернецтво). А вже 27 травня 1942 року газета „Українські вісті" повідомляла: ***„З великим піднесенням духа пройшли перші служби Божі, відслужені Преосвященним Михаїлом, єпископом Єлисаветградським. У своїй першій службі Владика Михаїл правив на свято Святителя Миколая і перший день Св. Трійці в Кафедральному Грецькому Соборі, а на другий день Св. Трійці в Преображенському храмі. Вступ до своєї архіпастирської діяльності преосвященний Михаїл ознаменував висвяченням декількох дияконів та священиків для відродженої української церкви. Величезна кількість людей, що зійшлася до храмів з міста і навколишніх сіл із захопленням вітали Преосвященного, свідчила про велику роль відродженого церковного руху".***

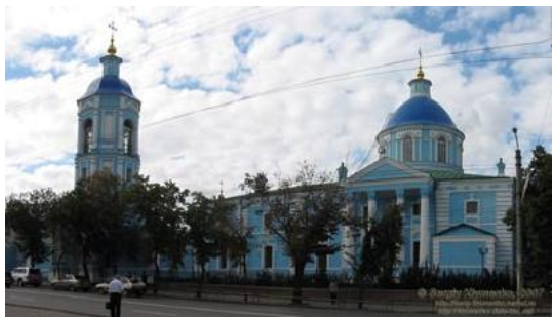

31 травня 1942 року, писала газета „Українські вісті", відбулося ***„відзначення 130-річчя від дня збудування Грецького кафедрального собору (на знімку). Урочисту соборну службу відправив Преосвященний Михаїл, єпископ Єлисаветградський".*** На початку 1943 року Михаїл уже в сані архієпископа, очолив Миколаївську єпархію. Твердо знаючи, що на милість радянської влади йому розраховувати не доводиться, у 1944 році назавжди покидає Батьківщину. Після тривалих поневірянь на Заході владика Михаїл опиняється у Німеччині, де починає організовувати церковне життя серед тисяч утікачів-українців. У Мюнхені він очолює церковне управління, освячує споруджувані храми, рукопокладає священиків. 24 серпня 1946 року засновує Богословсько-Педагогічну Академію в Мюнхені, стає її куратором. З 1948 по 1951 рік архієпископ Михаїл організовує життя УАПЦ в Бельгії, Голландії та Люксембурзі.

У 1951 році він отримує запрошення очолити посаду правлячого єпископа Української Церкви в Канаді. Однак, коли до цієї церкви виявив бажання приєднатися митрополит Іларіон

(Іван Огієнко), владика Михаїл задля єдності і спокою добровільно зняв свою кандидатуру, погодившись стати заступником Іларіона та архієпископом Торонто і Східної Канади. Під його керівництвом споруджувались такі перлини української церковної архітектури, як собор Св. Софії у Монреалі, Св. Володимира у Гамільтоні та інші.

Після смерті митрополита Іларіона у 1972 році владика Михаїл став першоієрархом Української Православної Церкви в Канаді, прийнявши титул митрополита Вінніпега і всієї Канади. Через три роки з огляду на стан здоров'я він попросив звільнення від обов'язків глави церкви. Науково-богословська спадщина архієпископа Михаїла включає такі твори: „Поширений катехізис" (1947), трилогію „Світова епопея" (1954-1956), „Духовний світ і душа людини" (1961) та багато інших. Серед численних музичних творів митрополита Михаїла відзначимо 4 херувимські пісні, постові й великодні співи, канони на день Св. Трійці та Преображення Господнього, колядки, ораторію на вірш Тараса Шевченка „Муза" та інші. Помер єпископ Єлисаветградський, митрополит Михаїл 18 травня 1977 року в Торонто. В останню дорогу улюбленого архіпастиря проводжали тисячі православних українців Канади.

ЧЕРВЕНЬ

2 – 110 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Сергія Олексієнка** (1900-1988 на о. Кюрасао, Антільські острови у Карибському морі), архітектора. ***До 1917 навчався у Єлисаветградській гімназії.*** Де і яку освіту отримав згодом, не встановлено. Відомо, що на чужині займався реставрацією музеїв і поштових станцій. Зокрема енциклопедія „Антіли" (1985) на голландській мові містить зображення кількох будівель, які він реставрував на острові Кюрасао. Володів німецькою, французькою та голландською мовами. **Заповів рідному місту невелику колекцію книг з історії мистецтва та світлини дореволюційного Єлисаветграда. Цей дар земляка, отриманий у 1993, зберігається в ОУНБ ім. Д. І. Чижевського.**

2 – 85 років від дня народження ***(с. Салькове Гайворонського району)*** **Анатолія Феофановича Зелінського** (1925-2002), правознавця.

Учасник ВВВ. У 1957 закінчив Куйбишевський факультет Всесоюзного юридичного заочного інституту. ***З 1957 по 1959 працював слідчим в органах міліції Кіровоградської області***, у 1960-1963 − старший слідчий УВС Одеського облвиконкому. З 1963 – на викладацькій роботі, був доцентом Волгоградської вищої слідчої школи МВС СРСР. Протягом 1975-1995 викладав у Харківському юридичному інституті. Доктор юридичних наук (1979), професор кафедри кримінології та кримінального права. У 1995 переїхав Києва, де працював старшим помічником Генерального прокурора України і викладав кримінологію в різних навчальних закладах. Автор монографій: „Структура злочинної поведінки рецидивістів" (1979), „Рецидив злочинів і особа рецидивіста" (1980), „Вандалізм" (1996, у співавт.), курс лекцій „Кримінологія" (1996) та ін.

6 – 105 років від дня народження ***(с. Новоселиця Ульяновського району)*** **Михайла Федоровича Шостаківського** (1905-1983), хіміка-органіка.

Закінчив Іркутський університет (1929). У 1932-1962 працював в Інституті органічної хімії АН СРСР та Іркутському інституті органічної хімії (у 1957-1971 – директор). У 1971-1973 – директор Інституту хімії нафти АН СРСР, з 1973 – у Всесоюзному заочному політехнічному інституті у Москві. На основі полівінілбутилового ефіру у 1939 створив обволікаючий і протизапальний засіб – вінілін, або бальзам Шостаківського. На основі полівінілпіролідона одержав кровозамінювач і засіб боротьби з лишаєм у тварин. Член-кореспондент АН СРСР (1960). Лауреат Державної премії СРСР (1949).

8 – 90 років від дня народження (Сумщина) **Івана Микитовича Кожедуба** (1920-1991),

легендарного радянського льотчика, кращого радянського аса часів Другої світової війни, Маршала авіації, тричі Героя Радянського Союзу. ***Брав безпосередню участь у визволенні Кіровоградщини від німецько-фашистських загарбників з 1.10.1943 по 12.03.1944.*** У цей період був командиром винищувальної ескадрильї 240-го винищувального авіаполку 4-го винищувального авіакорпусу генерал-майора І. Д. Подгорного. ***У кіровоградському небі здійснив 326 бойових вильотів. Авіадивізія, в якій воював І. Кожедуб, отримала почесне найменування „Кіровоградської". Із 62 літаків, збитих ним під час ВВВ, 19 припадає на період звільнення Кіровоградщини. Першу Зірку Героя Радянського Союзу Кожедуб отримав 4.02.1944 за бої у кіровоградському небі. Кіровоград відвідав у 1985, побував у Канатово, де лислокувався 190-й винищувальний авіаполк та Вищому льотному училищі. На його території власноруч посадив дуб, музею училища (нині ДЛАУ) подарував ксерокопію своєї льотної книжки.***

10 – 60 років від дня народження (Чернігівщина) **Петра Петровича Сидори,** церковного

діяча. Отримав спочатку світську освіту – у 1982 закінчив Київський державний інститут культури ім. О. Є. Корнійчука. За фахом – організатор-методист культурно-освітньої роботи. Працював завідуючим сільським клубом, головою районного комітету ДТСААФ, завідуючим відділом культури райвиконкому. Лауреат Першого Всесоюзного огляду самодіяльного мистецтва. З 1987 починає служіння Богові. ***У 1994 закінчив Одеську духовну семінарію. Нині – секретар Кіровоградської єпархії, настоятель Спасо-Преображенського собору, митрофорний протоієрей. Куратор недільної школи імені Св. Кирила й Мефодія, що діє при храмі; благодійного фонду „Відродження православних святинь"при єпархії, щорічних фестивалів духовного співу. Автор ідеї і керівник видання фундаментальної книги-альбому „Спасо-Преображенський собор" (2000). Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова. Почесний громадянин м. Кіровограда (2008).***

11 – 115 років від дня народження ***(с. Федвар, Підлісне Олександрівського району)***

Олександра Петровича Юри-Юрського (1895-1968), актора. ***Брат* Г. П. Юри *та* Т. П. Юри.** Закінчив у 1919 драматичну студію „Молодого театру" (Київ). У 1920-1948 працював у Київському українському драматичному театрі ім. І. Я. Франка, з 1948 – у Київській державній філармонії. Народний артист УРСР (1947).

11 – 105 років від дня народження **Петра Івановича Селіванова,** співака (ліричний баритон). ***Народився у родині священика Єлисаветградської Преображенської церкви. У 1921-1923 працював на заводі „Червона Зірка", співав у самодіяльному хоровому колективі заводу.*** У 1931 закінчив Центральний технікум театрального митстецтва (нині ГИТИС). Працював у Свердловському театрі опери і балету та Московському музичному театрі ім. В. І. Немировича-Данченка. У 1932-1959 – соліст Великого театру СРСР (дебютував у партії

Валентина в опері „Фауст” Ш. Гуно). Володів красивим і сильним голосом. Виконання відзначалося чистотою інтонації і чіткістю дикції. Гастролював у багатьох країнах світу (Німеччина, Франція, Польща, Норвегія та ін.). Народний артист РРФСР (1951). Професор Московської консерваторії (1978). Його учнями були В. Винокур, Л. Лещенко В. Редькін та інші відомі співаки. Арія князя Єлецького „Я вас люблю” („Пікова дама”) у виконанні Селіванова включена до антології „100 лучших арий. Мировая опера” (2009).

12 – 60 років від дня народження ***(с. Суботці Знам'янського району)*** **Володимира Олексійовича Ковальова**, організатора фізкультурно-спортивного руху***. У 1972 закінчив факультет фізичного виховання КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Відтоді працює в галузі фізичної культури і спорту: був тренером, завучем, директором ДЮСШ м. Кіровограда, викладав на кафедрі теорії та методики фізичного виховання педінституту. Очолював обласну раду добровільного спортивного товариства „Спартак”, облраду ДСТ профспілок „Україна”. З 1997 по 2005 - начальник управління з питань фізичної культури, спорту та туризму облдержадміністрації. Голова відділення Національного Олімпійського Комітету в Кіровоградській області (на громадських засадах).*** У складі офіційних делегацій України побував на Олімпійських іграх у Сіднеї, Афінах та Пекіні. Обраний віце-президентом Всеукраїнської федерації бейсболу та софтболу. Заслужений працівник фізичної культури і спорту України (2004).

14 – 80 років від дня народження ***(с. Чорний Ташлик Вільшанського району)*** **Дмитра Дмитровича Проскаченка**, музейного працівника. ***У 1959 закінчив Олександрійський технікум підготовки культурно-освітніх працівників. Працює відтоді у смт Добровеличківці: директор РБК (до 1966), завідувач районного відділу культури (1966-1979), відповідальний секретар районної організації УТОПІК (1979-1991). У 1980 – голова ініціативної групи по створенню районного музею, який відкрився у 1985. З 1991 – головний хранитель фондів музею. За його участю в музеї створено районну самодіяльну кіностудію „Пам'ять”, якою знято біля 100 аматорських фільмів за його сценаріями. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (2008).*** Нагороджений орденом „За заслуги” III ст. (2009).

14 – 60 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Василя Георгійовича Мухіна**,

державного діяча. У 1976 закінчив Одеський будівельний інститут. З 1977 до 1885 працював у будівельних організаціях Кіровограда. ***У 1990-1998 – Кіровоградський міський голова.*** З 1998 – генеральний директор Українського державного підприємства поштового зв'язку „Укрпошта”. Секретар Міжвідомчої комісії з питань місцевого самоврядування при Кабінеті Міністрів України (з 1998***). За його ініціативою в 2002 відреставровано приміщення головного поштамту у Кіровограді – визначної пам'ятки архітектури. Випущено низку ювілейних конвертів, присвячених видатним уродженцям нашого краю. Один з ініціаторів спорудження в Кіровограді пам'ятного знака „Ангел-Хранитель”*** (скульптор А. Гончар, архітектор В. Кривенко***), відкритого 18.09.2004 у день відзначення 250-річчя Єлисаветграда.*** Нагороджений орденом „За заслуги” III (1997) та II (2000) ступенів.

14 – 35 років від дня народження **Ігоря Ненька**, спорсмена (плавця на марафонські

дистанції). Д***итинство і юність пройшли в в Олександрії де й почав з 1982 займатися плаванням у місцевому басейні „Дельфін”. Спочатку навчався в олександрійській ЗШ №2, але, оскільки мав неабиякі здібності до точних наук, то перейшов до фізико-математичного спецкласу ЗШ №9, яку й закінчив із золотою медаллю у 1992.*** У 1998 закінчив фізико-технічний факультет Харківського університету по спеціальності ядерна

фізика (експериментальна). З 1998 по 2002 - молодший науковий співробітник Харківського фізико-технічного інституту. З 2002 працює в Цюріху (Швейцарія) у харчовій лабораторії фірми "Саяна". У 2005 переміг у марафонському запливі в Цюріху (Швейцарія). У 2004 і 2005 брав участь у 25-кілометрових запливах в озері Мічіган (США). 5.08.2006 першим з громадян колишнього СРСР переплив Ла-Манш. 32 кілометри протоки подолав за 10 годин 28 хвилин. Лауреат премії „Гордість країни - 2006". Занесений у „Книгу рекордів України".

19 – 160 років від дня народження (Черкащина) **Сергія Андрійовича Подолинського**

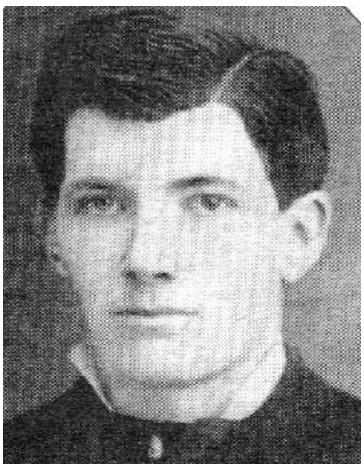

(1850-1891 у Києві, похований на Аскольдовій могилі), ученого-енциклопедиста. ***Дитячі роки провів у Малій Висці у маєтку матері княгині*** **Марії Сергіївни Кудашевої.** Двоюрідний брат російського мислителя і філософа **Миколи Бердяєва** та українського поета і театрального критика **Сергія Бердяєва**. З 1867 навчався на природничому відділенні Київського університету, медичну освіту здобув в університеті міста Бреслау. У 1875 видав у Відні брошуру „Парова машина" – першу працю про соціалістичне суспільство українською мовою. У 1879 у Женеві друкує велику працю „Життя і здоров'я людей на Україні" – першу книгу з проблем санітарії та гігієни. У 1880 разом з М. Павликом та М. Драгомановим почав видавати у Женеві народницький часопис „Громада". Праця „Ремесла і фабрики на Україні" (1880) являє собою перший український підручник з політекономії. У 1874-1878 на батьківщині займався педагогічною і пропагандистською діяльністю, 1878 брав участь у з'їзді земських діячів у Києві, виступив з рефератом. Геніальною визнано його працю „Людська праця і її відношення до розподілу енергії" (1880), яка набагато випередила свій час; лягла в основу нової галузі науки – енергоентропіки.

20 – 85 років від дня народження ***(с. Інгуло-Кам'янка Новгородківського району)*** **Андрія**

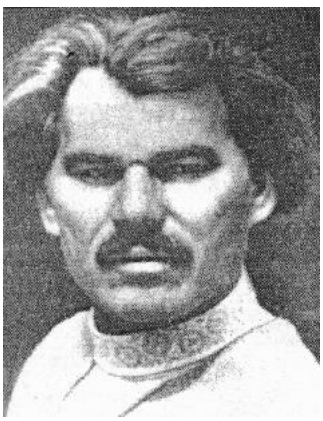

Васильовича Німенка (1925-2006), поета, скульптора, художника. ***Дитячі та юнацьки роки пройшли у Долинському районі.*** Закінчив Київський художній інститут (1951). Був на викладацькій роботі, кандидат мистецтвознавства. Автор серії скульптурних портретів українських письменників, серії медальєрних портретів українських гетьманів, пам'ятників Лесі Українці у Луцьку, Михайлові Павлику в Косові, Давиду Гурамішвілі у Миргороді та інших творів. Заслужений діяч мистецтв Грузії. Автор семи поетичних збірок, книги прози „Лісові фантазії" (1991), спогадів. ***Значну кількість своїх творів подарував Долинському районному краєзнавчому музею та Кіровоградському обласному художньому музею***.

20 – 70 років від дня народження (м. Кривий Ріг) **Миколи Олексійовича Сухомлина**,

державного та громадського діяча. Закінчив Криворізький гірничорудний інститут (1962). ***У 1963-1974 – головний інженер, директор Кіровоградського гранітного кар'єру.*** З 1974 – на радянській та партійній роботі. Закінчив Академію суспільних наук у Москві. Кандидат економічних наук (1979). ***Очолював обласний комітет народного контролю (1979-1981). У 1990-1991 – голова виконкому Кіровоградської обласної ради, у 1992 – голова ради і виконкому, 1992-1994 – представник Президента України в області. У 1994-1999 – голова обласної ради (до 1996 також голова обласної державної адміністрації) Після виходу на пенсію викладав у Кіровоградському технічному університеті.*** Академік інженерної

академії України (1992). Плідно працював у часи великих перемін, коли Україна стала незалежною державою, коли відбувався болісний перехід від адміністративно-командної системи господарювання до ринкової економіки. ***Підтримав ідею про заснування обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова. З 2007 – голова Кіровоградської обласної ради.***

2 – 110 років від дня народження ***(с. Кальниболота Новоархангельського району)***

Володимира Герасимовича Магара (1900-1965), актора і режисера. Закінчив Київський музично-драматичний інститут (1934). З 1936 працював художнім керівником Київського театру профспілок (з 1937 – ім. М. Щорса, 1938 переведений до Житомира, з 1944 – музично-драматичний театр ім. М. Щорса у Запоріжжі). Про життєвий і творчий шлях розповідає книга П. Тернюка та Ю. Ягнича „Володимир Герасимович Магар. Народний артист СРСР" (1962).

22 – 85 років від дня народження ***(м. Зінов'євськ)*** **Віталія Михайловича Бондаренка**,

інженера-будівельника. Учасник ВВВ, має урядові нагороди. У 1952 закінчив Харківський інженерно-будівельний інститут. Працював на виробництві (1952-1962), у Харківському інженерно-будівельному інституті (проректор з наукової роботи, завідувач кафедри у 1962-1972). Від 1972 працює у Російській Федерації. З 1976 по 1993 − проректор з навчальної роботи, завідувач кафедри залізобетонних конструкцій Московського інженерно-будівельного інституту. У 1993-1998 − віце-президент Російської академії архітектури і будівельних наук. Академік Російської академії архітектури і будівельних наук, Російської та Міжнародної академій інженерних наук. Доктор технічних наук (1970), професор (1971). Заслужений діяч науки і техніки РРФСР (1987). З 1998 − науковий керівник міжнародної програми „Відродження Дніпра". Автор понад 200 наукових праць, у тому числі 10 книг (монографій та підручників). Дійсний член Британського інституту цивільних інженерів. Член Центральної Ради Всеросійського громадсько-політичного руху „Духовна спадщина", член Правління Національної палати „Культурно-історична спадщина Росії". Лауреат премії уряду Російської Федерації(1997).

22 – 85 років від дня народження (с. Чаплине Калязінського району Калінінської області) **Володимира Івановича Суворова** (1925-2004 ***у Кіровограді),*** військового діяча. Розвідник, на його рахунку 17 „язиків". ***Після ВВВ жив і працював у Кіровограді.*** Повний кавалер ордена Слави.

25 – 100 років від дня народження ***(с. Диківка Знам'янського району)*** **Івана Семеновича Каніковського** (1910-1973), педагога. З 1933 вчителював у Григоріопольському районі Молдавії. Учасник ВВВ, за ратні подвиги удостоєний бойових нагород. Після війни – на педагогічній роботі. З 1959 – директор Телекешської середньої школи Молдавської РСР. Багато зробив для впровадження ідей В. О. Сухомлинського у діяльність закладу, вдосконалення навчально-виховного процесу початкової школи. Заслужений учитель Молдавської РСР. Герой Соціалістичної Праці (1968).

26 – 110 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Михайла Семеновича Гуса** (1900-1984), критика, літературознавця, публіциста. Закінчив гімназію у Миколаєві, навчався на юридичному факультеті Київського університету. Розпочав свою діяльність як журналіст і публіцист у миколаївській газеті „Красный Николаев" (1918-1923). У 1920 заснував у місті громадсько-політичний та літературний журнал „Октябрь" (вийшов один номер). З 1930 жив у Москві. Автор книг: „Гоголь и николаевская Россия" (1957), „Искусство и демократия (к

критике ревизионизма)" (1959), „Идеи и образы Достоевского" (1962), „Литература и эпоха" (1963) та ін. Виступив з різкою критикою роману М. Булгакова „Майстер і Маргарита". Автор книги мемуарів „Безумие свастики" (1973).

26 (8.07) – 115 років від дня народження (м. Владивосток) **Ігоря Євгеновича Тамма**

(1895-1971), фізика. Похований на Новодівичому кладовищі (автор пам'ятника на могилі скульптор В. Сідур). ***У трирічному віці привезений до Єлисаветграда, де батько працює міським інженером. Випускник Єлисаветградської гімназії (1913), удостоєний срібної медалі. Дружина – випускниця Єлисаветградської жіночої громадської гімназії*** **Наталія Шуйська (одружились в Єлисаветграді у 1917)**. Закінчив фізико-математичний факультет Московського університету (1918). У 1924-1941 – завідуючий кафедрою теоретичної фізики МДУ. З 1934 – керівник теоретичного відділу інституту ім. П. М. Лебедєва АН СРСР. Лауреат Нобелівської премії з фізики 1958 (разом із І. М. Франком та П. А. Черенковим), двічі удостоєний Державної премії СРСР, Герой Соціалістичної праці, член Польської Академії Наук, почесний член Американської Академії мистецтв і наук у Бостоні, Німецької академії природодослідників „Леопольдина" та ін. Один з творців радянської термоядерної зброї; учитель академіка А. Д. Сахарова, який писав: „Вже під кінець 30-х років ім'я Ігоря Тамма... було оточено ореолом... У ньому, як і в Ландау, радянські фізики-теоретики бачили свого заслуженого і видатного главу, ...принципову, добру, розумну людину, великого оптиміста... і вдалого „пророка".

26 – 85 років від дня народження ***(с. Могильне Гайворонського району)*** **Василя Онисимовича Мальованого,** правоохоронця. Брав участь у бойових операціях по визволенню Молдавії, Румунії, Угорщини, Австрії. В органах внутрішніх справ – з 1947. Працював у Тернопільській області, дослужившись від рядового оперативника до начальника УВС Тернопільської області (з 1976 по 1983). Нагороджений бойовими орденами та медалями. Заслужений працівник МВС СРСР. Генерал-майор міліції.

28 – 80 років від дня народження (Оренбурзька область в Росії) **Миколи Гавриловича Польового**, організатора і керівника культурно-освітньої роботи. ***Дитинство пройшло у м. Долинській.*** Закінчив Дніпропетровське музичне училище (хорове диригування) і Харківський інститут культури. ***Працював заступником директора Олександрійського культосвітнього училища, а з 1964 до 1975 – Кіровоградського музичного училища. Заслужений працівник культури УРСР (1972).*** У 1977-1984 – начальник Одеського обласного управління культури, з 2003 – директор Одеського муніципального духового оркестру.

<u>Червень 1905 (105 років тому)</u> − У Єлисаветграді вийшов перший номер робітничої газети „Голос рабочего"(всього було надруковано 5 номерів).
<u>20.06.1890 (120 років тому)</u> – Звання почесного громадянина м. Єлисаветграда надано Олександру Ерделі.
<u>29.06.1895 (115 років тому)</u> – В Єлисаветграді відкрито комісіонерство Орловського комерційного банку.

28 ЛИПНЯ – 105 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

МОЙСЕЙ ЦЕТЛІН: ВИЗНАННЯ ПРИХОДИТЬ ПІСЛЯ СМЕРТІ

Сьогодні важко уявити історію російської та української поезій XX століття без уродженців нашого краю, поетів Демяна Б'єдного, Арсенія Тарковського, Дона Амінадо,

Арго (Гольденберга), Анатолія Величковського, Юрія Дарагана, Леоніда Чернова, Яра Славутича, Тереня Масенка, Володимира Базилевського та ін. Нині маємо доповнити цей чудовий реєстр ще одним ім'ям − Мойсея Наумовича Цетліна (1905-1995).

Років 20 тому в московському щорічному альманасі „Поэзия" я натрапив на дивовижний вірш про Єлисаветград часів громадянської війни під назвою „Маруся-Анархістка (1918)", який я використав у краєзнавчій розвідці „Як Маруся Никифорова встановлювала в Єлисаветграді радянську владу". Білий (неримований) вірш буквально заворожує кінематографічною візуальністю, чеканним ритмом, оригінальним баченням трагічних подій:

Всем телом слившись с броневой машиной,
Увешанная лентами крест-накрест
Патронов боевых для пулемета,
Она промчалась, словно триумфатор
По Елисаветграда улицам пустым.
Никифорова, гимназистка в прошлом,
Мне показалась Жанной Д'Арк тогда,
Летящей с лилиями к Орлеану.
Рвет ветер яростный над нею черный стяг.
Ее приверженцы, отчаянная свита,
Красавицу бандитку охраняли,
Готовые сразить любую тень,
Грозящую победной колеснице.
Ей дали бой у города, и я
Вернул украденные накануне
Две ленты, нужные для обороны.
Хоть мне еще тринадцать не сровнялось,
Но я считал себя участником сраженья
И был суров, как гражданин Кале,
В борьбе за безопасность и спасенье родного города.

Щодо особистості знаменитої анархістки, то розглядаючи її фото та читаючи спогади сучасників, дивуєшся тому, що автору віршів Маруся Никифорова (1885-1919) уявлялась красунею. Це одна з найзагадковіших постатей серед українських отаманів часів громадянської війни. Щодо її приналежності до жіночої статі, то сучасні дослідники схиляються до думки, що Никифорова взагалі була... гермафродитом. Можливо, 12-річний Цетлін бачив не саму отаманшу Марусю, а одну із самозванок (про це є свідчення у місцевій пресі), яку більшовики розстріляли в 1919 році в Єлисаветграді. „Могилу Марусі Никифорової" на кавалерійському плацу після громадянської війни показували гостям міста.

Втім, нас більше цікавить особистість поета. Публікація у такому авторитетному виданні як альманах „Поэзия" (друкований орган Спілки письменників СРСР) свідчила, що Мойсей Цетлін − людина відома і шанована у світі поезії. Проте відомостей про нього, на мій подив, виявити не вдалося. З'ясував тільки, що Цетлін − автор лише однієї збірки поезій „Линии ливня", яка побачила світ у видавництві „Советский писатель" (1985).

Лише після смерті поета у 1995 році з'явилася перша публікація, присвячена його творчості. По-справжньому „відкрив" Мойсея Цетліна (1905-1995) російський поет і літературознавець Михайло Синельников. Він пише: ***„...Сборник „Линии ливня", вышедший еще в опасливое «застойное» время не дает представления о даровании автора, не содержит лучших вещей. Полноценной книги Цетлин не дождался… А он был автором тысяч стихотворений, самые ранние из которых датированы годами гражданской войны. Не менее сотни мне кажутся выдающимися и это – много… Считаю, Моисея Цетлина одним из лучших русских поэтов второй половины XX века».***

Біографія поета і дотепер залишається загадковою. Крім того, що Мойсей Наумович народився в Єлисаветграді (у родині власника невеликого сільськогосподарського заводу) та

навчався в Єлисаветградському земському реальному училищі, нічого конкретного про його дитинство сказати не можемо. У 1919 році після григор'євського погрому, вбивства бабусі та повного розорення, родина переїхала з Єлисаветграда до Катеринослава. У 1922 році – до Москви. Після закінчення історичного факультету МДУ ім. М.В.Ломоносова Цетлін викладав латинь у московських вузах, останні два десятиріччя – в МДУ. Він - кандидат історичних наук. Перекладав пізніх латинських авторів, вважався блискучим знавцем античної літератури. Не випадково, перший дослідник творчої спадщини М.Цетліна зазначає: ***„В жизни его, вероятно, было много таинственного: знакомства, круг общения... В годы террора неприметному Цетлину удалось невозможное − вытянуть с Лубянки нескольких оклеветанных преподавателей".*** Був Цетлін глибоко віруючою людиною, любив російських „блаженних", дружив з відомими православними священиками. Мойсе6й Наумович вважав, що на землі існує тільки одна релігія у різних формах (язичництво, буддизм, іудаїзм, християнство, іслам), яку називав релігією откровення".В 2006 у Санкт-Петербурзі вийшла посмертна книга віршів і перекладів Цетліна "Высокое косноязычье". Автор передмови до неї зазначає, ***"в молодости Цетлину якобы пришлось прочитать несколько лекций единственному слушателю - Сталину (по категорической просьбе Иосифа Виссарионовича; вождь интересовался тогда многовековым опытом борьбы с идейной оппозицией). Сталину, кажется, лекции пригодились, да и лектору довелось, мягко скажем, уцелеть".*** Ця остання книга Цетліна зустріла неоднозначний прийом. Багатьох шокувало те, що у розділі „Инвективы и шутки" „...грязью облиты не только Левик и Маршак, но еще и Сергей Аверинцев, Татьяна Бек, Белла Ахмадуллина, Евгений Евтушенко, Арсений Тарковский, Анатолий Рыбаков (о последнем написана такая мерзость, что цитировать неловко), перечислить всех нет возможности".

Втім, навіть ця людина (Євген Вітковський), якій категорично не сподобалась оцінка Цетліним творчості і перекладацької діяльності видатних російських поетів, визнає: ***„...История литературы состоит из того, что*** *существует*, ***и не обязательно автору поэтических переводов быть ангелом. Довольно и того, что, помимо скверного характера, Цетлин все-таки сумел оставить потомкам нечто ценное и весьма художественное:***

МИР СПАСЕТ КРАСОТА

Природы каждая деталь
Задумана, как совершенство,
Как тающая в дымке даль,
Как красота и как блаженство.

Спасет ли бренный мир она,
Как убеждал нас в «Идиоте»
Князь Мышкин, знает лишь страна,
Кончающая век в болоте. (1991)

ОСТАННЯ ДВОРЯНСЬКА САДИБА

Кам'яний палац, наче іграшечка, із своїми... вишками, різними візерунками понад вікнами та понад дверима, зі своїм високим шпилем посередині, − стоїть і, мов панянка та, озирається навкруги, любуючись своїм убором.

Панас Мирний.

Так уже повелося, певно, з часів кріпаччини, що свій гнів повсталі селяни спрямовували передусім на панські садиби та палаци: пускали їм «червоного півня» або руйнували вщент, попередньо розграбувавши. Ну, а більшовицька революція взагалі

благословила людей на нищення маєтків, які уособлювали собою розкіш «старого світу». Гасло «Мир − хатам, війна − палацам» був сприйнятий народом буквально. А тим часом у цих садибах зосереджувалась значна частина нашої культури. Палаци проектували відомі архітектори, тут були чудові збірки книг та творів образотворчого мистецтва, сюди запрошувались відомі музиканти, співаки та актори. Про нищення садиб розповідають численні твори української літератури. Ось, приміром, як змальовано це у романі «Земледухи» Миколи Рябого***: «Багряне мрево трепетало поміж деревами панського парку, ошаліло й радісно, буцім давно очікувало цієї години; стовбури виразно чорніли, набували чавунної крихкості, білі мармурові статуї грецьких та римських богів зобабіч алей і на оглядових майданчиках набували, здавалося, живої плоті, здатної міняти колір, ворушилися на своїх підмурівках, кудись поривались, а потім знову уклякали з переляку; поміж деревами й статуями людські постаті метались − одні, хапаючись за кущі, топлячись у переметах, дерлися догори, туди, до палацу, інші вже спускалися звідтіля, гублячи дорогою якісь речі».***

Зрозуміло, що збереглося панських маєтків з палацами дуже мало, буквально одиниці. У нашій області, приміром, лише три. Хто під час революції та громадянської війни замислювався над елементарним: навіщо руйнувати цю красу, її ж з великою користю можна використовувати для інших потреб − шкіл, лікарень, клубів і т. п.? Інколи у палацах, щоправда, розміщувались комуни, але комунари, як правило, були господарями нікудишніми і доводили панські садиби до повної руйнації.

Яким чином у селі Ясинуватці Олександрійського району збереглася садиба лейб-гвардії генерал-майора Вінберга, можна тільки здогадуватися. Очевидно, таки знайшлася серед селян мудра голова, яку послухали.

За легендою, що й досі побутує серед мешканців села, маєток дістався як придане юній панянці, коли вона виходила заміж. Жили Вінберги у Петербурзі, та господині, що зростала під теплим українським сонцем, клімат «північної столиці» шкодив здоров'ю, вона часто хворіла. Тоді чоловік і побудував для неї у Ясинуватці літню резиденцію − точнісінько такий самий палац, який вони мали у Санкт-Петербурзі. А будинок − дійсно красень, навіть занедбаний, нереставрований. Садиба розташована у надзвичайно мальовничому місці, у центрі села, на високому пагорбі (на Горі, як кажуть селяни). Сам палац східним (дворовим) фасадом звернений до річки, де була влаштована купальня для ясновельможної пані. Садибний комплекс створювався у 1870-80-х роках і включав у себе, крім палацу, льодовник, стайні, склад, флігель для прислуги тощо. Загальна площа, яку він займав, налічувала близько двох тисяч квадратних метрів.

Палац побудований в еклектичному стилі з використанням елементів псевдокласики; парадний під'їзд виділений шестиколонним портиком, над яким влаштовано балкон. Фасади декоровані рустованими пілястрами та нішами. Палац має складну композицію, незвичну для подібних будівель.

До двоповерхового головного корпусу з бічною вежею під шатровим дахом, піднявшись на яку пан полюбляв спостерігати за тим, що відбувається в його володіннях, прилягає одноповерховий корпус, добудований трохи пізніше, з таким самим оздобленням фасадів. В інтер'єрі палацу збереглись ліпні прикраси стін, стелі та набірна мозаїчна підлога. До 1985 року були навіть кахляні печі, які, на жаль, зняли під час капітального ремонту будівлі. Донедавна у панському маєтку розміщувалась школа-інтернат для розумово відсталих дітей. Та декілька років тому її у Ясинуватці закрили, і не тому, звичайно, що олігофренів та дебілів не стало або їх менше з'являється на світ. Втім, не будемо вдаватися у подробиці цього сумного факту.

Провідний науковий працівник обласного краєзнавчого музею Костянтин Шляховий дослідив, що пані Вінберг мала дівоче прізвище Боровська. Її прадід Іван Боровський – рідний брат генерал-майора Федора Артемійовича Боровського (1746-1805), соратника П. Рум’янцева-Задунайського, О. Суворова і М. Кутузова; учасника майже всіх російських воєнних кампаній другої половини XVIII. Портрет Федора Боровського у 1799 році написав знаменитий художник В. Л. Боровиковський (***на знімку***).

Іван Боровський володів селами Ясинуваткою і Попівкою з 1804 року (1072 дес.), селом Таловим з хуторами з

1782 року (3642 дес.), селом Миронівкою з 1806 року (2221 дес.) та іншими маєтностями. Це він побудував своїм коштом Преображенську церкву (1806) у с. Талова Балка (нині Світловодського району), де й поховав свого знаменитого брата у родинній усипальні. Напівзруйнований храм зберігся і чекає свого відродження. Портрет бойового генерала був придбаний Російським музеєм у 1905 році в Єлизавети Валентинівни Вінберг, дружини генерал-майора Василя Вінберга, власниці с. Ясинуватки. Знаменитий портрет спочатку зберігався у Таловій Балці, потім – у Ясинуватці, звідки був перевезений до Петербурга.

...Дивом вціліла після всіх катаклізмів XX століття панська садиба спорожніла, тривалий час у ній розміщувалась школа-інтернат для ...розумово відсталих дітей, а потім тут відкрили Свято-Успенський жіночий монастир Української Православної Церкви Київського Патріархату. Так з благословіння патріарха Філарета з'явилась перша українська жіноча обитель на Кіровоградщині. Та чи зможуть десять черниць на чолі з ігуменією відбудувати колишню панську садибу?

P.S. Ця стаття була написана майже 10 років тому. Яка доля цієї унікальної для нашого краю пам’ятки історії та архітектури сьогодні, мені невідомо.

ЛИПЕНЬ

1 – 100 років від дня народження ***(с. Катеринівка Вільшанського району)*** **Абрама Григоровича Абрамовича** (1910-10.07.1937 в Іспанії), військового діяча. Після школи навчався у Первомайському медичному технікумі. У 1933 закінчив курси молодших командирів, служив у танкових військах. Добровольцем поїхав в республіканську Іспанію для боротьби з фашистським режимом генерала Франко. Був командиром танкового взводу у складі інтернаціонального полку. життя. Герой Радянського Союзу (1937).

2 – 60 років від дня народження (***с. Тракт Гайворонського району***) **Леоніда Дмитровича Ванденка,** художника**.** У 1991 закінчив Одеський державний педагогічний інститут ім. К.Д. Ушинського. Живописець. Основні твори: “Спогад” (1987), “Автопортрет” (1999), “Море і каміння” (2000) та ін. Член Національної спілки художників України (2003). Живе в Одесі. Персональна виставка влаштовувалась в Одесі (2005). Твори зберігаються у приватних колекціях Німеччини, США, Австралії, Туреччини, Росії.

5(18) – 155 років від дня народження (с. Крива Лука Самарської губернії) **Володимира Миколайовича Ястребова** (1855-21.12.1898 за старим стилем, 2.01.1899 за новим стилем), історика, етнографа, археолога, краєзнавця. Закінчив Новоросійський університет в Одесі (1876), учень **В. І. Григоровича.** ***З 1876 – викладач історії в Єлисаветградському земському реальному училищі та жіночій гімназії.*** Кандидат історичних наук (1877). Історико-географічний музей при училищі перетворив у один з кращих серед навчальних закладів Росії з багатою археологічною колекцією (1883). ***Один з ініціаторів спорудження в Єлисаветграді памятника В. І. Григоровичу (1893), виголосив промову на його відкритті. Один із засновників Єлисаветградської громадської бібіліотеки (1897).*** Дійсний член Московського археологічного Товариства (1889) та Одеського Товариства історії і старожитностей (1893). Багато його статей і розвідок друкувалися в „Киевской старине”. Автор книг: „Малорусские прозвища Херсонской губернии” (1893), „Материалы по этнографии Новоросийского края, собранные в Елисаветградском и Александрийском уездах” (1894). ***Кіровоградскою обласною радою та облдержадміністрацією у 1994 засновано краєзнавчу премію ім. В. М. Ястребова.***

7 – 85 років від дня народження (с. Рогова Уманського району на Черкащині) **Івана Васильовича Казнадія** (1925-2006 ***у Кіровограді),*** актора і режисера. З відзнакою закінчив Київський театральний інститут ім. І. К. Карпенка-Карого (1956). ***У Кіровоградському театрі ім. М. Л. Кропивницького працював з перервами 1956-1997. Здійснив постановку понад 40 вистав*** переважно української класики: „Замулені джерела” М. Кропивницького, „Хазяїн” І. Карпенка-Карого, „Для домашнього вогнища” І. Франка, „Фараони” О. Коломийця та ін. Заслужений діяч мистецтв УРСР (1956).

8 – 85 років від дня народження ***(с. Вершино-Кам’янка Новгородківського району)*** **Івана Ілліча Іщенка,** військового діяча. ***До початку ВВВ працював у колгоспі рідного села. На фронті – з грудня 1943.*** Повний кавалер оденом Слави. Після війни жив на Далекому Сході, працював залізничником.

13 – 85 років від дня народження ***(м. Новоукраїнка)*** **Раїси Михайлівни Сергієнко** (1925-1987), співачки (лірико-драматичне сопрано). Навчалась у Кіровоградському музичному училищі. У 1951 закінчила Одеську консерваторію, була прийнята до трупи Одеського театру опери та балету. Народна артистка СРСР (1973).

14 – 55 років від дня народження (***м. Кіровоград***) **Володимира Васильовича Савченка**,

спортивного діяча, лікаря, художника. ***Відвідував Кіровоградську дитячу художню школу.*** У 1978 закінчив Одеський медичний інститут, за фахом – ортопед-травматолог. З 1987 по 1990 жив і працював головним дитячим ортопедом шпиталю південної групи військ СРСР, познайомився з учителем карате Тошіхіро Морі. Захопився історією, культурою та мистецтвом Японії. Самотужки овлодів технікою давнього мистецтва оші – є (об'ємних картин, що виготовляються із шматочків різних тканин, вати, клею та фарб). Створив колекцію таких робіт, яка експонувалася в Одесі; отримала схвальні відгуки японських фахівців. У 1993 виступив ініціатором створення Федерації традиційного карате-до України, став її президентом. Головний тренер національної збірної України з традиційного карате. Суддя міжнародної категорії. Інструктор та екзаменатор Міжнародної федерації карате (ITKF). Учень сенсея Хідетакі Нішіями, у 2006 отримав в Японії 5-й дан. Видає спеціальний журнал „Карате Майстер", автор кількох навчальних посібників з карате. ***Ініціатор створення у Кіровограді центру японських бойових мистецтв.***

18 – 90 років від дня народження **Петра Павловича Чорного** (1920-1991, ***с. Піщаний Брід Добровеличківського району),*** учителя, дисидента. До початку ВВВ навчався у педагогічному інституті, учителював. Учасник ВВВ (1944-1945). Нагороджений медалями „За відвагу", „За взяття Берліна" та ін. ***Учителював у селах Любомирці, Гнатівці; був інспектором Піщанобрідського райвно, працював на Новоукраїнському цукровому заводі; інженером і головним інженером вагонного депо станції Помічна.*** З 1974 по 1979 систематично надсилав поштою в редакції газет і журналів, вищі навчальні заклади та видавництва анонімні листи й декларації „антирадянського змісту", в яких засуджувалась русифікація України, піддавалась критиці національна політика КПРС, містились заклики до виходу України зі складу СРСР. Арештований і засуджений до 6 років позбавлення волі у ВТК посиленого режиму. Покарання відбував у таборі на Пермщині разом з Миколою Руденком, Мирославом Мариновичем та іншими українськими правозахисниками, які згадували про нього як про винятково чесну, порядну, ерудовану людину.

18 – 85 років від дня народження ***(м. Новомиргород)*** **Бориса Абрамовича Гончаренка**

(1925-1993)**,** письменника. Учасник ВВВ. Закінчив Чернівецький учительський інститут (1952) і ВПШ при ЦК КПРС (1961). Друкуватися почав з 1946. Працював у редакціях газет, у товаристві „Знання". З 1973 до 1982 – заступник редактора газети „Літературна Україна", у 1982-1986 – завідуючий відділом культури газети „Правда України" Автор збірок оповідань і нарисів „Твоя школа" (1957), „Естафета" (1960), „Гості буковинської орлиці" (1964) та повістей „Дні нашого тижня" (1967), „Повість про перше й останнє" (1974) та ін.

20 − 70 років від дня народження ***(с. Червона Кам'янка Олександрійського району)*** **Михайла Пилиповича Громового**, державного і партійного діяча. У 1970 закінчив Одеський сільськогосподарський інститут, у 1975 – Вищу партійну школу в Москві. Був на комсомольській, партійній та господарській роботі: ***перший заступник голови Кіровоградського облвиконкому, очолював „Кіровоградцукропром". З 1996 – голова Кіровоградської обласної державної адміністрації,*** з 1998 до виходу на пенсію – радник Президента України. Потім очолював асоціацію цукровиків області.

21 – 85 років від дня народження (м. Алма-Ата, Казахстан) **Володимира Юхимовича Бреусова,** військового діяча, педагога. Учасник ВВВ. На фронт пішов добровольцем з ремісничого училища. Був кулеметником 229-ї Харківської стрілецької дивізії. Відзначився під Харковом на безіменній висоті 27. 08.1943. Разом з 16 бійцями утримував позицію, яку намагались захопити 200 гітлерівців з танками. За цей подвиг удостоєний звання Героя Радянського Союзу (1943). У 1951 закінчив юридичний факультет в Алма-Аті. З 1959 − кандидат економічних наук, завідував кафедрою політекономії Казахського державного педагогічного інституту ім. Абая. ***З 1979 жив у Кіровограді, працював доцентом кафедри політекономії КДПІ ім. О. С. Пушкіна.***

24 – 120 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Віри Миколаївни Акимович** (1890-1977), живописця і педагога. Навчалась в Одеському художньому училищі (1908-1913) у Г. А. Ладиженського та К. К. Костанді. На виставках Товариства південно-російських художників, товариства ім. А. Куїнджі та інших з 1916 експонувались її натюрморти та пейзажі. Твори „Подруги", „Пейзаж. Літній день", „Дача" зберігаються в Одеському художньому музеї. Викладала (1912-1957) у середніх навчальних закладах Одеси. Батько художниці Акимович Микола Васильович – педагог, у***читель математики та співів Єлисаветградського земського реального училища (ЄЗРУ) з 1894. Потім працював у Одесі.***

26 – 110 років від дня народження ***(с. Кам'янече Новоархангельського району)*** **Володимира Миколайовича Хмелівського** (1900-1959), лікаря, акушера-гінеколога. У 1925 закінчив Київський медичний інститут. З 1931 працював у Київському інституті удосконалення лікарів, професор (1947). Наукові праці присвячені вивченню гематом піхви й зовнішніх статевих органів жінки під час вагітності й пологів та іншим питанням акушерства. У 1946 запропонував власний метод посилення родової діяльності за допомогою глюкози і препаратів кальцію.

26 – 75 років від дня народження ***(с. Каніж Новомиргородського району)*** **Георгія Антоновича Урсатія,** архітектора. У 1964 закінчив Київський інженерно-будівельний інститут. Працював у Черкасах, де за його проектами споруджено комплекс ландшафтного парку (1967), фінансовий технікум (1971), бібліотека (1973). Лауреат Державної премії УРСР імені Тараса Шевченка (1979).

27 – 85 років від дня народження ***(с. Хащувате Гайворонського району)*** **Леоніда Ізраїльовича Солгутовського** (1925-2002), педагога, краєзнавця. Учасник ВВВ і Параду Перемоги у Москві. Закінчив історичний факультет Вінницького педінституту та Московський заочний університет мистецтв. Працював учителем історії Казавчанської та ***Хащуватської шкіл (1950-1996). У 1975 створив у школі унікальний музей П'ятої гвардійської танкової армії (має звання „народного", п'ять тисяч експонатів). У музеї побувало понад 130 тисяч відвідувачів. Створив у школі оркестр народних інструментів, 36 років керував шкільними музичними колективами. Брав участь у підготовці книги „Історія міст і сіл УРСР. Кіровоградська область" (1972). Видав книги: „Історія села Хащуватого", „Нариси з історії Гайворонського району" та ін.; написав 300 статей. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. Ястребова (1999). Його іменем названо вулицю у с. Хащуватому.***

28 – 130 років від дня народження (***м. Єлисаветград)*** **Володимира Кириловича Винниченка** (1880-1951 у Мужені, Франція), письменника, державного та громадського діяча. ***Навчався у Єлисаветградській чоловічій гімназії (1890-1899), у 1900 отримав диплом про закінчення Златопільської гімназії.*** Навчався у Київському університеті (1901-1905) на юридичному факультеті. ***Дебютував оповіданням "Краса і сила" (1902), в основі якого лежать златопільські враження.*** Був главою першого уряду Української Народної Республіки (1918-1919). Класик української літератури XX століття: сотня оповідань, понад 20 п'єс, 20 романів, захоплювався живописом (автор 100 картин). У фундаментальній праці „Конкордизм" − роздуми над утопічною теорією побудови ідеального суспільного ладу. ***Оповідання „Піня" надихнуло*** **М. С. Хрущова** ***на викриття культу особи Сталіна на XX з'їзді КПРС (1956). Іменем Винниченка названо державний педагогічний університет, одну з вулиць обласного центру, в обласному краєзнавчому музеї зберігається його кабінет, привезений із Франції.***

28 – 70 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Володимира Степановича Симоненка** (1940-1998), музикознавця. Музичну освіту отримав у Київській спеціальній школі-десятирічці ім. М. В. Лисенка. У 1971 закінчив філологічний факультет Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. У 1967-1977 − музичний редактор, зав. редакцією вокальної музики, заступник головного редактора видавництва "Музична Україна". З 1977 − заст. директора Українського відділення Музфонду СРСР. З 1980 − зав. відділом естрадного мистецтва та викладач курсу історії джазу Київського музичного училища ім. Р. М. Гліера. У 1968-1973 − редактор-укладач серії збірників популярних естрадних пісень "Музыкальная орбита" (33 випуски), видання "Эстрада-72". Автор рецензій, аннотацій до грамплатівок. Написав антологію "Мелодии джаза"(1970, 2-е вид. 1972, 3-е вид. 1976, 4-е вид. 1984 (на болг. мові, Софія -1980, 2-е вид. 1982); „Лексикон джаза"(1981) та ін.

30 – 130 років від дня народження (Чернігівщина) **Андрія Прокоповича Костюкова** (1880-1937, репресований), релігійного діяча Церкви Євангельських Християн-баптистів (ЦЄХБ). Був дуже освіченою людиною, хоча закінчив лише двокласну народну школу. ***Більшу частину життя мешкав у Єлисаветграді. Уже в 1909 був делегатом Всеросійського з'їзду баптистів від міста Єлисаветграда. У 1913 обраний пресвітером Єлисаветградської громади ЄХБ. У 1914 був заарештований за відмову взяти зброю та йти на війну. У тюрмі пробув 3 місяці. На суді йому вдалося довести, що він є священнослужителем, і його звільнили від виконання військової повинності. Наприкінці 1914 одружився з Людмилою Миколаївною Корнієнко, дочкою відомого проповідника. У 1915 за релігійну діяльність був з дружиною висланий з Єлисаветграда у Воронеж під нагляд поліції. Повернувся у місто в 1917. У 1918 був делегатом 1-го Всеукраїнського з'їзду баптистів у Києві, обраний головою Всеукраїнської Спілки баптистів (керував нею до 1937). 2-й Всеукраїнський з'їзд відбувся у 1921 в Єлисаветграді. За час свого служіння відкрив в Україні 1000 громад ЄХБ.*** Був делегатом Всесвітніх Конгресів Баптистів у Стокгольмі (1923) і Торонто (1928). Канцелярія Всеукраїнської Спілки ЄХБ знаходилась у Харкові. Спілка під орудою Костюкова видавала журнал „Баптист України", надрукувала Євангеліє на українській мові,

збірник духовних пісень українською мовою, нотний збірник та інші твори. Після ліквідації у 1929 Всеукраїнської Спілки ЄХБ зазнав гонінь і переслідувань з боку радянської влади, неодноразово заарештовувався. У 1933 за звинуваченням, що буцімто розповідав у Москві про голод в Україні, був засуджений на 3 роки заслання у Сибір. Невдовзі після повернення звідти „осуждён тройкой на 10 лет без права переписки".

30 – 50 років від дня народження ***(с. Рощахівка Бобринецького району)*** **Миколи Васильовича Паладія,** державного діяча. Закінчив Дніпропетровський сільськогосподарський інститут, ***працював зоотехніком на Кіровоградщині. З 1986 по 1991 – на комсомольській та партійній роботі: перший секретар Бобринецького райкому ЛКСМУ, другий секретар Кіровоградського обкому комсомолу, працював у міськвиконкомі, займався підприємницькою діяльністю. Закінчив КІСМ***, кандидат економічних наук. З 1993 по 1999 – голова Кіровоградської філії Укрсоцбанку. У 1999 запрошений у Київ на посаду заступника голови Державного комітету України з питань науки та інтелектуальної власності. З 2000 очолює департамент інтелектуальної власності Міністерства освіти і науки України. Повноважний представник України в міждержавній раді з питань охорони інтелектуальної власності (з 2001).

15.07.1925 (85 років тому) – Утворено Зіновєвське відділення Всеукраїнського торговельно-промислового акціонерного товариствва „Сприяння”. Засноване для постачання кооперативних і приватних роздрібних торговельних організацій крамом за твердими державними цінами з метою витіснення приватного оптовика.

СЕРПЕНЬ

14 СЕРПНЯ – 235 РОКІВ ТОМУ (1775) ЗА НАКАЗОМ КАТЕРИНА II ЛІКВІДОВАНО ЗАПОРІЗЬКУ СІЧ

ОСТАННЯ КОЗАЦЬКА ЦЕРКВА

Колишній Єлисаветградський та Олександрійський повіти – значна частина території сучасної Кіровоградщини – до ліквідації Січі у 1775 році знаходились у межах вольностей запорізьких низових козаків. Мали вони, крім всього іншого, власний церковний устрій. Дмитро Яворницький вважав, що козаки „...влаштували протягом усього свого

історичного життя близько 60 церков...” принаймні три з них (у селах Деріївці і Куцеволівці Онуфрївського району та Лелеківці, що стала околицею обласного центру) викликають у нас підвищений інтерес.

Щодо урочища Лелеківка, заснованого козаком на прізвисько Лелека, то перша церква на честь Св. Трійці тут була заснована ще у 1766 році. Коли Яворницький писав свою славнозвісну „Историю запорожских казаков” (1892-1897), вона ше існувала, і він бачив дату спорудження храму, вирізану на дубових одвірках церковних дверей. Знищили козацький храм уже в радянські часи „червоні богоборці”. На унікальному знімку можна бачити, як проходила підготовка до цього акту вандалізму.

Козацька церква на честь Св. Миколая-чудотворця у с. Куцеволівці відома з 1756 року. Її на початку XX століття намалював аквареллю видатний український живописець Сергій Васильківський. Храм також ще у 30-і роки зруйнували атеїсти. Відомо, що декілька ікон з неї, зокрема „Іоанн Богослов”, яка датується другою половиною XVIII століття, потрапили до Дніпропетровського історичного музею. Не виключено, що від загибелі їх врятував сам Яворницький. Коли б мешканці Куцеволівки відродили козацький храм, можна було б клопотатися про повернення до нього ікон.

Ну, а те, що сталося з церквою у с. Деріївці, взагалі поза межами раціонального пояснення. От що писав про неї „запорозькийхарактерник”, як низивав Яворницького Максим Рисльський: ***„Церква в урочищі Деріївці, на Серетівці, нижній половині теперішнього села Деріївки... існувала під назвою Вознесення вже 1740 року; з 1755 р. ця церква була у віданні Кобеляцької протопопії й Полтавського духовного правління, а з 1756 р. у ближчму віданні „намісника всіх задніпровських церков і парафій”, священика Дніпрово-Кам’янки Артемія Зосимовича. В час татарського нашестя на запорізький край 1768-го й 1769 року, коли всі жителі рятувалися втечею в ліси й ущелини, ця церква якимось дивом уціліла „заступленням Всевишнього порятунку”. Очевидно вже тоді її вважали старою, оскільки 1775 року мешканці села Деріївки, перейменованого на державну слободу, почали клопотатися про будівництво нової церкви; її закінчили вже після падіння Січі, 1784 року”.***

Ще 205 років після цього будівля козацької церкви благополучно вистояла, що можна розцінювати, як диви з див”. Війни, революції, комуністичне будівництво з його атеїзмом вона сяк-так пережила. Та вже за часів перебудови, буквально напередодні проголошення незалежності України, коли, здавалось би, загроза знищення храму минула назавжди (церкву відремонтували і мали намір розмістити в ній музей історії Деріївки) сталося непередбачуване: церква... згоріла. Звичайно, не сама – хтось чи щось „допомогло”. Чи це була справа рук зловмисників, чи церква стала жервою чиєїсь необережності, нещасного випадку – достеменно так і не було з’ясовано.

Та, як запевняють фахівці, відродити або, що точніше, збудувати Деріївську церкву – річ цілком реальна. Всі необхідні для цього креслення збереглися. Були б лише воля та бажання довести, що дійсно „ми, браття, козацького роду”! Те ж саме можна сказати і про Лелеківську та Куцеволівську церкви. Відрадно те, що збереглися їхні зображення, а, отже, ми знаємо, якими вони були.

18 СЕРПНЯ – 120 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

МОРІС ПОДОЛОВ: ПРЕЗИДЕНТ АМЕРИКИ БАСКЕТБОЛЬНОЇ

Заставка
А как Достоевский в Семипалатинске,
а как Пушкин в Елисаветграде,
а как Пастернак в Марбурге,
как Мандельштам в Вологде,
а как Цветаева в Медоне,
а как Ахматова в Ташкенте,
а как мы в Бруклине, ой-вей.
Марина Темкина

Як мало ми ще знаємо про еміграції з України, про видатних її представників, що прославились на увесь світ! Особливо це стосується історії спорту.

Із виданого у Києві 18 років тому довідника „Зарубіжні українці" дізнаємося, зокрема, що олімпійський чемпіон з баскетболу у складі збірної США Мітч Купчак, популярний у 70-і роки XX століття гравець НХЛ та збірної Канади Майкл Боссі та багато інших видатних спортсменів – українці за походженням! Ще менше нам відомо про єлисаветградських євреїв, які, рятуючись від погромів, у пошуках кращої долі назавжди залишали наше місто.

...Сьогодні баскетбол і хокей – найпопулярніші у Північній Америці види спорту. Захоплюючі матчі Національної Баскетбольної Асоціації (НБА) та Національної Хокейної Ліги (НХЛ) завдяки телебаченню дивляться мільйони шанувальників спорту багатьох країн. Навіть офіційні світові чемпіонати з баскетболу та хокею за видовищністю їм поступаються. НБА та НХЛ – неперевершена, бездоганна працююча спортивна індустрія, яка приносить великі прибутки як власникам клубів, так і гравцям. А вщерть заповнені трибуни (абонементи розкуповуються на декілька років наперед) щоразу стають свідками та співучасниками сповнених драматизму баскетбольних спектаклів приблизно рівних за класом команд, в яких зібрані кращі майстри з усього світу. Хтось же мав придумати таку досконалу систему організації змагань?

Виявляється, це спортивне диво під назвою „чемпіонат НБА" народив... уродженець нашого краю Моріс Подолов. В Інтернеті на сайті, присвяченому історії НБА, він представлений у „Галереї знаменитостей". Народився Моріс Подолов 18 серпня 1890 року в Єлисаветграді, а помер 25 листопада 1985 у США. 95 років на цьому світі – завидне довголіття! Поки що, на жаль, інформації про батьків Моріса (де жили, чим займалися в Єлисаветграді, коли емігрували до США), про його дитячі та юнацькі роки не маємо. Пошук відомостей про це триває.

Цікавий факт: перші 70 чоловік, як свідчать єврейські дослідники, переселилися в США саме з Єлисаветграда (сталося це після першого в місті погрому 1881 року); пізніше до них приєдналося кількасот євреїв з Києва, Одеси та Кременчука. З родини єлисаветградських поселенців у США, приміром, походить знаменитий американський хімік, винахідник антифриза, президент Американського хімічного товариства Мозес Гомберг (1866-1947). У Єлисаветграді він не лише народився, а й навчався у громадській гімназії.

Подолови, очевидно, потрапили за океан трохи пізніше. Відомо, що у США Моріс здобув юридичну освіту (випускник Єльського університету 1913 року). Був спочатку президентом Американської Хокейної Ліги, а в 1946 році йому – людині бездоганної репутації

– доручили створити Баскетбольну Асоціацію Америки, він став її першим президентом, перебуваючи на цій посаді до 1963 року. Таким чином, в історію спортивного руху США Подолов увійшов єдиною людиною, яка одночасно керувала двома професійними лігами. У 1949 році йому вдалося об'єднати Баскетбольну Асоціацію Америки з Національною Баскетбольною Лігою – так виникла знаменита НБА. Упродовж 17 років, займаючись розвитком професійного баскетболу США, уродженець Єлисаветграда проявив видатні організаційні здібності, адміністративний хист, мудрість і далекоглядність.

Реорганізація НБА стала головною справою його життя. Подолов розширив НБА до 17 команд, розподілив їх по трьох підгрупах, склав розклад 557 ігор. Йому вдалося у 1954 році укласти перший контракт з телебаченням на трансляцію матчів НБА. Цьому, передусім, посприяло те, що Подолов першим оцінив важливість для розвитку баскетболу так званого „24-секундного годинника", винайденого Д.Биасаном. Завдяки його запровадженню вдалося зробити гру команд більш темповою, результативною та видовищною. Президент НБА замовив ці таймери кожній команді та умовив їхніх власників вести чесну боротьбу. Раніше гравці часто вдавалися до умисних затримок гри та затягування часу. Доходило до курйозів. У листопаді 1950 року, наприклад, команда „Детройт Пістолс" програла „Міннаполіс Лейкерс" зі сміховинним для баскетболу рахунком 18:19.

Після запровадження „чистого ігрового часу" баскетбольні поєдинки завоювали любов глядача. Подолов придумав надзвичайно ефективну систему комплектування команд, за якою право придбати найперспективнішого баскетболіста-новачка з університетських команд здобуває найслабкіший за підсумками сезону клуб. Ця новація дозволила вирівняти клас команд: позбутися нахабних „гегемонів" та відвертих аутсайдерів.

Найцікавіше те, що революцію у світовому баскетболі вдалося здійснити людині далеко неспортивної статури, дуже маленького зросту (157 см!). На фото серед своїх колег-функціонерів НБА президент баскетбольної Америки – найнижчий, а поруч з гравцями – сучасними гуліверами – виглядає ліліпутом. Більше того, людина, імя якої золотими літерами вписане в історію американського баскетболу, говорила, що не дивиться баскетбол по телебаченню: „Я не люблю цю гру, вона мені, власне, не подобалася ніколи". Моріс Подолов якось зізнався: „Мене ніколи не цікавив ні баскетбол, ні хокей. Я лише прагнув якомога краще виконати справу, яку мені доручили".

А проте, починаючи з 1955 року, найціннішому гравцеві НБА за підсумками сезону вручається приз (**на знімку**), названий на честь першого президента НБА (англ. Maurice Podoloff Trophy). Це чи не найпочесніший трофей, про який мріють всі зірки баскетболу.

P.S. Нещодавно кіровоградський журналіст Олександа Виноградов у тижневику „Украина-Центр" (19.08.2009) оприлюднив невідомі факти з біографії Моріса Подолова. Йому вдалося навіть розшукати родичів та нащадків президента баскетбольної Америки (50-річного внучатого племіника Роберта Подолова, президента і главу техничного департаменту фірми, яка займається розробокою обладнання для гральної індустрії). Він повідомив чимало цікавого.

Батька Моріса звали Абрахам Подолов (1867-1929), матір − Дора (до заміжжя мала прізвище Черновська). Одружились вони, певно, в Єлисаветграді в 1890 році. До Америки Подолови виїхали у 1891 році через декілька місяців після народження первістка Моріса. Батько невтомною працею у сфері торгівлі зумів втілити в життя свою „американську мрію", тобто розбагатіти. У 1902 році в м. Нью-Хейвен (штат Коннектикут) Абрахам Подолов відкрив свій перший офіс і почав займатися нерухомістю. У США в подружжя народилося ще четверо дітей: три сини Девід, Джейкоб, Натан і дочка Лєна. Всі вони отримали вищу освіту, захоплювались музикою. Майбутній президент Америки баскетбольної, зокрема, грав у юності на кларнеті в оркестрі губернатора штату.

Після закінчення університету Моріс вирішив приєднатися з братом Джейкобом до батькового бізнесу, внаслідок чого народилася компанія „А.Подолов та сини. Нерухоме майно і страхування". У 1926 році Подолови придбали занедбану спортивну арену Нью-Хейвена, яку досить швидко перетворили в один з кращих спортивно-культурних закладів країни (на 6 тисяч глядачів). На ній проходили хокейні і баскетбольні матчі, виступи фігуристів, концерти

відомих музикантів. У Моріса Подолова та його дружини Гертруди було троє дітей: сини Вільям и Доран, дочка Евелін.

СЕРПЕНЬ

2 – 55 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Миколи Івановича Латиша**, спортсмена, футболіста, тренера. ***Півзахисник: зріст – 173см, вага – 73кг. За кіровоградську „Зірку" грав у 1972-1976 та 1984-1987 сезонах: 173 матчі, 19 голів***. Виступав за клуби вищої ліги донецький „Шахтар" (1976-1978), московське „Динамо" (1979-1983), московський „Спартак" (1986). У чемпіонатах СРСР зіграв 163 матчі, забив 31 гол. Бронзовий призер чемпіонату СРСР (1978), фіналіст Кубка СРСР (1978, 1979). В єврокубках провів 7 матчів. У 1978 включений до списку 33-х кращих футболістів СРСР. Відзначався бійцівським характером, володів високою дистанційною швидкістю, тактичним мисленням, сильним ударом з обох ніг. Майстер спорту міжнародного класу. Залучався до лав збірної команди СРСР. ***У 1991 працював тренером кіровоградської „Зірки".*** Потім почалося плідне співробітництво на тренерській ниві з Валерієм Газзаєвим. Тренер-селекціонер „Динамо" (Москва) з 1991 по 1994; „Спартака-Аланії" (Владикавказ) з 1995 по 1996 – чемпіона Росії (1995). Другий тренер кращої російської команди останніх років ЦСКА (Москва), володаря Кубка УЕФА. Заслужений тренер Росії. Нині – другий тренер київського „Динамо".

5 – 110 років від дня народження ***(с. Пушкіне, Оситняжка Кіровоградського району)*** **Пантелеймона Дмитровича Індиченка** (1900-1974), правознавця. У 1927 закінчив юридичний факультет Одеського інституту народного господарства, 1933 – Інститут Червоної професури у Москві. Працював у правоохоронних та судових органах, у 1933-1941 – науковий співробітник Інституту юридичних наук у Харкові. Під час ВВВ – член, заступник голови військового трибуналу ряду фронтів. З 1947 до 1974 викладав у Київському університеті. Кандидат юридичних наук (1955), професор (1961). Був деканом юридичного факультету Київського університету (з 1949). Автор монографії „Земельне законодавство поміщицько-буржуазної Росії (1891-1917 р.р.)" (1959) та низки підручників і посібників із земельного та колгоспного права.

5 – 75 років від дня народження ***(с. Матусівка Маловисківського району)*** **Віктора Олексійовича Погрібного**, поета, публіциста. Закінчив факультет журналістики Київського університету (1958). Був редактором кіровоградської газети „Молодий комунар", власним кореспондентом республіканських газет „Сільські вісті" та „Літературна Україна", „Кіровоградської правди". ***Впродовж майже 30 років – керівник обласного літературного об'єднання. Редактор літературно-мистецького та громадсько-політичного альманаху місцевих літераторів „Степ" (з 1994). Ініціатор створення музею-заповідника І. Карпенка-Карого у с. Арсенівці Новомиргородського району.*** Автор книжки поезій „Напис на шибці" (1994) та ін. Лауреат

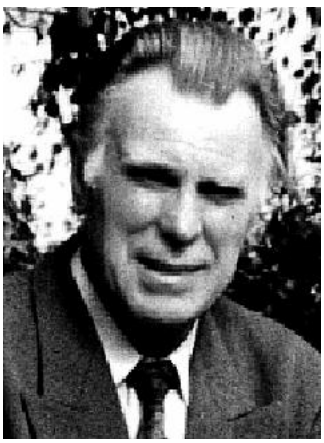

премії НСПУ ім. І. Нечуя-Левицького. Лауреат обласної премії ім. Є. Ф. Маланюка.

7 – 90 років від дня народження ***(с. Станіславівка Новоархангельського району)*** **Станіслава Пилиповича Бевзенка** (1920-2005), мовознавця, педагога. Закінчив Одеський університет. Завідував кафедрою Ужгородського (1950-1962), Одеського (1962-1981) університетів. З 1982 – завідуючий кафедрою Київського педагогічного інституту. Доктор філологічних наук (1962), професор (1964). Автор праць з історії української мови, діалектології: „Історична морфологія української мови" (1960), „Вивчення мови української художньої літератури пожовтневого п'ятдесятиріччя" (1968). Уклав „Інверсійний словник української мови" (1985, у співавторстві).

8 – 50 років від дня народження ***(с. Роздолля Компаніївського району)*** **Віктора Павловича Алдошина,** актора. Закінчив Київський театральний інститут. ***У Кіровоградському українському музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького працював з 1986 по 1999.*** Кращі ролі: Стецько („Сватання на Гончарівці Г. Квітки-Основ'яненка), Тиміш („Як наші діди парубкували" В. Канівця, 1991), Микола (Наталка Полтавка" І. Котляревського, 1992), Боні („Сільва" І. Кальмана, 1992), Шельменко („Шельменко-денщик Г. Квітки-Основ'яненка, 1994), Король („Пригоди Трубадура" В. Ліванова та Ю. Ентіна, 1997), Кушкін, Женька („Привіт з того світу" М. Воронова, 1997), Велутто („Моя професія – синьйор з вищого світу" Д. Скарначчі, 1997), Антоніо („Чума обом родинам вашим" Г. Горіна, 1998) та ін. Заслужений артист України (1998). З 1999 працює у Київському російському театрі ім. Л. Українки.

14 – 125 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Стефана Йосиповича Мрочковського** (1885-1967, похований у Москві на Новодівичому кладовищі), військового розвідника, співробітника розвідувального управління Генерального штабу Червоної Армії (його називають однією з „легенд ГРУ"). Досконало володів французькою, англійською та німецькою мовами. Закінчив ***Єлисаветградське земське реальне училище*** та юридичний факультет Харківського університету. ***Працював у Єлисаветграді присяжним повіренним.*** У лавах РСДРП (б) – з 1905. ***У 1917-1919 – член Єлисаветградської ради робітничих і солдатських депутатів та Військово-революційного комітету. У 1919 потрапив у полон до денікінців, звідки йому вдалося втекти. У 1920 – завідувач Єлисаветградського політвідділу народної освіти.*** У 1921 – заступник голови радянської делегації на мирних переговорах у Ризі. В Червоній Армії з 1929, корпусний командир (1935). У 1921-1925 працював головою одного з комітетів Вищої Ради Народного Господарства СРСР; був головою акціонерних товариств „Берсоль" і „Метахім", через які здійснювались деякі секретні програми радянсько-німецького військового співробітництва. З 1928 по 1939 був начальником (резидентом) мережі комерційних підприємств радянської військової розвідки за кордоном. Одночасно очолював радянсько-німецьку фірму, яка мала філіали у багатьох країнах світу. У 1939 був заарештований у Парижі, сидів деякий час у в'язниці. У 1942 його відкликали до Москви, звинуватили в антирадянській діяльності і засудили на 15 років позбавлення волі. Із концтабору був звільнений у 1953 (після смерті Сталіна) і повністю реабілітований.

15 – 70 років від дня народження (смт Рокитне Київської області) **Віктора Митрофановича Саєнка,** інженера-конструктора. ***Живе і працює в Олександрії: директор електромеханічного заводу (1975-1979), (1989- 1993); голова міськвиконкому (1979-1981). З 1993 - голова правління ЗАТ "Завод "Автоштамп", з 1997 – президент концерну „Лан".*** Член-кореспондент Академії інженерних наук України. Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (2001) за створення та освоєння виробництва вітчизняного зернозбирального комбайну КЗС-1580 "Лан". Почесний громадянин м. Олександрії.

20 – 110 років від дня народження(м. Полтава) **Михайла Олександровича Донця** (1900-***1981 у Кіровограді),*** актора, режисера. Закінчив Полтавську духовну семінарію (1917). Працював у трупах Садовського, Саксаганського, Заньковецької-Романицької (1917-1918), театрах Полтави, Харкова, Сум, Мелітополя (до 1949). ***У Кіровоградському обласному музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького працював у 1949-1965, останні роки життя у самодіяльному театрі м. Олександрії (1965-1981).*** **Його називали „останнім із могікан" театру корифеїв**. Мав феноменальну пам'ять, був чудовим співаком (баритон), танцюристом та музикантом (диригент і піаніст). У Кіровограді здійснив постановки п'єс: „Маруся Богуславка" М. Старицького (1950, 1960, 1965), „Тарас Бульба" (за Гоголем, 1951), „Безталанна" І. Карпенка-Карого (1952, 1960), „Паливода XVIII століття" І. Карпенка-Карого (1955), „Катерина" Т. Шевченка та М. Аркаса (1955), „Пошились у дурні" М. Кропивницького (1956), „Оптимістична трагедія" В. Вишневського (1957), „Лиха доля" М. Старицького (1958), „Ніч на Івана Купала", „Вій" (1959), „Запорожець за Дунаєм" (1962), „Весілля в Малинівці" Л. Юхвіда (1960) та ін. Заслужений артист УРСР.

23 – 75 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Анатолія Олексійовича Перепаді** (1935-2008), перекладача. Закінчив факультет журналістики Київського державного університету ім.. Т. Г. Шевченка. Перекладав з французької, італійської, португальської, іспанської, каталонської мов. Учень видатного українського перекладача Миколи Лукаша. У його перекладах на українську вийшли: твори Бальзака "Лілея долини"; Моріака "Поцілунок, дарований прокаженому", "Мавпуля", "Агнець", "Старосвітський хлопчик", "Гадючник"; Сент-Екзюпері "Планета людей", "Нічний політ", "Маленький принц"; Камю "Чума", "Сторонній"; Клоделя "Благовіщення Діви Марії"; Моравіа "Увага до жінки"; Макіявеллі "Флорентійські хроніки"; Кальвіно "Розполовинений віконт"; Сервантеса "Дон Кіхот" (у співавторстві); Карпентьєра "Розправа з методом"; Амаду «Велика пастка"; М.Пруста «У пошуках утраченого часу»; Петрарки «Канцоньєре», Кортасара «Гра в класи», Монтеня «Проби», Рабле «Гаргантюа і Пантагрюель» та ін. Лауреат багатьох перекладацьких премій. Зокрема, двічі — премії «Сковорода», яку Амбасада Франції присуджує за кращий переклад, здійснений у рамках однойменної програми. Кавалер

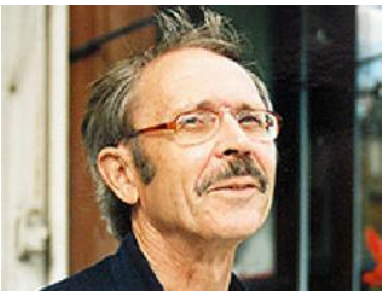

французького Ордену мистецтва й літератури Золотих пальм. Лауреат французько-української премії імені М. Зерова. Його називають „класиком української школи перекладу”.

23 – 60 років від дня народження ***(м. Помічна Добровеличківського району)*** **Григорія Джамаловича Гусейнова,** письменника. Закінчив факультет української філології Одеського університету. Працював учителем, журналістом. З 1994 головний редактор журналу „Кур’єр Кривбасу”, який перетворив в один з кращих в Україні літературних часописів. Член Національної Спілки письменників України. Автор прозових творів: „Незаймані сніги” (1993), „Чаша ювеліра Карла Фаберже” (1995), „Станційні пасторалі” (1999), „Господні зерна” (у 8 книгах, 2000-2003), „Піщаний Брід і його околиці (Історія українських отаманів **Н. Махна, Ю. Тютюнника, М. Григор’єва**)”, „Тіні забутого парку (Маловідомі сторінки з минулого Степової України)”. Книга „Сповідь дитинства.Станційні пасторалі”(вид. 2, допов. і перероб.) посіла перше місце у рейтингу видань 2006 р. у номінації „Сучасні мемуари”; Лауреат премій імені Івана Огієнка (1996), „Благовіст” (2000) та обласної краєзнавчої імені Володимира Ястребова (2002). Лауреат Національної премії імені Тараса Шевченка (2006). На отримані кошти заснував премію „Глодоський скарб” у 2006.

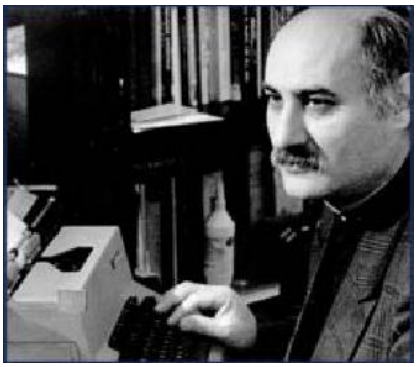

23 – 115 років від дня народження (м. Нахічевань в Азербайджані) **Джамшида Джафаргулу огли (Джафаровича) Нахічеванського** (1895-1938, розстріляний), радянського воєначальника (комбрига), останього генерала з роду Ханів Нахічеванських (прізвиська Шамо і Червоний хан). ***З 1911 по 1914 навчався в Єлисаветградському кавалерійському училище, яке блискуче закінчив у званні корнет.*** Учасник Першої світової війни, воював у складі так званої „Дикої дивізії”, сформованої з добровольців-мусульман, уродженців Кавказу і Закавказзя. За особисту хоробрість і доблесть нагороджений Георгієвською зброєю, орденом Св. Станіслава 3-го ст. з мечами та Георгієвським хрестом 4-го ст. Після 1917 служив в армії Азербайджанської Демократичної Республіки, командував 2-м кінним Карабахським полком (1920). Потім вступив у лави Червоної Армії. Закінчив Військову Академію ім. М. В. Фрунзе, був командиром кавалерійського полку, командиром Азербайджанської гірнострілецької дивізії (1921-1931), старшим викладачем кафедри тактики Військової академії РСЧА імені Фрунзе. Комбриг (1935). Став жертвою сталінських репресій. Іменем комбрига Нахічеванського названа військова спецшкола і вулиця в Баку, у Нахічевані діє меморіальний музей.

26 – 85 років від дня народження ***(м. Бобринець)*** **Петра Юхимовича Тодоровського**, кінорежисера і кіноактера. ***З Бобринця пішов на фронт, повернувся на короткий час у 1946***. У 1954 закінчив ВДІК (операторський факультет). У 1955-1972 працював на Одеській кіностудії спочатку як кінооператор, а згодом як режисер. Зняв фільми: „Весна на Зарічній вулиці” (1956), „Два Федори” (1958) , „Спрага” (1960). Поставив фільми: „Ніколи” (1962), „Вірність” (1965), „Фокусник” (1967), „Міський романс” (1970). Заслужений діяч мистецтв УРСР (1967). З 1975 – режисер кіностудії „Мосфільм”. Фільми: „Остання жертва” (1975), „В день свята” (1978), „Кохана жінка механіка Гаврилова” (1981), „По головній вулиці – з оркестром”(1986), „Інтердівчина”, „Військово-польовий роман”(1984), „Анкор, іще анкор”(1993) та ін. Автор музики до своїх фільмів. Зокрема популярної пісні „Ріо-ріта” з

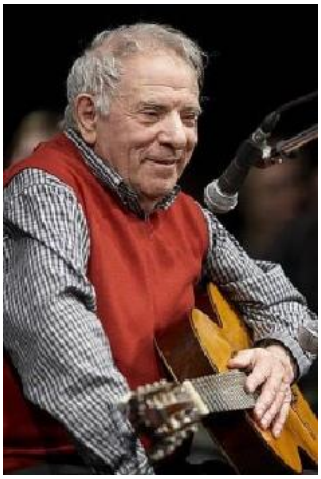

„Військово-польового роману”, який номінувався на „Оскара”. Фільми відзначені багатьма нагородами на міжнародних кінофестивалях. Народний артист Росії. Автор сценарію 12-серійного телефільму „Курсанти” (2003). Син Валерій – відомий кінорежисер і продюсер.

26 – 65 років від дня народження (с. Іванківці Житомирської області) **Антоніни Миколаївни Червінської**, співачки. У 1966-1968 – вокалістка Поліського ансамблю „Льонок”, ***1969-1983 – хормейстер ансамблю „Ятрань”. Закінчила Кіровоградське музичне училище (1977). З 1984 – солістка Академічного театру української музики, пісні і танцю „Зоряни” Кіровоградської обласної філармонії; з 1997 – художній керівник колективу.*** Кавалер ордена княгині Ольги III ст., кавалер Ордена Святого Володимира. Народна артистка України (1992). Зоряни" з успіхом гастролювали в багатьох країнах світу.

26 – 60 років від дня народження **Олексія Андрійовича Павличука**, журналіста, краєзнавця. Закінчив Гайсинське медичне училище та факультет журналістики Київського університету ім. Т. Г. Шевченка. ***З 1974 живе і працює в м. Гайвороні: у газеті „Гайворонські вісті”, а з 2002 – у редакційно-видавничому центрі „Гайворонщина”.*** Автор історико-краєзнавчих книг: „Місто над Бугом-рікою” (2002), „Православні храми Гайворонщини”, „Гайворонщина – перлина Подільського краю” (2004, у співавтор. з **О. Комірним**). Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (2005).

28 – 85 років від дня народження ***(м. Златопіль)*** **Якова Львовича Базеляна** (1925-1990), кінорежисера. У 1952 закінчив ВДІК (Всесоюзний державний інститут кінематографії). Починав асистентом режисера на кіностудії „Мосфільм”. З 1955 по1960 працював в Україні. Поставив на Київській кіностудії фільми: „Андрієш” (1955, у співавторстві з С. Параджановим), „Шлях і долі” (1955), „Народжені бурею” (1958, у співавторстві з А. Войтецьким); на Ялтинській − „Дім з мезоніном” (1960). Потім працював на студії ім. М. Горького.

28 – 85 років від дня народження (м. Москва) **Юрія Валентиновича Трифонова** (1925-1981), письменника. Закінчив Літературний інститут ім. М. Горького (1949). Автор романів: „Студенты” (1950), „Утоление жажды” (1963); повістей: „Дом на набережной”, „Обмен” (1969), „Предварительные итоги” (1970), „Долгое прощание” (1971) та ін. ***Значний вплив на його творчість мав уродженець Єлисаветграда художник*** **А. М. Нюренберг**, ***на доньці якого актрисі*** **Неліній** ***письменник був одружений. Єлисаветград згадується у романах „Нетерпение”, „Старик”, повісті „Долгое прощание”, новелі „Посещение Марка Шагала”*** та інших творах. Лауреат Державної премії СРСР (1951). У 1980 висовувався на здобуття Нобелівської премії.

30 – 100 років від дня народження ***(с. Калниболота Новоархангельського району)***

Олександра Самійловича Мамолата, лікаря. У 1936 закінчив Київський медичний інститут. У 1936-1979 – директор Київського НДІ туберкульозу і грудної хірургії ім. Ф. Г. Яновського. Доктор медичних наук, професор (1971). Заслужений діяч науки УРСР (1975).

30 – 115 років від дня народження ***(с. Козирівка Олександрійського району)*** **Григорія Лаврентійовича Кударенка** (1895-1984), сповідника Російської Православної Церкви XX ст. (архімандрита **Ігнатія**). ***У 1916 закінчив Єлисаветградське комерційне училище.*** Учасник Першої світової війни, прапорщик. ***У 1919 деякий час жив у рідному селі.*** Був мобілізований денікінцями, служив у кавалерійському полку. У 1920 військова частина здалась полякам. У Варшаві пройшов землеробські курси. З 1924 був завербований працювати у Новогрудках (Білорусія). У 1927 вирішив стати на шлях служіння Богу. У 1930 вступив у Жировицький Свято-Успенський монастир (Гродненська область): у 1941 рукопокладений у диякона, потім – ієрея. У 1944 був заарештований, у таборах відбув 5 років. Після звільнення повернувся у монастир. У 1954 прийняв чернечий постриг з іменем Ігнатій: ігумен (1966), архімандрит (1980). З 1976 виконував обов'язки благочинного та духівника братії Жировицького монастиря. Своїм аскетизмом, проповідями та бесідами привертав численних богомольців. Займався вигнанням бісів з хворих людей. Налагодив підпільне передруковування духовної літератури. Архімандрит Глєб (Шульмін) згадувавм: «Это был высокодуховный человек: скромный, уравновешенный, немногословный молитвенник, старец. Настоящий добрый пастырь...”

31 – 65 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Леоніда Івановича Попова**, льотчика-космонавта. ***Закінчив Олександрійську СШ.*** Трудову біографію почав на місцевому електромеханічному заводі. Закінчив Чернігівське вище авіаційне училище. Перший космічний політ, який тривав 185 діб, здійснив 9.04.1980 командиром корабля „Союз-35” з борт-інженером В. В. Рюміним. Вдруге побував у космосі 14.05.1981 разом із румунським космонавтом-дослідником Д. Прунаріу. Третю космічну подорож здійснив 19.08.1982 на кораблі „Союз-Т-7” командиром екіпажу (бортінженер О. Серебров, космонавт-дослідник С. Савицька). Двічі Герой Радянського Союзу. ***Почесний громадянин м. Олександрії. Установлено бюст космонавта (1985).***

Серпень − 155 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Савелія Соломоновича – Златопольського** (1855-1885), народовольця. Закінчив гімназію у Миколаєві (1873). У 1873-1875 – студент Петербурзького технологічного інституту. У **1875 за «домашніми обставинами» полишає навчання, повертається в Єлисаветград, стає членом революційного гуртка Л. Розенфельда (К. Янковский, Краєв, Л. Майданський та ін.).** З 1876 по 1879 – член Виконавчого комітету „Народної Волі", вів пропаганду у містах імперії. Брав участь у підготовці замаху на Олександра II. Арештований 19.04.1882 у Москві, ув'язнений у Петропавлівську фортецю. У 1883 засуджений до страти, яку замінили довічною каторгою. Помер від сухот у Шліссельбурзькій фортеці.. Фігурує у багатьох історичних романах, присвячених народовольцям.

<u>2.08.1905 (105 років тому)</u> – В Єлисаветграді на майдані напроти земської управи у спеціально обладнаному наметі відкрилась пересувна народна виставка картин, організована художником В. К. Розвадовським.
<u>4.08.1905 (105 років тому)</u> – В Олександрії почалися гастролі української трупи під орудою Квітко за участю Заньковецької та Левицького.
<u>6.08.1845 (145 років тому)</u> – Затверджений герб м. Єлисаветграда. Він являв собою щит, у верхній половині якого, в золотому полі, представлений державний герб Російської імперії; у нижній половині, у червоному полі, зображення земляного укріплення (фортеці), всередині якого вензель імператриці Єлизавети Петрівни і дата заснування м. Єлисаветграда (1754).
<u>9.08.1920 (90 років тому) – Єлисаветградський ревтрибунал оприлюднив список „ворогів радянської республіки", до якого потрапив цвіт місцевого дворянства (Марія Фальц, Георгій Ерделі, Михайло Бошняк, Яків Кобець та багато інших). Одні оголошувались поза законом з конфіскацією майна, інші мали бути ув'язнені в концтаборі.</u>
<u>11.08.1810 (200 років тому) – На будівництво поштової станції в Єлисаветграді з громадського капіталу виділено більше 3 тисяч рублів.</u>
<u>15.08.1905 (105 років тому)</u> – В Олександрії закрилась пересувна народна виставка картин, влаштована В. К. Розвадовським. За два дні її відвідало понад півтори тисячі чоловік.
Серпень 1920 (90 років тому) – Націоналізована театральна трупа, якою керував Д. Гайдамака-Вертепов, почала називатися „І-м Радянським театром м. Єлисаветграда". Припинив своє існування у 1921 році після того, як будьонівці примусово вивезли в Катеринослав кращих актрис.

<u>ВЕРЕСЕНЬ</u>

12 ВЕРЕСНЯ – 135 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ В'ЯЧЕСЛАВА РОЗВАДОВСЬКОГО

ЖИТТЯ РОЗКОЛОЛОСЯ НАВПІЛ…

105 років тому Єлисаветград та Олександрію з пересувною виставкою народних картин відвідав визначний український художник-просвітитель В'ячеслав Розвадовський (1875-1943). Помер В'ячеслав Костянтинович у Ташкенті, де прожив понад 30 років (1912-1943). Його внесок у розвиток культури Узбекистану − вагомий і значимий. Розвадовський був серед тих, хто організовував університет у Ташкенті, був головним художником Всесоюзної сільськогосподарської виставки, став навіть Героєм Праці Узбецької РСР у 1939 році. Його персональна виставка 1940 року в Ташкенті нараховувала понад 50 полотен виключно узбецької тематики. А крім того, Розвадовський вивчав народні кустарні промисли Узбекистану, викладав у художньо-промислових школах та комерційному училищі. Тут його невдовзі і репресували: 67-річний художник 18 січня 1943 року помер у Ташкентській в'язниці (реабілітований у 1958 р.).

Половина життя художника пройшла за межами України − і без України в творчості. Дивовижно! Таке враження, немов це зовсім не той Розвадовський, який 135 років тому народився в Одесі і до 1909 року був однією із найпомітніших постатей в українському мистецтві, був сином України, свідомим і справжнім. «Життя розкололося навпіл» − точнішої формули стосовно долі Розвадовського годі й шукати.

Народився він у родині службовців-залізничників. Закінчив Одеське художнє училище, де його учителем був відомий український живописець, грек за походженням Киріяк Костанді. У 1894-1900 роках студіював живопис у класі професора імператорської Академії мистецтв, іще одного видатного українського грека Архипа Куїнджі. Уже перше живописне полотно «На Україні», написане у 1900 році, принесло Розвадовському перемогу в творчому конкурсі АМ на звання художника. Щоправда, картині дали іншу назву «Над Дніпром» − вживати слово «Україна», м'яко кажучи, не заохочувалось в столиці Російської імперії.

І от, незважаючи на це, замість того, щоб залишитися у Петербурзі і благополучно доростати до академіка, що і робила більшість українців-вихованців АМ, Розвадовський повертається в Україну. Він усвідомив, що інших тем для творчості, крім української, для нього не існує. В'ячеслав Костянтинович − автор 67 картин, більше 40 малюнків та етюдів, одухотворених іменем та творчістю Кобзаря, українськими піснями: «Катерина», «Думка», «Лірник», «Хатина», «У сотника була дочка», «Бабусенько, голубонько» (за баладою «Тополя»), «Отак вона вишивала» (за віршем «Хустина»), «Тарасова могила», «Настя − сторожиха могили Т. Г. Шевченка», «Ой не світи, місяченьку», «Молода подолянка» («Чорнобрива, уродлива, хоч би й за гетьмана») та інших. Розвадовський написав велику кількість портретів Тараса Шевченка.

Отам, на Чернечій горі, біля Тарасової могили, напередодні 1903 року він повідав друзям ідею, яка визрівала в ньому не один рік, − створити пересувну виставку картин для народу. Цією справою Розвадовський довів ідею пересувних виставок до логічного завершення. На виставки Товариства передвижників, які влаштовувались у містах, майже не мали доступу широкі селянські маси. Ідея Розвадовського якраз і полягала в тому, щоб показати кращі зразки українського та російського мистецтва, передусім, українським селянам, не обминаючи, звісно, невеликих міст та містечок. Всього В'ячеслав Костянтинович протягом п'яти років (1904-1908) влаштував вісім народних виставок, які відвідало понад 300 тисяч глядачів! Картини перевозили у спеціальних ящиках фургонами, а виставки влаштовували... у похідних наметах. Розвадовський все робив сам: визначав маршрут, організовував рекламу, читав у наметах лекції, дохідливо, на рівних розмовляв про мистецтво із селянами, які відвідували виставки. І все це − рідною українською мовою! Вхідної плати по селах не брали, у містах та містечках вона була суто символічною − «хто скільки зможе». Багато куточків Поділля, Київської, Чернігівської та Херсонської губерній відвідав Розвадовський із своїми виставками.

У 1905 році він без дозволу цензури надрукував на паспарту до репродукції своєї «Тарасової могили» повний текст Шевченкового «Заповіту» для розповсюдження серед відвідувачів народних виставок. Зворушливо було спостерігати, коли, приміром, перед картиною Розва-

довського «Ой не світи, місяченьку» молоді селянки починали співати, а портрет Шевченка обов'язково вбирали у квіти. Художник-просвітитель ставив собі за мету: «... Пробудити у селян бажання до культурного життя і навчити цінувати красу».

Про жодну художню виставку в Єлисаветграді не збереглося у Державному архіві Кіровоградської області стільки матеріалів, як про пересувну народну виставку картин В'ячеслава Розвадовського. Тут і клопотання віце-президента імператорської АМ графа І. Толстого від 31 березня 1905 року до Єлисаветградського міського голови про надання Розвадовському «в безплатне користування міської площі для розміщення намету з народною виставкою картин». До клопотання було додано ілюстровані буклет українською мовою «Народна виставка картин» та «Звіт художника В.К.Розвадовського про влаштування у 1904 р. народної виставки картин у Київській та Подільській губерніях». Очевидно, уважно вивчивши ці матеріали, Єлисаветградська міська управа 1 квітня 1905 року задовольнила прохання Розвадовського, підтримане АМ. Як повідомляла газета «Голос Юга» 2 серпня 1905 року, ***«... у неділю, 1 серпня, о 10 год. ранку відкрилась у нас народна виставка картин. Намет виставки розташовано на майдані навпроти земської управи. Виставка добре відвідується публікою. Плата за вхід — хто скільки зможе».***

Виставка в Єлисаветграді складалась із 123 оригінальних творів історичного, релігійного та побутового змісту, а також етюдів та ескізів відомих художників. Експонувались, зокрема, картини К. Богданова-Бєльського, нашого земляка С. Дудіна, О. Кисельова, К. Крижицького, В. Маковського, В. Максимова, І. Рєпіна, М. Реріха, Г. Світлицького та інших. ***«Найбільшою увагою,*** − писала газета «Голос Юга» 5 серпня, − ***користуються картини Розвадовського, створені за мотивами творів малоросійського поета Т. Шевченка».*** Міська управа навіть потурбувалась про те, щоб у наметі було електричне освітлення, завдяки чому виставка була відкрита для публіки з 10-ї години ранку до 11-ї години вечора. Великий інтерес у відвідувачів, крім творів Розвадовського, викликали картини «Відійди від мене, сатана!» І. Рєпіна, «Ідоли» М. Реріха, «Напередодні свята» І. Макушенка та ін.

Декілька днів Розвадовський із виставкою перебував в Олександрії. Переїзд з Єлисаветграда був дуже ускладнений несприятливою погодою, внаслідок чого виставка запізнилась на два дні і тому не мала можливості, як передбачалось, відвідати Нову Прагу. В Олександрії представники міської влади і населення зустріли виставку з великим ентузіазмом. За перших два дні її відвідало 1500 чоловік. Завдяки сприянню міської влади на виставку було надіслано шість діжок води для поливу як всередині намету, так і поруч з ним. Виставка в Олександрії закрилась 15 серпня.

Під час мандрів з виставкою по Україні Розвадовський буквально закохався в м. Кам'янець-Подільський, у якому й поселився в 1904 році. Тут наступного року заснував першу і єдину в дореволюційний час селянську художньо-промислову школу в Україні. Але безкарно любити Україну і працювати задля неї у царській Росії, як згодом і в СРСР, було неможливо. У 1912 році Розвадовського звинуватили в тому, що він починає розмову з селянами показом їм малюнків, а завершує закликами до революції. Зрештою, художник змушений був залишити Україну і виїхати з сім'єю до Туркестану. Існує, щоправда й інша версія того, що сталося, у вигляді романтичної легенди. Буцімто 33-річний художник до нестями закохався у 17-річну доньку місцевого багатія, яка відповіла йому взаємністю. Але на перешкоді стало все: політична неблагонадійність (українофільство), різниця у віці, шалений супротив батьків дівчини та власної сім'ї. Зрештою, Розвадовський після того, як кохану віддали заміж за іншого, змушений був покинути Кам'янець-Подільський, а потім і Україну. Звичайно, переїзд до Узбекистану, який більше нагадував заслання, на деякий час врятував Розвадовському життя. Після 17-го року ярлик «націоналіста» йому на батьківщині був би забезпечений. А проте, як бачимо, „дістали українського буржуазного націоналіста" навіть у Туркестані.

У 1996 році перед Національною академією образотворчого мистецтва і архітектури в Києві було відкрито пам'ятник художникам - жертвам репресій (на знімку). Щороку біля монумента відбувається церемонія посвячення в студенти цього закладу. На бронзовій дошці - імена 41 репресованого митця і серед них − В'ячеслав Костянтинович Розвадовський.

140 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ СЕМЕНА ДАНИШЕВСЬКОГО

З ПАРИЖА – В ЄЛИСАВЕТГРАД

В імперії тоталітарного кічу відповіді підготовлені заздалегідь і виключають будь-яке запитання. Із цього випливає, що справжнім противником тоталітарного кічу є людина, яка ставить питання. Питання, як ніж, розрізає полотно намальованої декорації...

Мілан КУНДЕРА.

Коли досліджуєш життя і творчість художників, яких доля закинула до Єлисаветграда, охоплює печаль. Після смерті або від'їзду немов якийсь зловмисник ретельно стирає сліди їхнього перебування: забувають люди, зникають картини, майже не залишається документів. Як не прикро, але назвати наше місто щасливим для митців не можна ніяк.

Та чи й існують такі міста на світі взагалі?! Згадаймо хоча б трагічні постаті фундатора художньої освіти в Єлисаветграді (засновника Вечірніх Рисувальних Класів при Єлисаветградському земському реальному училищі) Петра Крестоносцева та гідного продовжувача його справи Феодосія Козачинського. Не набагато краще склалась доля третього визначного художника і педагога нашого міста Семена Ісааковича Данишевського.

Народився він у 1870 році у м. Вільно, а помер у 1944 році в Сухумі, проте більша частина його життя минула у Єлисаветі (1912-1938).

Данишевський здобув вражаючу художню освіту. Спочатку (1897-99) навчався у Петербурзі, в Рисувальній школі Товариства заохочення мистецтв, у відомого художника та педагога Я. Ціонглинського, а потім (до 1900) був учнем самого І. Рєпіна у школі мистецтв княгині-меценатки М. Тенішевої у її маєтку «Талашкіно». Після цього Данишевський їде до мистецької столиці світу Парижа, де удосконалює свою майстерність в прославленій Академії мистецтв Жульєна (1900-1905) під керівництвом знаменитого професора Жана-Поля Лоранса. Звертає на себе увагу те, що досить пізно (у 27 років!) Данишевський вирішив повністю присвятити себе мистецтву, і тільки у 35 стає професійним художником. Він виставляв свої картини на відомих паризьких виставках (салонах) і серед тисяч тамтешніх художників не залишився непоміченим критикою і публікою. Про його твори, принаймні двічі (у 1904 та 1908 роках), схвально писали у французькій пресі провідні художні критики Роже Маркс, Мілле і Сараде. У Парижі восени 1906 року Семен Ісаакович на виставці російського мистецтва з колекції С.П.Дягілєва у Російському клубі художників познайомився з відомим поетом Миколою Гумільовим. У того виникла ідея видання у Франції художньо-літературного журналу „Сириус", і він запросив Данишевського до співпраці (вийшло три номера часопису).

У Парижі Данишевський прожив понад 12 років, а потім опинився у „маленькому Парижі" − нашому Єлисаветграді. Запросили його до міста друзі, єлисаветградські художники А. Нюренберг та І. Золотаревський, з якими він познайомився у Парижі. Не зайве згадати, що приятель Семена Данишевського, Амшей Нюренберг, став згодом тестем талановитого російського прозаїка Юрія Трифонова, прототипом багатьох персонажів його творів. Трифонов розповідає, що якось, будучи у Парижі, він на прохання тестя розшукував Марка Шагала і ще одного маловідомого художника-анімаліста, з якими той дружив у Парижі, щоб передати їм привіт: «... Аніміаліст виявився дуже старим, товариським, милим та спокійним. Говорили про художників, з якими він починав. Він сказав: «Марку (тобто Шагалу.− В. Б.) пощастило. Художник він непоганий, особливо синій колір у нього вдалий. Але загалом поталанило...»

Дійсно, хто з художників не мріяв побувати у Парижі? Багатьом це вдавалося, однак підкорити своїм мистецтвом столицю світу таланило одиницям, як-от нашому землякові І. Похитонову. Всі інші змушені були повертатись додому. Невдовзі після прибуття до Єлисаветграда у газеті «Голос Юга» з'явилось оголошення:

«Художник С. И. Данишевский, окончивший парижскую Академию художеств и выставлявший в парижском салоне свои работы, дает уроки живописи и рисования».

Семен Ісаакович відразу ж опинився у центрі місцевого художнього життя. Данишевського включили в оргкомітет по влаштуванню 1-ої Єлисаветградської художньої виставки 1913 року (***на знімку крайній праворуч***). На ній експонувалося 17 творів «художника з Парижа» майже всіх жанрів: пейзажі, портрети, натюрморти, побутові сцени. Три картини Данишевського − «Сад», «Порт у Бретані» та «Червону парасольку» − ще до виставки придбав для своєї збірки редактор «Голоса Юга» Д. Горшков. Судячи із назв творів − «В околицях Фонтенебло», «Паводок у Парижі в 1910 році», «Мальовничі враження (Бретань)», «Захід на околиці Парижа», «Поблизу Фонтенебло» і т. п., − всі вони були виконані у Франції. Провідний художній критик того часу Сергій Глаголь, який прибув із столиці на запрошення єлисаветградців, у своїй статті «Про новітні течії у живопису» в газеті «Голос Юга» та публічних лекціях відзначив, що виставка у Єлисаветграді вийшла набагато цікавішою, ніж у Ростові-на-Дону. Яскравим представником новітніх течій у живопису С. Глаголь, як легко здогадатись, назвав недавнього парижанина Семена Данишевського, особливо виділивши його картину «Сад».

Члены комитета по устройству выставки.
Сидят: Б. А. Никитин, А. Е. Уваровка, В. И. Харцеев, Ф. С. Косоченко, Д. С. Горшков и С. И. Данишевский.
Стоят: М. М. Поливов, А. М. Нейгебоpт, И. С. Волотаревский и Г. К. Зуенко.

Куди поділись ці та інші твори Данишевського із міста згодом, встановити не вдалося. 26 років життя у Єлисаветграді, і тільки одна картина Данишевського збереглась. Неймовірно, але факт! Та й з нею трапилась лиха пригода − її приписали іншому художнику.

Свого часу, працюючи у фондах обласного краєзнавчого музею, автор цих рядків натрапив на «Портрет П. З. Рябкова» − відомого єлисаветградського громадського та культурного діяча Згідно з музейною документацією, автором, картини був якийсь «Данилевський». Приблизно тоді ж до Кіровограда у пошуках матеріалів для своєї монографії про український портретний живопис другої половини XIX-початку XX століття завітала відомий мистецтвознавець із Києва Валентина Рубан. «Портрет П. З. Рябкова» її зацікавив. Оскільки авторський підпис на картині був нечіткий, а вона знала про існування харківського художника Андрія Данилевського і навіть не чула про єлисаветградського живописця Семена Данишевського (прізвища різнить лише одна літера), то, довірившись музейній документації, автором «Портрета П. З. Рябкова» визнала Андрія Данилевського. Ця прикра помилка потрапила на сторінки її книги, яка побачила світ у 1986 році.

Надто дивуватися з цього приводу не слід. З українського мистецтвознавства випала переважна більшість художників нашого краю. Ні в «Словнику художників України» (К., 1972), ні у виданому вже у новітні часи довіднику «Митці Україи» Семен Данишевський не значиться. Зате окрема стаття присвячена йому в «Биобиблиографическом словаре «Художники народов СРСР», що видавався у Москві. Та й тут міститься ряд суттєвих неточностей і помилок. Чого варте лише твердження, що Данишевський з 1918 по 1938 рік викладав у Кіровоградському художньому училищі! Не було такого закладу в місті; існували художня студія, школа й технікум. Подив викликає й те, що, подаючи перелік основних творів Данишевського, не зазначається, де вони зберігаються, у яких музеях.

А втім, якби не деякі архівні матеріали перших післяреволюційних років, на які натрапив автор цих рядків, то Семен Данишевський, напевне, ще довго залишався б Андрієм Данилевським. Взагалі, історія художнього життя міста 20-30-х років не досліджувалась і являє собою, якщо хочете, суцільну «білу пляму». Тим приємніше виявити на ній неординарну особистість Семена Данишевського.

Ще декілька років тому я беззастережно написав би, що він належить до художників, які всім серцем прийняли більшовицьку революцію і вірно їй служили. Так суто зовнішньо це й виглядає: Данишевський не емігрував, не був розстріляний ні білими, ні зеленими, не був репресований пізніше, не має підстав вважати, що він перебував у «внутрішній еміграції». У книзі спогадів „Харків, Харків...” єлисаветградець Олександр Семененко, розповідаючи про свої зустрічі з поетом Миколою Вороним та про його переклад українською мовою „Інтернаціоналу”, мимохідь зазначає: ***„Я знав французький текст іще в 1920 році – мене навчив художник С.І.Данишевський в Єлисаветграді, завіз він його аж туди з Парижа”.***

Про більшовиків не скажеш, що вони кинули митців напризволяще. Вірні ленінці, як відомо, дуже полюбляли різноманітні скорочення, у тому числі й словесні − абревіатури,

ніскільки не замислюючись над тим, як вони можуть сприйматися. Чого вартий такий, приміром, перл, як «рабис» — «работник исскусства», так комуністи називали діячів мистецтва. Цікава картина виходить: одні громадяни Країни Рад старанно виводили перші в житті слова «Ми − не раби, раби − не ми», інших, надто грамотних, перетворювали на «рабисов». А знаєте, що таке «Всерабис»? − «Всероссийский профессиональньій союз работников искусств». Донедавна у нашому місті існувало об'єднання місцевих художників під назвою «Кіровоградські художньо-виробничі майстерні Художнього фонду України». Досі ніхто, здається, не заглиблювався в історію виникнення цієї організації. А тим часом, якраз Семен Данишевський стояв біля витоків місцевих художніх об'єднань радянської доби. Ось, на мій погляд, прецікавий архівний документ:

«Комитет по борьбе с безработицей. № 112. 24 февраля 1919 года. В Елисаветградскую Городскую Управу. С 19 февраля с. г. Комитетом открыта живописно-художественная мастерская под названием «Искусство». Мастерская принимает всевозможные заказы, как то: вывески, реклама, плакаты, художественные портреты, картины, театральные декорации и надписи на различных материалах. Комитет просит имеющиеся работы направлять в мастерскую (Б.-Перспективная, пассаж Пашутина) и путем заказов поддержать начинания Комитета».

Символічно, що оригінальний універмаг «Пассаж» або, як його називали у Єлисаветграді, «Пасаж Пашутіна» (відкритий у 1908 році) − чудова пам'ятка архітектури, в якій тривалий час розміщувався магазин «Одяг», а у 50-60-і роки місцева Художня артіль − передано обласному художньому музею.

У 1919 році намір якось об'єднати художників Єлисаветграда, певно, успіху не мав, оскільки остаточну перемогу Радянська влада ще не здобула. До цієї ідеї повернулись через два роки:

«11 апреля 1921 г. при отделе искусств «Худпропа» открыта художественная мастерская (бывший магазин Альшвапа, Дворцовая ул.). Всех художников-профессионалов прошу зарегистрироваться в мастерской. Помощником заведующего мастерской Семена Данишевского назначен Игорь Козачинский (син відомого єлисаветградського художника Феодосія Козачинського. − В. Б.). ***С 12 апреля 1921 года художественная мастерская считается открытой и приступила к работе.***

Зав. секцией «ИзО» Добровольский».

Крім того, Данишевському доручалось перевезти із Фірсовської школи необхідне для художньої майстерні обладнання: шафи, столи, стільці, мольберти, пристрій для розтирання фарб тощо. Він був членом комісії по розбиранню у центральній бібліотеці творів образотворчого мистецтва для закладів наросвіти.

У 1922 році Данишевський очолив художню студію, яку відкрили у Палаці науки та мистецтва у приміщенні колишнього земського реального училища після його закриття разом із славнозвісними Вечірніми рисувальними класами. Мешкав він за такою адресою: ***вул. Вокзальна, будинок Рябкова.*** Так-так, того самого Павла Захаровича Рябкова, який завідував історико-археологічним музеєм та картинною галереєю, які гучно назвали «Палацом науки та мистецтва». Очевидно, що саме тоді Семен Ісаакович і написав портрет Рябкова. Мистецтвознавець Валентина Рубан, яка хоч і приписала цей портрет іншому художнику, досить високої думки про нього: ***«Поясне зображення літнього чоловіка з уважним червонуватим обличчям, обрамлене широкими сивими бакенбардами, вусами й сивою бородою, за живописом нагадує ранні темпераментні портрети Миколи Ге. Експресія і внутрішня напруга зумовлені контрастом темного погруддя і світлого сірого тла, динамічним моделюванням обличчя, умовно, але виразно осяяного розсіяним світлом».***

Портрет Рябкова − певно, одне із небагатьох «світських» зображень, над яким Данишевський працював із задоволенням. Бо ж йому та іншим «рабисам» очолюваної ним художньої майстерні доводилося писати портрети вождів, земних небожителів.

Ось типове замовлення:

«В секцию «ИзО». Худпроп Уполитпросвета предлагает вам изготовить плакаты и портреты Ленина, Троцкого, Шевченко в двух комплектах для Оситняжского волостного наробраза».

А ми сьогодні обурюємось та дивуємось, чому комуністи так полюбляють збиратися біля пам'ятника Кобзареві. Вони звикли вважати Тараса Григоровича своєю людиною. Портрет Шевченка разом із зображеннями Леніна, Троцького та Зінов'єва висів навіть у Єлисаветградському концтаборі 1920-1922 років. Відділ воєнно-революційного трибуналу 6

армії при 52 стрілецькій дивізії надіслав до художньої майстерні депешу такого змісту: ***«Прошу заготовить для Отдела в наикратчайший срок 10 портретов вождей революции, 50 плакатов и 50 лозунгов разного содержания...»*** Мовляв, самі знаєте, кого, що і як слід малювати. Замість того, щоб порадіти наданій «свободі творчості», «рабисы» зажадали уточнення: ***«Ревтрибу-52 див. Для выполнения вашего заказа необходимо: 1) указать, какие персонально портреты вы желаете; 2) темы плакатов и их количество; 3) содержание лозунгов, хотя бы в общих чертах».***

«Рабісів» можна зрозуміти. Не догодиш ревтрибуналу, суд буде швидкий і суворий. Мабуть, тільки викладаючи у художній студії, Данишевський теплів душею. 18 серпня 1921 року була влаштована перша виставка робіт художньої студії. Відгук на неї у місцевій газеті «Известия» вийшов під заголовком «До виставки робіт художньої академії». Рецензія в цілому позитивна. Як кращі учні згадуються Безсмертний, Поляков, Федоровський, Литвин, Банчальтер та інші. А закінчується розповідь про виставку так: ***«Незважаючи на недоліки (відсутність пролетарських тем, матеріалів), результати роботи академії впродовж 4-х місяців − задовільні».***

Потім Семен Ісаакович уже в Зінов'євську (середина 20-х років XX ст.) викладав спочатку в художньо-промисловій школі, пізніше – у Зінов'євському художньому технікумі, який готував учителів малювання для початкових шкіл. Діяльність цих закладів поки що не досліджувалась зовсім. А тим часом відомо, що учнями Данишевського були видатні українські митці XX століття, лауреати Державної премії УРСР імені Т.Г.Шевченка Михайло Божій (1911-1990) і Григорій Синиця (1908-1996). До того ж Божій був дійсним членом Академії мистецтв СРСР, народним художником СРСР, а Синиця – заслуженим художником України. У фондах художньо-меморіального музею О.О.Осмьоркіна зберігається фотознімок 1930 року, на якому Семен Ісаакович (***сидить в центрі***) представлений серед своїх вихованців, учнів Зінов'євської художньо-промислової школи (***поруч з ним – ліворуч − юний Григорій Синиця).***

Можна здогадуватися, що Данишевський був людиною обережною, добрим виконавцем, який волів жити без запитань, небезпечних для життя. Але недопитливий митець перестає бути творцем. Очевидно, усвідомлюючи це, Данишевський у 1938 році після закриття Зінов'євського художнього технікуму робить ще одну кардинальну спробу якось змінити своє життя. Художник, якому виповнилося 68 років, переїжджає в Сухумі. Шість років в Абхазії виявились напрочуд плідними. В «Очерках истории Абхазской АССР» (1964) читаємо: ***«В 20-30-х годах большую творческую и педагогическую работу вел художник А. Бухов. В те же годы плодотворно работали С. И. Данишевский, О. А. Сегель, Л. Н. Невский и др. В 1935 году художники Абхазии открыли в Сухуми двухгодичную школу, которая в 1937 году реорганизуется в 5-годичное художественное училище».*** Одним із фундаторів цього учбового закладу вважається Семен Данишевський. Таке враження, що в Абхазії у нього − людини додить-таки похилого віку − відкривається друге творче дихання. Він виконує «Абхазький пейзаж» (1939), «Бзибське шосе (Абхазія, 1939)», види Кавказу (1940-і роки).

...Дуже не хотілося б розповідь про Данишевського закінчувати на сумній ноті. І життя таки подарувало оптимістичну розв'язку.

Безперечно, сьогодні у нашому місті одним із найцікавіших художників-педагогів є Ірина Зантарія. Дізнавшись, що вона закінчила Сухумське художнє училище, я поцікавився в неї, чи пам'ятають там Данишевського. Виявилося, пам'ятають і дуже добре! Вона сама навчалася в учнів Данишевського, у яких зберігаються його твори, навіть паризького періоду Отже, крім таланту, митцеві конче треба відшукати ще й «землю обітовану» для його розквіту. Про Данишевського не скажеш, що його вибір був вдалим але в тому, що традиції художньої освіти у нашому місті та у далекому Сухумі не перериваються, є і його заслуга.

ВЕРЕСЕНЬ

1 – 75 років від дня народження (с. Землянки на Донеччині) **Анатолія Лук'яновича Губенка**, архітектора. У 1963 закінчив Київський інженерно-будівельний інститут. ***З 1968 живе і працює в Кіровограді. Був головним архітектором міста, начальником обласного відділу будівництва й архітектури. Брав участь у розробці генеральних планів забудови міст Кіровограда, Олександрії, Світловодська, Знам'янки та багатьох сіл області. Проектував спорудження пам'ятників Слави з Вічним вогнем на фортечних валах у Кіровограді, червонозорівцям, Т. Шевченку, О. Пушкіну, І. Микитенку, Б. Хмельницькому та ін. Автор проектів кількох музеїв, написав дві книги з питань архітектури, підготував путівник „Пам'ятники архітектури Кіровоградщини". Очолював обласну організацію Національної Спілки архітекторів України.***

4 – 90 років від дня народження ***(с. Суботці Знам'янського району)*** **Олександра Мефодійовича Маринича,** географа, геоморфолога. У 1937-1941 навчався у Київському університеті, закінчив Казанський університет (1942). У 1946-1971 працював у Київському університеті, 1968-1971 – проректор. Член-кореспондент АН України (1969). З 1971 по 1979 – міністр освіти УРСР. Професор кафедри фізичної географії Київського університету (1980), керівник сектору географії АН УРСР (з 1979). Наукові дослідження присвячені теоретичним питанням фізико-географічного районування, вивченню природно-територіальних комплексів, раціональному використанню природних ресурсів, геоморфології та історії географічної науки. Президент Географічного товариства України (з 1964).

6 – 90 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Івана Павловича Бевзенка**, живописця і графіка. Закінчив Одеське художнє училище (1952) та Київський художній інститут (1952, майстерня В. М. Костецького). Учасник виставок з 1958. Автор живописних творів: „Каховське море" (1960), „Розвиднюється" (1961), ***„Новосілля" (1963, зберігається в Кіровоградському обласному художньому музеї)*** та ін. З 1961 працював також як плакатист („У похід за великий хліб України"- 1962, „ВЛКСМ"- 1963 та ін.).

7 – 65 років від дня народження (м. Ташкент) **Олександра Борисовича Журбіна** (первісне прізвище **Гандельсман),** композитора. ***Після закінчення школи взяв прізвище матері Ади Журбіної, про яку розповідає: „Моя мама родилась в селе Новоукраинка Кировоградской области. Я никогда там не был... Может, когда-нибудь судьба занесет меня туда. В своих неопубликованных воспоминаниях мамочка пишет, что это было прелестное пасторальное житье: «А за нашим домом было просто поле, расцвеченное разными цветами — маками, васильками и пахучими травами. Это была картина прекрасной природы с дурманящими, чудесными запахами. Здесь дети собирали букеты цветов и дарили их невестам, за что получали гостинцы в виде леденцов, других карамелек, орешков и пряников». ...Мама была очень музыкальна и передала эту музыкальность моему брату и мне".*** Закінчив Ташкентську консерваторію по

класу віолончелі, потім – Інститут Гнєсіних по класу композиції, захистив дисертацію в Ленінградській консерваторії. Автор восьми опер (найпопулярніша – „Орфей і Еврідіка”), трьох балетів, близько 30 мюзиклів, трьох симфоній та інших творів. Написав понад 200 пісень, автор музики до 50 кінофільмів. Заслужений діяч мистецтв Російської Федерації. З 1990 по 2002 композитор жив з родиною в Нью-Йорку, де організував перший російсько-американский театр «Блуждающие звёзды». У 2001 повернувся в Росію, живе у Москві.

8 – 90 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Костянтина Йосиповича Параконьєва** (1920-1989), актора і режисера. ***Батько Йосип Параконьєв (1881-1937) – священик, протоієрей Грецької церкви, репресований і розстріляний радянськими каральними органами.***

У 1941 юнак закінчив Київський інститут театрального мистецтва. ***Дебютував на сцені українського драматичного театру ім. І. К. Тобілевича в окупованому німцями Кіровограді (1941-1943). У 1945-1967 працював у Кіровоградському українському музично-драматичному театрі ім. М. Л. Кропивницького***, з 1967 до 1989 – у Запорізькому українському музично-драматичному театрі ім. М. Щорса. Знявся у кінофільмах на студії ім. О. Довженка): „Сон” (1964, сільський маляр), „17-й трансатлантичний”(1972, Сава Іванович) та ін. Народний артист УРСР (1979). Лауреат Державної премії УРСР ім. Т. Г. Шевченка (1970). У Запоріжжі встановлено меморіальну дошку на будинку, де він жив.

14 – 80 років від дня народження ***(м. Зінов’євськ)*** **Тетяни Дем’янівни Попової**, лікаря-гомеопата. Закінчила Київський медичний інститут (1955). У 1956-1987 працювала лікарем у київських лікарнях. У 1987 створила колектив лікарів-гомеопатів та відкрила гомеопатичну клініку. З 1994 – Київський гомеопатичний центр ім. Д. Попова. Організувала перші в СРСР міжнародні курси з гомеопатії (1988). Автор книг: „Очерки о гомеопатии” (1988), „Гомеопатическая терапия” (1990), „Лекции о гомеопатии” (1993), „От арники до яда кобры”. Керівник гомеопатичної школи Попових (1994). Заслужений лікар УРСР (1989). Віце-президент Міжнародної медичної гомеопатичної організації.

15 – 120 років від дня народження ***(с. Березівка Маловисківського району)*** **Микити Гордійовича Сокура,** спортсмена, борця, тренера. Боротьбою захопився під час військової служби на Чорноморському флоті у Севастополі. Учасник Олімпійських ігор у Стокгольмі 1912. Виступав у Петербурзькому цирку, як тоді було заведено, у синій масці. Був відомий тим, що з вагою 80 кг робив виклик мало не вдвічі важчим від себе знаменитим борцям і рідко кому програвав. Зустрічався з чемпіонами світу І. Піддубним, М. Вахтуровим та іншими, добившись нічийних результатів. ***У 20-30-ті роки працював головою сільради у Березівці та сусідніх селах. Тренував молодь, а коли приїздили борці-гастролери, боровся з ними.***

15 – 65 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Людмили Михайлівни Скирди,**

поетеси, літературознавця. У 1968 закінчила філологічний факультет Київського університету. Кандидат філологічних наук, доцент. Автор поетичних збірок: „Чекання” (1965), „Сходи” (1976), „Крила” (1979), „Елегія вечірнього саду” (1983), „Музика для двох” (1986), „Дні і ночі” (1987) та ін.; монографії „Сучасна радянська поезія” (1983). Співавтор підручника для студентів „Українська радянська література” (1979).

16 – 265 років від дня народження (м. Санкт-Петербург) **Михайла Іларіоновича Кутузова** (Голенищева-Кутузова)(1745-1813), полководця, фельдмаршала, князя. Брав участь у російсько-турецьких війнах 1768-1774, 1787-1791. ***Був прийнятий до почесних козаків Крилівського куріня Запорізької Січі (1773). Під час першої російсько-турецької війни часто бував у фортеці Св. Єлисавети, де мешкала його дружина з дочками. У Єлисаветграді народився та помер у однорічному віці єдиний син Кутузових Микола (1770). Востаннє побував у фортеці Св. Єлисавети у квітні-травні 1793, вирушаючи главою посольства у Константинополь.*** Був директором Сухопутного кадетського корпусу (1794-1797). Уславився під час Вітчизняної війни 1812.

17 – 90 років від дня народження ***(с. Могильне Гайворонського району)*** **Галини Спиридонівни Берізки** (справжнє прізвище Бровченко-Шарандак), письменниці, педагога. Навчалась в Одеському університеті (з 1939). В часи окупації брала участь у підпільній організації, була арештована, здійснила втечу з в’язниці гестапо. У 1946 арештована радянськими каральними органами, засуджена на 10 років таборів. ***Після звільнення працювала у селі Могильному вчителькою української мови і літератури (1957-1976).*** Писала новели, вірші, романи, спогади. Твір „Недоспалені листи” надрукований у книзі „Час збирати каміння” (К., 1997). Про її страдницьку долю писав **Т. Масенко** у статті „Сердечне слово Галини Бровченко” („Літературна газета”, 9.08.1960). Листувалася з О. Гончаром, А. Малишком, В. Коротичем та ін. Лауреат премії імені Валерія Марченка. ***Лауреат обласної літературної премії ім. Є. Ф. Маланюка***.

17 – 85 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Ярослава Борисовича Гороховатського** (1925-1976), хіміка. ***Випускник Олександрійської СШ №1.*** Закінчив Київський університет (1950). Працював в Інституті фізичної хімії ім. Л. В. Писаржевського АН УРСР (з 1950). Основні праці присвячені гетерогенному каталізу. Доктор хімічних наук , професор. Автор 122 наукових праць, у тому числі 12 монографій.Член-кореспондент АН УРСР (1972).

17 – 60 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Сергія Тримбача,** кінокритика, сценариста. Закінчив філологічний факультет Київського університету (1973). У 1975-1976 – консультант Правління Спілки кінематографістів України. З 1979 – науковий співробітник Інституту мистецтвознавства, фольклористики та етнографії ім. М. Рильського НАН України. У 1990-1993 та з 1996 – Секретар правління Спілки кінематографістів України. З 1994 – Президент Асоціації кінокритиків Спілки кінематографістів України. З 1997 – директор музею О. П. Довженка на Київській кіностудії. З 1998 – заступник Генерального директора Національного кіноцентру Олександра Довженка. Автор книг: „Взаимодействие науки и искусства на творчество художника" (1988, у співавторстві), „Художественное в эстетике и искусстве" (1990, у співавторстві). Упорядник книг: „Іван Миколайчук. Білий птах з чорною ознакою" (1990), „Олександр Довженко. Фільми. Малюнки. Задуми" (1994), „Іван Миколайчук" (2001).

17 – 40 років від дня народження (м. Баку, Азербайджан) **Юрія Сергійовича Андрюш**ина, плавця, параолімпійця. З 1989 проживає в Кіровограді. Закінчив КДПУ ім. В. К. Винниченка, за фахом учитель − фізичної культури і валеології. ***Інвалідним спортом займається у Кіровограді з 1993***. Триразовий чемпіон Європи і 32-разовий України у різних видах плавання, автор трьох рекордів світу і 15 − України. Учасник чотирьох літніх Параолімпійських ігор: бронзовий призер Олімпіади в Атланті (1996), чемпіон XI Параолімпійських ігор у Сіднеї на дистанції 50 метрів батерфляєм з новим світовим рекордом. Нагороджений орденами „За заслуги" II ступеня (2000), „За мужність" III ст. та ін.

22 − 85 років тому народився ***(м. Зінов'євськ)*** **Хілобоков Юрій Павлович** (1925-1996), музикант, педагог. ***З 1944 – скрипаль-соліст концертно-естрадного бюро обласної філармонії, з 1946 – концертмейстер оркестру Кіровоградського театру російської драми, завідуючий музичною частиною.*** Закінчив Одеську консерваторію (1953), ***перший завуч Кіровоградського музичного училища (з 1959). Створив ансамбль скрипалів та студентський симфонічний оркестр КМУ. Заснував перший в Україні філармонійний камерний оркестр „Концертіно", яким керував 15 років (до 1987).*** Заслужений працівник культури УРСР (1973). ***Встановлено меморіальну дошку.***

23 – 75 років від дня народження ***(с. Червоне Гайворонського району)*** **Леоніда Олександровича Гріффена,** інженера. Закінчив електротехнічний факультет Київського політехнічного інституту. Працював у текстильному інституті, очолював лабораторію в Інституті проблем матеріалознавства Академії Наук України. Доктор технічних наук, професор. Автор майже 200 наукових праць, кількох книг, 50 винаходів. Член Інженерної Академії України та Інженерної Академії Російської Федерації. Директор Державного політехнічного музею при Національному технічному університеті „Київський політехнічний інститут".

25 – 115 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Семюеля Гарднера** (1894-1984, у Нью-Йорку), американського композитора і скрипаля.

26 – 155 років від дня народження (м. Тульчин на Вінничині) **Льва Григоровича Дейча**

(1855-1941), революціонера-народника. Навчався в одній з київських гімназій. Революційну діяльність почав у 1875, вступивши до нелегального гуртка „Південних бунтарів", ***штаб-квартира якого деякий час знаходилась в Єлисаветграді. У 1876 організував тут замах на свого колишнього товарища*** **М. Є. Гориновича,** ***звинуваченого у зрадництві. Особисто облив його обличчя сірчаною кислотою. Та засуджений на смерть, чудом вижив і видав своїх катів. Згодом Дейч брав участь у підготовці таємних дружин у селах нинішнього Світловодського району для повстання у Чигиринському повіті (1877, „Чигиринська змова").*** Примикав до організацій „Земля і воля", „Чорний переділ"(1879). Загалом на каторзі й засланні перебував 16 років. У 1883 разом з Г. Плехановим і В. Засулич заснував у Женеві першу російську соціал-демократичну організацію „Визволення праці." Був одним з співробітників газети „Искра". З 1903 − меншовик. Повернувся в Росію у 1917. До більшовицької революції поставився різко негативно. Опублікував книги: „За полвека" (1926), „Роль евреев в русской революции" (1925) та ін.

26 – 120 років від дня народження (Суботів Чигиринського повіту) **Івана Полтавця-Остряниці** (1890-1957 у Мюнхені), військового і політичного діяча.

У 1912 закінчив Єлисаветградське кавалерійське училище. Учасник Першої світової війни, офіцер російської армії. У жовтні 1918 обраний наказним отаманом Вільного козацтва в Україні. У період гетьманату – генеральний писар П. Скоропадського. З 1919 – в еміграції у Німеччині. 1920 створив організацію "Українське народне козаче товариство" (УНАКОТО), що стояло на крайньо правих позиціях. 1923-1924 видавав газету "Український козак". 1926 претендував на титул Головного отамана Армії УНР, згодом на гетьманство. У 1920-1923 − військовий отаман Українського Вільного Козацтва на чужині.

28 – 55 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Сергія Миколайовича Ерліка**,

філософа. Закінчив Сімферопольське вище військово-політичне училище (1979) і філософське відділення військово-педагогічного факультету Військово-політичної академії (1990). Кандидат філософських наук, академік РАН. У 1990-1993 викладав у Військово-транспортному університеті залізничних військ та на Вищих центральних офіцерських курсах, З 1995 займається науково-дослідницькою діяльністю: начальник лабораторії, начальник відділу проблем виховання, військово-психологічних і соціальних досліджень. Бере участь у розробці нових наукових інтергративних дисциплін - біофілософії, яка займається осмисленням феномену життя як невід'ємного компоненту буття та військової деонтології і валеології.

1.09.1820 (190 років тому) – Відкрилося Єлисаветградське духовне училище.
1.09.1995 (15 років тому) – При Спасо-Преображенському соборі м. Кіровограда відкрито недільну школу, якій наступного року присвоєно ім'я рівноапостольних Мефодія і Кирила, слов'янських просвітителів.
Вересень 1905 (105 років тому) – В Олександрії гастролює „Товариство малоросійських акторів" під керівництвом П. Саксаганського за участю І. Карпенка-Карого, М. Садовського і М. Заньковецької.
1.09.1930 (80 років тому) – У Зінов'євську введена в експлуатацію шахта бурого вугілля „Піонер" на Балашівці.
Вересень 1925 (85 років тому) - Зінов'євський виконком ухвалив рішення про створення окружного архівного управління з архівосховищем при ньому.
Вересень 1930 (80 років тому) – Зінов'євський педагогічний технікум реорганізований в педагогічний інститут.
Вересень 1930 (80 років тому) – У Зінов'євську на базі ліквідованих індустріального технікуму та профтехшколи засновані два технікуми сільськогосподарського машинобудування – український і єврейський, пізніше(після 1932 року) їх об'єднали в один.
4. 09.1920 (90 років тому) – Рівненська та Новгородківська сільськогосподарські школи реорганізовані в сільськогосподарські технікуми. У 1931 Рівненський технікум приєднали до Новгородківського.
8.09.1875 (135 років тому) – Відбулися урочистості з нагоди 1-го випуску учнів ЄЗРУ. Випускників було шестеро: Максимов і Шимановський продовжили навчання у Петербурзькому Гірничому інституті, Кац і Тьомкін вступили до Технологічного інституту в Петербурзі, а Бракер – до Костянтинівського військового училища, Збишевський обрав інститут інженерів шляхів сполучення.
8.09. 1910 (100 років тому) - Перший політ у Єлисаветградському небі здійснив російський пілот Павло Андріанович Кузнецов на аероплані „Блеріо – XI".
24.09.1920 (90 років тому) – Заснований Єлисаветградський вечірній технікум сільськогосподарського машинобудування.

15 ЖОВТНЯ – 140 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ІВАНА ЕРДЕЛІ

РІД ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКИХ ЕРДЕЛІ: ХЕРСОНСЬКИЙ ТА МІНСЬКИЙ ГУБЕРНАТОРИ, ВИДАТНА АРФІСТКА, БІЛИЙ ГЕНЕРАЛ...

Родинне гніздо Ерделі, а точніше їхній палац, що у селі Леніна (колишній Ерделівці) Маловисківського району, було зруйновано... декілька років тому. Його розібрали на цеглу місцеві селяни. Нехай би цей акт вандалізму трапився під час громадянської війни, коли масово нищилися дворянські садиби, не було б так прикро. Аби ж то знати, що будинок Ерделі пережив майже неушкодженим всі катаклізми XX століття! Чому так сталося, що він не був взятий на державний облік як визначна памятка історії та культури? Питання, звісно ж, риторичне. Вкотре доводиться констатувати: історію рідного краю, його видатних уродженців ми знаємо вкрай погано. А тим часом, Ерделі − одна з найвідоміших єлисаветградських родин, яка заслуговує на добру згадку та вдячну пам'ять. Перший Ерделі − Павло Семенович − з'явився у наших степах у 1755 році у лавах балканських переселенців, що утворили військово-землеробську колонію під назвою Нова Сербія. Прізвище Ерделі, зазначимо, поширене переважно серед угорців.

Один з його нащадків Олександр Семенович Ерделі (1826-1898) став у 1890 році другим після Дмитра Остен-Сакена почесним громадянином Єлисаветграда. Із некрологу в «Сборнике Херсонского Земства» дізнаємося, що він упродовж 16 (!) років був губернатором Херсонщини, мав вищий державний ранг таємного радника. Відразу два міста − Єлисаветград та Херсон (випадок, здається, безпрецедентний) − обрали Олександра Ерделі своїм почесним громадянином. На його честь вулицю Старообрядницьку в Херсоні перейменували в Ерделівську (до революції таке практикувалося нечасто). Поховали Олександра Семеновича в маєтку Ерделівці, що знаходився за 30 верст від станції Плетений Ташлик, у родинній усипальні поблизу церкви.
На посаді херсонського губернатора, відзначається в «Историческом очерке г. Елисаветграда», Ерделі ***«завжди прихильно ставився до всіх клопотань та потреб міста».*** З його іменем пов'язують, зокрема, відкриття у вересні 1879 року Єлисаветградської чоловічої гімназії, ініціював він також заснування у місті 1885 року нічного притулку на 150 чоловік.

Та особливу вдячність до Ерделі єлисаветградці почували за сприяння у спорудженні водогону, урочисте відкриття якого відбулося 17 травня 1893 року. Міський голова Олександр Пашутін у вітальній промові підкреслив**:** ***«...Необхідна сума на влаштування водогону була виділена херсонським земським банком. Як у питанні гарантій, так і відносно позики вимагався дозвіл уряду; в обох випадках міське управління зустріло найпалкішу підтримку... в особі колишнього губернатора Олександра Семеновича Ерделі».*** Почесний громадянин Єлисаветграда, що прибув на урочистості із свого маєтку Миролюбівка (нині село **К**іровка Маловисківського району), у свою чергу зазначив: ***«... Подія, яку ми святкуємо сьогодні, надто важлива в житті Єлисаветграда, який я завжди любив і люблю. Хоч я не жив у самому місті, але кращі роки мого життя пройшли у його великому повіті, звідки дуже часто доводилося приїздити в Єлисаветград, перебування в якому було завжди приємним... Я люблю Єлисаветград, і тому, як тільки заговорили про водогін, я всією душею бажав його появи, оскільки розумів наскільки він потрібний місту».*** Сучасники відзначають виняткову память Олександра Єгоровича.

Із миролюбівських Ерделі, нащадків почесного громадянина Елисаветграда, походила знаменита арфістка, професор Московської консерваторії, народна артистка СРСР Ксенія Олександрівна Ерделі (1878-1971) (***на знімку***).

Чимало добрих справ зробив для Єлисаветграда інший представник цієї родини Яків Єгорович Ерделі. Ось його формулярний список, знайдений автором цих рядків у Кіровоградському обласному державному архіві:

«Член учетно-ссудного комитета по сельскохозяйственным кредитам Яков Егорович Эрдели − почетный попечитель Елисаветградского земского реального училища, действительный статский советник − родился 23 октября 1856 года. Из потомственных дворян Херсонской губернии, владеет 1554 десятинами земли в Елисаветградском уезде. Воспитывался в Императорском Александровском лицее, окончил курс в мае 1874 года чином титулярного советника. Женат на дворянке, дочери гвардейского капитана Вере Петровне Живкович (родилась 4 февраля 1857 г.). Имеет детей: Егора, Ольгу, Глеба, Раису и Владимира. Предводитель Елисаветградского уездного дворянства с 1892 года».

В історії Єлисаветграда він залишив помітний слід передусім на громадській посаді голови правління земського реального училища і почесного попечителя ЄЗРУ, яку він займав протягом 18 років. При ньому була споруджена в училищі Церква в ім’я Трьох Святителів (освячена 1913р.). Яків Єгорович - ініціатор влаштовування в ЄЗРУ безплатних народних читань духовного та світського науково-літературного змісту. Його портрет був замовлений для актового залу ЄЗРУ. Особливо відзначається роль Якова Єгоровича у становленні при училищі безплатних народних читань. Читання духовного та науково-літературного змісту проходили у

святкові дні і супроводжувалися показом тіньових картин, виступами хору та оркестру; утримувався книжковий склад та бібліотека. У 1895 році, приміром, слухачам безплатних народних читань було продано 2360 книг. А ще Яків Ерделі був дійсним членом Єлисаветградського товариства поширення грамотності та ремесел − однієї із найвидатніших благодійницьких організацій Російської імперії, одним з фундаторів Єлисаветградської громадської бібліотеки (1898). У подальшому Я.Є.Ерделі − губернатор Мінської губернії (1904-1906), член Державної Ради Росії.

У щоденниках «Геродота Новоросійського краю», як називали видатного українського історика Аполлона Скальковського, що відвідував Єлисаветградщину, згадуються імена й інших Ерделі: ***«...Поміщик... Є. Г. Ерделі, що володіє 2500 десятинами землі та досить невеликим сільцем, у 1838 році влаштував на своїй чудовій садибі поблизу річки Кільтень, в урочищі Копанки, прекрасну плантацію, яка більше схожа на невеликий європейський парк, аніж на сад степового поміщика. Вона займає трохи більше 12 десятин, перерізана каналами... М. Я. Ерделі, брат згаданого, купив у 1835 році поблизу Єлисаветграда ділянку землі (800 десятин) із сільцем на Інгулі, розташованим серед пісків, боліт і скель. За 16 років перетворив цю місцевість у щось по-справжньому мальовниче та казкове. Болота були засипані, піски прибрані, на річці з'явились добротні греблі та міст. А весь простір прикрашає густа й розкішна зелень лісів та оранжерей. На колишньому болоті влаштовані острівці, з'єднані між собою містками. І все навколо засаджено каролінськими тополями, кленом, берестом. ... Сади Ерделі розміщені на 25 десятинах і нараховують понад 200 сортів фруктових дерев».***

Родина єлисаветградських Ерделі була напрочуд великою, однак відомостей, що десь нині мешкають їхні нащадки, до нас не надходило. Воно й не дивно, адже в «Списке активных контрреволюционеров, бежавших с деникинцами и, по сведениям, скрывающимся в Одессе» (зберігається в облдержархіві), складеному Єлисаветградською ЧК, фігурують поміщики Ерделі Олексій, Микола, Борис Володимировичі; Володимир Георгійович, Георгій Георгійович, Володимир Миколайович та Петро Миколайович. В іншому архівному документі «Выписке из приговора Елисаветградского ревтрибунала о признании врагами Советской власти» знаходимо Георгія Георгійовича Ерделі та Віру Петрівну Ерделі (дружину Якова Егоровича, згаданого нами).

Такий пильний інтерес радянських каральних органів до цієї родини був викликаний тим, що до неї належав генерал Іван Георгійович Ерделі (1870-1939) — визначний діяч Білого руху, один із засновників Добровольчої армії (на знімку). Разом з генералами Л.Г. Корніловим, М.В. Алексєєвим та А.І. Денікіним,брав найактивнішу участь у Білому Русі (***на знімку***). Ім'я Івана Ерделі неодноразово згадується на сторінках «Тихого Дону» Михайла Шолохова. Провідний науковий співробітник обласного краєзнавчого музею Костянтин Шляховий, який досліджував життєпис Івана Ерделі, довів, що знаменитий «білий» генерал народився у селі Ерделівці Єлисаветградського повіту. У 1920 році на переговорах з Грузією (тоді ще незалежною державою) його видачі домагався сам Ленін.

Нині Ерделівка − це село Леніна Маловисківського району. Навмисне не придумаєш! Мав Іван Ерделі двох братів Якова та Георгія, був одружений на Марії Кузьминській (1868-1923) − племінниці Софії Андріївни, дружини Льва Толстого. Помер Іван Георгійович у Парижі, похований на знаменитому російському кладовищі Сан-Женев'єв-де-Буа. Після того, що сталося з його Ерделівкою, маєтком, родинною усипальнею, церквою та будинком, в якому він народився, життя та смерть на чужині не видаються такою вже й лихою долею. «Мешканцям» цвинтаря, на якому упокоївся уродженець Єлисаветградщини, Роберт Рождественський присвятив один із найпроникливіших віршів:

... Здесь похоронены сны
и молитвы.
Слезы и доблесть.
«Прощай!» и «Ура!».
Штабс-капитаны и гардемарины.
Хваты-полковники и юнкера.
Белая гвардия. Белая стая.
Белое воинство. Белая кость...
Влажные плиты травой зарастают
Русские буквы. Французский погост.
Я прикасаюсь ладонью к истории.
Я прохожу по гражданской войне.
Как же хотелось им
в первопрестольную
Въехать однажды на белом коне...
Не было славы. Не стало и Родины.
Сердца не стало. А память была...
Ваши сиятельства, их Благородия —
Вместе — на Сан-Женевьев-де-Буа...

ЖОВТЕНЬ

22 ЖОВТНЯ – 120 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

ОЛЕКСАНДР АЛЕШО: НАРОДОЗНАВЕЦЬ, АНТРОПОЛОГ, ЕТНОГРАФ

„Вошли две девушки, одна покрупней,
другая мелкая − обе расфуфыренные,
как будто собрались на вечеринку, и с
порога начали искать кого-то глазами.
Я почувствовал, что меня. Так и оказалось.
− Олеша здесь? – спросила которая покрупней,
переврав, конечно фамилию:
− Алеша здесь? − Да, да, я”.

Юрий Олеша. Ни дня без строчки.

Коли вперше чуєш прізвище визначного українського народознавця, антрополога та етнографа Олександра Гавриловича Алеші, мимоволі пригадується напрочуд схоже прізвище видатного російського письменника, уродженця Єлисаветграда Юрія Карловича Олеші (1899-1960). Таке враження, що Алешо й Олеша – одне й те саме прізвище, в якому лише переставлено першу й останню літери. Можливо,

це не випадковий збіг, і вони дійсно перебувають у родинних зв'язках?

Про Юрія Олешу, приміром, відомо, що він пишався своїм польським походженням. У свою чергу, Олександр Алешо народився 22 жовтня 1890 року (за старим стилем) в с. Грушка, поблизу м. Ульяновки Кіровоградської області, де жило багато поляків. З часом, можливо, вдасться знайти відповідь на це питання. Адже Олександр Алешо прожив лише 32 роки і після смерті (4 квітня 1922 року) був забутий аж до здобуття Україною незалежності. Подібне могло статися й з Юрієм Олешою, коли б він став не російським, а українським письменником. Втім, його доля склалася не менш драматично, ніж грушківського майже однофамільця.

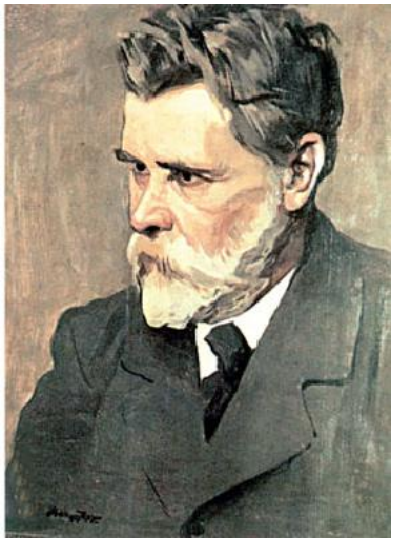

Зрозуміло, що біографія Олександра Алеші не досліджена як належить. Навчався юнак у Київському і Петербурзькому університеті. Найбільше враження на Алешу справили лекції видатного українського ученого Федора Вовка (1947-1918), він став його улюбленим учнем. За радянських часів наукова спадщина Федора Кіндратовича була під найсуворішою забороною. Ще б пак! Завдяки йомиу твердження, що україці – не росіяни було обгрунтовано науково. У головній праці Ф.Вовка „Український народ в його минулому і сучасному" (1916) доводитися, що українці за антропологічним типом різко відмінні від росіян.

Олександр Алешо брав участь у складанні антропологічних та етнографічних карт до сенсаційної праці Ф.К.Вовка. Не виключено, що він супроводжував учителя під час відвідин Єлисаветграда у 1908 році. Федір Кіндратович мав у нашому місті приятеля з часів перебування в еміграції у Франції, свого постійного кореспондента Павла Захаровича Рябкова (1848-1927), якого залучив до створення українського розділу Етнографічного музею у Петербурзі. Відомо, що саме Рябков (***на знімку***) придбав для цього славнозвісного музею чумацьку мажу, чабанську гарбу, чумайцькі ікон, писанки та інші цінні експонати. Натомість Ф.К.Вовк допоміг єлисаветградцю видати у Петербурзі працю „Чумацтво" (1914).

Того ж року Олександр Алешо, у свою чергу, відвідав з експедицією Херсонську губернію, побував зокрема і в Єлисаветградському повіті. До 1917 року молодий учений здобув у Росії визнання і був обраний дійсним членом Всеросійського географічного товариства та Російського антропологічного товариства при Петербурзькому університеті.

У 1918 році після проголошення Української Народної Республіки О.Алешо переїздить до Києва, активно включається в науково-освітнє життя молодої держави. З успіхом чмтає публічні лекції з антропології та етнології, працює редактором у видавництві „Книгоспілка". Того ж року стає дійсним членом Українського наукового товариства, де очолює відразу дві секції: етнографічну та сільськогосподарського наукового побуту. Одночасно у 1918-1919 році керує музейною секцією художньо-промислового відділу Міністерства освіти України.

Взагалі інтенсивність праці ученого у ті роки просто вражає. Алешо перекладає на українську мову етнографічні й фольклорні праці відомих європейських учених К.Вейле, В.Клінгера та ін. Однак в історію української науки Алешо увійшов насамперед як засновник і перший керівник Музею антропології та етнології у Києві, який існував з 1921 по 1934 рік. Нашому землякові вдалося перевезти з Петербурга до Києва унікальну колекцію етнографічних матеріалів, науковий архів та бібліотеку Ф.К.Вовка. У 1919 році в Києві було надруковано відразу дві праці Олександра Алеші: „Антропологічні досліди українського населення Уманського і Таращанського повітів на Київщині" та „Хв. Вовк як антрополог".

Зрозуміло, що існування Музею антропології та етнології в Києві після розгрому „українізації" стало неможливим. Федора Вовка та Олександра Алешу було затавровано як українських націоналістів. Майже через 70 років після смерті нашого земляка з'явилась перша наукова праця під назвою „Народознавчі студії О.Г.Алеші" (автори В.Борисенко і О.Франко) в

журналі „Народна творчість і етнографія” (1990, №4), присвячена пам’яті ученого. Приємно відзначити, що стаття про О.Г.Алешу міститься у новітній Енциклопедії сучасної України, видання якої триває.

ЖОВТЕНЬ

1 – 65 років від дня народження (Буковина) **Миколи Васильовича Хомандюка** (1945-2005 ***у Кіровограді),*** актора, режисера, краєзнавця. Закінчив театральну студію Київського академічного театру ім. І. Я. Франка. Працював актором у Львівському театрі юного глядача, Дрогобицькому музично-драматичному театрі; крайовій філармонії на Далекому Сході, яка обслуговувала українську діаспору Приамур’я та Приморського краю. Потім працював у Ніжинському драматичному театрі. У 1979 закінчив режисерський факультет Харківського інституту мистецтв. Був режисером у Мукачевому й Фергані, ***деякий час працював у Кіровоградському ляльковому театрі. Протягом п’яти років очолював музей-заповідник Хутір Надія. Брав участь у підготовці та проведенні І Всесвітнього форуму українців у Києві. З 1994 і до кінця життя працював в обласній державній телерадіокомпанії. Автор сценаріїв телефільмів: „А стіл один для прадіда і внука (Арсеній Тарковський)”, „Конвалія на граніті”, „Незгасимий вогонь Холодного Яру” та ін. Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова (2003).***

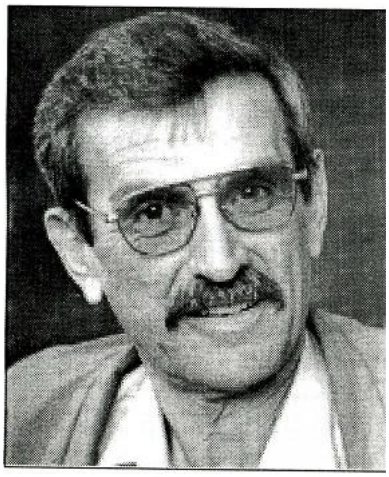

4 – 55 років від дня народження (м. Баку, Азербайджан) **Валерія Сідніна**, поета.

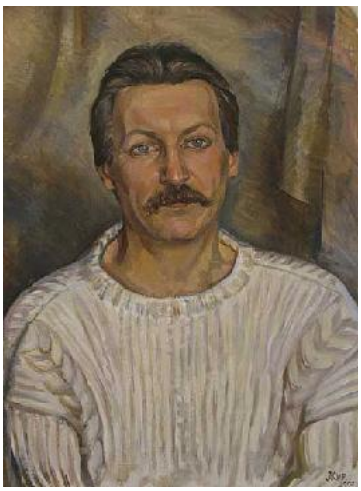

З 1963 живе у Кіровограді. У 1977 закінчив філологічний факультет КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Перший вірш надруковано 7.11.1973 у газеті „Радянський студент”. Працював учителем, журналістом, санітаром в обласній психіатричній лікарні. Член обласного літературного об’єднання „Степ”. Вірші друкувалися в московському літературному альманасі молодих радянських поетів „Истоки”, у кіровоградських часописах „Степ”, „Вежа” та ін. Член Асоціації українських письменників. У 2004 вийшла збірка поезій „12-й километр”. У 2008 в Києві – книга віршів „Улитка на лезвии”. Пише українською і російською мовами.

8 – 125 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Олександра Адамовича Вейнберга** (1885-1942), церковного діяча (єпископа Алма-Атинського **Германа).** У 1912 закінчив фізико-математичний факультет Санкт-Петербурзького університету, у 1916 – Петроградську духовну академію. У 1913 постригся у ченці. У 1916-1917 викладав у Житомирському духовному училищі. З 1930 – єпископ Алма-Атинський. Різко критикував діяльність обновленського руху, морально й матеріально підтримував засланих священиків та представників інтелігенції. Заарештований у 1932 „за участие в контрреволюционной организации церковников". Помер у концтаборі.

8 – 70 років від дня народження ***(м. Гайворон)*** **Івана Йосиповича Геруна**, поета.

Навчався на філологічному факультеті Київського державного університету ім. Т. Г. Шевченка. ***Літературний псевдонім - Гайворон.*** Автор книг поезій: „Багряні громи", „Сходження", „Екліптика духу", „Божа Ріка", поеми „Кузьмова гора" та ін. Член Національної Спілки письменників України.

10(22) – 140 років від дня народження (м. Воронеж) **Івана Олексійовича Буніна** (1870-1953), письменника. Почесний академік Російської АН (1909). Значну частину життя провів в Україні (жив у Харкові 1887-1889; Полтаві 1890-1894 та 1898-1901; Одесі 1918-1920), захоплювався її природою, народом та культурою, писав твори української тематики. Добре знав усну поетичну творчість українського народу. Вплив українського фольклору помітний на його оповіданнях („На край світу", „Лірник Родіон") та багатьох віршах. Любив поезію Т. Шевченка, якого називав абсолютно геніальним поетом; писав статті про нього, перекладав твори***. У Єлисаветграді побував у 1918. Згадує наше місто у публіцистичній книзі „Окаянные дни" як один з епіцентрів громадянської війни та щоденниках***. Перебував в еміграції (з 1920). Лауреат Нобелівської премії (1933). ***Високо цінив поетичну творчість уродженців Єлисаветграда*** **Дона Амінадо** та **Анатолія Величковського.**

10 – 100 років від дня народження ***(с. Піщаний Брід Добровеличківського району)*** **Івана Антоновича Чередниченка** (1910-1945), військового діяча. ***Навчався у рідному селі, працював у кам'яному кар'єрі.*** Закінчив військово-політичні курси, був політруком. Відзначився під час прориву ворожої оборони на Віслі південніше Варшави. Герой Радянського Союзу (посмертно, 1946).

12 – 105 років від дня народження ***(с. Скопіївка Добровеличківського району)*** **Володимира Степановича Моргуненка** (1905-1943), педагога. ***У 1927 закінчив Добровеличківський педагогічний технікум. Майже 10 років, з 1927 по 1937 працював у школі рідного села.*** У 1937 призначений директором школи у селі Кримка Первомайського району. У січні 1942 в окупованому фашистами селі створив підпільну організацію „Партизанська іскра", до якої увійшли учні Кримської школи та мешканці села. Через рік організація налічувала 50 чоловік. Підпільники випускали рукописну газету „Партизанська іскра", розповсюджували листівки, влаштовували диверсії на залізниці (пустили під укіс ешелон з живою силою та технікою, підірвали кілька мостів, звільнили кількасот військовополонених). 18.02.1943 підпільників заарештували і після жорстоких катувань розстріляли 23 членів „Партизанської іскри". Герой Радянського Союзу. Про подвиг учителя і його учнів згадує Ю. Збанацький у книзі „П'ятий океан".

15 – 150 років від дня народження (с. Новоселиці на Поділлі) **Софії Віталіївни Тобілевич** (до заміжжя Дітківської) (1860-1953), фольклористки, другої дружини **І. К. Карпенка-Карого**. Грамотою оволоділа самотужки. Засвоївши шкільну програму, працювала домашньою вчителькою у поміщицьких родинах. Автор спогадів: „Життя Івана Тобілевича" (1940), „Корифеї українського театру" (1947), „Мої стежки і зустрічі" (1957). Уклала фольклорний збірник „Українські народні пісні в записах Софії Тобілевич" (1982). Багато пісень записала безпосередньо від І. Карпенка-Карого, М. Садовського, П. Саксаганського, М. Кропивницького, М. Заньковецької та інших.

17(30) – 100 років від дня народження ***(м. Долинська)*** **Костянтина Васильовича Заруби** (1910-1998), графіка, живописця. Навчався в Київському ДХІ (1936-41, 1945-47) у С .А. Григор'єва, В. М. Костецького, Ф. Г. Кричевського. Під час Великої Вітчизняної війни, перебуваючи на фронті, малював для фронтових газет (портрети воїнів, бойові епізоди і т.п.). З 1945 працює для сатиричного журналу "Перець". Ілюстрував та оформив "Сочинения" О. С. Пушкіна (К.,1955). Серед живописних творів - "Т. Г. Шевченко з товаришами у будинку Житницьких" (1958, Музей Т. Г. Шевченка, Київ). Викладав у Київському державному художньому інституті (1947). Його учнями були: Григорій Якутович, Георгій Зубков, Сергій Адамович та інші відомі майстри графіки.

20 – 60 років від дня народження ***(с. Протопопівка Олександрійського району)*** **Желєзнякова Євгена Михайловича**, поета і прозаїка. У 1972 закінчив факультет фізичного виховання КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Працював журналістом в обласному телерадіокомітеті, газетах „Кіровоградська правда" і „Народне слово". Автор поетичних і прозових творів для дітей : „Ходить весело вітерець" (1976), „Виріс в полі колосок" (1985), „Танкодром" (1987), „Моє село" (1993) та ін. У 2005 видав збірку поезій „Поминальні роки".

21 – 55 років від дня народження (м. Копейськ Челябінської області) **Василя Степановича Ковальського**, інженера, підприємця, благодійника. У 1979 закінчив Київський інститут інженерів цивільної авіації, інженер-механік. Кандидат технічних наук (1983). ***З 1979 по 1991 працював у Кіровоградському вищому льотному училищі цивільної авіації. У 1992-1994 – генеральний директор НВО „Нібас", президент футбольного клубу „Зірка-Нібас". З його іменем пов'язані найвищі досягнення кіровоградського футболу: вихід команди до вищої ліги, почесне 6-е місце у дебютному сезоні (1995-1996), перемога над київським „Динамо".*** З 1994 по1998 – директор спільного українсько-російсько-голандського підприємства „Глурс-Нафтопродукт". У 1998-2000 – президент АТ „Корпорація інтегрованих агропромислових підприємств України". З 2000 по 2001 – голова правління НВО „УкрРіпак". Доктор економічних наук (1994). ***З 2001 – професор Кіровоградської державної льотної академії України. Обирався депутатом Кіровоградської міської ради (1994-1998).***

23 – 70 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Геннадія Григоровича Півняка**, енергетика, педагога. ***Випускник Олександрійської СШ № 2 ім. М. Горького.*** У 1963 закінчив електротехнічний факультет Дніпропетровського гірничого інституту. Доктор технічних наук (1981). Професор, академік НАНУ (1997). Ректор Національної гірничої академії України (з 1982). Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1990). Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1998), премії ім. О. Лебедєва НАНУ (1997). Почесний доктор Краківської гірничо-металургійної академії (1999). Нагороджений орденами князя Ярослава Мудрого V ст. (1999), Св. князя Володимира IV ст. (2000) та ін. Автор понад 200 наукових статей, 23 підручників; 52 винаходів та патентів з проблем електроенергетики, двох наукових відкриттів. Володіє французькою мовою.

24 – 110 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Давида Львовича Талмуда** (1900-1973), фізіохіміка. ***Випускник Єлисаветградської гімназії 1919***. Закінчив Одеський хімічний інститут (1923), з 1930 – завідуючий лабораторією Ленінградського інституту хімічної фізики, з 1934 директор лабораторії Інституту біохімії АН СРСР, член-кореспондент АН СРСР (1934). Автор 72 наукових праць. Основні дослідження присвячені фізичній хімії поверхневих явищ та колоїдній хімії. Лауреат Державної премії СРСР (1943).

25 – 155 років від дня народження **Дмитра Івановича Яворницького** (1855-1940),

історика, археолога, етнографа, фольклориста, письменника. Закінчив історико-філологічний факультет Харківського університету (1881). У 1886 працював у Петербурзі вчителем гімназії, викладачем педагогічних курсів. Після захисту магістерської дисертації (1896) працював приват-доцентом у Московському університеті. З 1902 – завідувач Музею старожитностей Поля у Катеринославі. У 1926-1933 працював у Дніпропетровському університеті. Зібрав унікальну колекцію матеріальних пам'яток Південної України (зберігаються у Дніпропетровському історичному музеї ім. Д. І. Яворницького. Автор знаменитої „Історії запорізьких козаків" (1892-1897) та багатьох інших творів. ***Досліджуючи історію української козаччини, часто бував на території Єлисаветградщини, де знаходилась Бугогардівська паланка.***

26 – 85 років від дня народження ***с. Водяне Компаніївського району)*** **Василя Леонтійовича Завгороднього,** художника і співака (баритон).

Учасник ВВВ. Після демобілізації у 1950 влаштувався художником до Кіровоградського музично-драматичного театру, але його співочий хист не залишився непоміченим. Його вокальні дані оцінив видатний співак і педагог Іван Паторжинський. У 1955 закінчив Київську консерваторію. Працював у Житомирській обласній філармонії, з 1960 по 1974 - соліст Державного українського хору імені Григорія Верьовки, потім працював в Кримській філармонії. Творчість майстра різнопланова: акварель, ліногравюра, пастель; різьблення по дереву (рельєф та об'ємна скульптура), декоративний живопис. Твори знаходяться у багатьох українських музеях. Заслужений артист України, член Національної спілки майстрів народного мистецтва України, лауреат Всеукраїнської премії імені Катерини Білокур. ***Персональна виставка експонувалася в обласному художньому музеї у березні 2009.***

27 – 75 років від дня народження ***(м. Новогеоргіївськ, Світловодськ)*** **Віталія Миколайовича Куликова** − художника (графік, плакатист, живописець) і педагога. Закінчив Харківський художній інститут (нині Академія дизайну та мистецтв), ***де навчався у відомого графіка Г.А.Бондаренка (1892-1968) (також уродженця Новогеоргіївська).***

Член Національної Спілки художників України. Учасник республіканських, всеукраїнських, всесоюзних, міжнародних і зарубіжних виставок з 1969. Персональні виставки влаштовувалися у Харкові, Нюрнберзі, Львові. Працює на кафедрі графіки архітектурного факультету Харківського державного технічного університету будівництва та архітектури.

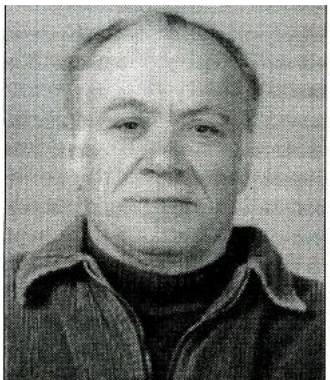

27 – 65 років від дня народження ***(с. Диківка Знам'янського району)*** **Олександра Антоновича Рябошапки,** краєзнавця, журналіста. ***Закінчив Олександрійське культосвітнє училище та КДПІ ім. О. С. Пушкіна. Працював у Знам'янській та Добровеличківській районних газетах.*** У 1976 потрапив в автомобільну катастрофу, внаслідок чого став інвалідом І групи. Автор книг: «Такі незвичайні долі», „Чорнолісся пам'ятає», «Вічне джерело», «Дорогі мої земляки»,

«Знам'янка: залізниця, історія, люди», «Пам'ять крізь роки» та ін. ***Лауреат обласної краєзнавчої премії ім. В. М. Ястребова. (1998). Почесний громадянин м. Знам'янки.***

29 – 85 років від дня народження (Тюменська область) **Якова Івановича Чупіна**, військового діяча. Учасник ВВВ з квітня 1943. Старший сержант, пройшов шляхами війни до ріки Ельби. Повний кавалер ордена Слави***. Після війни закінчив Кіровоградський інститут сільськогосподарського машинобудування, працював на заводі „Червона Зірка".***

Жовтень 1625 (485 років тому) − Біля с. Табурища (сучасний Світловодськ) відбувся запеклий бій між запорожцями на чолі з гетьманом М. Жмайлом і польською армією С. Конєцпольського.
2.10.1920 (90 років тому) – Раднарком УРСР видав постанову про створення таборів примусової праці. Через місяць запрацював Єлисаветградський концтабір.
3.10.1920 (90 років тому) – Перебуваючи зі своєю капелою в Єлисаветграді, композитор і священик Української Автокефальної Православної Церкви Кирило Стеценко у місцевій Грецькій церкві здійснив здійснив обряд вінчання членів свого колективу.
9.10.1920 (90 років тому) – Єлисаветградська повітова ЧК повідомила міський військово-революційний комітет про розстріл 16 заручників.
13.10.1920(90 років тому) − В Єлисаветграді відкрито Музей революції.
17.10.1920 (90 років тому) – В Єлисаветград прибуває агітпоїзд ВЦВК „Жовтнева революція" на чолі з М. Калініним, А. Луначарським і М. Семашком.
З 31.10. по 14.11.1890 (120 років тому) − В Єлисаветграді експонувалася XVIII виставка Товариства пересувних художніх виставок з Санкт-Петербурга, яку оглянуло 1911 чоловік. Відвідувачі мали змогу ознайомитися з новими картинами відомих російських та українських художників А. Васнецова, М. Дубовського, К. Коровіна, І. Левітана, І. Рєпіна, В. Сєрова, І. Шишкіна, М. Ярошенка, С. Світославського, М. Кузнецова та багатьох інших. Експонувався „Етюд" уродженця Єлисаветградщини Ф. Козачинського. В Єлисаветграді був виданий „Каталог XVIII выставки Товарищества передвижных художественных выставок", статті про неї друкувалися в газеті „Елисаветградский вестник".
З 31.10. по 7.11.1900 (110 років тому) – В Єлисаветграді експонувалася XXVIII виставка Товариства пересувних художніх виставох з Санкт-Петербурга, яку відвідало 1210 чоловік.

ЛИСТОПАД

9 ЛИСТОПАДА – 125 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ

МИТРОПОЛИТ КІРОВОГРАДСЬКИЙ І МИКОЛАЇВСЬКИЙ НЕСТОР

Мне крест ниспослан Богом,
Отметил Бог меня перстом,
К страдающим в болезнях и тревогах,
Навстречу им иду с крестом
Митрополит Нестор.

Останні роки життя митрополиту Нестору судилося провести в Кіровограді. З 9 грудня 1959 року по 4 листопада 1962 року він очолював Кіровоградську та Миколаївську єпархію. Для такого визначного церковного діяча призначення в Кіровоград більше нагадувало почесне заслання. Стосунки з радянською владою у митрополита не склалися від самого початку. Розповідають, що, отримавши титул Кіровоградського та Миколаївського, митрополит просив підлеглих якомога рідше вживати при ньому слово «кіровоградський». Вони з Сергієм Костриковим (Кіровим) були земляками − обидва з Вятської губернії. Згодом Вятку та Єлисаветград більшовики зробили побратимами по нещастю, перейменувавши відповідно на Кіров та Кіровоград. А шанувати більшовицьких кумирів митрополит Нестор не погоджувався ніколи.

Та все ж саме в Кіровограді завершувалося його життя, насичене надзвичайними подіями, незабутніми зустрічами та богоугодними справами. Тут він написав книгу спогадів «Моя Камчатка. Записки православного місіонера», що побачила світ у Москві 1995 року. Мемуари, написані натхненно й захоплююче, свідчать про неабиякий літературний хист автора. Воно й не дивно, адже владика протягом всього життя писав духовні вірші. У нашому місті владика Нестор пережив чи не найщасливішу мить свого життя, коли у серпні 1960 року несподівано отримав зворушливого листа-сповідь від ієромонаха Киріака. Це був той коряк, колишній язичник, котрого отець Нестор хрестив у далекому 1908 році на Камчатці. Хрещеник, колишній розбійник, розповів, що зустріч з молодим священиком стала переломним моментом у його долі: все подальше життя він прагнув наслідувати отця Нестора.

У 1961 році у Кіровограді митрополит відзначив 45-річчя свого архієрейського служіння, тут його неодноразово відвідував Патріарх Московський і всія Русі Алексій І, з яким він мав дружні стосунки.

Незважаючи на похилий вік, свідчать люди, що добре знали митрополита Нестора у Кіровограді, він до останніх днів залишався діяльною та енергійною людиною, зберіг свою виняткову доброту, живий розум, пам'ять і простоту. Він, приміром, ніколи не сідав за трапезу, попередньо не нагодувавши жебраків і прочан. Коли митрополита відвідували бідні священики з віддалених куточків єпархії, він, помітивши їх злиденний вигляд, траплялося, тут же знімав із себе підрясник, весело промовляючи: «Ти диви, а він тобі якраз!» Накладаючи єпитимію на порушників (покарання у вигляді певної кількості поклонів перед іконою або Хрестом), сам же її й виконував.

Кіровоградське обкомівське начальство митрополит Нестор дратував тим, що в урочистих випадках з'являвся до нього на прийом з орденами на грудях, які він отримав на фронтах Першої світової війни. Коли підлеглі секретаря обкому КПУ висловлювали йому невдоволення шефа, владика ввічливо говорив: «Передайте йому, що мої ордени − заслужені!» А

нагороджений він був Хрестом на Георгіївській стрічці, орденами святої Анни 3-го та 2-го ступенів, Святого Володимира 4-го ступеня та орденом Святого Миколая.

Одним словом, місцева влада змушена була з ним рахуватися. В особі митрополита Нестора вони відчували особистість, яку неможливо залякати. За часи його служіння на Кіровоградщині не було закрито жодного храму. Митрополит Нестор любив повторювати вислів Святителя Філарета: «Життя не свято, життя є подвиг».

Згадуючи кіровоградський період життя та пастирської діяльності владики протоієрей Володимир Сорокін зазначає, що «він був загадковою людиною». А загадка ця, очевидно, у масштабах особистості митрополита, у винятковості його долі, про що в Кіровограді навряд чи хто знав, крім, звісно, КДБ. Уже один перелік основних віх життя владики Нестора вражає.

Він народився 9 листопада 1885 року у Вятці в родині військового чиновника Олександра Анисимова і був названий при хрещенні Миколою. Після закінчення Казанського реального училища вступає на місіонерське відділення духовної академії. 17 квітня 1907 року Микола Анисимов приймає чернецтво з іменем Нестора (на честь преподобного Нестора Літописця) і вирушає місіонером на Камчатку. За декілька років невтомної праці йому вдалося навернути до християнства тисячі людей (камчадалів, коряків, чукчів, евенків, тунгусів).

Під час служіння на Камчатці він вивчив коряцьку та тунгуську мови, переклав на коряцьку Божественну літургію, частково Євангеліє, а на тунгуську − молитву «Отче наш», заповіді Мойсея та інші. Йому належить ідея створення Камчатського православного братства. Через три роки це благодійне товариство налічувало 1900 членів, мало свої відділення у найбільших містах Російської імперії. Завдяки зусиллям отця Нестора на Камчатці було збудовано 35 церков, 38 каплиць, 42 школи і т. д. Його сміливо можна назвати Хрестителем та просвітителем Камчатки.

На фронтах Першої світової війни о. Нестор організував санітарний загін «Перша допомога під вогнем», сам виносив поранених з поля бою, направляв їх в лазарети. 16 жовтня 1916 року, повернувшись на Камчатку, був рукопокладений в єпископа Камчатського та Петропавлівського. Після захоплення влади більшовиками єпископ Нестор написав і видав у 1917 році книгу «Розстріл Московського Кремля» про знищення новими «хазяями» Росії церковних святинь. Її було відразу конфісковано, автора протримано під арештом декілька місяців. Єпископ Нестор брав найактивнішу участь у невдалій спробі групи офіцерів підготувати звільнення царської родини. У ті часи він був, по суті, правою рукою патріарха Тихона, котрий, як відомо, займав відверто антибільшовицьку позицію.

Потім єпископ Нестор перебрався у Маньчжурію, в м. Харбін. Там його чекала чужина та нова паства − російські емігранти. Тут владика заснував Будинок милосердя і працелюбства, притулки для сиріт, калік, наркоманів і т. д.; безплатні їдальні для бідноти, амбулаторію та стоматологічний кабінет.

У 30-ті роки владика Нестор, возведений у сан архієпископа, побував у багатьох країнах світу (Єгипет, Індія, Італія, Палестина і т. д.).

Велика Вітчизняна війна сколихнула у ньому патріотичні почуття. У 1945 році архієпископ Нестор щиро вітав вступ до Харбіна Радянської Армії. З 1946 року Нестор − митрополит Харбінський та Маньчжурський, екзарх всієї Східної Азії. У цьому сані він і був заарештований у червні 1948 року, коли мав необережність прибути у Москву на нараду глав та представників Помісних Православних Церков. Зі слів самого владики, його «злочин» полягав у написанні тридцять (!) років тому книги «Розстріл Московського Кремля». Лише у січні 1956 року митрополита Нестора було звільнено з концтабору, де він відмучився вісім років. Того ж року був призначений митрополитом Новосибірським та Барнаульським. За наполяганням місцевого партійного керівництва владику Нестора у 1958 році було звільнено від займаної посади після того, як він навідріз відмовився давати згоду на закриття одного з храмів: «Все своє життя я храми тільки відкривав!».

От за яких драматичних обставил митрополит Нестор опинився на Кіровоградщині. 17 жовтня 1962 року йому мали зробити в Москві операцію, однак у день приїзду стався кроволив у мозок. Митрополита Нестора поховано 24 жовтня на території Троїце- Сергієвої Лаври. На скромній могилі святителя стоїть хрест із білого мармуру, на якому вибито: «Христос Воскрес!».

24 ЛИСТОПАДА – 155 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ОЛЕКСАНДРА ВОЛОШИНА

ЯК ЄЛИСАВЕТГРАДЦІ БОРОНИЛИ УКРАЇНСЬКУ МОВУ

130 років тому члени Єлисаветградського українофільського гуртка написали колективного листа відомому російському журналісту, співробітнику журналу „Вестник Европы" О.М.Пипіну з проханням посприяти скасуванню ганебного Емського указу 1876 року про заборону української мови, літератури і театру. Ось зміст цього листа (із незначними скороченнями):

„Милостивый государь, Александр Николаевич!

…В лучший период для малороссийской литературы, когда в свет вышло много, хотя и небольших книжек для народа…, вдруг совершенно нежданно-негаданно в 1876 году последовало полное запрещение не только не печатать что-нибудь на малорусском языке, но даже представление на сцене старых пьес подвергалось запрещению.

Не станем говорить о том, какое вредное влияние это запрещение имеет на рост только что начавшей свою жизнь малорусскую литературу…

…Не так давно, месяца два тому назад, в таких окраинах, как Херсон, Елисаветград и Одесса – городах Новороссийского края – по ходатайству некоторых лиц, дозволено было представление малороссийских пьес.

Заключая из этого, что времена, так сказать, переменились, одним из нас былапредставлена к напечатанию маленькая брошюра „За моє жито та мене й бито". Предполагалось, таким образом, сделать пробу. Но увы! Проба оказалась вполне неудавшейся: печатать этот маленький очерк не дозволили без объяснения причин!..

И так как Вы один из самых компетентных людей в этом вопросе, то поэтому и всякое заявление Ваше в газетах и журналах будет иметь несравненно больший успех, чем заявления лиц, неизвестных литературе.

Взяв это в соображение, мы просим Вас, Милостивый Государь, поднять в литературе вопрос о правах на существование малдороссийского языка в пределах возможных по духу времени. А также, не найдете ли уместным поговорить об этом деле с литераторами, приглашенными в комиссию для пересмотра законов о печати и просить их принять на себя труд поднять этот вопрос в самой комиссии.

Уважающие Вас: Иван Тобилевич, Марк Кропивницкий, Евгений Чикаленко, Андрей Грабенко, Надежда Тобилевич, Афанасий Михалевич, Александр Тарковский, Александр Волошин.

24 ноября 1880 г.
г. Елисаветград.

Цим зверненням до О.М.Пипіна (1833-1904) єлисаветградські літератори не обмежилися і через тиждень, 1 листопада 1880 року, написали листа уже відомому історику і письменник нагадавши у М.І.Костомарову, він присягався до скону йому вірша, в якому мову. боронити рідну

Ми, здається, й досі належним чином не оцінили цей глибоко патріотичний вчинок єлисаветградців у справі рятування української мови. Адже їхній голос було почуто і невдовзі у „Вестнике Европы” із статтями на захист нашої мови виступили і Микола Костомаров, і Олександр Пипін. Завдяки цьому в 1881 році цензурний тиск значно послабшав, і Кропивницький таки отримав дозвіл на постановку українських вистав, через декілька місяців 27 жовтня 1882 року постановкою в Єлисаветграді п’єси „Наталка Полтавка” започаткував український професійний театр.

40-річний Марко Лукич був найстаршим серед єлисаветградських підписантів. Іван Тобілевич, попри 35-річний вік, ще не написав жодної п’єси. А наймолодші єлисаветградські українофіли Євген Чикаленко (згодом найвидатніший український меценат) і Олександр Тарковський (батько поета Арсенія Тарковського та дід кінорежисера Андрія Тарковського) щойно закінчили Єлисаветградське земське реальне училище. О’бєднав їх навколо себе Опанас Михалевич (1848-1925), лікар за фахом, який після заслання за участь у Старій Київській Громаді з 1878 року жив і працював у Єлисаветграді.

Нині ці імена золотими літерами вписані в історію в історію української культури – тоді ж, 125 років тому, вони дійсно були „лицами, неизвестными литературе”.

Найменш відоме й дотепер широкому загалу читачів прізвище Олександра Федоровича Волошина (1855-1933) – земського діяча, педагога, етнографа та фольклориста, одного з фундаторів Української Центральної Ради. Лише після проголошення у 1991 році незалежності України про діячів Центральної Ради історики почали писати об’єктивно. Його фого відшукати, на жаль, не вдалося

Доля Волошина не менш хвилююча та драматична, ніж інших єлисаветградських українофілів. 24 листопада (за старим стилем) 2010 року виповнюється 155 років від дня народження цієї людини – справжнього українського інтелігента. Сталася ця подія у Бобринці. У 1873 році юнак закінчив Херсонську учительську семінарію, деякий час працював у сільській школі. До кола захоплень всебічно обдарованого молодика належали: музика, малювання, співи. З 1878 року Олександр Волошин переїздить до Єлисаветграда, починає відвідувати заняття гуртка Громади О.Михалевича. З 1884-го працює у Єлисаветградському статистичному комітеті. Влітку 1885 року після розгрому єлисаветградської Громади Олександр Федорович був також заарештований, після звільнення перебував під наглядом поліції. Марко Кропивницький намагався влаштувати Волошина хормейстером у свою трупу, але дозволу влада не дала.

У пошуках роботи Олександр Федорович їде в Одесу, де влаштовується коректором у видавництво Фесенка та працює помічником класного вихователя художньої школи. Там, в Одесі, він упорядкував та видав „Збірничок українських пісень” (1895). У 1896 році Волошин повертається на земську службу, працює секретарем земської земської управи в м. Ананьєві. За намагання залучити до шкільних бібліотек народних шкіл українські книжки його звільнюють. До 1917 року Волошин працював у Харківському та Київському губернському земствах, де очолював відділи позашкільної та шкільної освіти.

Йому судилося відіграти дуже поважну роль у подіях української революції. У березні 1917 року Олександр Федорович стає одним із засновників Центральної Ради, до якої був

делегований Товариством Українських Поступовців. Волошину було доручено створення комісії у справах народної освіти, згодом він очолював друкарню ЦР. Був також головою видавничого комітету Київського товариства „Просвіта”. Волошин належав до фундаторів Українського Національного Фонду, саме він ініціював 20-22 травня 1917 року благодійну акцію на підтримку української національної справи. Лише в одному Києві, за свідченням М.Грушевського, вдалося зібрати 40 тис. крб.

Після поразки УНР Волошин повертається в Одесу, займається переважно перекладами українською мовою. Олександр Федорович не дожив до часів Великого Терору, оскільки помер у рік Великого Голоду в Україні.

ЛИСТОПАД

1 – 195 років від дня народження **Костянтина Олександровича Рощаковського** (1815- 1862 в ***Єлисаветграді),*** землевласника, громадського діяча, філантропа. У 1815 закінчив Харківський університет, служив у Департаменті Міністерства Державного Майна (до 1840). ***Після виходу у відставку поселився у своєму родовому маєтку у Бобринецькому повіті (імовірно це село Рощахівка Бобринецького району). У 1843 обраний почесним наглядачем Бобринецького повітового училища, якому приніс багато користі своїми щедрими пожертвуваннями й турботою. З 1859 і до самої смерті – Бобринецький і Єлисаветградський повітовий предводитель дворянства. Як людина добра і гуманна, багато сил віддав справі визволення селян:*** **«Это был один из наиболее деятельных и честных служителей местного общества, которое многим ему обязано»** (див. „Русский Биографический Словарь”). Написав багато статей про селянську реформу для газети „Одесский вестник”, був одним з найшанованіших співробітників видання. Його „Мемуары времени освобождения крестьян” надруковані в „Киевской старине” (1887, июнь-июль).

2 – 205 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Йосипа Опанасовича Петрова** (1805-1878 у Петербурзі), оперного співака (бас), одного з фундаторів російської оперної школи. ***Відвідував приватну школу відставного капітана*** Шахова ***у Єлисаветграді, співав у церковному хорі. Вокальну освіту здобув самостійно.*** У 20-х роках працював в українських театральних трупах ***Жураховського і Штейна***. ***Дебютував на сцені 1826 в Єлисаветграді у виставі за п’єсою „Козак-віршувальник”.*** У 1830 запрошений режисером М. Лебедєвим до Петербурга. У 1830-1855 – соліст Великого театру (Петербург), 1860-1878 – Маріїнської опери. Перший виконавець партій Сусаніна, Руслана та багатьох інших. Відомий як чудовий інтерпретатор української народної пісні.

3 – 140 років від дня народження ***(с. Кетрисанівка Бобринецького району)*** **Олександра Олександровича Яблоновського** (1870-1934 у Парижі), письменника, публіциста. Закінчив юридичний факультет Петербурзького університету, працював присяжним повіреним. Літературний дебют відбувся 1893 у журналі „Русское богатство". У журналі „Образование" вів сатиричний відділ „Родные картинки". Написані для цього освітянського часопису нариси і фейлетони склали тритомник творів „Родные картинки" (1912-1913). Великий резонанс викликала автобіографічна повість „Из гимназической жизни" (1901). У 1918 переїхав з Москви до Одеси, працював у газетах. У 1920 емігрував з Добровольчою армією. З 1925 по 1934 жив у Парижі, працював у жанрі політичного фейлетону. Зайняв непримирену позицію у ставленні до більшовицького експерименту та його вождів, писав про голод в Україні 1933, засуджував прислужництво радянських та зарубіжних письменників. Герої його фейлетонів – ***В. І. Ленін, Л. Д. Троцький,*** Ф. Е. Дзержинський, ***М. І. Калінін,*** А. Бєлий, В. Маяковський, ***О. М. Толстой***, С. О. Єсенін, ***В. В. Вересаєв, О. М. Горький,*** А. Барбюс, А. Франс. У 1928 обраний Головою Ради Спілки російських письменників та журналістів в еміграції. Навіть після смерті Горький не міг приховати свого роздратування: „**Недавно умер в Париже А. Яблоновский, один из сотрудников подлейшей газетки „Возрождение". Он печатал в ней маленькие фейлетоны, грубо, старчески глупо и злобно издеваясь над Союзом Советов. Эмигранты называли его королем шуток…**»

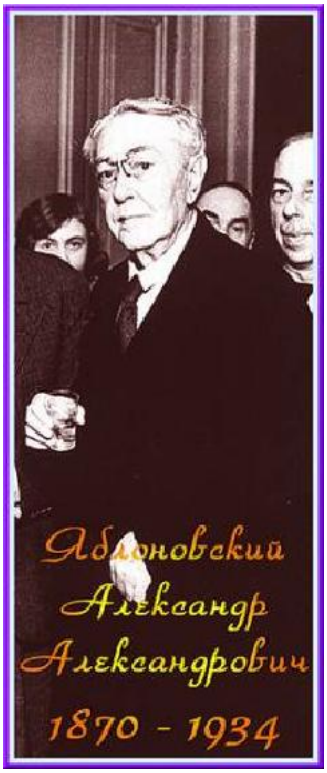

3 – 115 років від дня народження (м. Одеса) **Едуарда Георгійовича Багрицького** (справжнє прізвище Дзюбін) (1895-1934 у Москві), поета. Перші вірші надруковані у 1914. Під час громадянської війни служив у Червоній Армії; писав агітаційні вірші, малював плакати і т. п. ***Брав участь у ліквідації григор'євського заколоту на території Єлисаветградщини, що знайшло відображення у поемі „Сказание о море, матросах и „Летучем голландце" (1922)*** та інших творах. Автор збірок поезій: „Юго-Запад" (1928), „Победители" (1932), „Последняя ночь" (1932) і т. д. Найвідоміший твір про Україну – поема „Дума про Опанаса" (1926). ***Приятелював з уродженцями Єлисаветграда*** **Ю. Олешею**, **А. Нюренбергом** та ін.

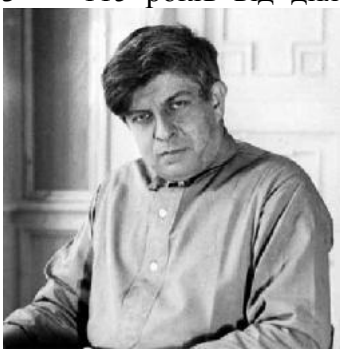

3 – 115 років від дня народження (Царське Село) **Ольги Миколаївни II** (1895-1918, розстріляна), великої княжни, дочки імператора Миколи II.. ***Була найяснішим шефом Єлисаветградського гусарського полку з 11.07.1909 по лютий 1917.*** У 2000 разом з іншими членами родини останнього російського імператора Російською православною церквою приєднана до святих***. До 200 - річчя заснування полку видано книгу А. В. Воронова „Ольгины гусары. 3-й Гусарский Елисаветградский Ея Императорского Высочества Великой Княжны Ольги Николаевны Полк. 1764-1964. Страницы полковой истории".***

5 – 95 років від дня народження ***(с. Іванівка Олександрівського району)*** **Дмитра Тимофійовича Гуляєва** (1915-1943), військового діяча. У 1936 закінчив Московське військово-політичне училище. З липня 1941 – у партизанах, з травня 1942 – командир загону, з червня 1943 – командир бригади, що діяла на території Білорусії. Загинув у бою. Герой Радянського Союзу (1944).

7 – 100 років від дня народження ***(с. Іванівка Маловисківського району)*** **Івана Устимовича Вербовського** (1910-1978), військового діяча. На фронті з серпня 1941. Пройшов війну від Бєлгорода до Праги і Дрездена. Санінструктор 5-ї гвардійської армії. За роки війни виніс з поля бою майже 500 поранених бійців, знищив 23 фашистів і взяв у полон 9 німців. Герой Радянського Союзу (1945).

8 – 200 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Михайла Карповича Павловського** (1810-1898), священика, протоієрея, ***син фундатора Єлисаветградського духовного училища*** **К. С. Павловського**. Закінчив Київську духовну Академію (1833). Викладав у Рішельєвському ліцеї, професор богослов'я Новоросійського університету в Одесі (до 1873). В Одеській духовній семінарії викладав історію та грецьку мову (з 1838). Настоятель Одеського кафедрального собору. ***У 1841 організував серед одеської знаті збір коштів для допомоги єлисаветградцям, які постраждали внаслідок руйнівного паводку. Почесний член Імператорського Новоросійського університет (1886). Автор багатьох праць, зокрема збірника „Слова и речи" (1851).***

11 – 105 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Михайла Лукича Варламова** (1905-1991), хіміка-технолога. У 1930 закінчив Одеський хіміко-технологічний інститут. Працював завідувачем кафедри Одеського політехнічного інституту. З 1955 – доктор технічних наук, професор (1957). Вів дослідження в галузі виробництва мінеральних добрив, очистки газів хімічного виробництва. Автор наукових праць з цих та інших проблем. Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1968).

11 – 85 років від дня народження ***(с. Кримки Олександрівського району)*** **Петра Григоровича Цупренка** (1925-1996), правознавця. У 1952 закінчив Харківський юридичний інститут. З 1953 – член Харківського обласного суду, а з 1961 – член Верховного суду УРСР. У 1970-1972 працював ст. консультантом відділу помилування Президії Верховної Ради УРСР. З 1974 – заступник , а з 1982 – перший заступник Голови Верховного Суду УРСР. З 1993 – головний консультант Голови ВС України. Заслужений юрист УРСР (1984).

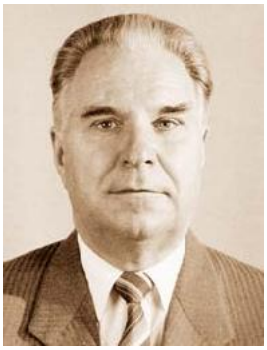

13 – 100 років від дня народження ***(с. Червоно-Венедиктівка Олександрійського району)***

Михайла Дмитровича Захарченка (1910-1983), військового діяча (льотчика-штурмана). ***Семирічку закінчив у 1925 у Червоній Кам'янці. Навчався у Шамівській сільськогосподарській профшколі (до 1928).*** У 1930 закінчив Качинське авіаучилище льотчиків, у 1951 – Військово-повітряну академію. Учасник ВВВ з липня 1941 (64 бойових вильоти). Полк під його командуванням здійснив 5309 вильотів на штурмування ворожих позицій, знищив 91 літак, багато танків та гармат. Герой Радянського Союзу (1945). З 1954 – генерал-майор авіації. Командував авіачастиною, був начальником авіаційного училища.

17 – 60 років від дня народження ***с. Новоандріївка Новоархангельського району)*** **Валентина Степановича Щербини,** правознавця. У 1978 закінчив юридичний факультет Київського університету, відтоді працює в ньому. З 1998 – завідувач кафедри господарського права, заступник декана юридичного факультету з наукової роботи та міжнародних зв'язків. Доктор юридичних наук (1996), професор (2001), член-кореспондент АПН України (2004). Член науково-консультативної ради комітету Верховної Ради України з питань правової політики (1999) і науково-консультативної ради при Вищому господарському суді України(1995). Брав участь у розробці проекту Господарського кодексу України. Досліджує проблеми господарсько-процесуального права. Автор монографії „Попередження господарських правопорушень" (1993), кількох підручників і навчальних посібників.

18 – 65 років від дня народження ***(м. Кіровоград)*** **Миколи Івановича Фірсова**, художника-кераміста. У 1970 закінчив керамічне відділення Одеського художнього училища ім. М. Грекова. Творчу діяльність розпочав у 1975. Член Національної Спілки художників України (1994). Крім нього, **керамікою займаються дружина Неля Федорівна та два сини-близнюки Олександр і Сергій Фірсови** (нар. 19.02.1971, також випускники Одеського художнього училища, члени НСХУ). Учасник обласних, республіканських та міжнародних виставок. Твори зберігаються у багатьох музеях України та приватних збірках. ***Виставка кераміки родини Фірсових влаштовувалась у міському художньо-меморіальному музеї О. О. Осмьоркіна (1995).*** Основні твори: „Лісова пісня" (2001), „Метелики" (2001), „Чумацьким шляхом" (2000), „Рідний край" (2004) та ін. **Лауреат обласної премії ім. Я. В. Паученка.**

20 – 105 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Раїси Ісаївни Лінцер**, перекладача. Закінчила Московський інститут іноземних мов (1933). Друкується з 1936. Перекладає класиків французької та іспанської літератури: Д. Дідро, О. Бальзака, Ж. Санд, Ф. Моріак, В. Бласко-Ібаньєс, Б. Перес- Гальдос, а також латиноамериканських письменників (А. Карпентьєр та ін.).

23.11(5.12) – 190 років від дня народження (с. Новосьолки Орловської області) **Афанасія Афанасійовича Фета** (1820-1892), поета. Закінчив Московський університет (1844). ***У 1845-1859 перебував на військовій службі, понад десять років на Єлисаветградщині (Єлисаветград, Новогеоргіївськ, Нова Прага, Олександрія, Березівка, Новомиргород, Красносілля, Єлизаветградка та ін.). Дві „єлисаветградські музи"*** **Марія Лазич** ***та*** **Олександра Бржеська** ***надихнули поета на сотні віршів, шедеврів інтимної лірики.*** Автор книги мемуарів „Ранние годы моей жизни" (1893), поетичних збірок „Лирический пантеон" (1840), чотирьох книг під спільною назвою „Вечерние огни" (1883-1891). Член-кореспондент Петербурзької Академії наук (1886).

24 – 280 років від дня народження (м. Москва) **Олександра Васильовича Суворова** (1730-1800), полководця, генералісімуса. Прославився під час російсько-турецьких воєн 1768-1774 та 1787-1791. ***Часто бував у фортеці Св. Єлисавети. Зокрема після смерті князя Потьомкіна був шефом Єлисаветградської медико-хірургічної школи (з 1791).*** У 1792-1793 і 1795-1797 командував російськими військами, розташованими в Україні. З початку 1799 – головнокомандуючий російськими та австрійськими військами в Італії. У 1793 завдав серйозних поразок французам.

25 – 200 років від дня народження (м. Москва) **Миколи Івановича Пирогова** (1810-1881, с. Вишня, тепер у межах Вінниці), всесвітньовідомого ученого-хірурга, педагога, діяча народної освіти в Україні. Член-кореспондент Російської АН. ***Під час російсько-турецької війни 1877-1878 працював у Єлисаветградському шпиталі та Новоукраїнському лазареті.*** Попечитель Одеського (з 1856) та Київського (1858-1861) навчальних округів. Сприяв організації недільних шкіл, ініціатор створення університету в Одесі (1865), відіграв велику роль у розвитку Київського університету, захищав загальноосвітню школу як основну ланку системи освіти, запропонував свій проект системи освіти. У статті „Вопросы жизни" (1856) проголосив загальнолюдський ідеал виховання. Вів боротьбу проти зловживань тілесними покараннями у гімназіях. Увів літературні бесіди та товариський суд, підняв значення вчителя у школі: **„Не обіжник, а учитель має керувати школою".** Ініціював створення першої недільної школи в Україні з українською мовою викладання (1858). Про освітянське кредо: **„У своїй педагогічній діяльності я найбільше дбав про погодження школи з життям, про свободу наукового досліду, про пробудження в учителях і учнях пошани до людської гідності та правди".** ***Востаннє Єлисаветград відвідав 16-17 березня 1880. На території першої міської лікарні (фортеця Св. Єлисавети) встановлено бюст.***

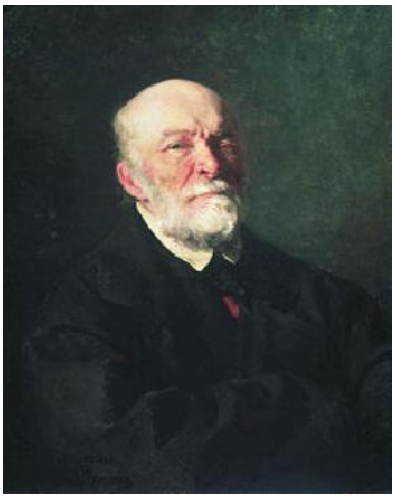

26 – 80 років від дня народження ***(м. Зінов'євськ)*** **Лідії Якимівни Сіренко**, біолога.

Закінчила Київський університет (1953), в якому працювала до 1972 на кафедрі фізіології та біохімії рослин. З 1972 – завідуюча відділом, заступник директора, директор Інституту гідробіології НАН України. Доктор біологічних наук (1971), професор (1974). Автор 16 монографій: „Радиоактивное и химическое загрязнение Днепра и его водохранилищ" (1992), „Гидрологические последствия аварии на Чернобыльской АЭС" (1992) та ін. Підготувала 2 докторів та 19 кандидатів наук. Віце-президент Гідрологічного товариства України (1993-1997), Академік Української екологічної АН (1993). Заслужений діяч науки і техніки УРСР (1991). Кавалер ордена княгині Ольги III ст. (1998).

27 – 50 років від дня народження (м. Дніпропетровськ) **Юлії Володимирівни Тимошенко,**

державного діяча, політика. У 1984 закінчила економічний факультет Дніпропетровського університету. Кандидат економічних наук (1999). З 1995 по 1997 – президент промислово-фінансової корпорації „Єдині енергетичні системи України". ***З нашого краю почався її шлях у велику політику. Народний депутат України 2-го (1996-1998) і 3-го (1998-2000) скликань від Кіровоградської області. Конкретними добрими справами здобула велику популярність в регіоні. Допомогла відновити храм у с. Олександрівці Устинівського району, реставрувати церкви у містах Бобринці й Долинській. За поданням архієпископа Кіровоградського і Олександрійського Василія за заслуги перед Православною Церквою нагороджена орденом Св. Великомучениці Варвари, який було вручено напередодні Різдва Христового 1998 у Кіровоградському Спасо-Преображенському соборі.*** З 30.12.1999 по 19.01.2001 – віце-прем'єр-міністр України. Один з лідерів Помаранчової революції в Україні (листопад-грудень 2004). Протягом 8 місяців 2005 − прем'єр-міністр України, знову на цій посаді – з грудня 2007.

<u>4.11.1960 (50 років тому) – У Світловодську відбувся мітинг, присвячений достроковому пуску Кременчуцької ГЕС.</u>

<u>Листопад 1875 (125 років тому)</u> – В Єлисаветграді народовольці Л. Дейч, В. Малинка та ін. здійснюють невдалий замах (облили обличчя сірчаною кислотою) на життя юнкера М. Гориновича, якого запідозрили у співробітництві з царською охранкою.

<u>4.11.1880 (130 років тому)</u> – Академік портретного живопису Петро Крестоносцев організував при Єлисаветградському земському реальному училищі безплатні Вечірні Рисувальні Класи для всіх бажаючих незалежно від віку, статі та станової належності – першу в Російській імперії громадську школу мистецтв.

<u>З 5 по 19.11.1895 (115 років тому)</u> – В Єлисаветграді експонувалася XXIII виставка Товариства пересувних художніх виставок з Санкт-Петербурга, з якою ознайомилося 1120 відвідувачів.

<u>13.11.2000 (10 років тому) – У Спасо-Преображенському соборі м. Кіровограда відбулося перше свято духовного співу „Молюсь за тебе, Україно...".</u>

<u>17.11.1920 (90 років тому)</u> – В Єлисаветграді створено концентраційний табір по вул. К. Маркса (біля мосту).

<u>23.11.1920 (90 років тому)</u> – Радянською владою націоналізований Єлисаветградський пивоварний завод акціонерного товариства Зельцер.

ГРУДЕНЬ

170 РОКІВ ВІД ДНЯ НАРОДЖЕННЯ ПАВЛА ЗЕЛЕНОГО

НАЙВИДАТНІШИЙ ДІЯЧ ЄЛИСАВЕТГРАДСЬКОГО ЗЕМСТВА З КОЛЬОРОВИМ ПРІЗВИЩЕМ

Зелений – один з основних кольорів спектра, середній між жовтим і блакитним.
Словник української мови.

Один місцевий поет у моїй присутності якось пожартував: «Я, хлопці, за своє майбутнє спокійний. Я так уже «наслідив» у поезії, що місце в історії літератури мені забезпечене». Це був, повторюю, жарт, але з прозорим підтекстом: мовляв, словники, довідники та книги рятують від забуття нащадків. Однак жартівник не врахував одну обставину: нащадки мають звичку час. від часу робити ревізії минувшини, відображеної в енциклопедіях. Ну, а те, що вчинили з історією більшовики − взагалі поза межами здорового глузду. Досить лише порівняти дореволюційні довідники з радянськими − багатьох видатних особистостей не дорахуєтесь.

Жертвою злочинних маніпуляцій з історією судилося стати й Павлу Олександровичу Зеленому (1840-1912) − найвидатнішому діячеві єлисаветградського земства. От хто по-доброму «наслідив» у нашому місті! І що ж? Хто сьогодні пам'ятає про нього? За життя Павло Зелений був відомий далеко за межами Єлисаветграда, відразу після смерті його включили до «Нового Энциклопедического Словаря» Ф. Брокгауза та І. Ефрона. Ось стаття про нього без скорочень у перекладі українською мовою: ***«Зелений Павло Олександрович − літератор та громадський діяч (1840-1912). Закінчив юридичний факультет у Харкові. Як голова Єлисаветградської повітової земської управи, енергійно відстоював права самоуправління в інтересах освіти та оздоровлення народу. Переїхавши у 1877 році до Одеси, став редактором-видавцем кращої у Новоросії газети «Одесский вестник», постійно брав участь в роботі різних одеських громадських організацій. У 1898 році був обраний Одеським міським головою. На цьому посту багато зробив у галузі народної освіти, влаштовував міські школи, читальні, побудував приміщення публічної бібліотеки. Був ініціатором створення Одеського товариства літераторів та учених і притулку для престарілих працівників преси. У 1904-1905 рр. брав участь у визвольному русі, виголошуючи яскраві промови на теми дня. Його ворогам із середовища місцевої адміністрації вдалося підірвати престиж Зеленого серед міських гласних, і в 1905 році він залишив Одесу.***

Автор статті про Зеленого підписався ініціалами «С. Ш.» Неважко здогадатись, що це Сергій Шелухін − видатний український громадський і політичний діяч, правознавець, історик і поет, який, працюючи у нашому, з 1891 року редагував «Елисаветградский вестник», надавши виданню українофільського спрямування. Зрозуміло, що автор статті про Зеленого не міг тоді написати всю правду про його бурхливу діяльність під час Першої російської революції. А тим часом, Павло Олександрович у січні 1905 року вніс на обговорення міської Думи доповідь, в якій наполягав на скасуванні царських циркулярів про заборону викладання українською мовою та недопущення українських книг у бібліотеки. За ініціативою Зеленого було виділено 500 рублів на спорудження в Одесі пам'ятника Т.Г. Шевченку. Павло Олександрович став одним із засновників одеської «Просвіти» (1906). 24 листопада 1905 року він, як міський голова, дозволив проведення першого в Російській імперії мітингу, учасники якого вимагали повернення Україні відібраних у неї вольностей.

Все у статті С. Шелухіна вірно, не зазначено тільки одне: навіть працюючи в Одесі, Зелений залишався єлисаветградцем. Не випадково, ***на засіданні Єлисаветградської міської думи 28 лютого 1900 року гласний І. Макеєв нагадав, що «2 березня цього року виповнюється 35-річний ювілей громадської діяльності гласного єлисаветградського повітового земського зібрання, громадянина м. Єлисаветграда, нинішнього одеського міського голови Павла Олександровича Зеленого».***

Чому, незважаючи на свою явну прогресивність, Зелений не потрапив до радянських енциклопедій? Відповідей на це запитання може бути декілька. І головна причина такого ставлення до Зеленого, як кажуть, − на поверхні. Надто вже Леніну не подобались земства − органи місцевого самоврядування, введені царським урядом 1 січня 1864 року. Адже це були зародки демократії та конституційного правління в Росії. Тому вождю більшовиків невигідно було писати правду, і він говорив таке: «...Земства в Росії повністю віддані до рук кріпосників-поміщиків».

Та й прізвище, думається, зіграло із Зеленим злий жарт. На що у радянський час міг розраховувати дореволюційний діяч з таким підозрілим прізвищем? Пригадуєте, за часів громадянської війни, крім «білих» і «червоних», були ще й так звані «зелені» − загони повстанців проти Радянської влади? Був навіть отаман Зелений (справжнє прізвище — Данило Терпило), який діяв переважно на Київщині і особливо дошкуляв Радянській владі. Хоча первісно, як твердили радянські енциклопедії, «зеленими» називали радянських громадян, які ухилялись від мобілізації в білогвардійську армію і ховались в лісах (звідки й назва). Невдовзі вона перейшла до партизанів, які боролись за владу Рад. Рухом «зелених» керували, виявляється, Кіров, Мікоян та інші діячі компартії. А вже буцімто згодом «інтервенти та їхня агентура − буржуазні націоналісти, меншовики та есери − намагались створювати контрреволюційні загони у тилу Червоної Армії під цією ж назвою». Либонь, жодне слово не зазнало у XX столітті таких метаморфоз, як «зелений», не мало стільки політичних та ідеологічних нашарувань. Навіть тлумачні словники не встигали фіксувати його нові значення. Нині, після появи Партії «зелених» − могутнього руху захисників навколишнього середовища − можна говорити про реабілітацію цього слова.

А ще Павло Зелений мав свого двійника-антипода, з яким його часто плутали і плутають. У популярній книзі Івана Огієнка «Українська культура» читаємо: ***«...Забороняли нам співати рідною мовою, і коли українці бажали прилюдно проспівати рідну пісню, губернатори вимагали інколи співати її по-французькому або по-московському... Так було, скажімо, в Одесі, де відомий губернатор Зелений примусив замість: «Ой не ходи, Грицю, та й на вечорниці» співати «Ой не хади, Гришка, да и на пикник».*** До нашого Зеленого цей Зелений ніякого відношення не має. Треба ж такому трапитись: градоначальниками Одеси на короткому часовому відтинку були: відомий своїми українофільськими поглядами Павло Олександрович Зелений та відвертий україножер, контрадмірал Павло Олексійович Зелений.

Відомий одеський краєзнавець Григорій Зленко, розповідаючи про нашого Зеленого, зосередився переважно на висвітленні його діяльності на посаді редактора «Одесского вестника», обминувши, на жаль, єлисаветградський період його життя. Зленко вважає, що Павло Зелений був наділений літературним хистом, проте мало дбав про його розвиток, оскільки більше прагнув зайняти значне становище як урядовець. Точніше було б сказати, що Зелений пожертвував кар'єрою літератора задля громадської діяльності.

А дебют на літературній ниві у нього був напрочуд успішним. 19-річний юнак надіслав декілька оповідань до петербурзької газети «Русский дневник», яка видавалась письменником Павлом Мельниковим (літ. псевдонім − Андрій Печерський), майбутнім автором популярної дилогії про старообрядців «У лісах» та «На горах». Твори молодого літератора («Рассказы Николая Сливаева») були відразу ж надруковані, а він сам отримав від редактора-видавця пропозицію стати постійним автором часопису. Активно співробітничав Зелений також в «Черниговском листке», який видавав Леонід Глібов. Вірші, нариси, статті він друкував під псевдонімами «П. Сонін» та «П. С.» До кінця життя П. Зелений поєднував громадську діяльність з літературною. Про це свідчить, зокрема, надрукований за підписом «П. Сонін» незадовго до смерті матеріал в «Еврейской старине» (1909, т.1, вип. 4) під назвою «Воспоминания о южнорусских погромах 1881 года». Це розповідь про єврейські погроми 1881 року в Єлисаветграді, Одесі та Києві. Вісім років, з 1876 по 1884-й, Павло Олександрович редагував одну з найбільших провінційних газет Росії «Одесский вестник», перетворивши її на орган земців, залучивши до співпраці відомих письменників-демократів. Він розпочав випуск літературно-гумористичного та художнього журналу «Маяк» − додатку до газети «Одесский вестник». А «погорів» Зелений як редактор на національному читанні, коли намагався організувати видання тижневика «Землероб» українською мовою. Звертаючись 1 грудня 1882 року до Головного управління в справах друку з проханням дозволити тижневик «Землероб», Зелений викладає його програму і доводить: ***«Малоросійська мова обрана тому, що нині селяни перебувають у прямій залежності від перетлумачення їм волосними і сільськими писарями надрукованого. Несумлінний писар... тлумачить селянам надруковане як йому заманеться, від того нерідко трапляються непорозуміння, що призводять до кримінального переслідування. Тим часом, як надруковане й прочитане по-малоросійському селянин не тільки правильно зрозуміє, а й засвоїть».***

«Видання не було дозволене», − написав Зелений на програмі «Землероба». Але не заспокоївся і не покаявся. Через деякий час свої міркування з національного питання Павло Олександрович спробував викласти у передовій статті «Одесского вестника». Її знищили в гранках, а цензор, який не дозволив публікацію, пояснював: ***«Стаття ця, хоч і написана вельми скромною мовою, проте визнає за необхідне допущення малоросійської мови в школах, в церковних проповідях і т. д.... Беручи до уваги заходи, вжиті урядом щодо обмеження царини поширення малоросійського наріччя і маючи на оці, що статті, схожі на вищевказану, здатні тільки підтримувати невдоволення у місцевого населення зазначеними урядовими заходами, заборонити до надрукування передову статтю «Одесского вестника» від 21 березня 1884 року».*** Зеленому не залишалось нічого іншого, як залишити газету. Одеський дослідник Григорій Зленко, який знайшов архів Зеленого, вважає: ***«Зелений його дбайливо впорядковував, можливо, маючи на меті писати спогади чи просто почуваючи відповідальність перед історією.»***

Чиї тільки листи не відклались в архіві Зеленого: Леоніда Глібова, Михайла Драгоманова, Сергія Подолинського, Михайла Павлика, Олександра Кониського, Михайла Старицького та багатьох-багатьох інших. Є тут і листи І. Тобілевича, чий талант високо цінував Зелений, видрукувавши у своїй газеті не одну схвальну рецензію на вистави з його участю. От якби, хоча б у копіях, мати архів Зеленого у нашому місті! Адже, очевидно, що він являє собою надзвичайно цінне історико-краєзнавче джерело.

Без перебільшення можна сказати: своїм розквітом у другій половині XIX століття Єлисаветград завдячує, передусім, повітовому земству, очолюваному Павлом Зеленим. Земські заклади засновані в місті 145 років тому. Перше повітове земське зібрання відкрив 2 березня 1865 року бобринецький предводитель дворянства К. В. Соколов-Бородкін. Глибоко символічно, що сталася ця подія у будинку повітового дворянства на Ковалівці, на місці якого через п'ять років відкрилось Єлисаветградське земське реальне училище − найславетніший навчальний заклад міста, одним із фундаторів якого, а потім багаторічним членом правління був Павло Зелений. У 1872 році в Одесі була навіть видана книга під назвою «Сборник материалов для истории Елисаветградского земского высшего реального училища (реальной гимназии). Издание П. А. Зеленого, члена правления земского училища». Першим головою Єлисаветградської повітової земської управи було обрано інженера-полковника Г. Тиханова, але на дуже короткий час. Того ж 1865 року на цю посаду було обрано Зеленого, який займав її декілька строків. Павло Олександрович був дійсним членом Одеського товариства історії та

старожитностей (з 1889), членом Петербурзького благодійного товариства поширення книг українською мовою, побудував приміщення Одеської публічної бібліотеки.

У 1883 році він зібрав майже 2000 руб. добровільних пожертвувань для заснування у Каневі народної школи ім. Т. Г. Шевченка. У 1895 році за ініціативою Зеленого єлисаветградське земство зверталося до уряду з клопотанням дозволити навчання у школах українською мовою. Павло Олександрович − один з фундаторів Єлисаветградської Громадської Бібліотеки (1898). То, може, сьогодні на честь найвидатнішого єлисаветградського земського діяча хоча б якусь вулицю назвемо його іменем?

ГРУДЕНЬ

1 – 85 років від дня народження ***(с. Червона Кам'янка Олександрійського району)*** **Пилипа Денисовича Бобкова,** одного з керівників КДБ СРСР. Шкільні роки пройшли у місті Макіївці на Донбасі. Учасник ВВВ, нагороджений двома медалями „За відвагу" та орденом Слави III ступеня, двічі важкопоранений. У 1945-1946 – навчається у Ленінградській школі контррозвідки „Смерш". В органах держбезпеки СРСР прослужив 45 років. У 1961 – заступник начальника Головного управління контррозвідки КДБ СРСР. Безпосередньо причетний до викриття шпигуна Пеньковського, агентів іноземних розвідок у Раді економічної взаємодопомоги та інших спецоперацій. З 1967 – заступник, а потім і начальник 5-го управління КДБ. З 1985 – перший заступник Голови КДБ СРСР, генерал армії (1987). Після відставки у 1991 займався аналітичною роботою у ТОВ „Группа-мост". Дійсний член Академії соціальних наук Росії. Автор книги спогадів „КГБ и власть" (1995) „Современный глобальный капитализм" (у співавт., 2003). Театрал, бібліофіл, зібрав унікальну колекцію біографій видатних людей.

1 – 85 років від дня народження (с. Копанки Маловисківського району) **Анатолія Михайловича Кривохижі**, хореографа. Закінчив Омський інститут фізичної культури. Працював балетмейстером у філармоніях, театрах різних міст. ***З 1957 до 1986 − художній керівник заслуженого самодіяльного народного ансамблю танцю УРСР „Ятрань" при Будинку культури ім. М. І. Калініна Кіровоградського заводу тракторних гідроагрегатів. Здійснив постановку близько 200 танцювальних номерів***. Колектив з тріумфом гастролював у багатьох країнах світу. У 1968 на IX Всесвітньому фестивалі молоді і студентів у Софії виборов „Велику золоту медаль", володар головного призу „Золотий черевичок" Міжнародного фольклорного конкурсу в Угорщині (1972) та багатьох інших нагород. ***У 1986-1996 заснував у Кіровоградській обласній філармонії театр музики, пісні і танцю „Зоряни".*** Заслужений діяч мистецтв УРСР. Заслужений артист УРСР. Народний артист України. ***Почесний громадянин Кіровограда (1998).*** **Автор книги „Гармонія танцю" (2003).**

Один з фундаторів унікального музею історії українського хореографічного мистецтва на Хуторі Надія.

1 – 80 років від дня народження (с. Веселе Межівського району Дніпропетровської області) **Ніни Олександрівни Кириченко**, педагога. ***У 1959 закінчила Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О. С. Пушкіна***. З 1975 працювала вчителем української мови і літератури середніх шкіл міста Нікополя Дніпропетровської області. Автор праць з методики викладання української мови. Нагороджена орденами Леніна і Трудового Червоного Прапора. Герой Соціалістичної Праці (1978).

2 – 170 років від дня народження (с. Кліщинці Чорнобаївського району на Черкащині)

Михайла Петровича Старицького (1840-1904), письменника, театрального і культурно-громадського діяча. Рано залишившись сиротою, виховувався в родині Віталія Лисенка – батька композитора **М. В. Лисенка.** Навчався у Харківському (1858-1860) та Київському (1860-1866) університетах. З 1867 жив у Києві, займався літературною та громадсько-видавничою і театральною діяльністю. Поет, прозаїк, драматург. Восьмитомник вибраних творів побачив світ у Києві (1963-1965). З серпня 1883 був директором трупи **М. Л. Кропивницького**. У 1892-1897 – директор і режисер трупи **М. К. Садовського.** ***Часто бував на Єлисаветградщині. Зокрема влітку 1892 гостював з сім'єю у*** **А. В. Лисенка** ***у Знам'янці та селі Орлова Балка, де написав драму з народного побуту „Без світу" („У темряві"); почав працювати над історичною драмою „Маруся Богуславка". За порадою та творчою допомогою драматурга А. В. Лисенко (рідний брат композитора) у 1898 організував з робітників Знам'янської залізничної. станції і депо аматорський музично-драматичний гурток, який здійснив постановку п'єси М. Старицького „Не судилося".***

3 – 155 років від дня народження **Гольденберга Григорія Давидовича** (1855-1880),

народовольця. З 1875 навчався у слюсарній майстерні у Петербурзі. У 1876 заарештований і висланий до Києва, де брав активну участьу роботі київських революційних гуртків (1877-1878). За підозрою в організації замаху на життя товариша прокурора Котляревського у квітні 1878 висланий у Архангельську губернію, звідки він утік, перейшовши на нелегальне становище. 9.02.1879 особисто убиває Харківського генерал-губернатора Кропоткіна. Бере участь в організації замаху на Олександра II. Готуючись до нього, вирушає за динамітом в Одесу. ***На зворотному шляху 14.11.1879 був заарештований в Єлисаветграді під прізвищем тульського потомственного громадянина Степана Петровича Єфремова. При арешті намагався утекти, чинив збройний опір. Особа Гольденберга була встановлена 21.11.1879 в Єлисаветграді начальником Київського жандармського управління полковником Новицьким. 27.11.1879 з Єлисаветграда був перевезений в Одесу, де до нього підсадили провокатора.*** На допитах слідчі переконали його видати відомих йому народовольців в обмін на припинення урядового терору. „Народній волі" було завдано нищівного удару. Усвідомивши, що його обманули, 15.07.1880 Гольденберг повісився у в'язниці. Про подробиці цієї гучної справи можна прочитати у романі **Ю. Трифонова** „Нетерпение", у мемуарах **В. Д. Новицького** „Из воспоминаний жандарма" (1929, 1991) та інших джерелах.

6 – 155 років від дня народження (с. Лелеківка на Київщині) **Амвросія Андрійовича Ждахи** (1855-1927), художника-графіка. ***Випускник Єлисаветградського юнкерського кавалерійського училища (1875), брав участь у першій постановці знаменитих "Вечорниць"*** **П.Ніщинського** ***у приміщенні Єлисаветградського Громадського Зібрання.*** Згодом закінчив Одеську школу малювання та креслення, у 1893 першим з українських графіків започаткував комплексне оформлення "Кобзаря" Шевченка, ілюстрував "Чорну Раду" П. Куліша (1901) та твори інших українських письменників. У 1911 виконав серію кольорових листівок (28 мініатюр) з ілюстраціями до українських народних пісень. Викладав курс народного декоративно-ужиткового мистецтва в Одеському художньому училищі (1924-27).

9 – 75 років від дня народження ***(с. Капітанівка Новомиргородського району)*** **Юхима Макаровського,** історика. Закінчив історичний факультет Одеського університету ім. І.І. Мечникова. З 1963 по 1976 викладав історію у середній школі. Закінчив аспірантуру, але захистити дисертацію не зміг, оскільки вирішив емігрувати до США. Протягом майже 25 років (2003) працював інструктором російської мови у Військовій школі мов у м. Монтереї (штат Каліфорнія). Автор дискусійної книги „Еврейские корни Руси" (1996), яка викликала значний інтерес і полеміку в Росії та Ізраїлі; і статей у мережевому журналі „Заметки по еврейской истории": „Собибор", „Легенда татаро-монгольском иге", „Дело о подлоге", „Перечитывая „Тараса Бульбу" Н.В.Гоголя", „Борьба и гибель Варшавского гетто", „Война и евреи" та ін. Публікувався у журналах: "Мосты" (Німеччина), "Корни" (Росія), "Факт" (США) та ін.

10 – 80 років від дня народження ***(с. Скопіївка Добровеличківського району)*** **Анатолія Тимофійовича Добролежі,** художника кіно. У 1957 закінчив Одеське художнє училище та художній факультет ВДІКу (1963), де навчався у Ф. С. Богородського та Г. О. М'ясникова. Учасник виставок з 1958. З 1963 – художник-постановник Київської кіностудії ім. О. П. Довженка. Оформив фільми: „Ракети не повинні злетіти" (1964), „Все перемагає любов" (1967), „У пастці" (1968), „Комісари" (1970), „Анна і командор" (1974), „Овід" (1980), „Вир" (1982), „Небилиці про Івана" (1989) та ін. Оформляє та ілюструє книги для Одеського видавництва: „Чорний хрест" (1961), „Вулиця без світанку" (1967) Ю. Усиченка та ін. Твори зберігаються у Музеї театрально-музичного та кіномистецтва УРСР, Музеї Київської кіностудії ім. О.П. Довженка. Заслужений діяч мистецтв України (2003).

11 – 55 років від дня народження (с. Альбігуй Красночикойського району Читинської області) **Миколи Миколайовича Ковальова**, педагога, журналіста. ***Закінчив Кіровоградське медичне училище,*** у 1980 - історичний факультет Миколаївського державного педагогічного інституту. З 1980 по 1987 працював учителем історії у школах Херсонської області та м. Кіровограда (***директор СШ № 33). Співавтор разом з Л. Д. Дяченко підручника „Рідний край. Кіровоградщина"(1993) для учнів 5-х класів, який переміг на Всеукраїнському конкурсі. Автор книг і довідників з історії та статистики кіровоградського футболу, ініціатор святкування 80-річчя футбольної команди „Зірка", автор „Програми відродження кіровоградського футболу". З 1994 до 2000 працював у футбольному клуб. і „Зірка" генеральний директор та прес-аташе „Зірки". У 2000-2003 – спортивний оглядач тижневика „Украина-Центр" та редактор газети „Спорт-ревю", відомий в регіоні спортивний коментатор. З 1996 починає співробітничати з телерадіокомпанією „TTV". З 2005 – її директор. У 1990-1994 – депутат міської ради***.

12 – 125 років від дня народження **Слащова Якова Олександровича** (1885-1929), військового діяча. Закінчив Павлівське військове училище та Миколаївську академію Генерального штабу (1911) Учасник Першої світової війни. З грудня 1917 – у Добровольчій армії: командир корпусів в арміях Денікіна та Врангеля, генерал-лейтенант. ***На Єлисаветградщині перебував восені 1919. Штаб знаходився у Знам'янці. За наказом С. 18.11.1919 у Єлисаветграді було страчено 13 комуністів.*** Пізніше керував обороною Криму. Утримував його з шеститисячним військом 4 місяці. Після поразки у 1920 емігрував до Туреччини. У 1921 повернувся у Радянську Росію, був амністований. З 1922 викладав на курсах червоних командирів „Постріл". Написав спогади. 11.01.1929 застрелений „з почуття помсти". Вважається прототипом генерала Хлудова – персонажа п'єси М. Булгакова „Біг". ***У лютому 1922 у Єлисаветграді було влаштовано заочний судовий процес над колишнім білим генералом. Його визнали винним у багатьох злочинах, однак, враховуючи те, що він розкаявся, вирішено було не позбавляти його життя.***

12 – 100 років від дня народження ***(с. Ізрайлівка Устинівського району)*** **Зіновія Борисовича Борисоніка** (1910-1990), агронома. У 1933 закінчив Одеський сільськогосподарський інститут, до 1939 працював агрономом. Учасник ВВВ. Від 1946 − в Українському НДІ зернового господарства (згодом ВНДІ кукурудзи, Дніпропетровськ). З 1948 по 1953 − вчений секретар. У 1957-1982 − завідувач лабораторії агротехніки зернових та олійних культур. Проводив дослідження зі степового землеробства, розробляв технології вирощування зернобобових культур, проса, ячменя, вівса, соняшнику. Доктор сільськогосподарських наук (1968), професор (1970).

13 – 105 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Андрія Юрійовича Тобілевича** (1905-1979), фундатора музею-заповідника Хутір Надія, внучатого племінника **І. К. Карпенка-Карого**. У 1929 закінчив Київський сільськогосподарський інститут. До 1941 працював агрономом на Донеччині і в Казахстані. Учасник ВВВ. ***Після війни працював у культурно-освітніх закладах Кіровоградщини. Домігся за сприяння*** **Арсенія Тарковського, М. Рильського** ***та інших діячів української культури надання хутору Надія статусу державного музею-заповідника (1956). Став його першим завідуючим з 1957.*** Заслужений працівник культури УРСР. ***Відкрив на хуторі літературно-меморіальний музей І. Карпенка-Карого (1969).***

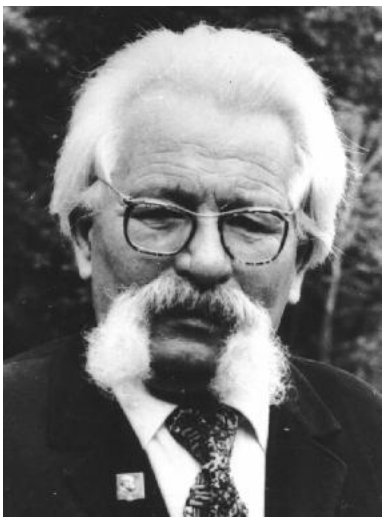

15 – 65 років від дня народження ***(с. Митрофанівка Новгородківського району)*** **Анатолія Микитовича Янєва**, живописця, педагога. У 1974 закінчив Київський художній інститут (майстерня В. Шаталіна і Т. Голембієвської). ***Викладав у Кіровоградській дитячій художній школі.*** Працює переважно у жанрі портрета і пейзажа. Учасник багатьох обласних, республіканських, зарубіжних виставок. Неодноразово влаштовувалися персональні виставки. ***Твори зберігаються у Кіровоградському обласному художньому музеї***, інших музеях України та приватних збірках. Автор картин: „Вранці", „Швачка", „Портрет В. Довгія", „Літнього вечора", „Баба

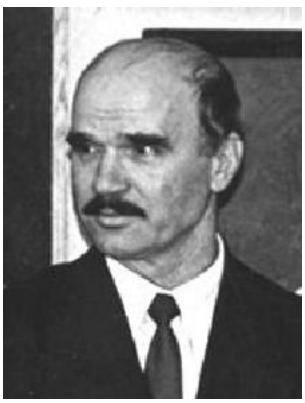

Горпина”, „Лист солдата”, „Наречена”, „При світлі рампи”, „Пам’ять тривожить” та ін. Лауреат обласної премії в галузі образотворчого мистецтва ім. О.О.Осмьоркіна (2005).

18 – 85 років від дня народження ***(смт Новгородка)*** **Віктора Васильовича Скопенка**,

хіміка, педагога. Закінчив хімічний факультет Київського університету. Основні наукові напрями – хімія координаційних з’єднань, хімія псевдогалогенидів. Ректор Київського Національного університету ім. Т. Г. Шевченка (з 1985). Заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член НАН України (1988), академік АПН України (1992), почесний доктор Московського, Ягеллонського (Польща), Братиславського (Словаччина), Цзілінського (КНР) та інших університетів. Лауреат Державної премії України в галузі науки і техніки (1990, 1995). Автор понад 360 наукових праць, 12 монографій і підручників, має 50 авторських свідоцтв. Президент спілки ректорів вузів України (з 1993), Голова вищої атестаційної комісії (з 1998). Нагороджений Відзнакою Президента України – „Герой України” (1999). Почесний громадянин м. Києва.

19 – 60 років від дня народження (м. Кривий Ріг) **Олени Миколаївни Гаращенко**,

бібліотекаря. ***З 1953 мешкає у Кіровограді. У 1971 з відзнакою закінчила КДПІ ім. О. С. Пушкіна (учитель англійської мови),*** у 1985 – Київський державний інститут культури. ***З 1974 працює у Кіровоградській обласній універсальній науковій бібліотеці ім. Д. І. Чижевського: старшим бібліотекарем, завідуючим відділом літератури іноземними мовами, заступником директора, директором (з 1998).*** У 1994 перемогла в конкурсі, який проводила бібліотека Конгресу США та Фонд Сороса серед бібліотекарів та інформаційних спеціалістів країн СНД та Східної Європи. У 1998 одержала гранти від Всесвітнього Жіночого Фонду на створення класу „Інтернет” для користувачів та від Міжнародного фонду „Відродження” на організацію безперервної освіти бібліотечних працівників сільських бібліотек. Автор багатьох проектів з удосконалення сучасних бібліотечних технологій і комп’ютерізації бібліотек області, завдяки яким в ОУНБ ім. Д. І. Чижевського відкрито потужний Інтернет-центр, а в бібліотеках області - 25 інформаційно-ресурсних центрів. За її ініціативою підготовлено та видано книгу „Бібліотека: свідок і творець історії краю”, а також фільм „ Бібліотека: 110 - річчю ОУНБ ім.Д.І.Чижевського присвячується ”.
У 2004 отримала диплом Міністерства культури і мистецтв „Кращий директор обласної універсальної наукової бібліотеки України”. Заслужений працівник культури України (2005).

22 – 85 років від дня народження ***(с. Скопіївка Добровеличківського району)*** **Миколи Тимофійовича Добролежі,**

художника театру. Брат **А. Т. Добролежі**. Навчався в Одеському художньому училищі (1948-1953) у М. Жука та П. Злочевського; потім в Українському поліграфічному інституті (1961-1967) у Д. Ф. Ліпатова. Дипломна робота – оформлення та ілюстрації до книги „Тверской гость” („Хождение за три моря Афанасия Никитина”) В. Прибиткова. Учасник виставок з 1954. ***Оформляв спектаклі для Кіровоградських російського драматичного та українського музично-драматичного ім. М. Л. Кропивницького театрів***, працював також у Дніпропетровському театрі. Виконав серію ліногравюр, присвячених українському драматургу, актору та режисеру І. Карпенку-Карому.

24 – 60 років від дня народження ***(м. Бобринець)*** **Олександра Володимировича Грановського**, лікаря (фахівця з інтергративної медицини) і письменника. Після закінчення Сімферопольського медичного інституту працював лікарем у Мурманській області, у Керчі та Сімферополі. У 1989 закінчив Літературний інститут ім. М. Горького у Москві. Друкується з 1978. Член Національної Спілки письменників України, член Спілки письменників Росії. Як письменник та лікар створив новий напрям у психіатрії – літерапію, тобто лікування художнім текстом. Автор повісті „Двойник полуночника" (1986), «фантастико-криптологічного» оповідання «Sator» (2001) та інших творів. Головний редактор журналу «Алые паруса» (Сімферополь). Лауреат Всеукраїнського конкурсу „Русское слово Украины".

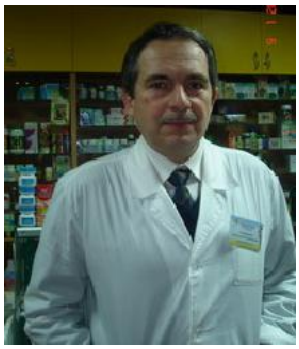

25 – 120 років від дня народження (слобода Кукарка Вятської губернії) **В'ячеслава Михайловича Молотова** (справжнє прізвище Скрябін) (1890-1986), державного діяча СРСР. У 1908 закінчив Казанське реальне училище. У 1911-1912 навчався на економічному відділенні Петербурзького політехнічного інституту, звідки був виключений за політичну діяльність. З 1930 – голова Раднаркому СРСР (до 1939). У 1939-1949 – нарком закордонних справ СРСР. 23.08.1939 з німецьким рейхміністром І. Ріббентропом підписав Договір про ненапад між Німеччиною та СРСР. Член АН СРСР (1946), Герой Соціалістичної Праці (1943). ***Найавторитетніший історик Другої світової війни Лідел Гарт вважає, що у червні 1943 за спиною союзників у Кіровограді проходили сепаратні переговори між Молотовим та Йоахімом фон Ріббентропом про укладення миру. В історію Другої світової війни ця подія увійшла під назвою „таємниця Кіровограда".***

27(6.01.1596) – 415 років від дня народження **Богдана (Зіновія) Михайловича Хмельницького** (1595-1657), гетьман України, державний діяч і полководець. Освіту здобув у єзуїтській колегії у Львові. Крім української, польської і російської, знав також латинську, турецьку і татарську мови. Мав грунтовні знання з історії, географії, юриспруденції та інших наук. ***У середині XVIII − власник села Бірки (Олександрівський район). Право на володіння селом підтвердив у 1654 російський цар Олексій Михайлович. Неодноразово збирав у Бірках козацькі полки для походу на Польщу, написав у селі три листи, приймав тут послів від російського царя, кримського хана, турецького султана. У 2001 у селі встановлено пам'ятний знак, тут пройшло перше обласне свято козацької слави. 23.09.1995 у Кіровограді з нагоди 400-річчя від дня народження споруджено пам'ятник гетьману (скульптори М. Вронський і А. Гончар).***

28 – 80 років від дня народження ***(с. Розношенське Ульяновського району)*** **Велеоніна Мар'яновича Снєжинського,** правознавця. Після закінчення у 1953 юридичного факультету Одеського університету працював ревізором, ст. консультантом Міністерства юстиції по Вінницькій області. У 1955-1959 – член суду, заступник голови Вінницького обласного суду. З 1962 по 1965 – прокурор Вінницької обласної прокуратури. Протягом 1965-1971 працював ЦК КПУ. З 1971 по 1983 – заступник міністра внутрішніх справ УРСР. У 1983-1992 – начальник Київської вищої школи МВС СРСР. Генерал-майор внутрішньої служби.

29 – 110 років від дня народження ***(м. Єлисаветград)*** **Марка Ісаковича Серебрянського** (1900-1941, загинув під час ВВВ), критика, літературознавця. ***Один з керівників літературного життя у місті років громадянської війни, у єлисаветградській газеті „Известия" вів літературну сторінку.*** Навчався у Комуністичному університеті ім. Я. М. Свердлова (1921-1923). У 1922 опублікував книжку віршів „Зелена шинель". У 1932 закінчив Інститут Червоної Професури, де згодом читав курс історії радянської літератури. Кандидат філологічних наук. У 1939-1941 – науковий співробітник Інституту світової літератури ім. М. Горького. У 1941 добровольцем пішов на фронт. Автор книг: „Творчество Николая Ляшко" (1931), „Тема гражданской войны в советской литературе" (1935), „Дмитрий Фурманов" (1936), „Советский исторический роман" (1936), „Литературные очерки" (1938). Цей збірник витримав ще два видання (1948, 1956).

29 – 60 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Тетяни Михайлівни Титаренко**, психолога. Закінчила Київський університет (1973). З 1975 працює в Інституті соціальної та політичної психології в Києві, завідуюча лабораторією (з 1997). Доктор психологічних наук (1994). Автор книг: „Личность: конфликт, гармония" (1989), „Я – знакомый и неузнаваемый" (1991), „Основы психологии" (1995). Член президії Товариства психологів України.

29 – 40 років від дня народження ***(м. Олександрія)*** **Григорія Анатолійовича Місютіна,** спортсмена, гімнаста. ***Навчався у 8-річній школі № 8, відвідував секцію з гімнастики Олександрійської ДЮСШ.*** З 1981 по 1989 – навчався в спортивному інтернаті Луганська. У 1994 закінчив факультет фізичного виховання Луганського педагогічного інституту. Шестиразовий чемпіон світу, володар кубка Європи, олімпійський чемпіон (Барселона) зі спортивної гімнастики. Заслужений майстер спорту СРСР. З 1999 – старший тренер молодіжної збірної України із спортивної гімнастики. Почесний громадянин м. Луганська.

30 – 130 років від дня народження (***поблизу с. Мар'янівки Бобринецького району***) **Марка Олександровича Петлішенка** (1880-1938), актора і режисера. Брат **І. О. Мар'яненка**, племінник і учень **М. Л. Кропивницького**. На сцені – з 1895. У 1900-1907 грав у трупі П. К. Саксаганського та І. К. Карпенка-Карого, 1910-1914 – в Театрі Миколи Садовського, потім – у „Товаристві українських артистів за участю М. К. Заньковецької та П. К. Саксаганського,

під орудою І. О. Мар'яненка", Театрі ім. І. Франка, Театрі Ленінського комсомолу (Харків). Кращі ролі: Возний („Наталка Полтавка" І. Котляревського), Бичок („Глитай, або ж Павук" М. Кропивницького), Старий поміщик („Молода кров" В. Винниченка), Чирва („Диктатура" І. Микитенка) та ін. Знявся у фільмі „Злива" І. Кавалерідзе. У 1937 заарештований радянськими каральними органами, помер на засланні.

31 – 105 років від дня народження ***(с. Грузьке Голованівського району)*** **Василя Федосійовича Козерацького** (1905-1982), співака (драматичний тенор), артиста оперети, педагога. У 1931 закінчив Одеський музично-драматичний інститут. У 1932-1951 працював у театрах музичної комедії Одеси, Дніпропетровська, Києва. З 1951 до 1959 - соліст Київського театру опери та балету ім. Т. Г. Шевченка. З 1963 – на педагогічній роботі у Київській консерваторії. Кращі партії: Андрій („Тарас Бульба" М. Лисенка), Василь („Мілана" Г. Майбороди), Герман („Пікова дама" П. Чайковського) та ін. Народний артист УРСР (1957).

31 – 100 років від дня народження ***(с. Свірневе Голованівського району)*** **Серафима Андрійовича Вольського,** історика, педагога. У 1940 закінчив Одеський університет. Був на партійній та викладацькій роботі. Наукові дослідження присвячені історії Великої Вітчизняної війни. Доктор історичних наук, професор (1968). Лауреат Державної премії УРСР.

31 – 145 років від дня народження (Катеринославщина) **Василя Івановича Харцієва** (1865-1937 ***у Кірово, Кіровограді***), філолога, педагога, громадського і культурного діяча. Закінчив Катеринославську гімназію (1889). Навчався на історико-філологічному факультеті Харківського університету у знаменитого мовознавця О. Потебні. Заснував у Харкові першу дитячу колонію та журнал „Мирный труд", активний член Харківського товариства грамотності. ***З 1908 живе і працює в Єлисаветграді інспектором, з 1909 директором громадського комерційного училища до ліквідації (1918), перетворив його в один з кращих навчальних закладів Російської імперії. Обирався гласним міської думи, членом Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел. Після революції - ініціатор створення педагогічного вузу в Єлисаветграді, його перший ректор (1922-1924). Викладав також у 6-й трудовій школі імені Декабристів. Керував міським літературним об'єднанням „Літо" (з 1920)***. У 1937 був заарештований. Автор книги „Краткий очерк жизни и творчества М. Ю. Лермонтова" (1914) та ін.

<u>24.12.1880 (130 років тому)</u> – члени Єлисаветградського українофільського гуртка написали колективного листа відомому російському журналісту, співробітнику журналу „Вестник Европы" О.М.Пипіну з проханням посприяти скасуванню ганебного Емського указу 1876 року про заборону української мови, літератури і театру. Лист підписали: І.Тобілевич, М.Кропивницький, Є.Чикаленко, А.Грабенко, Н.Тобілевич, О.Михалевич, О.Тарковський, О.Волошин.

<u>Грудень 1965 (45 років тому)</u> – У Кіровограді в примішенні Преображенської церкви відкрито картинну галерею − філіал обласного краєзнавчого музею. Проіснувала до 1991 року, після чого реорганізована в обласний художній музей.

<u>28.12.1945 (65 років тому)</u> – Утворений Кіровоградський обласний автомобільний трест.

XVIII ст.

1720 − 290 років тому народився (м. Арад, нині на території Румунії) **Текелія Петро Абрамович** (Попович-Текелія) (1720-1792 ***у Новомиргороді),*** військовий діяч, генерал-аншеф, серб за національністю. У 1747 прийняв російське підданство. Брав участь у Семилітній війні (1757-1763) та російсько-турецькій війні (1768-1774). 1775 виконав розпорядження Катерини II по ліквідації Запорізької Січі. Брав участь у наступних російсько-турецьких воєнних конфліктах 1787-1788. Після виходу у відставку – ***власник села Хмельового Єлисаветградського повіту, мав палац у Новомиргороді. Побудував у Хмельовому Свято-Олександрівську церкву, влаштував вівтар на честь святих Петра і Павла у Новомиргородському Миколаївському соборі, церкву на честь вериг апостола Петра у Новомиргороді, у своєму будинку влаштував домову церкву в ім'я святителя Афанасія. Фольклористи вважають, що саме у Новомиргороді була складена відома народна пісня „Ой, під вишнею, під черешнею", в якій він представлений старим ревнивим дідом*** (Текелія дійсно одружився на юній українці у дуже похилому віці). ***На пожертвувані ним кошти утримувалась християнська богадільня в Єлисаветграді.*** Генералісімус **О. В. Суворов** так відгукнувся на його смерть: „Любезный мой сослуживец, усач-гусар, рубаха-наездник… Я бы с Текелием воевал без бумаги. Он с саблею, а я со штыком. Да покоится прах его!" ***Був похований у Новомиргородському Миколаївському соборі (знищений у 1938). В обласному краєзнавчому музеї зберігається унікальний експонат: епітафія Текелії на полотні, в якій викладено основні віхи його біографії. Його брат володів в Олександрійському повіті селом Олександрівкою (2470 десятин) з 1781 та селом Лазаріополем (Миколаївкою) з 1795*** (1090 десятин).

1770 − 240 років тому народився **Шпір Олександр Олександрович** (1770-1852 ***на Єлисаветградщині),*** лікар, перекладач. ***Батько всесвітньо відомого філософа*** **Африкана Шпіра.** ***Мав маєтки у Масляниківці та Бережинці на Єлисаветградщині.*** Освіту отримав у Московському університеті, де закінчив два факультети: математичний і медичний. У 1791 – доктор медицини та хірургії. Спочатку викладав фізику у Московській медико-хірургічній академії, був інспектором лікарняно-санітарних комісій у Калузі та Астрахані, директором військових шпиталів у Миколаєві та Одесі (1812-1820). Брав участь у воєнних походах російської армії. У 1820 їздив на Камчатку для дослідження епідемії чуми, де провів декілька років. Після повернення працював портовим лікарем та інспектором лікарняної управи в Херсоні. ***З 1830 – у відставці, одружився з українкою, практикував у своєму маєтку на Єлисаветградщині. Кращими ліками вважав: особисту гігієну, лікування водою, свіже повітря, рух, масаж, народну медицину (знахарство).*** Автор декількох наукових праць, зокрема „Начальные основания опытной фызики» (1810). ***Головна праця „Достоверность в медицине" (1836) через протести лікарів була заборонена цензурою, оскільки заперечувала основні постулати медичної науки.*** Шпір навіть звертався до Миколи I з клопотанням, аби імператор скасував заборону на книгу; переклав її на французьку мову. І в зовнішності, і в поведінці Шпіра сучасники знаходили багато спільного з генералісумосом О. В. Суворовим.

1785 − 225 років тому народився ***(с. Михайлівка Олександрійського повіту)*** **Воніфатій** (в миру Виноградський Дем'ян Федорович) (1785-1871), ігумен. Прославився чернечими

подвигами та аскетизмом, заснуванням скитів (зокрема Феофаніївського під Києвом) та церков. ***Олександрійці посилали депутацію до ченця з проханням повернутися на батьківщину для примноження у ньому духовних традицій. Воніфатій дав згоду, але церковне начальство його не відпустило.***

1790 – 220 років тому народився **Рєпнінський Микола Якович** (1790-1841 ***в Олександрійському повіті),*** військовий діяч. На військовій службі з 1806 – юнкер єгерського полку. Згодом командував Пензенським (1819-1820) і Камчатським (1821) піхотними полками, резервною дивізією 6-го піхотного корпусу (1828-1830). Генерал-майор (1827). Брав участь у війнах зі Швецією (1808-1809), з Наполеоном та у Вітчизняній війні 1812: битви під Смоленськом та Бородіно, де тричі був поранений, взяття Парижа; потім у турецькій кампанії 1828. Нагороджений орденом Св. Володимира III ст. та багатьма іншими. ***Генерал-лейтенант. Помер і похований у своєму маєтку при хуторі Богоявленському та селі Федорівці Олександрійського повіту (666 душ, 11 449 десятин землі). Вдова Єлизавета Василівна Рєпнинська успадкувала ці маєтності (12 225 десятин).***

XIX ст.

1810 – 200 років тому народився (***с. Скалеватка Олександрійського повіту***) **Брайкевич Дмитро Іванович** (1810-1846), письменник. Закінчив Харківський університет. Поступив на військову службу юнкером у кінну артилерію, деякий час служив в Одеському уланському полку, який тоді називався 2-м Бугським. У 1830 одружився і вийшов у відстаку. Жив у с. Іванівці Одеського повіту, де й помер. Перші вірші були надруковані в журналі "Северная звезда" Рилєєва. Автор комедій" "Цапцарапкин, или Интересная публикация. Оригинальная комедия в 5-ти действиях. Сочинена Поручиком Дм. Брайкевичем. Одесса (1836)" та "Добавление к дворянским выборам, комедия-водевиль, в одном действии, сочиненная автором Цапцарапкина. Одесса" (1842), в яких виявив неабиякий хист комедіографа. Рукописи інших його творів (оперетка „Уланський анекдот", віршовані листи до Цапцарапкіна та ін.) разом з бібліотекою згоріли у с. Скалеватці.

1815 – 195 років тому народився **Трамбицький Георгій Васильович** (1815-1884), військовий інженер, полковник. ***У 1865 купив у єлисаветградського міського управління ділянку землі, на якій збудував Зимовий театр – один з кращих у Росії. Офіційне відкриття відбулося 1867, перша вистава була влаштована трупою Виходцева. Згодом театр належав ротмістру*** **М. Милославському, В. Г. Кузьмицькому** та **Елькінду.** ***У цьому приміщенні 27.10. 1882 виставою „Наталка Полтавка"*** **І. Котляревського** ***за участю*** **М. К. Заньковецької** ***народився український професійний театр під орудою*** **М. Л. Кропивницького**. ***На його сцені виступали знамениті українські та російські театральні колективи, прославлені виконавці. У 1920-1921 трупою*** **Д. Гайдамаки-Вертепова** ***був створений театр*** ім. **Л. Троцького**, „***1-й Радянський Театр". Під час окупації міста 1941-1943 тут працював Кіровоградський український драматичний***

***театр ім.* І. Тобілевича**. ***З 1944 – Кіровоградський український музично-драматичний театр ім.* М. Кропивницького.**

1825 − 185 років тому народилася ***(Єлисаветградський повіт)*** **Лазич Марія Кузьмівна** (1825-1851), ***єлисаветградська красуня, муза* А. Фета*. Народилася у родині відставного генерала, серба за походженням. Виховувалася у маєтку Петковичів у с. Федорівці.*** Талановита музикантша, шанувальниця Жорж Санд. ***Під час перебування у Єлисаветграді (1847) віртуозність дівчини оцінив сам* Ф. Ліст*, записавши в її альбом після концерту, як своєрідний автограф, музичну фразу незвичайної краси, яка надихнула А. Фета на вірш „"Какие-то носятся звуки...". У своїх мемуарах Фет вивів її під псевдонімом Олена Ларіна. Трагічне кохання до М. Лазич надихало поета впродовж всього життя: десятки віршів (зокрема шедевр „Шепот, робкое дыханье..."), поема „Сон".***

1825 − 185 років тому народився (Золотоніський повіт на Полтавщині) **Тулуб Олександр Данилович** (1825-1875), громадський діяч, історик, педагог. Закінчив Київську гімназію, навчався на філософському факультеті Київського університету. Заарештований у 1847 у справі Кирило-Мефодіївського товариства. ***Після звільнення працював викладачем історії у Златопільській гімназії. Автор історико-літературного нарису „Златопіль" (1850) у журналі „Современник".*** Дід відомої української письменниці **Зінаїди Тулуб.**

1835 − 175 років тому народився **Купченко Дем'ян Іванович**, ***єлисаветградський купець 2-ї гільдії, потомственний почесний громадянин. Закінчив трикласне Єлисаветградське повітове училище. Власник багатьох будинків та магазинів у Єлисаветграді. У 1893 замість дерев'яної Знаменської церкви своїм коштом збудував трьохпрестольний кам'яний храм та будинок для церковно-парафіяльної школи вартістю 80 тис. рублів*** „в память чудесного спасения Их Императорских Величеств при крушении поезда у ст. Борки 17.10.1888". За цей благодійний вчинок 23.05.1892 нагороджений золотою медаллю „За усердие". Разом з дружиною **Євдокією Купченко** ***заповів місту 100 тис. рублів, проценти з яких мали йти на утримання заснованої ними християнської богадільні. Парні портрети подружжя Купченків у 1892 виконав єлисаветградський художник* П. О. Крестоносцев *(зберігаються в обласному художньому музеї).***

1850 − 160 років тому народився ***(с. Попівка Онуфріївського району)*** **Колачевський Сергій Миколайович** (1850-1911), лікар, підприємець, культурний діяч, меценат. Брат композитора **М. М. Колачевського**. У 1872 закінчив медичний факультет Київського університету. Його дослідження „Нерви печінки" (1872) відзначене золотою медаллю університету. Жив і працював у Києві, ***Єлисаветграді, Олександрії***, Полтаві, Кременчуці, Одесі, Кривому Розі. У 1876-1879 двічі виїздив на Балкани у складі загону Червоного Хреста. Відкрив у Кременчуці хірургічне відділення Полтавської губернської земської лікарні. Був секретарем медичного відділу розпорядчого комітету VII з'їзду природодослідників та лікарів в Одесі. З 1897 – віце-президент Одеського товариства витончених мистецтв. Один з фундаторів Одеського художнього училища (1899). Дійсний член Одеського товариства історії та старожитностей (1901). З 1901 видавав громадську газету „Русское чтение". Організував і утримував на свої кошти Сестрорецький дитячий санаторій у Петербурзі, захоплювався садівництвом. З 1891 по 1908 – власник одного з найприбутковіших криворізьких рудників (24 млн. пудів доменної сировини щороку). Відкрив для своїх робітників безплатну школу та лікарню, народну бібліотеку.

1850 − 160 років тому народився (с. Ломази Себецької губернії у Польщі) **Бессараба Іван Венедиктович** (1850-1921), фольклорист і етнограф. ***З 80-х років до 1916 жив і працював учителем у Новій Празі Олександрійського району.*** Протягом 30 років збирав та упорядковував народні пісні, легенди, приказки, прикмети, дитячий фольклор; описав багато народних звичаїв і обрядів („Материалы для этнографии Херсонской губернии", 1916). Досліджував питання культурних взаємин росіян, українців, білорусів та поляків.

1855 − 155 років тому народився (Подільська губернія) **Горинович Микола Єлисейович** (1855-1912), народоволець. Навчався у 2-й Київській гімназії до 6 класу, потім служив юнкером в одному з піхотних полків, ***мав намір вступити до Єлисаветградського кавалерійського училища***. У 1874 став членом революційного гурка „Київська комуна". Разом з іншими „ходив у народ", працював на цукровому заводі у Шполі; на станції Козятин, де також вів пропаганду. Під час арешту 1874 назвався селянином Михайлюком. Був викритий, дав відверті зізнання. У 1875 звільнений з-під варти під нагляд поліції. ***На початку червня 1876 приїхав до Єлисаветграда (жив на квартирі у*** **Майданського*****) і встановив зв'язок з місцевим гуртком, мав намір виїхати за кордон. Був запідозрений у зрадництві і мав бути страчений. Уночі 11.06.1876*** **Я. Малинка, Л. Дейч і Я. Стефанович** ***здійснили замах на його життя. Після пострілу в голову вони облили його обличчя ще й сірчаною кислотою. Однак Горинович, хоч страхітливо спотворений і сліпий, вижив і дав свідчення про учасників замаху.*** 5.05.1877 за належність до антиурядової організації засуджений до заслання у віддалені губернії. Але через декілька днів був звільнений з-під варти і помилуваний. Письменник Ю. Давидов у романі „Глухая пора листопада" (1968) пише: „Фотографию Гориновича инспектор Судейкин любил, как бы нечаянно сунуть арестованным революционерам. Стращал: ну, хорошо-с, мы тебя, батенька, выпустим, а вослед шпионом ославим, а со шпионом-то ваш брат, гляди, чего производит."
У 1882 одружився, мав 8 дітей. У 1886 закінчив Королівський Пруський навчальний заклад для сліпих, отримав право викладати у школах для сліпих. Деякий час працював в одній з московських шкіл, став дуже віруючою людиною. Наприкінці життя продиктував спогади, в яких виклав свою версію трагічної події.

1855 − 155 років тому народився **Василевський Теофіл Олександрович** (1855-1912), статистик, письменник, публіцист. Юнаком у 1875-1877 добровольцем брав участь у національно-визвольних змаганнях південних слов'ян у Боснії та Герцеговині одночасно з нашим земляком **С. Степняком-Кравчинським.** Підготував серію статей сербської тематики для львівських часописів. У 1877 мав зустріч з М. Драгомановим у Женеві. Автор книги „Записки українця з побуту між полудневими слов'янами", яку упорядкував І. Франко"; написав до неї передмову. Навчався у Санкт-Петербурзькому та Одеському університетах***. На початку 80-х з'явився у Єлисаветграді на посаді земського статистика, долучився до місцевого українофільського гуртка Громади*** **О. Михалевича***. Написав статтю „Про селянські громадські порядки" (1883), яка прислужилась* **І. Тобілевичу** *при написанні п'єси „Бурлака". У січні 1885 за належність до Єлисаветградської Громади був заарештований, відданий під нагляд поліції на 5 років*. З 1895 – херсонський губернський статистик. **Чоловік відомої української поетеси Дніпрової Чайки (Людмили Василевської), подав до друку у єлисаветградському літературному альманасі „Степ" (1886) дві її поезії „На лимані" та „Зірка**".

1860 − 150 років тому народився (Звенигородський повіт Київської губернії) **Борисов Микола Іванович** (1860-?), земський статистик, громадський діяч. З 1880 по 1884 навчався

на медичному факультеті Київського університету. ***Працював статистиком Олександрійського повітового земства.*** Регулярно друкувався у часописах „По морю и суше” і „Сборнике Херсонского земства”. ***За прикладом брата, уклав „Систематический свод постановлений Александрийского уездного земского собрания с 1865 по 1888 годы”. Надрукував, починаючи з 1887, низку сільськогосподарських бюлетенів по Олександрійському повіту. Автор багатьох праць з сільськогосподарської та освітянської тематики: „Сельско-хозяйственный обзор по Александрийскому уезду за 1889-1890 год”(Херсон, 1891), „Опыт шелководства в Александрийском уезде Херсонской губ.” (Херсон, 1892), „Волшебный фонарь в народной школе. По данным Александрийского уездного земства за 1889-1895гг.”,*** „Продолжительность курса в одноклассных земских школах Херсонской губернии.(По результатам выпускных испытаний в 1896г.), „Результаты выпускных испытаний в одноклассных земских школах Херсонской губернии в 1897 г.”, „Крестьянское дело в Херсонской губернии 1897 г.” та ін. Був учасником Х Всеросійського з’їзду природодослідників та лікарів у Петербурзі (1898) .

1865 − 145 років тому народився ***(м. Єлисаветград)*** **Тьомкін Зіновій Іонович** (1865-1942 у Парижі), лікар, громадський діяч. Брат видатного єлисаветградського рабина **В. Тьомкіна** і батько відомого голлівудського композитора **Д. Тьомкіна**. Вивчав медицину в університетах Росії та Німеччини. У 1914-1918 – військовий лікар. З початку 1920-х років живе у Туреччині, Німеччині, Франції. У 1924-1933 - член редколегії журналу „Рассвет”. З 1925 – член Президії Всесвітнього Союзу сіоністів-ревізіоністів. З 1925 по 1931 – голова Союзу сіоністів-ревізіоністів Франції. У 1935-1938 – один з керівників Нової сіоністської організації.

1870 − 140 років тому народився ***(Єлисаветградський повіт)*** **Горшков Дмитро Степанович** (1870-1927 у ***Єлисаветграді),*** земський діяч, видавець, журналіст і публіцист. ***Закінчив Єлисаветградську гімназію*** та Новоросійський університет в Одесі. ***Будівничий та попечитель Іванівського початкового училища Якимівської волості (нині Маловисківський район), на що витратив майже 2000 руб.; клопотався також про відкриття в Іванівці безплатної народної бібліотеки-читальні.*** Із співчуттям поставився до ідеї **М. Левитського** ***про влаштування на Єлисаветградщині землеробських артілей, пожертвувавши на цю справу 240 руб. У 1905 був делегатом Всеросійського земського з’їзду в Москві. Видавець та редактор однієї з кращих провінційних газет Росії „Голос Юга”, яка виходила в Єлисаветграді з 1904 по 1918. Газета мала власних кореспондентів у Петербурзі, Парижі та Лондоні. На її шпальтах друкувалися твори*** **Л. Толстого, М. Горького, В. Короленка, Я. Гордіна, Діонео, Дона Амінадо** та багатьох інших. Обирався депутатом 1-ї та 2-ої Державної Думи Росії. ***З 1914 – член Єлисаветградського міського лекційного бюро з влаштування народних читань і дитячих майданчиків при міській управі. Твори образотворчого мистецтва з його приватної колекції експонувалися на І Єлисаветградській художній виставці 1913. У 1917-1918 був головою Єлисаветградської повітової земської управи. Автор книги „Из прошлого нашего земства (очерки и справки)”, виданої в Єлисаветграді (1913). Впродовж багатьох років (до 1917) був головою Єлисаветградського благодійного товариства поширення грамотності й ремесел.***

1875 − 135 років тому народився ***(м. Єлисаветград)*** **Лащенко Вячеслав Митрофанович** (1875-1953 у Чехословаччині), педагог, громадський діяч. ***Старший син єлисаветградського священика*** **Митрофана Лащенка**. За часів УНР був директором

української гімназії в Одесі. Перебуваючи в еміграції, викладав в українських навчальних закладах Праги і Подєбрадів.

1875 − 135 років тому народився ***(м. Єлисаветград)*** **Золотаревський Ісидор-Іцхак** (1875-1945 у Нью-Йорку), драматург. У юності мандрував містами України, працював бібліотекарем, продавцем газет. З 1890 – у США. Тут вивчив англійську мову та ідіш. З 1883 розпочав театральну діяльність. Писав п'єси, пісні і т.п. для театрів. Частину з них видано у Монреалі у 1897. Перша п'єса – „Соціалісти". Автор понад 100 п'єс, які ставились театрами за участю знаменитих акторів (Яків Адлер, Давид Кеслер, Борис Томашевський, Берта Каліш та ін.). Його називали „королем мелодрами". Були надруковані п'єси: „Єврейська Анна Кареніна" (1909), „Єврейський Гамлет" (1914), „Карти" (1910), „Гроші, кохання і ганьба" (1923) та ін.

1875 − 135 років тому народився ***(м. Єлисаветград)*** **Ямпольський Самуїл Мойсейович** (1875-1965), лікар. Закінчив природничий факультет Київського університету та медичний факультет Харківського університету. У 1904-1905 працював педіатром у Петербурзі. Учасник російсько-японської війни. З 1906 по 1907 вперше в Росії – завідуючий дитячою консультацією і дитячою кухнею „Крапля молока". Був головним лікарем Харківської дитячої лікарні. У 1922-1930 організував вперше на Україні Інститут охорони материнства і дитинства. З 1930 по 1941 – завідувач створеної ним кафедри грудної дитиниУкраїнського інституту удосконалення лікарів й одночасно завкафедри дитячих хвороб 2-го Харківського медичного інституту. У 1941-1944 – завідувач кафедри дитячих хвороб Новосибірського медичного інституту. З 1944 по 1956 – завкафедри педіатрії і заступник директора Українського інституту удосконалення лікарів. Наукові праці присвячені питанням патології та лікування порушень травлення. Розробив метод переливання крові з метою підвищення імунітету при дизентерії у дітей.

1885 − 125 років тому народився ***(м. Олександрія)*** **Губа Ігор**, церковний діяч УАПЦ. Між двома світовими війнами служив священиком на Волині. З 1942 – єпископ Уманський, пізніше одержав титул архієпископа Полтавського і Кременчуцького. Був архієпископом Української Автокефальної Православної Церкви. Перебуваючи в еміграції у США, належав до православної гілки „УАПЦ, що перебуває в екзилі".

1885 − 125 років тому народився **Поляков Митрофан Максимович** (1885-1924), живописець, педагог. Після закінчення Строгановського художньо-промислового училища жив і працював в ***Єлисаветграді (1906-1913).*** Викладав малювання і каліграфію у ***громадському комерційному училищі Товариства поширення комерційної освіти в Єлисаветграді***, відкритому у 1912 (члени попечительської ради − **Б. І. Шкловський, О. А. Тарковський** та ін.). Член оргкомітету по влаштуванню в ***Єлисаветграді Першої міської***

художньої виставки у 1913. На ній експонував 20 живописних творів (кримські та північні краєвиди). Влітку 1912 їздив у Дрезден на Міжнародний конгрес по художньому вихованню та навчанню дітей малюванню. Написав цікаві та глибокі роздуми про дитячу художню творчість „Из впечатлений Дрезденского конгресса", що були опубліковані в ***„Очерках деятельности Общества распространения коммерческого образования в Елисаветграде" (1914).*** У 1914 повернувся на батьківщину в Томськ, де влаштував виставку ***пейзажів Єлисаветградщини.*** У 1914-1919 грав значну роль у діяльності Томського товариства шанувальників мистецтв. 10 картин зберігається у Томському обласному художньому музеї.

1885 − 125 років тому народився ***(с. Жуківка Знам'янського району)*** **Головко Яків Іванович** (1885-1942), педагог. До 1917 закінчив учительську семінарію і працював учителем початкової школи. На початку 22-х рр. навчався на факультеті української мови і літератури Миколаївського інституту народної освіти. Учителював у Миколаєві. У 1927 заарештований у справі „Спілки визволення України", через півроку звільнений. З 1930 по 1941 працював завучем ФЗУ у Миколаєві. Заарештований знову за декілька днів до початку ВВВ. 18.06.1941 відправлений до Новосибірська, де військовий трибунал засудив його до 10 років позбавлення волі. Помер у концтаборі.

1885 − 125 років тому народився ***(м. Новоукраїнка)*** **Френкель Ірм'ягу** (1885-1958 у Тель-Авіві), перекладач, публіцист, педагог. Навчався у Віденському та Львівському університетах. Доктор права (1911). У Першу світову війну – офіцер австрійської армії. З 1902 друкує статті на івриті. Редагував журнал „Га Шахар". З 1919 – директор гімназії у Лодзі з викладанням на івриті. Переклав на польську мову твори Х. Н. Бялика. Автор низки педагогічних праць.

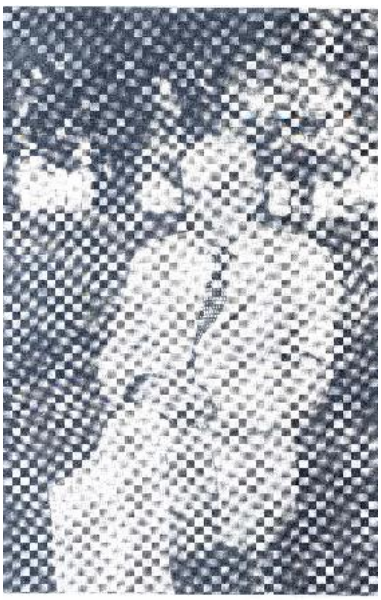

1885 − 125 років тому народився ***(м. Єлисаветград)*** **Євгена Амвросійовича Єфимовського** (1885-1964 у Парижі, похований на знаменитому кладовищі Сент-Женевьєв-де-Буа), історика юриста, публіциста, політичного діяча, слов'янофіла. ***Батько*** **Амвросій Іванович Єфимовський –** ***потомственний дворянин, блискучий юрист, слідчий по особливо важливих справах Єлисаветградського окружного суду.*** Організував бібліотеку в суді. Дійсний статський радник, нагороджений орденом Св. Володимира 4-го ст. ***Мати – відомий єлисаветградський педагог, засновниця приватної жіночої гімназії. Хлопець – випускник Єлисаветградської гімназії.*** Закінчив історико-філологічний та юридичний факультети Московського університету. Улюблений учень видатного історика В. Ключевського. Став одним із лідерів партії „конституційних демократів", визнаним діячем слов'янофільського руху. Під час Першої світової війни закінчив військове училище, був на фронті до кінця 1917. З 1920 – в еміграції (балканські країни, Берлін, Прага, Париж). Постійний співробітник емігрантського часопису „Возрождение", де опубліковано більшість його статей. **За вірність своїм ідеалам, чесність і порядність сучасники називали його „Дон Кіхотом". У 1994 у Парижі вийшли спогади у 2-х томах, у тому числі й про дитячі роки в Єлисаветграді.**

1890 − 120 років тому народився ***(м. Новомиргород)*** **Бузько Дмитро Іванович** (1890-1937, розстріляний), письменник. Закінчив Херсонську гімназію (1907) та сільськогосподарський факультет Копенгагенського університету (1912). Літературну діяльність почав у 1923. Літературну діяльність почав у 1923. Був членом організації „Нова генерація". Автор книжок оповідань та повістей: „Лісовий звір" (1924), „Смерть Івана Матвійовича" (1926), „Кіно і кінофабрика" (1928), „На

світанку", „За гратами", „Хто він ?" (1930) та інших; романів „Чайка" (1929), „Голландія" (1930), „Кришталевий край". За книгою В. Савченка „Атаманы казачьего войска» (М., 2006): **«У 17 років опинився на каторзі як есер-терорист. Втік звідти у Західну Європу. У 1917 повернувся на батьківщину, був призначений атташе Української держави в Данії. У 1919 заарештований ЧК, відтоді працював провокатором в українському русі. Виконував розвідувальні завдання у Західній Європі, псевдо − „Професор".**

1890 − 120 років тому народився ***(м. Єлисаветград)*** **Ярров Бернард Ілліч** (1890-1973 в США), юрист. ***Випускник Єлисаветградської гімназії***. Після 1917 – в еміграції. Закінчив юридичну школу Колумбійського університету. Працював у адвокатській конторі Ф. Далласа. Під час Другої світової війни у Лондоні виступав у ролі зв'язківця з європейськими урядами у вигнанні. Був членом американської делегації на установчій конференції ООН у Сан-Франциско. Один із засновників радіостанції „Вільна Європа" (1952), її віце-голова.

1890 − 120 років тому народився ***(с. Дмитрівка Знам'янського району)*** **Вербовський Лев Данилович** (1890-пом. після 1930), композитор, піаніст. ***З 1907 працював піаністом-ілюстратором в Єлисаветграді.*** У 1917-1920 навчався у Харківській консерваторії по класу композиції С. Богатирьова та по класу фортепіано. Автор пісень, хорів, естрадної і джазової музики.

1890 − 120 років тому народився ***(м. Златопіль)*** **Доріані Вільгельм (Володимир)** (1890-1948 у США), американський художник-неопримітивіст. У Нью-Йорк прибув у 1911, після натуралізації поїхав у Європу навчатися вокальному мистецтву. З 1922 по 1934 жив у Росії, де й написав у день свого народження першу картину „Балерина", сюжет якої навіяний сновидінням. Московський художник, якому Доріані показав своє творіння похвалив його, але уроки давати відмовився, пославшись на те, що автор надто оригінальний для навчання. У 30-х рр. XX ст. твори Доріані почали з'являтися спочатку у Вашингтонському сквері на щорічних виставках картин на свіжому повітрі, потім – у галереї Гаррімана, і, нарешті – у 1939 вони були прийняті до Музею сучасного мистецтва. Проте більшість його полотен знаходиться у приватних колекціях. Найвідоміші картини: „День прапора", „Футбол" та ін. Мистецтвознавці називають Доріані одним з найоригінальніших художників неопримітивістів Америки. Його твори вирізняє цілком несподівана композиція, невміла компоновка предметів, що компенсується природженим відчуттям кольору, гумором та життєрадісністю. Незнання законів перспективи зближує його роботи з японськими майстрами гравюри. Улюблені теми − театральні лаштунки, повсякденне життя американців.

1895 − 115 років тому народився ***(м. Єлисаветград)*** **Владимиров Леонід Семенович** (справжнє прізвище Островський Йосип Самійлович) (1895-1938), інженер. Активний учасник революційного підпілля в Одесі та громадянської війни на Україні. У 1917-1920 – командир полку Червоної Армії. У 20-ті роки перебував на навчанні та господарській роботі у Києві. У 1931 – директор Харківського паровозоремонтного заводу. У 1933 призначається директором Уралмашу. Обирався членом ВЦВК СРСР. Нагороджений орденом Червоного Прапора. У 1937 арештований „за зв'язок з троцькістами, співробітництво з німецькою розвідкою та участь в антирадянській терористичній організації правих". Реабілітований у 1958. **Відомості про нього містить книга А. В. Бакуніна „Директора Уралмашзавода" (Свердловськ, 1989).**

1895 − 115 років тому народився ***(с. Глодоси Новоукраїнського району)*** **Масенко Степан Германович** (1895-1969 у США), педагог, громадський діяч. Брат письменника **Т. Г. Масенка**. Закінчив Новобузьку учительську семінарію. Учасник Першої світової війни, офіцер. ***Учителював у с. Кальниболота Новоархангельського району.*** З 1917 – активний учасник українських національно-визвольних змагань, ***відіграв провідну роль у Глодоському повстанні проти гетьмана П. Скоропадського (листопад 1918).*** У 1919 воював у загонах отамана **М. Григор'єва** ***на Єлисаветградщині***, став його першим заступником. З 1920 – у Польщі, потім у

Чехословаччині. Навчався у Карловому університеті у Празі, закінчив його у 1927 із званням доктора філософії.

XX ст.

1900 – 110 років тому народилась (м. Херсон) **Фортус Марія Олександрівна** (1900-1976 у Москві), розвідниця, громадський діяч. З 1918 по 1919 – організатор і керівник бойових груп революційної молоді у Херсоні. У 1919 – секретар Херсонської губернської ЧК. ***У 1920-1921 працювала у Єлисаветградській ЧК, під виглядом медсестри влаштувалась в один із загонів*** **Н. Махна.** У 1937 брала участь у боротьбі з фашистським режимом генерала Франка в Іспанії. Після повернення з Іспанії навчалась у військовій академії ім. М. В. Фрунзе. У роки ВВВ була командиром військової розвідки і партійним керівником партизанського загону **Д. М. Медведєва**. Потім працювала у розвідувальному відділі 3-го Українського фронту. Стала прототипом головної героїні художнього іфльму „Салют, Маріє" (режисер Й. Хейфец, виконавиця головної ролі Ада Роговцева). Про її яскраве життя розповідає книга С. П. Качикова „Мария Фортус. Подвиг разведчици. Документальная повесть"(1976). ***У Державному архіві Кіровоградської області сформовано особовий фонд М. О. Фортус.***

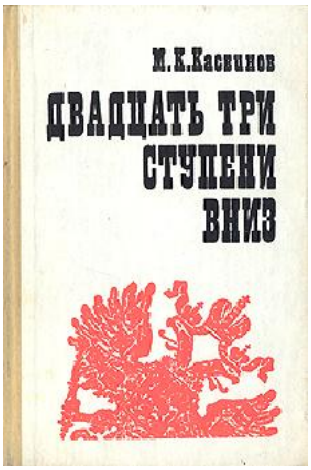

1910 – 100 років тому народився ***(м. Єлисаветград)*** **Касвінов Марко Костянтинович** (1910-1977), історик, журналіст. ***Закінчив історичний факультет Зінов'євського педагогічного інституту.*** З 1933 – кореспондент, завідувач зовнішньо-політичного відділу „Учительской газеты". Друкувався в центральних газетах, готував матеріали для Всесоюзного радіо. Учасник ВВВ. З 1945 по 1947 служив у Німеччині та Австрії, де редагував газету радянських окупаційних військ. З 1947 працював на радіо у відділі мовлення на німецькомовні країни. З кінця 60-х збирав матеріали для своєї головної книги „Двадцать три ступени вниз" про долю останнього російського імператора і його родини. Журнальний варіант книги опублікований у 1972, причому цензура вилучила главу „Вечера в трактире на Таганке", присвячену історії чорносотенного руху. Роботу над книгою після смерті Касвінова завершила у 1978 його дружина А. К. Рєзанова. Загальний тираж книги – близько мільйона примірників.

1910 – 100 років тому народився ***(с. Рівне Новоукраїнського району)*** **Кулик Сергій Андрійович** (1910-1983 в Іркутську), біолог, письменник. Доктор біологічних наук (1967), професор. Викладав в Іркутському сільськогосподарському інституті та Іркутському

університеті ім. А. А. Жданова. Автор книг: „Стальной букет”, „Приключения капитана Кузнецова” та ін. **Кіровоградському обласному краєзнавчому музею подарував свою колекцію водних жуків та клопів-щитників Східного Сибіру і Далекого Сходу.**

1910 − 100 років тому народився ***(с. Братське Єлисаветградського повіту)*** **Портной Кім Ісайович** (1910-1989), учений в галузі матеріалознавства**.** У 1937 закінчив Московський інститут кольорових металів. Доктор технічних наук , професор. З 1942 по 1989 працював у ВНДІ авіаційних матеріалів у Москві. Наукові праці пов’язані з розробкою технології литва алюмінієвих та магнієвих сплавів для авіаційної промисловості, а також тугоплавких з’єднань для реакторобудуваної та іншої атомної техніки. Створив регулюючі й поглинаючі матеріали, що використовуються в атомних криголамах. З початку 70-х рр. розвивав новий напрям у матеріалознавстві – створення композиційних матеріалів. Створив наукову школу порошкової металургії та композиційних матеріалів. Заслужений діяч науки РРФСР. Праці: „Магниевые сплавы» (1952), «Расчет взаимодействия и стабильности фаз» (1981), «Кислородные соединения редкоземельных элементов. Справочник» (1986).

1910 − 100 років тому народився ***(с. Тернове Добровеличківського району)*** **Терлецький Олександр Степанович** (1910-1942), військовий діяч. З 18 років служив у прикордонних військах. У червні 1941 – начальник застави „Форос” у Криму, лейтенант. З 20 прикордонниками на 26 годин затримав просування фашистів на Севастополь, знищив більше сотні ворогів, вісьмох взяв у полон. Потім очолив загін балаклавських партизанів, який здійснював напади на військові частини, зривав мости, знищував бойову техніку. Тяжко поранений, потрапив у полон і через місяць неймовірних катувань страчений. Посмертно нагороджений орденом Леніна. Одна з прикордонних застав носить ім’я О. С. Терлецького***. Про земляка-героя написав нарис „Застава в тилу” письменник* В. С. Близнець*, надрукований у газеті „Кіровоградська правда” (9.05.1968).***

1915 − 95 років тому народився ***(с. Федорівка Петрівського району)*** **Ткаченко Платон Петрович** (1915-1944, похований у Ленінграді), військовий діяч. ***Навчався у рідному селі, а згодом – в Олександрійському культосвітньому технікумі, вчителював у Чечеліївській восьмирічці Петрівського району.*** На фронті − з червня 1941. Особливо відзначився у вересневих боях 1941 на території Харківської і Полтавської областей, де знищив кілька танків і взяв у полон обслугу з гарматою. Герой Радянського Союзу (1941). Про подвиги танкового екіпажу Ткаченка писали газети, йому присвятив баладу „Твій син” Микола Бажан:

Ти чуєш, мати! Йде твій син,
Твій рідний син − Платон.
Ти чуєш, мати, грім? Радій!
Це танк свій вводить в бій
Платон Ткаченко – воїн твій
І син твій молодий...

1920 − 90 років тому народився ***(с. Байдакове Онуфріївського району)*** **Калюжний Олексій Володимирович** (1920**,** загинув 19.12.1941), моряк, учасник ВВВ, один з героїв оборони Севастополя. Після закінчення семирічки деякий час працював у кологоспі рідного села. Військову службу проходив на Чорноморському флоті з 1940. Був у складі маленького гарнізону (7 моряків) знаменитого дзоту № 11 над Камишловою долиною, який кілька днів відбивав шалені атаки двох німецьких батальйонів, підтримуваних артилерією, мінометами та авіацією. Після загибелі командира дзоту, тяжко поранений у голову, кулеметник Калюжний ще деякий час стримував натиск ворога. Перед смертю встиг написати прощальну записку**: „...Я умираю, но знаю, что мы победим, Моряки-черноморцы! Держитесь крепче, уничтожайте фашистских бешеных собак. Клятву воина я сдержал”.** Після Перемоги на

місці дзоту № 11 споруджено обеліск, на якому викарбовано слова передсмертної записки Калюжного. Її текст наводиться у всіх книгах, присвячених героїчній обороні Севастополя; його образ відтворено у скульптурі та живописних полотнах. Про подвиг нашого земляка розповідають експонати музею Чорноморського флоту; його ім'я навічно занесено у списки підрозділу, де він служив. ***Рідне село Байдакове на честь героя перейменоване на Калюжне.*** Його ім'я носить одна з вулиць Севастополя. ***В Онуфріївському районі проводяться традиційні спортивні змагання на призи імені О. В. Калюжного.***

РОКИ

265 РОКІВ ТОМУ (1740):

− На місці запорізького зимівника Тресяги козаками Миргородського козачого полку засноване місто Новомиргород.

255 РОКІВ ТОМУ (1755):

− З'явилися перші православні храми у фортеці Св. Єлисавети: дерев'яна Успенська церква була придбана і перевезена на „поділ" із слободи Федорівки; фортечна Свято-Троїцька церква збудована у вигляді простих покоїв і до 1784 року називалась соборною.
− Церква Покрова Пресвятої Богородиці споруджена в с. Грузькому Єлисаветградського повіту.

245 РОКІВ ТОМУ (1765):

− У друкарні фортеці Св. Єлисавети надруковані гражданським шрифтом перші в Україні світські книги: „Азбука" і комедія „Кофейний дім" Жана-Батиста Руссо (переклад В. О. Черткова).
− В Єлисаветградському повіті засновані межові канцелярії як адміністративні одиниці для межування і розгляду суперечок. Мали штат землемірів, які встановлювали кордони володінь, відмежовували їх від казенних земель, складали плани окремих земельних дач і генеральні повітові плани, вели межові книги тощо.
− У селі Глинському (нині Світловодського району) збудована церква на честь Святого архистратига Михайла.
− Споруджена Свято-Троїцька церква у селі Лелеківці поблизу Єлисаветграда.
− У селі Велика Виска збудований храм в ім'я Преображення Господнього.

240 РОКІВ ТОМУ (1770):

− Розпочалася епідемія чуми в Єлисаветграді, яка тривала до 1772 року і забрала життя приблизно 1500 чоловік.
− Назву Бобринець отримує поселення (згодом місто в Єлисаветградському повіті), яка походить від назви села Старий Бобрик на Житомирщині.

235 РОКІВ ТОМУ (1775):

− Форштати фортеці Св. Єлисавети вперше отримують назву Єлисаветграда.

− В Єлисаветграді створений міський магістрат, а в Бобринці – міська ратуша. На чолі їх стояли бургомістр або ратман, яких обирали на три роки. Підлягали поліцейській владі та губернатору. Відали справами державних податків і зборів, рекрутських повинностей, суду, шкіл, лікарень, бірж та ін.

− Заснована Єлисаветградська повітова дворянська опіка, яка управляла майном неповнолітніх сиріт-дворян, вдів і психічнохворих.

− У селі Єлисаветградці (нині Єлизаветградка Олександрівського району) споруджена Свято-Михайлівська церква.

− Збудована церква на честь Стрітення Господнього у селі Суботці.

230 РОКІВ ТОМУ (1780):

− Споруджені храми: Предтеченський − у с. Піщаний Брід, Михайлівський – у с. Пантазіївці, Георгіївський – у с. Андрусівці.

225 РОКІВ ТОМУ (1785):

− Засноване Єлисаветградське повітове казначейство.

− Купець Масленников побудував у Єлисаветграді один з перших в Росії цукрових заводів, наймав кораблі для перевезення своїх товарів за кордон.

− Збудовані церкви: Покровська – у с. Компаніївці, Миколаївська – у с. Плетений Ташлик.

220 РОКІВ ТОМУ (1790):

− Збудовані церкви: Знаменська – в м. Єлисаветграді, Успенська – у с. Єлисаветградці, св. Варвари Великомучениці – у Новоукраїнці.

215 РОКІВ ТОМУ (1795):

− В Єлисаветграді мешкало 4170 осіб: 2306 чоловіків та 1864 жінки.

190 РОКІВ ТОМУ (1820):

− Засновано Єлисаветградське духовне училище. Фундатор – протоієрей, настоятель Успенського собору Карпо Павловський, який з 1820 по 1832 був його першим начальником і вчителем. Найвідоміші вихованці: Святий преподобний мученик Православної Церкви Парфеній (настоятель Кизилтаського монастиря в Криму), архієпископ Варшавський і Привісленський Миколай (Зіоров); єпископ Кирилівський, вікарій Новгородської єпархії Арсеній (Іващенко); єпископ Владикавказький Володимир (Синьковський), заслужений професор і почесний член Новоросійського університету Михайло Павловський (син фундатора ЄДУ), педагог і композитор (автор музики до пісні „Реве та стогне Дніпр широкий”) Данило Крижанівський, протоієрей Одеського кафедрального собору Гаврило Селецький і багато інших.

180 РОКІВ ТОМУ (1830):

− З двох полків Українського козачого війська сформовані Новомиргородський і Новоархангельський уланські полки російської армії.

− Село Михайлівку (нині Олександрівського району) перейменували на Єлисаветградку (згодом Єлизаветградку) за назвою розквартированого поблизу Єлисаветградського гусарського полку.

− У Златополі колишній бібліотекар генерала Висоцького Людвіг Вільєтті заснував приватний чоловічий пансіон у складі 5 класів, який готував учнів до вступу в гімназії та вищі навчальні заклади.

170 РОКІВ ТОМУ (1840):

− Заснована Єлисаветградська реміснича управа. Проводила запис ремісників, екзаменувала всіх підмайстрів і учнів, видавала свідоцтва на звання майстра, реєструвала угоди між майстрами, підмайстрами і учнями, розбирала конфлікти між ними, мала своїх представників у магістраті та міській думі.

165 РОКІВ ТОМУ (1845):

− Міською думою видано розпорядження „за неимением в Елисаветграде булыжника устраивать на будущее время не мостовые, а шоссе”. Перше шоссе з’явилося на вулиці Перспективній восени 1847 року.
− Під наглядом будівельного комітету на Перспективній вулиці споруджено великий міст на гранітних опорах.

160 РОКІВ ТОМУ (1850):

− Встановлено 127 стовпів із ліхтарями на Перспективній, Двірцевій та Пермській вулицях на суму 1200 рублів. Відтак на вулицях Єлисаветграда з’явилося освітлення. Ліхтарі заправлялися спочатку олією, потім керосином.
− У с. Китайгород (Олександрівський район) поміщиця Камілія Шимановська спорудила церкву на честь Іоанна Богослова.

155 РОКІВ ТОМУ (1855):

− У с. Іванівці (Олександрівський район) споруджена церква Різдва Богородиці. Фундатор храму – київський цивільний губернатор, сенатор І. І. Фундуклей.

150 РОКІВ ТОМУ (1860):

− В Єлисаветграді на ступені прогімназії відкрився чоловічий пансіон Гумберта, який проіснував у місті 10 років. Засновник закладу, як відзначено в „Историческом очерке г. Елисаветграда”, „по правилам и сведениям своим заслуживал в городе полное уважение и доверие как опытный и добросовестный педагог”.

145 РОКІВ ТОМУ (1865):

− Єлисаветградське офіцерське кавалерійське училище реорганізоване в юнкерське кавалерійське училище.

135 РОКІВ ТОМУ (1875):

− Відкрилися земські школи в селах Олександрівці (Рощаківці), Миролюбівці та Новоукраїнці.

130 РОКІВ ТОМУ (1880):

− В Єлисаветграді учитель Талмуд-Тори і журналіст (псевдонім Іван Колючий) Яків Гордін організував „Духовно-Біблійне братство”, яке проіснувало близько 10 років.

125 РОКІВ ТОМУ (1885):

− Засновані канцелярії податкових інспекторів Єлисаветградського повіту.
− Після об’єднання поштової контори і телеграфної станції утворилася Єлисаветградська повітова поштово-телеграфна станція.

120 РОКІВ ТОМУ (1890):

− В Академію мистецтв вступили вихованці Вечірніх Рисувальних Класів при Єлисаветградському земському реальному училищі: Олександр Стабровський і Євген Гружевський – на архітектурне відділення, Дмитро Кюльц – на живописне.
− Санітарний лікар Єлисаветградського повіту М. І. Тезяков відкрив в Єлисаветграді земську аптеку.

115 РОКІВ ТОМУ (1895):

− Заснований Єлисаветградський завод землеробських машин і знарядь Шкловського. Виробляв сівалки, жатки-лобогрійки, молотарки, ручні та гідравлічні маслобойні преси, сільськогосподарський реманент.

110 РОКІВ ТОМУ (1900):

− Відома єлисаветградська благодійниця Наталія Аркадіївна Бракер відкрила у Компаніївці ткацьку майстерню.
− У Новогеоргіївську відкрилася жіноча прогімназія.

100 РОКІВ ТОМУ (1910):

− Населення Єлисаветграда – 70 806 чол.
− Населення Олександрії – 16 535 чол.
− Населення Новогеоргіївська – 13 575 чол.
− Населення Нової Праги – 10 638 чол.
− Населення Бобринця – 17 280 чол.
− Населення Новомиргорода – 10 799 чол.

− В Єлисаветграді виходили 4 газети: „Голос Юга” (редактор-видавець Д. С. Горшков), „Новороссийский край (редактор Є. Еберсбах, видавець Л. Іванов), „Наша копейка” – ежедневная маленькая газета (редактор Т. Бродська), „Труд” - еженедельная газета, посвященная профессональным интересам (редактор С. П. Крамаренко).
Працювало 6 бібліотек, 8 середніх шкіл і до 30 початкових.

95 РОКІВ ТОМУ (1915):

− У Москві вперше надруковано оповідання В. К. Винниченка „Талісман” (інша назва „Піня”), яке справило величезний вплив на юного М. С. Хрущова і надихнуло його згодом (у 1956 році) на розвінчання культу особи Й. В. Сталіна.
− На 1.01.1915 населення Єлисаветграда складало 97 936 чоловік (євреїв - 33, 78%, православних – 63, 12%), Бобринця – 23 890 чол., Новомиргорода - 14 604 чол.
− В Єлисаветградському повіті було 263 земські школи (32 двокласних і 231 однокласна).
− В Єлисаветградському повіті знаходилось 2532 військовополонених, яких використовували на сільгоспроботах.
− Біженців у повіті налічувалось 3200 душ (росіян – 2410, поляків – 330, євреїв – 250).
− Для дітей біженців Єлисаветградське благодійне товариство влаштувало притулок.
− Військовий шпиталь відкрили у приміщенні Пушкінського міського училища.
− Влітку в маєтку С. Т. Варун-Секрета (с. Софіївка Єлисаветградського повіту) відкрився лазарет на 20 ліжок імені „Віри і Єлизавети Варун-Секретів”, який власник утримував своїм коштом.

90 РОКІВ ТОМУ (1920):

− в Єлисаветградському повіті налічувалося 500 шкіл, у тому числі в Єлисаветграді – 28.
− в Єлисаветграді почали виходити газета „Труд” – орган профспілок повіту і „Красная деревня” – орган відділу роботи на селі повітового парткому.

− Утворене Єлисаветградське управління маслобойної промисловості.
− Утворений Єлисаветградський лікеро-горілчаний завод Українського тресту спиртогорілчаної промисловості.
− Утворене земельне управління Єлисаветградського повітового виконкому Ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.
− Утворене Єлисаветградське міське споживче товариство.
− Заснований Єлисаветградський кооперативний технікум.
− З метою підготовки вчителів для трудових шкіл, вихователів для дитячих будинків і садків засновані Новомиргородські трирічні педагогічні курси, які у листопаді 1924 приєднали до Єлисаветградських курсів.
− Заснована Єлисаветградська сільськогосподарська професійна школа.
− Утворений відділ охорони здоров'я Єлисаветградського повітового виконкому Ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.
− Утворений відділ праці Єлисаветградського повітового виконкому Ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.
− Утворений відділ соціального забезпечення Єлисаветградського повітового виконкому Ради робітничих, селянських і червоноармійських депутатів.
− Утворене Єлисаветградське повітове відділення профспілки працівників лікарсько-санітарної справи.
− Утворене Єлисаветградське повітове відділення профспілки працівників комунального господарства.

80 РОКІВ ТОМУ (1930):

− У Зінов'євську організована Українська зональна дослідна станція Всесоюзного НДІ конярства.
− Утворена Зінов'євська міська спілка житлових кооперативів.
− Для керівництва освітою в місті та навколишніх селах утворений відділ народної освіти виконкому Зінов'євської міської Ради депутатів трудящих.
− Заснований Зінов'євський індустріальний інститут сільськогосподарського машинобудування ім. В. І. Леніна. Припинив свою діяльність у 1933 році після приєднання до Запорізького інституту.
− Заснований Зінов'євський шляховий технікум, у 1931 році переведений до Мелітополя.
− Утворене Зінов'євське міжрайонне агенство „Українфільму".
− Засновано Зінов'євський технікум сільськогосподарського машинобудування.

75 РОКІВ ТОМУ (1925):

− Утворена Зінов'євська окружна контора Всеукраїнського управління державного страхування.

40 РОКІВ ТОМУ (1970):

− Відкрито Кіровоградський ляльковий театр.

25 РОКІВ ТОМУ (1985):

− Був відкритий Кіровоградський обласний кардіологічний диспансер.

15 РОКІВ ТОМУ (1995):

− Прийнято рішення про ліквідацію виконавчого комітету Кіровоградської обласної ради та його структурних підрозділів у зв'язку з утворенням Кіровоградської обласної державної адміністрації.
− Футбольна команда „Зірка-НІБАС" вийшла у вищу лігу чемпіонату України.
− З нагоди 400-річчя від дня народження Богдана Хмельницького в Кіровограді відкрито пам'ятник гетьманові.
− У кінотеатрі „Зоряний" відбулася прем'єра художнього фільму, знятого за повістю нашого земляка Олександра Жовни „Партитура на могильному камені" (режисер Ярослав Лупій).

10 РОКІВ ТОМУ (2000):

− Кіровоградщина зібрала понад мільйон тонн зерна.
− Відбулися перші відкриті торги Кіровоградської аграрної біржі.
− На місцевому референдумі з приводу перейменування обласного центру за збереження назви Кіровоград висловилося 70, 87% опитаних.
− Закладено перший камінь та освячено місце будівництва в Кіровограді Свято-Єлисаветинського храму.
− Корпорація „Система ССБ" в обласному центрі розпочала спорудження заводу з виробництва маргарину.
− Відбулися другі загальні збори земляцтва Кіровоградщини в Києві, яке налічувало понад 250 відомих уродженців степового краю.

ВОЛОДИМИР БОСЬКО

ФРАГМЕНТ АВТОБІОГРАФІЇ: ПОШТОВА СКРИНЬКА № 560. СПОВІДЬ КОЛИШНЬОГО ВОЇНА-ІНТЕРНАЦІОНАЛІСТА

Вся наука человечества, все его знания должны стать субъективными – превратиться в воспоминания. Человек должен суметь развернуть свиток своих мозговых извилин, в которых записано все, и прочесть всю свою историю изнутри...
Максимиллан Волошин „История моей души".

Две категории людей недоступны моему пониманию: люди, которым нравится повелевать, и люди, которым нравится подчиняться очевидно, я лишен какого-то органа позволяющего получать наслаждение от власти и подчинения.
Илья Кормильцев

Йти в армію я, чесно кажучи, побоювався. Хоча про «дідівщину» тоді не писали, і ми невиразно уявляли, що

воно таке − позастатутні стосунки. Армійські порядки ніяк не поєднувались з моєю вільнолюбною (знак Водолія) натурою, яка опирається будь-якому примусу, не кажучи вже про насильство. Та діватися було нікуди. Що то за мужчина, який не служив в армії? Віра народу в те, що армія − це справжня «школа життя», яка формує з юнаків чоловіків, була твердою і непохитною. Це був один із настійкіших міфів радянської доби. Ледве не трагедією вважали юнаки отримання „білого білета", який звільняв від виконання найпочеснішого обов'язку за станом здоров'я (особливо прикро сприймалось це, коли причиною була вроджена плоскоступість або дальтонізм). Хлопці, яких відбраковували таким чином, страждали цілком щиро.

Призвали мене до армійських лав у травні 1969 року. Ешелон новобранців з України (переважно з Кіровоградщини, Черкащини та Дніпропетровщини) налічував 17 вагонів. Везли нас дуже довго − два тижні, навіть не натякнувши куди. Зупинявся потяг на «перепочинок», як правило, у пустельній місцевості, так немов везли «зеків». Невдовзі, спостерігаючи у ландшафті витіснення зеленого кольору жовтим, ми самі здогадалися, що везуть нас у Середню Азію, що служити, очевидно, доведеться у Туркестанському військовому окрузі (ТуркВО). Нарешті ми прибули у м. Фрунзе (після розпаду СРСР місту повернули його первісну назву − Бішкек), потрапили до школи молодших авіаспеціалістів (ШМАС).

У лазні сержанти відібрали у нас гроші, годинники, складені ножі та цивільний одяг.

Місто запам'яталося розкішною зеленню, вперше в житті я побачив гори. Вранці, коли виходиш на плац, бачиш освітлені сонцем сліпучо-білі вершини гір, які розташовані ніби зовсім близько. Величне й незабутнє видовище! Та й такої смачної води, як у столиці Киргизії, холодної та прозорої, я більше не пив (казали, що вона гірська).

«Курс молодого бійця» надмірною суворістю не відзначався, але для мене та ще тридцятьох хлопців він через тиждень раптом закінчився. Нас, хто був вищий зростом, відібрали для навчання в «учебці». Так називали «Гвардейский, орденов Суворова и Кутузова, Кишиневско-Полтавский мотострелковый учебный полк», який дислокувався у м. Самарканді. Ця «учебка» мала славу однієї з найжорстокіших у Радянській Армії. Вона готувала сержантів для всіх родів військ: від повітряно-десантних − до «стройбату». Однак фізичні навантаження були однаковими для всіх. Серед предметів, які нам викладали, на першому місці була стройова підготовка. Нею ми за нестерпної спеки (до 40 градусів) займалися з ранку до вечора; «до втрати пульсу», як жартували наші викладачі. Походи в їдальню (тричі на день) перетворювалися на суцільний жах. Рота, бувало, разів десять марширувала від їдальні до казарми і навпаки до цілковитої знемоги. То старшину не задовольняло, як ми тягнемо носок, то висота кроку (не менше 80 см), то млявий заспів, то... Так спливав час, відведений для вживання їжі, для чого після стройової муштри залишалися лічені хвилини. Ми влітали до їдальні, як звірі, хапали хто гаряче, хто холодне, ковтали не розжовуючи, оскільки порушувати розпорядок дня бодай на хвилину старшина не бажав.

Серед офіцерів полку були справжні стройовики, аси марширування. Ми могли тільки милуватись, як ротні командири ідуть віддавати рапорт командиру полку: з піднятою головою, чітко карбуючи крок, абсолютно рівно, як по струнці. Наступною за значимістю дисципліною в «учебці» слід вважати ОМП (захист від зброї масового знищення), а простіше кажучи − протигаз. Неможливо підрахувати, скільки часу ми в них провели, виконуючи команди: «Вспышка − слева!», «Вспышка − справа!» і т. п. Зачувши їх, слід було негайно зорієнтуватися і гепнутись на землю. Само собою зрозуміло, що чимало часу відводилося на політичну підготовку та «зубріння» всіляких армійських статутів. Передбачалось і навчання водінню бронетранспортерів, яке полягало в тому, що нас декілька разів покатали на них і дали потриматися за кермо. Найдивнішим було те, що вогневій підготовці (стрільбі) часу відводилося зовсім мало: один раз на тиждень. А були ж ми, як-не-як, мотострільцями! Що вже говорити тоді про інші роди військ? Мені доводилося зустрічати хлопців, які за два роки служби в армії не стріляли жодного разу, а зброю тримали в руках лише під час присяги.

Будь-яка провина в «учебці» каралась нарядами поза чергою. Навіть єфрейтор, якого ви не помітили у «курилці» і не запитали дозволу «бути присутнім», міг вас за це покарати. Впродовж дня, який здавався вічністю, мало кому вдавалося уникнути бодай одного наряду поза чергою. Розплата чекала на вечірній перевірці. Після переклички старшина командував: «Нарядчики, выйти из строя!» Їх завжди набиралося стільки, що на всіх і роботи не вистачало: мити вбиральні, чистити картоплю на кухні, драїти підлогу в казармі і т. п. Тому старшина змушений був фантазувати. Підлога у казармі була нефарбованою, і він кожному

«штрафникові» відміряв площу, вручав знаряддя праці − уламок скла, яким слід було зішкребти весь бруд з підлоги до білизни. Особливо непокірним протестантам слід було за ніч вирити окоп висотою у свій зріст.

Ранок починався із фіззарядки: п'ятикілометровим пробігом парком. Ніяких культурних заходів в «учебці» не було. Кінофільми, щоправда, демонструвалися; був у «ленінській кімнаті» й телевізор, проте розважалися в основному сержанти. Курсанти в цей час відробляли свої наряди. І досі прикро, що за три місяці служби у Самарканді нас так і не ознайомили із пам'ятками цього стародавнього міста.

За неабияке щастя в «учебці» вважалося потрапити на роботу в місто: допомоги у військової частини просили різні підприємства. «Два солдати заменяют экскаватор» − це не просто армійський жарт. Нас, дійсно, використовували виключно на важких розвантажувальних роботах, та все ж кожен мріяв побувати там, оскільки порівняно з «учебкою» це був все-таки відпочинок. Ми заздрили тим, хто потрапляв на завод кіноапаратури («Кинап») або цегельний. Та навіть розвантажування мішків цементу з вагонів на залізниці нікого не лякало. Вже тоді охоче експлуатували дармову робочу силу офіцери, використовуючи курсантів для ремонту квартир, спорудження гаражів і т. п. Потрапити в одну з таких «команд» вважалося за велике щастя.

«Учебка» в Самарканді була багатонаціональною: представники яких тільки народів тут не служили, однак уродженці Середньої Азії (таджики, туркмени, казахи, уйгури, корейці і т. д.) все ж переважали. Взагалі, інтернаціональна за складом, Радянська Армія була школою націоналізму. Саме в армії я вперше в житті усвідомив, хто я є за національністю. Раніше це сприймалося якось абстрактно: українець, росіянин, білорус, казах, грузин.., яка різниця − ми ж бо всі були «радянськими людьми». Однак з перших днів перебування в армії мені втокмачили, що я − «хохол». Хоча російською мовою, як мені здавалося, володів цілком пристойно.

В армії надзвичайно розвинене земляцтво, але ми, українці, на превеликий жаль, були винятком − якоїсь єдності, згуртованості між нами не існувало. Кожен − сам за себе. Міцно трималися докупи хіба що «западенці», яких називали ще «бандерами», передусім свої ж, уродженці інших регіонів України. Взвод, до якого я потрапив, мав ще одну особливість: ним командували... німці, хоча й радянські. Старшина роти − Володимир Кірш, заступник командира взводу − Володимир Кляузер, обидва родом із Усть-Каменогорська, куди їхніх батьків Сталін вислав із Поволжжя. Кляузер − випускник педагогічного училища − мав характерну зовнішність німецького вояка часів Другої світової війни: довготелесий, носатий, рудий, з веснянкуватим обличчям та голубими очима.

Одним словом, «істинний арієць». Особливо картинного, «кіношного» вигляду він набував на стрільбищі: з автоматом на грудях, із засуканими рукавами. Не скажу, що Кляузер був садистом, однак любов до муштри, напевне, все ж успадкував від своїх пруських предків. Він навіть після відбою не міг втриматися, щоб не покомандувати лежачими курсантами: «Направо!», «Налево!», «Смирно!», «Вольно!» і т. п.

На наряди поза чергою Кляузер, м'яко кажучи, не скупився: роздавав їх наліво й направо за будь-яку дрібницю у такій кількості, що ми, тридцять його підлеглих, щовечора майже у повному складі змушені були їх відробляти. Незабаром ми зметикували, що навряд чи він сам здатен запам'ятати, кому і за що впродовж дня дав наряд. Зізнавались тільки ті, які були покарані Кляузером уже ввечері. Деякий час наші хитрощі спрацьовували, та один із «землячків» − його улюбленець − нас «заклав». Тоді розлютований Кляузер завів записник для обліку «штрафників». Невдовзі цей «чорний список» загадковим чином зник. Ніхто не знав, чи Кляузер сам загубив блокнот, чи його викрали. Трапилося це, коли ми вже закінчували «учебку», склали іспити, отримавши хто дві, хто три лички. А проте від помсти Кляузера це нас не врятувало. Він завів новий блокнот, в якому проти кожного прізвища поставив математичний знак безконечності. Це означало, що до від'їзду з «учебки» всі ми − «штрафники» і після вечірньої перевірки він сам визначатиме «нарядчиків».

Далеко не всі вихідці із середньоазіатських республік настільки добре володіли російською мовою, щоб навчатися в «учебці». Це з'ясовувалося досить швидко, і їх відправляли назад у військові частини, попередньо переконавшись, що «чучмеки» не прикидаються. На озброєнні армійських «мовознавців та психологів» був своєрідний тест-анекдот: сержант карає «чучмека» нарядом поза чергою. А той у відповідь заявляє: «Моя твоя нэ панима!» Тоді сержант свідомо перевищує свої повноваження: «Рядовой Джумаев, пять нарядов вне очереди!» І тут серце Джумаєва не витримує несправедливості: «Не имеешь права!» Чому у нашому взводі

залишився киргиз Сапарбек Ідрисович Мокешев, я не знаю: можливо, його просто забули відіслати назад. Більш колоритного створіння згодом я вже не зустрічав. Насамперед привертала увагу форма його голови: не кругла, як ми звикли, а яйцеподібна. Колір очей крізь вузенькі шпаринки розгледіти було неможливо. Сапарбек був приземкуватим, коротконогим і кривоногим (як кажуть, ноги колесом), до того ж неймовірно сопливим.

Одним словом − справжній киргиз, природжений вершник. Цей «син гір» все ж мав середню спеціальну освіту, але реакція на російську мову в нього була значно уповільненою порівняно з нами, слов'янами. Та хто на це в армії зважає? Я й досі дивуюся витривалості організму Олександра Івановича (так він перекладав своє ім'я та по батькові). За 6,5 місяця перебування в «учебці» Сапарбекові призначалося стільки нарядів, що спав він, у кращому випадку, 3-4 години на добу. Певно, тільки рідкісна добродушність його й рятувала. Сапарбек мав при собі досить значну суму грошей і охоче пригощав тих, хто до нього ставився по-людському, згущеним молоком − найсмачнішими в армії ласощами. Врешті-решт, Мокешев отримав найнижче звання з тих, що давала «учебка», − єфрейтора.

Втім, навіть над хлопцями, розвиненими і фізично, і розумово, сержанти глумилися не менше. У нашому взводі служив кандидат у майстри спорту з триборства, татарин Хабібулін, родом з Казані. На відміну від кримських татар, був він світловолосим з блакитними очима. Ніяких поблажок Хабібулін не мав, у наряди ходив, як і всі ми. Йому, щоправда, дозволили взяти участь у чемпіонаті Узбекистана, звідки він повернувся переможцем. Замість привітання, сержанти зустріли хлопця знущальними жартами: „А, ну, покажи свои медали! Знаешь ли ты, Хабибулин, что клозет давно ждет чемпиона? Как раз твоя очередь чистить!” Лише через деякий час полковий фізрук влаштував спортсмена каптернармусом (найбажаніша посада в армії), і він отримав можливість тренуватися.

Величезні фізичні та психічні навантаження компенсувалися вживанням води, яка в Самарканді була на диво холодною, чистою і смачною. У лічені хвилини перепочинку ми допадались до неї і випивали стільки, що можна було лише дивуватися. Десь через 2,5 місяця я відчув, що зі мною щось не гаразд: кидає то в жар, то в холод. Йти в медсанчастину було ризиковано, але довелося. Начальник медичної служби полку майор Козлов починав огляд на вулиці пізно ввечері. Був майор завжди напідпитку, злий, як чорт, і, поки доходив до дверей, кількість бажаючих, як він висловлювався, „сачконути”, „симулянтів і дезертирів» стрімко зменшувалася. Особливо діставалося тим, хто пришкутильгав показати намуляні чобітьми ноги. Дійшла черга й до мене. Маю віддати належне начальнику медслужби полку, бо мене він не вигнав: певно, вигляд я мав дійсно кепський. Він наказав санінструкторові зміряти температуру. 39,5 градуса! Майор, послухавши легені, визначив, що є підозра на запалення, і наказав санінструкторові негайно відвезти мене у госпіталь. Там, на щастя, виявили всього лише гострий бронхіт. Ніколи не думав, що перебування у лікарні може бути таким приємним! Два тижні лікування промайнули як один день. Коли я одужав, мені запропонували залишитись у госпіталі ще на пару тижнів. На території госпіталю споруджували пам'ятник Пирогову, і медикам потрібна була робоча сила: носити цементний розчин. Я, звісно, з вдячністю погодився.

З'явився я після лікування у «рідному» полку вкрай невдало. Того дня він вирушав на тактичні навчання на полігон, розташований за 20 км від Самарканда. Повернись я на день пізніше − і два тижні прожив би у відносному спокої. А так довелося разом з усіма здійснити марш-кидок за нестерпної сорокаградусної спеки, та ще й, час від часу, у протигазах. На моїй гімнастерці після цього виступила не те що сіль, а щось схоже на мило. Загалом в „учебці” я втратив майже 10 кг ваги!

Наприкінці серпня 1969 року у зв'язку з утворенням у Середній Азії, крім Туркестанського, ще одного округу − Середньоазіатського, нашу «учебку» перекинули на станцію «Отар-2» у Казахстані. Клімат тут був ще гіршим, ніж в Узбекистані: особливо докучали безперервні щоденні вітри-суховії, від яких можна було збожеволіти. Все майно полку на новому місці в казарму не влізло. Частину мотлоху (старих ліжок і тумбочок) довелося залишити на вулиці. А щоб цей непотріб ніхто не поцупив, вночі його охороняли днювальні.

Одного разу трапилося «ЧП», відзначився старшина Кірш. Вдень, коли ми були на заняттях, він відсипався. По-справжньому «працював» уночі. Людський організм в екстремальних ситуаціях здатен на дивовижні вчинки. Деякі вартові примудрялися спати стоячи із розплющеними очима. Так-от, старшина вночі підкрався до одного з таких «феноменів», між іншим, також німця, на прізвище Аптерман, і ляснув його по щоці. У нещасного днювального

на нервовому грунті трапився шок: неприродно розширилися зіниці, перекосило рот. Наступного ранку Аптермана ледве не навколішках умовляли не скаржитись і старшина, і командир роти. Аптермана відвезли в окружний госпіталь у Ташкент, і десь за півтора місяця він знову з'явився серед нас.

І от настав вирішальний момент − іспити. Нам їх належало здати чотири: політична підготовка, тактична, ОМП та стрільба. Оскільки перших три були суто теоретичними, а пам'ять я мав непогану, то здав їх на «відмінно». Останній і найголовніший іспит − стрільба. Стріляв я, зізнаюсь, як і більшість курсантів, поганенько, коли на «три», коли на «два». Та служили разом з нами два кандидати у майстри спорту з кульової стрільби. І наші командири, щоб мати добрі показники у соцзмаганні, використали обох «снайперів»: відстріляли вони майже за увесь взвод! Обман вдався через те, що стріляли ми з бронетранспортера, а екзаменатор стежив лише за мішенями. За мене на «відмінно» відстрілявся Толя Ковальчук з Алма-Ати. От кому я зобов'язаний званням сержанта! Коли б не його майстерність, то мав би я на одну личку менше. Останнім Ковальчук стріляв за себе, але, очевидно, настільки втомився, що зробив це невдало, на «трійку», отримавши за свої труди лише дві лички − звання молодшого сержанта. Вперше в житті я зіткнувся з такою несправедливістю, а запростестувати забракло сміливості. І дотепер мені соромно за запис у військовому квитку: «Окончил учебное подразделение по специальности командир стрелкового отделения с общей оценкой «отлично». Це моя найбільша військова таємниця, яку й оприлюднюю, зізнаючись, що я − сержант, вважай, липовий. Щоправда, згодом заспокоївся, коли дізнався, що таке окозамилювання було поширеним явищем у Радянській Армії. Більше того, воно, виявляється, процвітало навіть у царській армії. Ось фрагмент із знаменитої повісті Олександра Купріна „Поєдинок” (1905):

- Но зато уж стреляли. Помните, Афанасий Кириллич?

- Ну, как же. За стрельбу наша дивизия попала в заграничные газеты. Десять процентов свыше отличного – от, извольте. Однако и жулили мы, б-батюшки мои! Из одного полка в другой брали взаймы хороших стрелков. А то, бывало, рота стреляет сама по себе, а из блиндажа младшие офицеры жарят из пистолетов. Одна рота так отличилась, что стали считать, а в мишени на пять пуль больше, чем выпустили. Сто пять процентов попадания. Спасибо, фельдфебель успел клейстером замазать.

Призначення разом з двома земляками я отримав у роту охорони Кизил-Арватського авіаційного полку в Туркменії. В ТуркВО жартували:

Есть на свете три дыры −

Кушка, Термез и Мары.

Виходить, Кизил-Арват (у перекладі з туркменської − «червона жінка») − щось навіть гірше діри? Так точно! Охороняти довелося давно застарілі винищувачі МіГ-15; вода була привізною, сумнівної якості, але найстрашніше у Кизил-Арзаті − це «піндінка». Укус такого собі комарика у травні-червні спричинює восени загнивання ранки, яке може завдати зовнішності значної шкоди. Річ у тім, що лікуванню ці виразки на обличчі не піддаються, рятує тільки зміна клімату. Малочисельне цивільне населення містечка складали переважно росіяни, вислані сюди в адміністративному порядку, їхні обличчя були спотворені виразками, вони нагадували прокажених. Не випадково саме у Кизил-Арваті дислокувався дисбат Туркестанського і Середньоазіатського військових округів.

Сопки, сопки, сопки з бідною рослинністю − ось основні прикмети Кизил-Арвата. Єдине історичне місце − приміщення... гауптвахти. Виявляється, у ній востаннє в житті переночували 26 бакинських комісарів перед тим, як їх розстріляли у пісках між Кизил-Арватом і Красноводськом.

Кожен з нас, новоспечених сержантів, отримав по 15 чоловік „молодняку” для проведення курсу „молодого бійця” з напутнім словом командира роти: „Делайте с ними, что хотите, но, чтобы через месяц – передо мной стоялы бойцы!”. І тут я виявив, що і влада над людьми мені зовсім не до вподоби. Зате „землячки” старались від душі, діючи за принципом: „Як нас в „учебці” муштрували, так і ми будемо поводитись із своїми підлеглими”. Тоді я зайвий раз переконався, що в армії мають служити ті, хто бажає і, головне, має до цього хист, хто почувається в армійському середовищі, як риба у воді. Для кого влада над людьми – насолода, а виконання будь-яких наказів (навіть дурних і безглуздих) – нормальна річ. Саме з них і має формуватися професійна армія!

Нарешті, наші „вихованці” прийняли присягу. Я − командир відділення роти охорони, служба на рідкість одноманітна («через день − на ремень»): виконую обов'язки то розводящого,

то помічника начальника караулу. Клімат − жахливий. Взимку вдень температура сягає 20 і більше градусів тепла, вночі вона різко падає (іноді до нуля), караульним видавали навіть кожухи. Моя служба порівняно з «учебкою» − не бий лежачого. За два місяці я не тільки відновив втрачені в „учебці” кілограми, а й набрав декілька зайвих. А от моїм підлеглим можна тільки поспівчувати. Крім холоду й голоду, бажання заснути, особливо дошкуляють шакали, завивання яких схоже на дитячий плач. Вистояти впродовж ночі кілька годин на посту, хоч і з перервами, − задоволення сумнівне. Розповідали, що серед особового складу роти охорони до нас були й психічні розлади, спроби дезертирства і навіть самогубства.

Наприкінці лютого 1970 року в моїй армійській долі все кардинально змінилося. Поки відділення чистило зброю, я пішов доповісти командирові роти капітану Строганову. Здивувало, що, крім нього, у кабінеті знаходились начальник секретної служби полку старший лейтенант Воїнов і начальник особливого відділу капітан Карасьов. Командир роти махнув рукою − мовляв, обійдемося без формальностей: тут до тебе конфіденційна розмова. «Секретчик» та «особіст» сказали мені, що зі штабу округу надійшло розпорядження: одного сержанта з нашої роти підготувати до відправки у закордонне відрядження на півроку. Вони, мовляв, переглянувши особові справи та порадившись між собою, вирішили, що моя кандидатура підходить. Я, звісно, поцікавився, в яку країну, якщо погоджусь, потраплю. Вони чесно зізналися, що не знають, але здогадуються, що не в соціалістичну. Мені, якщо я погоджусь, належить пройти медкомісію про придатність до служби у сухому жаркому кліматі. «Вербувальники» навіть погоджувалися виділити мені час (одну добу) на обмірковування їхньої пропозиції. Та я погодився відразу навіть з радістю, оскільки Кизил-Арват уявлявся мені найпохмурішим, найсумнішим місцем, звідки я ладен був вирватися хоч на край світу. Не відлякувала навіть повна невідомість. Чи міг я відмовитися? Гадаю, так. Свого часу з цього приводу я мав дискусії з „воїнами-інтернаціоналістами”, які побували в інших „гарячих точках”. Переважна більшість (маю на увазі воїнів строкової служби) не хотіла визнавати, що перед відправкою їхньої згоди, нехай і формально (усно), все ж просили. Бо тоді мелодраматичний вислів „мене послали туди” втрачає сенс. То інша справа, що відмовлятися від такої честі (інтернаціональне виховання в СРСР завжди було на висоті) вважалось ганьбою. Тобто „воїни-інтернаціоналісти” – це насправді „добровольці” мимоволі. Як давалась така згода, вперше (!) правдиво показано у фільмі Ф.Бондарчука про війну в Афганістані „9 рота”.

Благополучно пройшовши медкомісію, попрощавшись із товаришами по службі, я поїздом дістався міста Мари. Воно, хоч і вважалось в армійському фольклорі «дірою», після Кизил-Арвата здалося мені справжнім Парижем. Насолоджуючись тимчасовою свободою, я погуляв містом, милуючись яскравим вбранням туркменок, завітав навіть до кінотеатру. У Мари дислокувався один з кращих у Радянській Армії авіаційних полків винищувачів МіГ-21. Там я зустрів аж сімох земляків з Кіровоградщини, які благополучно закінчили ШМАС у Фрунзе. Від них я й дізнався, що наш полк перекидають у Єгипет. У штабі мені сказали, що я призначаюсь командиром відділення взводу комендатури. Поки мої підлеглі не прибули, я − вільний. Впродовж тижня вони прибували з різних військових частин ТуркВО: двоє білорусів, двоє узбеків, казах, двоє росіян і троє українців. Нас на чолі з майором Чвановим відправили транспортним літаком в м. Умань для отримання техніки (двох бронетранспортерів, зброї, демонтованих літаків МіГ-21), а звідти залізницею у м. Феодосію.

Кожен з нас отримав валізу з комплектом цивільного одягу: пальто, костюм, дві сорочки, дві пари туфель, шкарпетки, краватку, носовички. Все, слід віддати належне нашим екіпірувальникам, новісіньке, високої якості (виробництва НДР). Босфор і Дарданелли на суховантажникові „Моршанськ” ми перетнули пізно вночі, помилувавшись з палуби вогнями Стамбула. Подихати свіжим повітрям нас випускали з трюмів тільки вночі.

І все ж навіть за таких умов, далеких від комфортних, перша в житті подорож морями (Чорним, Мармуровим, Егейським та Середземним) виявилася приємною. Звичайно, цьому посприяла, передусім, на диво лагідна погода. Майже повний штиль, завдяки чому ми уникли морської хвороби. До пункту призначення, міста Александрії, дісталися швидко − за дві доби. В Александрії нашу техніку повантажили на залізничні платформи, і ми вирушили вглиб Єгипту. Згодом від однополчан я дізнався, що основну частину нашого військового контингенту в Єгипет перевезли на транспортних літаках.

Неймовірна спека, пісок різних відтінків (від сріблястого до жовтого і червоного), пальми − ось перші враження від країни пірамід. Коли спробувати сьогодні визначити найсумніший підсумок мого 14-місячного перебування в одній з найдавніших та найекзотичніших країн

світу, я б сказав так: «Був, але... не бачив!» Парадокс? Поясню. Своє перебування в цій дивовижній країні вважаю неповноцінним через те, що не ознайомився з її визначними пам'ятками. Втім, якоюсь мірою винен і сам! Можна було б ризикнути й самовільно (а такі нагоди траплялись) це здійснити. Проте нас так залякали підступами ізраїльської розвідки, яка, мовляв, тільки й мріє викрасти кожного з нас, що бажання ризикнути у мене особисто так і не виникло. В Каїрі можна було побувати досить легко, давши невеликого хабаря старшині, який двічі на тиждень возив туди на прання наш одяг. Дехто вихвалявся, що навіть встиг побувати у найфешенебельнішому будинку розпусти столиці Єгипту під назвою „Максим". Година перебування у ньому, буцімто, коштувала 15 фунтів.

Наш полк, а точніше військово-повітряна база (був ще полк бомбардувальників ТУ-16, на яких літали араби), розміщувався у центральній частині країни. Найближчі міста − Бені-Суейф (за 15 кілометрів) та Ель-Файюм (саме тут були знайдені неперевершені «фаюмські портрети» − перші в історії цивілізації зображення конкретних людей). Відстань до Ель-Файюма дорівнювала 25 кілометрам. Спочатку вразила повна відсутність зелені на території бази − ні деревця, ні кущика, ні травинки. Один пісок. Проте слід зазначити, що умови для життя створили для нас добрі. Вода, як не дивно, подавалася цілодобово: душ працював навіть уночі. Жили ми у казармах, спроектованих чехословацькими фахівцями з урахуванням особливостей клімату. Підлога була викладена гранітними плитами, та особливо вражали вікна зі склом синього кольору, які поглинали сонячне проміння.

Завдяки цьому в казармах зберігалася стабільна температура – до 30 градусів тепла. Набагато складніше було відучити себе від надмірного вживання води. Чим більше її п'єш, тим більша спрага виникає, і ти, обливаючись потом, швидко знесилюєшся. Необхідно було перетерпіти якийсь час, щоб організм пристосувався до незвичних умов існування. І коли це вдалося, то жити у Єгипті нам стало веселіше. Попередили нас також про небезпеку укусів павуків: тарантулів, скорпіонів і фаланг.

Всі ми, радянські військовослужбовці, які тоді перебували в Єгипті, вважалися „військовими спеціалістами". Попросив радянської військової допомоги після поразки у „Семиденній війні" з Ізраїлем у 1967 році президент ОАР (Єгипет тоді мав назву „Об'єднана Арабська Республіка") генерал Гамаль-Абдель Насер (1918-1970). Завдяки йому Єгипет звільнився від англійського панування. Була це складна, надзвичайно суперечлива історична постать, яку блискуче змалював у своєму романі „Не хочу, щоб він помирав" англійський письменник Джеймс Олдрідж. Найдивнішим було те, Микита Хрущов за прихильність до СРСР та обіцянку будувати в Єгипті соціалізм удостоїв Насера звання Героя Радянського Союзу, хоча діяльність комуністичної партії у цій країні... була заборонена. Самі єгиптяни обожнювали свого лідера, „батька нації". Ми були свідками того, як прості арабські солдати по-східному темперанентно переживали його раптову смерть: до самогубств, щоправда, не дійшло, а от гуль і синців вони, оплакуючи Насера, понабивали собі чимало. Президентом Єгипту став Анвар Садат, який згодом повністю відмовився від військової допомоги Радянського Союзу.

Арабо-ізраїльська війна до нашої появи в Єгипті проходила за явної переваги Ізраїля. Євреї панували у повітрі, завдаючи бомбових ударів навіть по Каїру. І хоча перекидання полку в Єгипет відбувалося в умовах найсуворішої секретності, про наше прибуття, як розповідали „особісти", ізраїльська преса повідомила того ж дня. Воно й не дивно, адже їхня розвідка „Моссад" вважається однією з найефективніших спецслужб світу.

Перший тиждень перебування в Єгипті був найтривожнішим. Ізраїльтяни без особливих зусиль могли знищити нас, так би мовити", „у зародку", поки техніки й механіки монтували наші МіГ- 21. Та чомусь не наважились: певно, остаточно сваритися з СРСР наміру не мали. Траплялося, що впродовж дня десятки разів лунав сигнал повітряної тривоги, і ми стрімголов вилітали з казарм, ховаючись у поспіхом виритих траншеях. Адже всі розуміли, наскільки це серйозно. Сигнал тривоги означав, що ізраїльські літаки перетнули Суецький канал і за декілька можуть дістатися до нас. Коли літаки нарешті зібрали і почалися бойові чергування, на душі стало спокійніше.

Взагалі це була дивна війна: нагадувала гру у піддавки або в кота-мишки. Обидві сторони ретельно пильнували одна за одною. Досить було ізраїльтянам піднятися у повітря зі своєї території й наблизитися до Суецького каналу, як негайно їм назустріч вилітали наші літаки. Однак до зіткнень справа не доходила. Кордон – це Суецький канал. Ізраїльтяни, щойно його перетнувши, завдавали ракетно-бомбового удару по прилеглій території. Поки наші досягали Суецького каналу, євреї встигали повернутися назад, а переслідувати їх далі було заборонено.

Навантаження на пілотів випадали величезні: більше 3-4 місяців вони не витримували. Досить сказати, що за час мого перебування в Ізраїлі змінилися три командири полку. І, що цікаво, всі вони мали українські прізвища: Коротюк, Настенко, Мірошниченко. Перший запам'ятався, зокрема тим, що без сигарети в роті ми його не бачили (розповідали, що протягом дня він викурював 3-4 пачки залегких для нього єгипетських сигарет „Клеопатра"). Про Мірошниченка подейкували, що він зять комадуючого військами Варшавського договору маршала Якубовського. І все ж війна, якою б дивною і „мирною" на перший погляд не здавалася, без жертв не буває.

...Якось вранці я, чиї вуха вже призвичаїлись до гулу літаків, почув звук, який мене насторожив: двигун ревів надсадно, уривчасто, от-от заглохне. Здивувало, що все це відбувається неподалік казарми і на малій висоті. Потім щось явно шм'якнулось і нас відчутно труснуло. Невже упав літак? Ми вибігли з казарми і метрів за 300 серед поля побачили стовп вогню і диму. На місці катастрофи побачили літак, що розвалився навпіл, і викинуте з кабіни закривавлене тіло мертвого льотчика. Ним виявився майор Козлов, на рідкість доброзичлива людина і, як ми знали, пристрасний колекціонер-філателіст. Що ж сталося? Достеменно сьогодні про причину його загибелі, не будучи фахівцем, сказати не можу. Говорили, що фатальної помилки припустився він сам, проте міг врятуватися, якби скористався катапультою. Але майор вирішив посадити літак на пшеничне поле як планер. Напевне, коли б таке трапилося в Союзі, це йому б вдалося, а в Єгипті пшеничні поля помережані каналами з водою, в один з яких і потрапив МіГ-21. На все життя я зберіг повагу до військових льотчиків за їхню відданість своїй смертельно небезпечній професії. Приваблювала їхня інтелігентність, відсутність будь-якого хизування своїми офіцерськими званнями, товарискість і доброзичливість.

Терпець у нашого командування нарешті увірвався. Рік минув, а похвалитися хоча б одним збитим „Фантомом" чи „Міражем", на яких літали ізраїльські льотчики, не могли. До речі, у полку вважали, що їм протистоять не ізраїльські євреї, а американські аси єврейського походження з досвідом війни у В'єтнамі. Наші пілоти, пригадую, дуже високо оцінювали французький винищувач „Міраж", який аніскільки не поступається нашому МіГ-21, а за маневреністю навіть переважає його.

Так-от, командування вирішило поблизу міста Ель-Мансура влаштувати спільні з арабами навчання з метою спровокувати ізраїльтян на повітряний бій. У полку на чергуванні, про всяк випадок, залишилася одна ланка. Як я сьогодні розумію, нашим навіть було дозволено перетинати Суецький канал. Та, певно, для ізраїльтян ці військові хитрощі були відомі від самого початку. І сталося все навпаки. Як завжди, коли ланка ізраїльських „Міражів" піднялась у повітря із своєї бази, їй назустріч за звичним ритуалом вилетіла ланка наших МіГ-21. Поки наші три ескадрильї марно намагалися викликати ізраїльтян на двобій в Ель-Мансурі, чергова ланка потрапила у пастку, влаштовану євреями в іншому місці. Щойно вона наблизилась до Суецького каналу, як несподівано опинилась в оточенні принаймні двох десятків „Міражів" і „Фантомів". Бій, розповідали штурмани, тривав буквально кілька хвилин: всі 4 літаки були збиті. Саме в цьому бою загинув пілот з Кіровоградського авіаполку капітан Журавльов. От і всі, якщо відверто, наші досягнення за 14 місяців перебування в Ізраїлі.

Була ще одна пам'ятна подія. Декілька діб в одному з ангарів на території полку під посиленою охороною перебував надсучасний радянський винищувач-перехоплювач МіГ-25. Льотчики розповідали, що він мав таку швидкість (до 3000 км за годину) та дальність польоту (понад 2000 км), що дістався до Єгипта через країни НАТО абсолютно непоміченим для радарів. Гордість радянської авіації використовували для розвідувальних польотів над окупованим Ізраїлем Синайським півостровом. Уже в ті часи, задовго до розпаду СРСР, секретність в армії давала серйозні збої. Якщо про перебування Міг-25 у Єгипті знали ми, армійська дрібнота, то, очевидно, й араби не були ні сліпими, ні глухими. Згодом, здається, у 1976 році на цьому чудо літакові втік до Японії льотчик Біленко. Американці нарешті вполювали літак, якого відверто боялись.

По-справжньому воювали в Єгипті хлопці, які служили у військах ПВО. Це вони інколи збивали ізраїльські літаки (а засоби масової інформації повідомляли, що відзначились доблесні ПВО Єгипту), це їх піддавали бомбардуванням, це за ними полювали коммандос (ізраїльські десантники). До нас доходили чутки, що одного разу вони вирізали цілу батарею наших воїнів.

Моя ж служба, чесно кажучи, обтяжливою не була. Я займав посаду командира відділення взводу комендатури роти управління, куди входили, крім двох бронетранспортерів

та десятьох чоловік особового складу (моїх підлеглих), кіномеханік, полковий фотограф, кухарі та інший обслуговуючий персонал. Я щовечора видавав підлеглим зброю, разом з ними вирушав на бронетранспортерах до двох готелів, де мешкали наші пілоти й техніки. Їх-то ми і мали охороняти. Я не перевіряв, як караульні несуть службу, мене від цього звільнив старшина Гордєєв. Він жив в одному з готелів і сказав, що 24 години на добу спати не може (спеку переносив погано), а отже вночі нагля-датиме за вартовими сам. Натомість я відповідатиму за порядок у казармі вдень, куди з'являтися старшині не хотілося. Така «джентльменська угода» нас обох влаштовувала цілком. Власне кажучи, я буквально спав на зброї в своїй „келії". Досі дивуюсь, що не трапилося жодного ЧП з трагічним наслідком. Особливо у перші дні, коли всім видали зброю, і ми не розлучались з нею ні вдень, ні вночі. В авіаційних частинах у ті часи на озброєнні у рядового складу був переважно карабін СКС. Автомат АКМ мої підлеглі вперше отримали в Єгипті, не маючи навиків поводження з ним. Якось у казармі один з них, не перевіривши зброю, жартома прицілився у товариша і натиснув на курок. Пролунав постріл, і куля лише дивом не влучила в голову сусіда. Після цього випадку зброї вони, крім звісно 10 моїх підлеглих, в руках не тримали. Можливо тому жодного разу (протягом 14! Місяців) стрільби для особового складу в Єгипті не проводились.

Вільного часу в мене було вдосталь. Як його використати? Посидіти в готельному барі біля телевізора, попиваючи «Пепсі-Колу» чи «Кока-Колу», або навіть посмакувати єгипетським пивом «Стелла» (ємкістю 700 грамів), досить міцним. Маю сказати, що цікавих телепрограм було замало. З інтересом ми дивилися хіба що матчі англійського футбольного чемпіонату. Все інше − фільми, спектаклі, концерти − навіювало нудьгу. Дивувало тільки, що в цій ісламській країні, де всі кадри із зарубіжних фільмів з натяком на еротику нещадно вирізалися, так часто показують виступи єгипетських танцівниць, які демонструють мистецтво «танцю живота». Щось більш еротичне у світовій хореографії навряд чи існує. Тому ми віддавали перевагу радянським фільмам, які демонструвалися тричі на тиждень (постачали нас, як правило, новими, щойно заівершеними стрічками). Можна було просто почитати, полкова бібліотека була досить великою і містила переважно класичну літературу. Там я прочитав всього Діккенса, 7-томник Буніна, захопився творчістю видатних поетів.

А вдень, крім спорту (волейбол, футбол, штанга), розваг вистачало. Одного разу я навіть зіграв вперше і востаннє у складі збірної полку у міжнародному матчі проти єгипетської команди льотчиків, наших сусідів по військовій базі. Відзначився я курйозним голом, після якого був ...замінений. Партнери вивели мене сам на сам з воротарем. Удар мені зовсім не вдався, метрів з 7 я лише покотив м'яча прямісінько до рук воротаря суперників. Той вирішив ногою вибити мяч у поле, але він потрапив мені у голову і... зрикошетив у ворота. До речі, наші льотчики відзначали, що на тренувальних польотах арабські пілоти – майже аси. Однак у бойових діях – неймовірні боягузи. При наближенні ворожого літака (навіть одного) вони, як правило, катапультуються всією ланкою. І це при тому, що за збитий літак єгипетський уряд призначив велику винагороду – 6 тисяч єгипетських фунтів!.

Так-от, можна було завітати в арабські села (кишлаки), а звідти, переодягнувшись у цивільне, майнути на таксі у Бені-Суейф або Ель-Файюм. Походити по приватних крамничках, де продавалося що завгодно: від сувенірів, японських об'ємних картинок, ювелірних виробів, одягу звідусюди − до порнографії включно. Причому, досить швидко ми помітили, що для арабів торгівля − різновид мистецтва. Коли ви, не торгуючись, купуєте в араба якусь річ по явно завищеній ціні, він дивиться на вас із презирством, як на останнього дурня. Він починає поважати вас тільки після того, як ви вступаєте з ним у торги. Саме цей процес приносить йому втіху. Коли власника крамнички добре «завести», він може вам продати товар навіть без особливого зиску для себе, а проте залишиться задоволеним.

А гроші, до речі, у нас водилися − платив Єгипет. Рядові та сержанти, приміром, отримували від 16 до 18 арабських фунтів. Навіть прапорщики, не кажучи вже про офіцерів, заробляли стільки, що цілком вистачало згодом для придбання «Москвича». За офіційним курсом, один арабський фунт дорівнював майже двом з половиною радянським рублям, проте за купівельною спроможністю перевершував його у десять разів. Так, я за свою місячну зарплату (18 фунтів!) міг купити, нехай і невисокої проби, дві золоті каблучки вагою десять грамів. Взагалі, дешевизна золота (585 проба) в Єгипті вражала. Один грам золота коштував приблизно стільки, скільки літр коньяка. Я вже не кажу про ціни на сорочки, джинси, взуття (гарні італійські туфлі коштували від 3 до 5 фунтів).

Свобода, навіть відносна, та ще й гроші на додачу, − це в армії фантастика та велика спокуса. Розумно розпоряджатися ними наш народ не навчений, а надто тоді, коли зникає страх покарання. У це важко повірити, однак в Єгипті не було ні дисбату, ні гауптвахти, ні навіть нарядів поза чергою. Тобто, була повністю відсутня звична всім нам система покарань. Та й носили ми всі, від командира полку до рядового, однакову форму, арабську, без знаків розрізнення: світло-сірого кольору штани, сорочку і берет. Льотні оранжеві комбінезони також не заборонялося одягати. Віддавати честь старшому за званням у Єгипті від нас не вимагалося. Повітря свободи на перших порах було по-справжньому п'янким. Звичайно, ці походи у навколишні села та поїздки у міста офіційно не дозволялися. Це були все-таки «самоволки», проте командування нічого вдіяти не могло, а ми, у свою чергу, не зловживали їхньою довірою.

Територія бази була обгороджена колючим дротом, але нас це не відлякувало. Перетнути його можна було у декількох місцях, які охоронялись арабами. Мохаммеди, Саїди, Ахмеди пропускали нашого брата охоче, щоправда, повернутися належало до настання темряви, оскільки вночі наші союзники ставали дуже полохливими. А також бажано було не забути пароль. Запам'ятався кумедний випадок з групою «самовільників». Було їх троє, всі, як на підбір, маленького зросту. Певно, коньяк та бренді, запиті томатним соком, їм затуманили голови. Повертались пізно вночі, горланячи пісні. Який там пароль? Вартовий араб з переляку вистрілив у повітря. Прибула машина, і забрали наших, які відчайдушно опиралися, в арабську комендатуру.

Наступного ранку полковник Коротюк вперше і востаннє вишикував полк, викликав винуватців із лав і виголосив, якщо опустити нецензурні вислови, буквально таке: ***«Вы... посмотрите... на... зтих... сморчков. Я... понимаю..., ну нажрались..., бывает..., оказывали... арабам сопротивление... при задержании. Какое? Позорно... царапались... Ладно! Но как можно обрыгать площадь в арабской комендатуре в несколько раз большую, чем они все вместе взятыее? Вот что удивительно!»***

Однак найдивовижнішим було покарання, яке отримали «герої дня»: десять діб відпрацювати офіціантами в офіцерській їдальні (посуд мили араби). Нас годували непогано (щодня курятина, банани, апельсини, мандарини і т. п., пачка сигарет «Бельмонт» − 10 штук). Що вже говорити про спеціальне харчування для пілотів? Тож не дивно, що, відбуваючи покарання, штрафники помітно додали у вазі. Після цього випадку командир полку наказав нам видавати тільки половину зарплати, друга половина переводилась у сертифікати, які ми мали отримати уже в Союзі. Своєчасне, розумне, і мудре рішення, завдяки якому ми, демобілізувавшись, могли отоваритись у недоступних для радянської людини магазинах типу московської «Березки» чи київського «Каштана». Араби ставилися до нас з повагою, навіть улесливо, називаючи „ містерами”. Досить швидко вони оволодівали „азами” російської мови і передусім, звісно, „матом”. Щодо наших «кадрів», то десь через місяць КДБ, певно, спохопилось і перевірило «військспеців» всерйоз: чоловік двадцять терміново відправили назад в Союз. «Особісти» нам говорили, що дехто з них вчинив злочини ще «на гражданці», дехто приховав, що має родичів за кордоном, дехто схильний до наркоманії. Як би там не було, але чисельність прихильників Бахуса після «чистки» лав дійсно зменшилася. Та посприяла цьому, передусім, не вона, а суто меркантильні інтереси.

Сигарети у Єгипті, як виявилося, − дорогі, це розкіш. Фелахи (селяни) ніколи їх не купують пачками, а вроздріб − 3-4 сигарети на день. Через те пачка сигарет «Бельмонт», яку ми отримували щодня, приблизно для третини моїх однополчан стала вагомим стимулом для того, щоб відмовитися від шкідливої звички і мати додаткове джерело прибутків. Пачку «Бельмонта» можна було продати, щоправда, трохи дешевше, в одну з арабських крамничок на території бази або обміняти на 3-4 кілограми цитрусових, на пиво, прохолодні напої та інші ласощі.

Щодо клімату, то він виявився не таким страшним, як малювала наша уява (все-таки Африка!). Більше того, зараз я можу стверджувати, що він навіть корисніший для здоров'я, ніж наш. Країна «вічного літа», сухий клімат, бездощів'я (за 14 місяців служби − жодного!) − все це дрібниці порівняно з тим, як організм щоразу перебудовується, зустрічаючи яскраво виражені у нас чотири пори року. Головне в Єгипті − пережити Хамсін (сухий, гарячий вітер із Сахари, що з великою швидкістю переносить маси піску та пилу). Особливо дошкуляє він у травні-червні, і порятунку від нього дійсно немає. Як би ми щільно не зачиняли вікна (дехто навіть пробував спати у протигазі), а проте вранці вся підлога була встелена шаром пилу й піску. Згодом, уже

вдома, я, гортаючи збірник творів Лесі Українки, яка лікувалася в Єгипті, натрапив на вірш «Хамсін», який вразив мене напрочуд точним образним описом:

Рудий Хамсін в Єгипті розгулявся,
жагою палений, мчить у повітрі,
черкаючи пісок сухими крильми,
і дише густим полум'ям пекучим.
Якесь весілля дике! Мов сопілка,
співа пісок, зірвавшися зненацька
з важкої нерухомості своєї,
а камінці на бубнах приграють...

Зате всі інші десять місяців року, особливо зимові, коли лагідний вітерець дме із Середземного моря, − справжній курорт. Не випадково, тоді до Єгипту з усього світу приїздять на лікування люди з хворими легенями. Вражали контрасти у природі. Приміром, їдете ви асфальтовою дорогою і бачите; ліворуч − розкішну зелень (пальми, квіти, траву), а праворуч до самого обрію – один пісок. Єгипетські ночі – це щось фантастичне! Там не буває темних ночей, бо небо так рясно усіяне великими яскравими зірками, що дійсно, як у нашій знаменитій пісні:

Ніч яка місячна, зоряна, ясная,
Видно, хоч голоки збирай...

Як не дивно, але перлюстрація наших листів проводилася, м'яко кажучи, недбало. Пошту привозили регулярно, тричі на тиждень. Писали ми рідним такою «езоповою мовою», що вони легко здогадалися, де ми перебуваємо. З неймовірною легкістю доходили додому всі фотоплівки, які ми надсилали з Єгипту разом із листами. Щось воно вже тоді у Радянській Армії з цензурою було не гаразд. Та й хіба тільки з нею? З нас навіть забули взяти підписку про нерозголошення військової таємниці.

Нарешті, «дембель». Ми переодяглися у цивільне, і нас повезли автобусом у Каїрський аеропорт. Летіли додому на комфортабельному ІЛ-18. Лише з повітря, коли злітали, я побачив знамениті єгипетські піраміди, про які кажуть: «Світ боїться Часу, але Час боїться пірамід». Доставили нас у Львів, за містом у лісі ми відбули тижневий карантин, отримали свої сертифікати. Неприємна несподіванка: нас зобов'язали повернути (через 14 місяців!) весь цивільний одяг, отриманий перед відправкою. Зрозуміло, що за цей час хтось щось зносив і викинув, хтось продав або обмінявся з арабами. Однак все було скрупульозно підраховано: за все, чого не вистачало, вираховано за повною вартістю. Всім кортіло якомога швидше дістатися додому, тому ніхто особливо й не протестував, хоча всі розуміли, що хтось добряче на нас нагрів руки.

Відтоді минуло майже 30 років. На згадку про Єгипет у мене зберігається велика кількість фотографій, російсько-арабський розмовник, новорічне поздоровлення військового міністра ОАР Махмуда Фавзі із зображенням Асуанської ГЕС, ювілейна медаль «За воинскую доблесть», комсомольська характеристика, яка, крім звичного штампу ***«Делу партии и правительства предан...»,*** містить дорогий мені запис: ***«... с марта 1970 по май 1971 года с честью выполнял интернациональный долг в ОАР (в/ч п/п 20059, п/я 560)».***

Десь, якщо добре покопирсатись у пам'яті, згадається декілька арабських слів на кшталт: ас-саляму алейкум (здрастуйте), шукран (дякую)... Що мені, до речі, завадило оволодіти розмовною арабською мовою? Нічого, крім власної лінькуватості і не-допитливості. А ще в пам'яті зринає початок популярної пісні у виконанні Марка Бернеса:

Здесь как будто весь воздух выпит,
Нету дождика третий год,
Напиши мне, мама, в Египет,
Как там речка моя живет...

Вона спеціально написана для радянських спеціалістів, які працювали на спорудженні Асуанської греблі, але ми також вважали її «своєю». Гріх сьогодні нарікати на долю, яка подарувала мені 14-місячну єгипетську епопею, найромантичніший період мого життя. Там я почувався особистістю, причетною до важливої справи.

P.S. Тривалий час (до 2006 року) я навіть не намагався отримати спочатку в СРСР статус воїна-інтернаціоналіста, а з 1991 року в незалежній Україні – учасника бойових дій. Хоча ніколи не приховував цього епізоду своєї біографії, до якого відчуваю сентиментальне розчулення. Надто дріб’язковою уявлялась мені моя участь в арабо-ізраїльській війні. Та, коли

дізнався, що цей статус отримали навіть військові моряки, який супроводжували наш суховантажник „Моршанськ” до Олександрії, наважився зробити запит до Центрального архіву Міністерства оборони Російської Федерації. Зрештою, без архівної довідки я виглядав самозванцем. Спочатку за записами у військовому білеті архівні працівники не знайшли слідів мого 14-місячного перебування в Єгипті. Річ у тому, що я був прикомандирований до авіаполку, який надавав військову допомогу цій країні, і через півроку мав повернутися дослужувати в ненависний мені Кизил-Арват. Та затримали мене в Єгипті до кінця строкової служби, і демобілізували з військової частини у Львові, де ми відбували карантин. Відповідного запису у військовому білеті не зробили. І тут я згадав про свою дивом вцілілу, пожовклу від часу, комсомольську характеристику-рекомендацію, яку отримав у Єгипті.

Якось, незадовго до дембеля (у квітні), ми, сержанти, грали з льотчиками у футбол. Після гри наш полковий комсорг старший лейтенант Антипов поцікавився моїми планами на майбутнє. Дізнавшись, що я маю намір вступати на юридичний факультет, запропонував: „А давай я сделаю тебе комсомольскую характеристику-рекомендацию, заверенную начальником политотдела нашей войсковой части полковником Ельчаниновым, где отмечу, что ты „с честью выполнял интернациональный долг в ОАР», может она тебе пригодится”. Стати юристом характеристика не допомогла, а от відновити справедливість вдалося. Саме в характеристиці була вказана військова частина, у складі якої я перебував у спецвідрядженні в Єгипті. Мій приятель влучно підмітив: „Знаєш, вийшло, як у пісні: тобі допомогли „футбол, комсомол і весна!”

Іменний покажчик

А

Абрамович А. Г.
Айзеншток І.
Акимович В.
Алдошин В.
Алешо О.
Ананьєв І.
Андрієвський О.
Андрюшин Ю.
Анисимов М. (митр. Нестор)
Ануфрієв М.

Б

Багрицький Е.
Базелян Я.
Баканов С.
Бевзенко І.
Бевзенко С.
Берізка Г.
Бессараба І.
Бик А.

Білецький М.
Бобков П.
Бобринський О.
Бондаренко В.
Борисов М.
Борисонік З.
Боровський М.
Бортник Б.
Босий П.
Бочковський О.
Брайкевич Д.
Бреусов В.
Бузько Д.
Бунін І.

В

Вазін Г.
Варламов М.
Василевський Т.
Васильєв В.
Вейнберг О.
Вербовський І.
Вербовський Л.
Вервес Г.
Винниченко В.
Виноградський Д. (ігумен Воніфатій)
Вишиваний В.
Вінтенко Ю.
Владимиров Л.(справж. прізв. Островський Й.)
Волотковський С.
Волошин О.
Вольський С.

Г

Гагалюк А.
Галицький К.
Галл-Савальська В.
Галушкін В.
Гаращенко О.
Гарднер С.
Герун І.
Гільденштедт Й.
Гірняк Й.
Гіталов О.
Гнида І.С.
Головко Я.
Голованівський С.
Голубович В.
Гончаренко Б.
Горліс-Горський Ю.

Гороховатський Я.
Горшков Д.
Грановський О.В.
Гріффен Л.
Громовий М.
Грушевський Г.
Губа І.
Губенко А.
Гуляєв Д.
Гуляницький Т.
Гус М.
Гусейнов Г.

Д

Давидов Г.
Данишевський С.
Дашевська Б.
Дейнекін В.
Добролежа А.
Добролежа М.
Добрянський І.
Долматовський Є.
Домаранський О.
Домбровський Б.
Донець М.
Доріані В.
Достоєвський А.

Е

Едуардс Б.
Емануель Г.
Ерделі І.
Ерлік С.

Є

Євплов І.
Єгоров Б.
Єфимовський Є.

Ж

Ждаха А.
Жевченко Ю.
Жежеря О.
Желєзняков Є.
Жовна О.

З

Завадовський Б.
Завгородній В.Л.
Заруба К.
Заславський Є.
Захарченко М.
Зелений П.
Зелінський А.Ф.
Зерваницький М.
Зеров М.
Златогорова Б.
Златопольський С.
Золотаревський І.
Золотарьов Г.

І

Ільїн О.
Індиченко П.
Іщенко І.

К

Казнадій І.
Калініченко В.
Калюжний О.
Кандідов М.
Каніковський І.
Касвінов М.
Каюков В.
Кива О.
Кириченко Н.
Кияшко В.
Ковальов В.
Ковальов М.
Ковальський В.
Ковпан В.
Кожедуб І.
Козерацький В.
Колачевський С.
Колісниченко В.
Коровайченко Ю.
Кравченко В.
Кривохижа А.
Крижановський М.
Кришталь М.В.
Кропивницький М.
Кочерещенко Г.
Кулик С.
Куликов В.
Куликов В.

Купченко Д.
Кутузов М.

Л

Лазич М.
Латиш М.
Лащенко В.
Лебідь М.В.
Липа Ю.
Лінцер Р.
Лінь Ш.
Ліпатов А.
Літус М.
Логвин Г.
Луняченко А.
Лятошинський Б.

М

Магар В.
Майданик Р.
Мальований В.
Мамолат О.
Маринич О.
Машкевич О.
Мащенко В.
Мечников І.
Миценко М.
Місютін Г.
Моргуненко В.
Мрочковський С.
Мухін В.

Н

Надєждін М.
Назаренко С.
Напханюк В.
Науменко С.
Немировський Є.
Нікітін Ю.
Німенко А.

О

Оверченко К.
Олександр III

Ольга Миколаївна II
Орел С.
Орлик М.
Оссовський П.
Остен-Сакен Д.

П

Павличук О.
Павловський М.
Паладій М.
Параконьєв К.
Перепадя А.О.
Петлішенко М.
Петров В.
Петров Й.
Петрусенко О.
Пирогов М.
Писанко М.
Півняк Г.
Погрібний В.
Подолинський С.
Подолов М.
Полоз П.
Полтавець-Остряниця І.
Полуботок П.
Польовий М.
Поляков М.
Поляруш О.
Попадюк В.
Попільницький О.
Попов Л.
Попова Т.
Порик В.
Портной К.
Поташник С.
Похитонов І.
Проскаченко Д.

Р

Рєпнінський М.
Рильський М.
Ріхтер С.
Родімцев О.
Розвадовський В.
Рощаковський К.
Рум'янцев - Задунайський П.
Рябошапка О.

С

Савченко В.
Садовська-Барілотті М.
Саєнко В.
Сакевич М.
Свірень М.О.
Свобода В.
Селецький Г.
Селіванов П.
Сергієнко Р.
Серебрянський М.
Сибірцев В.
Сидора П.
Симоненко В.
Сіднін В.
Сіренко Л.
Скирда Л.
Скопенко В.
Слащов Я.
Снєжинський В.
Соколов Г.
Сокур М.
Солгутовський Л.
Соловйов С.
Станіславський М.
Старицький М.
Степанов Ю.
Суворов В.
Суворов О.
Сухомлин М.
Сущенко В.

Т

Талмуд Д.
Тамм І.
Татомир К.
Текелія П.
Тимошенко Ю.
Титаренко Т.
Ткаченко П.
Тобілевич А.
Тобілевич С.
Тодоровський П.
Торбенко С.
Тримбач С.
Трифонов Ю.

Тулуб О.
Тупчієнко Л.
Тьомкін З.

У

Урсатій Г.

Ф

Фабрика А.
Федоров В.
Фесечко В.
Фет А.
Феферман Б.
Фірсов М.
Фортус М.

Х

Харцієв В.
Хілобоков Ю.
Хмелівський В.
Хмельницький Б.
Хміль В.
Хомандюк М.
Хороший Ф.

Ц

Цупренко П.
Цетлін М.

Ч

Чеменко О.
Червінська А.
Чередниченко І.
Черновол М.
Чехов А.
Чорний П.
Чупін Я.

Ш

Шашло Т.
Шевченко І.
Шостаківський М.
Шпір О.
Шульгина Л.

Щ

Щедров Г.
Щербина В.
Щур Ф.

Ю

Юра-Юрський О.

Я

Яблоновський О.
Яворницький Д.
Ямпольський С.
Янєв А.
Янковський М.
Ярров Б.
Ястребов В.

ЗМІСТ

Стихотворение Арсения Тарковского „Жизнь, жизнь”.....
Стихотворение Андрея Дементьева „Ни о чем не жалейте”.....
Стихотворение Вадима Шефнера „Личный враг”.....
90 років від дня народження Олександра Ільїна:
Людина, яка спокусила місто.....
Містика і КДБ.....
Спокусився навіть мощами святих.....
210 років від дня народження Олексія Бобринського:
Граф-трудівник.....
Пам’ятні дати січня.....
160 років від дня народження художника Івана Похитонова:
Його іменем названо вулицю у Бельгії.....
125 років від дня народження Всеволода Голубовича:
Один із світочів української державності .....
Пам’ятні дати лютого.....
145 років від дня народження Григорія Грушевського:
Двоюрідний брат першого президента України.....
100 років тому в Єлисаветграді відкрилася виставка ТПРХ:
Завинили перед радянською владою.....

185 років від дня народження Андрія Достоєвського:
Єлисаветградські враження братів Достоєвських.....
Пам'ятні дати березня.....
235 років від дня народження генерала Георгія Еммануеля:
Посмертні пригоди героя 1812 року в Кіровограді.....
210 років від дня народження Дмитра Остен-Сакена:
Перший почесний громадянин Єлисаветграда.....
Пам'ятні дати квітня.....
195 років від дня народження Святого преподобного мученика Парфенія:
Святий Парфеній був ще й винахідником.....
120 років від дня народження поета Якова Галицького:
Хто написав знамениту пісню „Синий платочек?".....
Пам'ятні дати травня.....
350 років від дня народження гетьмана Павла Полуботка:
Сліди ведуть в Єлисаветград.....
Ще раз про єлисаветградський слід знаменитої картини.....
Англійський чи єлисаветградський слід „скарбів Полуботка"?.....
Майже розв'язка: нащадки Полуботка Єлисаветграді таки жили!.....
125 років від дня народження Федота Хорошого:
Блаженнійший Михаїл, єпископ Єлисаветградський.....
Пам'ятні дати червня.....
105 років від дня народження поета Мойсея Цетліна:
Визнання приходить після смерті.....
Остання дворянська садиба.....
Пам'ятні дати липня.....
235 років тому ліквідовано Запорізьку Січ:
Остання козацька церква.....
120 років від дня народження Моріса Подолова:
Президент Америки Баскетбольної .....
Пам'ятні дати вересня.....
135 років від дня народження художника-просвітителя В'ячеслава Розвадовського:
Життя розкололося навпіл.....
140 років від дня народження художника і педагога Семена Данишевського:
З Парижа – в Єлисаветград.....
Пам'ятні дати жовтня.....
140 років від дня народження Івана Ерделі:
Рід єлисаветградських Ерделі: херсонський та мінський губернатори, видатна арфістка, білий генерал.....
120 років від дня народження Олександра Алеші:
Народознавець, антрополог, етнограф.....
Пам'ятні дати листопада.....
125 років від дня народження Миколи Анисимова:
Митрополит Кіровоградський і Миколаївський Нестор.....
155 років від дня народження Олександра Волошина:
Як єлисаветградці боронили українську мову.....
Пам'ятні дати грудня.....
170 років від дня народження Павла Зеленого:
Найвидатніший діяч єлисаветградського земства з кольоровим прізвищем.....
Пам'ятні дати XVIII - XX ст.....
Роки: від 1740 до 2000.....
Володимир Босько:
Фрагмент автобіографії „Поштова скринька № 560. Сповідь колишнього воїна-інтернаціоналіста".....
Іменний покажчик.....